

ЛІТОПИСЕЦЬ

ВИПУСК 16

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Житомирський окружний адміністративний суд
Центр досліджень прав людини**

ЛІТОПИСЕЦЬ

випуск 16

Житомир – 2021

УДК 34
ББК 67.0

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 5 від 26 березня 2021 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ляшенко Р.Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету

Магась В.О., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова

Кругляк М.Е., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних наук Державного університету «Житомирська політехніка»

Венгерська В.О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії України Житомирського державного університету імені Івана Франка

Науковий редактор: Рудницька О.П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка

Технічний редактор: Магась-Демидас Ю.І., кандидат історичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка

Літописець. Випуск 16: Збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)» (м. Житомир, 9 грудня 2020 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2021. 283 с.

У збірнику представлені доповіді, які були оприлюднені на VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)», що відбулася у Житомирському державному університеті імені Івана Франка 9 грудня 2020 року.

Розміщені у збірнику доповіді стосуються таких напрямків: «Права людини в процесі українського державотворення», «Конституційний статус людини і громадянина: проблеми захисту», «Причини корупції в Україні, шляхи її подолання», «Політична корупція в сучасній Україні», «Міжнародно-правові механізми та гарантії забезпечення прав і свобод людини», «Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції».

Розрахований на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами прав людини.

Друкується в авторській редакції

© Колектив авторів, 2021

© Житомирський державний університет імені Івана Франка

Зміст

Андрєєва К. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ПОДРУЖЖЯ.....	7
Білова А. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	9
Білова А. ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ.....	13
Богачик Т. НЕТИПОВІ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВ.....	16
Wojda E. HISTORIA MIGRACJI MUZUŁMANÓW I LAICYZACJI PAŃSTWA.....	18
Бондар С. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ.....	22
Бондарчук Н., Бугайчук А. ЄВРОПЕЙСЬКА ЗЕЛЕНА УГОДА: ІМПЕРАТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	25
Bochenek D. RESPEKTOWANIE PRAW CZŁOWIEKA W POLSCE W LATACH 2015-2020.....	29
Бруцька Т. ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНА ЯК ЗАСІБ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	33
Бучинська А. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПОЛІТИКИ ЗГУРТУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	37
Васильєв Д. АБСОЛЮТНА МОНАРХІЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ	40
Васильєв Д. ЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	44
Васильєва Т. ШЛЮБ: УКЛАДЕННЯ, РОЗІРВАННЯ	47
Вербовський І. ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	51
Войтович Н. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	54
Вознюк Т. ЗАГОСТРЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	57
Gleń K. PRZEJAWY ŁAMANIA PRAW CZŁOWIEKA W NADDNIESTRZU	60
Gancarz Z. WSPÓŁCZESNY WYMIAR PRAW CZŁOWIEKA W POLSCE	64
Гладищук А. СУЧАСНІ МОНАРХІЇ ЄВРОПИ.....	69
Гоцак Р. ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	72
Дашенко Д. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	76
Дем'янчук Н. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ	78
Дем'янюк В. ФОРМИ ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ	81
Дем'янюк В. СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	84
Дзюман О. СКЛАДНІ УНІТАРНІ ДЕРЖАВИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ	87
Дідук М. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	90
Довгаль А. ЗМІСТ ПРАВОВІДНОСИН.....	92

Довгаль А. ВПЛИВ УЯВНОЇ ОБОРОНИ НА КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИ	96
Зубко Г. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАПОВІТУ	100
Зубова О. ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: ЗАРУБІЖНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	102
Ігнатенко І. ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА СЬОГОДЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	105
Калінчук В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРШАХРАЙСТВА	109
Коник В. СПАДКОВИЙ ДОГОВІР: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА УМОВИ	112
Костецька Н. УСИНОВЛЕННЯ, ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ НАД ДІТЬМИ	115
Кобернюк В. ЗАКОНОДАВСТВО ПРО АДВОКАТУРУ: АДАПТАЦІЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ.....	118
Кот М. ФУНКЦІЇ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ЯК ВИЩОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ	121
Кравчук І. ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ В МЕЖАХ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ	124
Кравчук П. КОНЦЕПЦІЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	127
Кравець А. ЗАХИСТ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ	131
Кравченко А. ІСТОРІЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА В УКРАЇНІ.....	133
Кравченко А. НЕВДАЛА СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ.....	136
Крикотнюк Л. ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ ТА ОСНОВНІ ПРАВИЛА ЇХ НАКЛАДАННЯ.....	140
Криштоп В. ТРАНСПЛАНТАЦІЯ ТА БІОЕТИКА:.....	143
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК VS ВЗАЄМОВИКЛЮЧЕННЯ.....	143
Кондратюк М. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ В ЄС ВІД ПОЧАТКУ ДО СЬОГОДЕННЯ.....	147
Ковальчук Х. ПРАВО НА СПАДКУВАННЯ	149
Конончук Ю. МЕДІАЦІЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	152
Krywult-Golonka E. PROBLEM HANDLU LUDŹMI W ŚWIETLE PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ	155
Кришталь О. КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ У ФРАНЦІЇ (XVIII СТ.): СУТНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	159
Кушнірук Ю. ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА У СІМ'ї.....	163
Łach M. PROBLEM RASIZMU W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI W DOBIE PREZYDENTURY TRUMPA.....	166
Левченко М. ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЯХ	172
Макаренко М. ПРАВОВІ ЦІННОСТІ: ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ .	175
Магась-Демидас Ю. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА РІВНУ ОПЛАТУ ПРАЦІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	179

Mazur J. RESPEKTOWANIE PRAW CZŁOWIEKA W ARABII SAUDYJSKIEJ	182
Малашенко Г. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	185
Маркевич О., Кобернюк В. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИЕПІДЕМІЧНИХ ЗАХОДІВ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	188
Мороз К. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ І ОBOB`ЯЗКІВ ПОДРУЖЖЯ.....	192
Новіцька О. ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ КЕРІВНИКА ДЕРЖАВИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО	194
Осецький Д. ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ.....	197
Пашинська А. ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	201
Охріменко Д. ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ	203
Охріменко Д. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	207
Панасюк О. ЗАХИСНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	211
Писаренко К. ВЛАДА І СОЦІАЛЬНІ НОРМИ В ДОДЕРЖАВНИЙ ПЕРІОД.....	213
Прокопчук Н. ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	216
Риданова Є. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ І СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЬОГОДЕННЯ.....	221
Рудницька О. МОДЕЛІ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	224
Сіромський Р. ПІДГОТОВКА МІЖНАРОДНИХ ПАКТІВ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ: КАНАДСЬКО-РАДЯНСЬКІ РОЗБІЖНОСТІ	227
Сергієнко А. НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ ЯК ОДИН З ТИПІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ	230
Сірик Н. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ	235
Сірик Н. НЕОБХІДНА ОБОРОНА ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ	240
Сиротенко Ю. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПОКАРАННЯ	242
Ткачук М. ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ	246
Туровська С. КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ	249
Туровська С. СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ	252
Фамілярський О. ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВОДООХОРОННИХ ЗОН ТА ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ	256
Шевчук Б. ТУРИЗМ У ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	258

Черепанський Є. ПРАВОВЕ РЕУЛЮВАННЯ УКЛАДАННЯ ШЛЮБНИХ ДОГОВОРІВ	262
Чижук В. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	265
Яковенко А. ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНО – ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	269
Янчук А. СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: ОСНОВНІ ВІДМІННОСТІ	272
Яровенко А. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ	276
Коржак М. ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ	280

Карина АНДРЕЄВА,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет ім. Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ПОДРУЖЖЯ

Постановка проблеми. Питання шлюбу та сім'ї завжди знаходить на першому місці, оскільки це обумовлено важливістю цього цивільного інституту для життєдіяльності держави. Укладення шлюбу призводить до створення сім'ї, що є підставою для виникнення немайнових та майнових правовідносин між подружжям. Актуальність досліджуваної проблематики сьогодні набуває досить великого значення, оскільки правове регулювання сімейних відносин спрямоване на зміцнення сім'ї, утвердження почуття обов'язку перед її членами, побудову сімейних відносин на принципах взаємодопомоги та підтримки.

Мета статті: на основі аналізу сімейного та цивільного законодавства дослідити закріплені особисті немайнові права подружжя та визначити тенденції їх правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особистих немайнових прав та обов'язків подружжя стало предметом дослідження таких вчених галузі сімейного і цивільного права, як: М. І. Байрачна, Н. В. Коробцова, М. І. Лаптева, С. О. Сліпченко, Ю. С. Червоний, С. В. Ясечко та ін.

Виклад основного матеріалу. Зареєструвавши шлюб, подружжя автоматично набуває особисті немайнові права, які передбачені Сімейним кодексом України. Важливо відзначити, що особисті немайнові права подружжя визначаються як відносини, врегульовані нормами сімейного права, щодо особистих немайнових благ та інтересів осіб, між якими укладено шлюб у встановленому законом порядку. Такі права виникають та функціонують на принципах рівності в їх реалізації, що є гарантією їх забезпечення [4, с. 56].

Особисті немайнові права подружжя мають свої характерні ознаки, а саме: немайнові права невіддільні від особистості їх носія, належать конкретній людині та іменуються «особистими», особисті немайнові права мають абсолютний характер, вони не мають майнового (економічного) змісту.

Необхідно зазначити, що всі особисті права подружжя закріплені у статтях 49–53 Сімейного кодексу України. До них відносять:

- 1) право на материнство та батьківство;
- 2) право дружини та чоловіка на особисту свободу
- 3) право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток;

- 4) на вибір місця свого проживання;
- 5) на вжиття заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин;
- 6) на припинення шлюбних відносин;
- 7) право дружини та чоловіка на зміну прізвища після реєстрації шлюбу;
- 8) право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї;
- 9) право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності [1].

Крім того, необхідно враховувати, що кожна особа від народження має відповідне коло особистих немайнових прав, більшістю з яких вона володіє довічно. Немайнові права продовжують належати кожному з подружжя як фізичній особі незалежно від реєстрації шлюбу, яка не впливає на ці права.

До системи вказаних прав відносять право на життя, на охорону здоров'я, на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність особистого життя, на повагу до гідності та честі, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості та деякі інші особисті немайнові права. Зміст вказаних прав встановлює можливість особи вільно, на власний розсуд, визначати свою правомірну поведінку у сфері свого особистого життя. Ці права, як правило, становлять зміст цивільної правоздатності фізичних осіб і охороняються цивільним законодавством, а не сімейним [5, с. 62-63].

Зважаючи на це, особисті немайнові права умовно можна поділити на: 1) особисті немайнові права, якими можуть (і користуються) правоздатні фізичні особи (передбачені Конституцією України, ЦК України); 2) особисті немайнові права, характерні для подружжя (жінки та чоловіка) (визначені СК України); 3) особисті немайнові права, характерні батькам та дітям (визначені СК України); 4) особисті немайнові права, характерні іншим членам сім'ї (СК України) та ін [3, с. 48].

Особисті немайнові права й обов'язки подружжя, визначені чинним сімейним законодавством, не можуть бути змінені або припинені за згодою подружжя. Предметом шлюбного договору чи інших правочинів не можуть бути вказані права. Такі приписи забезпечують в цілому неухильне дотримання основного принципу рівності подружжя. Крім того, виключається можливість прийняття рішень, що можуть посягнути на права, честь та гідність одного з подружжя [8].

Висновки. Особисті немайнові права подружжя – це в першу чергу права, які не мають матеріального змісту. Вони є основою для співжиття подружжя. Саме завдяки ним вони можуть виражати свою волю, реалізовувати себе як особистість та зберегти за собою матеріальну самостійність. Загалом, особисті немайнові права можна поділити на

декілька груп, а саме: особисті немайнові права, якими можуть (і користуються) правоздатні фізичні особи (передбачені Конституцією України, ЦК України); особисті немайнові права, характерні для подружжя (визначені СК України); особисті немайнові права, характерні батькам та дітям (визначені СК України); особисті немайнові права, характерні іншим членам сім'ї (СК України).

Список використаних джерел та літератури:

1. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10. 01. 2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.rada.gov.ua/show/322-08
2. Байрачна М. І. Загальна характеристика особистих немайнових прав подружжя. Право і суспільство. 2019. № 2. С. 48–52.
3. Коробцова Н. В. Класифікація особистих немайнових прав: шляхи вдосконалення. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2005. С. 47–49.
4. Лаптева М. І. Шлюб та фактичні шлюбні відносини (спільні та відмінні риси). Міжнародний журнал «Право і суспільство». 2018. Вип. 8. С. 51–58.
5. Оніщенко О. В. Сімейне право: навч. посіб. Київ: Видавництво Національного авіаційного університету «НАУ-друк», 2009. 112 с.
6. Сліпченко С. О. Підстави виникнення особистих немайнових правовідносин: роздуми та деякі питання. Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова. Харків, 2018. С. 83–88.
7. Червоний Ю. С. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України: Навчальний посібник. Київ: Істина, 2003. 215 с.
8. Ясечко С.В. Механізм набуття деяких особистих немайнових прав. Проблеми подальшого вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова (Харків, 21 грудня 2017 р.). Харків, 2017. С. 196–199.

Аліна БІЛОВА,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

В статті досліджено поняття та сутність виконавчої влади в Україні її основні функції в системі державного управління. Визначено основні методи здійснення своїх обов'язків.

Одним із базових принципів демократичної, правової держави є поділ державної влади на гілки влади. Варто наголосити і на тому, що в статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, органи законодавчої,

виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Серед трьох основних гілок державної влади виконавча посідає особливе місце. Загалом від розвитку виконавчої влади, здійснення нею своїх обов'язків залежить рівень реалізації основних функцій та завдань держави. В наукових працях багатьох учених-правовиків були висвітлені проблемні питання становлення державної виконавчої влади, але на сьогодні немає єдиного погляду на основні концептуальні питання щодо поняття виконавчої влади та її сутності.

Перш ніж дати визначення виконавчій владі слід розібрати поняття «влади» як соціального явища, що є передумовою будь-якого державно-правового явища. Загалом владу часто розглядають як основну передумову здійснення управління в суспільстві, а управління безпосередньо являється застосуванням влади. У випадку правової держави це означає, що влада не можлива без державного управління, як і державне управління суспільством не можливе без влади.

Проаналізувавши Закони України та інші нормативно-правові акти, ми не зайшли чіткого визначення поняття виконавчої влади, що є значним недоліком законодавства. Такі науковці як Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та В.В. Зуй зводять сутність виконавчої влади до такого:

1. Виконавча влада є відносно самостійною гілкою (формою, видом) єдиної державної влади в Україні – атрибутом державно-владного механізму, побудованого на засадах поділу влади і здійснюється поряд із законодавчою і судовою, тісно з ними взаємодіючи.

2. Виконавча влада є самостійною лише у зв'язку з практичною реалізацією Конституції, законів України в загальнодержавному та функціонально-компетенційному масштабах. На неї покладається найбільша частина загальнодержавних функцій.

3. Виконавча влада має державно-правову природу, наділена владними повноваженнями, що виявляється в її можливостях впливати на поведінку і діяльність людей їх об'єднань, праві і можливостях підпорядковувати собі волю інших.

4. Виконавча влада здійснюється на засадах поділу державної влади на гілки не на всіх рівнях, а тільки на вищому, оскільки на місцевому рівні відсутні законодавчі органи. На рівні району в місті є судові органи, в той же час відсутні органи виконавчої влади (державного характеру, крім міст Києва та Севастополя). Немає їх і на рівні села, селища, міста. Управління на цьому рівні здійснюють органи місцевого самоврядування.

5. Виконавча влада не може ототожнюватися з виконавчою діяльністю, оскільки остання є формою реалізації виконавчої влади, видом державної діяльності відповідної компетенційної та функціональної спрямованості.

6. Виконавча влада здійснюється системою спеціально створених суб'єктів, органами виконавчої влади різних рівнів, наділених виконавчою компетенцією, що не властиве органам законодавчої та судової влади. Через систему цих органів, виконавчої влади, здійснюється державне управління, виконавча та розпорядча діяльність [2].

На нашу думку, ця характеристика виконавчої влади є неповною і потребує доповнення. Так, однією з найважливіших ознак цієї гілки є правотворчість, яка проявляється у можливості її органів, у межах компетенції, видавати постанови, розпорядження, накази, інструкції тощо. Завдяки можливості видання підзаконних нормативно-правових актів виконавча влада реалізує чинні закони, державну політику, а також здійснює виконавчо-розпорядчі функції. Іншою ознакою виконавчої влади є наявність владно-примусової функції. Функція примусу забезпечує суворе та неухильне виконання законів та підзаконних актів, а також інших владних розпоряджень усіма суб'єктами суспільних відносин.

Отже, виконавча влада – це один зі складових елементів державної влади, який діє через систему органів виконавчої влади від загальнодержавного і до місцевого рівня, специфічний суб'єкт конституційно-правових відносин, на яких Конституцією України і законами України покладено реалізацію ряду базових функцій, серед яких домінує функція виконання законів.

Безпосередньо головними цілями виконавчої влади є: – забезпечення безпеки для громадян, суспільства та держави в цілому; – створення умов для можливості реалізації громадянами своїх прав та свобод, вільного економічного, політичного, соціального та духовного життя людей; – створення сприятливих умов для добробуту життя громадян, суспільства та держави; – розвитку економіки держави тощо.

Дослідження правової природи інституту державної виконавчої влади було б не повним без розкриття поняття органу виконавчої влади, визначення основних функцій та характеристики системи органів виконавчої влади. В юридичній літературі орган виконавчої влади визначають як організаційно відокремлену частину державно-управлінського апарату, що здійснюється від імені і за дорученням держави відповідні функції і внаслідок цього наділена відповідною компетенцією, певною організаційною структурою, територіальним масштабом діяльності [3].

За розмежування повноважень органів виконавчої влади важливу роль відіграє ієрархія рівнів цієї системи. Виконавча влада, на відміну від інших, організаційно єдина, її нижчестоящі ланки підпорядковані вищестоящим, вона поділяється на ієрархічні рівні.

Реальний стан організації і діяльності органів виконавчої влади не повністю збігаються з конституційною характеристикою виконавчої влади. Протиріччя дійсності знаходять відображення в реальній практиці

управління. Окремі положення Конституції потребують удосконалення, зокрема не врегульовані взаємовідносини по вертикалі.

Реальні зміни в політичному й соціально-економічному житті держави вимагають нових підходів до визначення функцій і повноважень органів виконавчої влади, формування їх організаційних структур.

Виконавча влада відрізняється від інших видів влади своїми специфічними методами, що використовуються для досягнення своїх цілей. Її характеризує поєднання таких основних елементів механізму проведення в життя владної волі, як примус, маніпулювання, переконання, авторитет і традиція тощо.

Примусовість, покладання на силу, можливість самостійно здійснювати фізичні, організаційні та інші заходи примусу – сутнісна ознака виконавчої влади. Як основні критерії, що відрізняють виконавчу владу від інших, є: специфіка суспільних відносин, які регулюються цим різновидом влади; здійснення влади особистим суб'єктом; наявність специфічної організації, у межах якої здійснюється виконавча влада; особливі методи її реалізації [4].

Отже, ми дійшли висновку, що по-перше, виконавча влада має свою, притаманну тільки їй специфіку здійснення функцій держави, яка полягає у забезпеченні управління майже всіх сфер країни: економічної, політичної, культурної, соціальної, правової, на міжнародному рівні тощо. По-друге, це єдина гілка влади, яка має дуже велику та розгалужену систему органів, що здійснюють владно-розпорядчу діяльність, яка не притаманна іншим гілкам влади. По-третє, виконавча влада у своїй діяльності використовує для досягнення своїх цілей та реалізації свого призначення примус та переконання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України в редакції від 01.01.2020 року. Відомості Верховної Ради України №30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Авер'янов В. Б. Організація виконавчої влади: необхідність усунення внутрішніх суперечностей. Право України №5. 2009. С. 30-35.
3. Бабич О. М. Виконавча влада та її місце в системі державної влади. Держава і право. Вип. 50. 2010. С. 303-309.
4. Фрицький Ю. О. Проблеми правового регулювання виконавчої влади та системи її органів в Україні. Науковий вісник Дніпропетровськ. Держ. ун-ту внутр. справ №10. 2010. С. 69-78.

Аліна БІЛОВА,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

Проблема юридичної природи обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння є доволі поширеною в кримінальному праві. При певних обставинах особі іноді доводиться завдавати шкоду іншій особі задля запобігання небезпеки для себе. Ці вчинки збігаються з тим, чи іншим кримінально-протиправним діянням. Вони не вважаються небезпечними для суспільства і протиправними, а навпаки є корисними. Ці обставини передбачені у розділі 8 Кримінального кодексу України, статтями 36-43.

Ця проблема вивчалась такими вченими, як П.С. Дагель, М.Д. Дурманов, С.Г. Келін, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, П.П. Андрушко, Т.Г. Шавгулідзе, А.Ю. Шурдумов та інші. Але залишається ще багато питань, на які поки що не має відповіді. Зокрема, немає точного визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, немає чіткої систематизації цих обставин.

Важливість визначення цих обставин підкреслювали такі вчені, як Ю.В. Баулін, А.Ю. Шудмуров. Перший вважав, що за допомогою визначення можна буде зрозуміти їх значення в системі понять кримінального права, а другий відзначав прогностичну функцію поняття, яка свідчить про те, що в майбутньому будуть з'являтися нові види поведінки. Тому необхідність визначення полягає в тому, що в ньому мають відобразитися всі види поведінки.

На сьогоднішній день у кримінальному праві поширена думка, що обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння це свідомі, вольові, правомірні діяння, вчинки, або поведінка осіб. Такої думки дотримуються вказані вище вчені Ю. В. Баулін та А.Ю. Шудмуров, а також: Ю.Ф. Іванов, П.Л. Фріс, Н.В. Чернишова та інші. Проаналізувавши таке визначення є не зовсім правильним через наявність у ньому тавтології. В такому випадку можна розглянути думку вченого С.В. Пархоменка, який вважає, що обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння це діяння кримінальна протиправність яких виключається.

Якщо уважно проаналізувати статтю 36, яка міститься в Кримінальному кодексі України, і в якій під необхідною обороною розуміють дії, які особа вчинила для того, щоб захистити свої права, а також інтереси особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при

цьому не було допущення перевищення меж необхідної оборони, в такому випадку залишається не зрозумілим кримінальна протиправність якого діяння виключатиме обставина.

Для того, щоб спробувати дати визначення поняття «обставина, що виключає злочинність діяння», треба чітко знати визначення кожної складової визначення, тобто кожного слова.

Поняття «обставина» згідно з тлумачним словником обставина це явище, подія, факт, сукупність умов, що пов'язані з чим-небудь, супроводжують або викликають що-небудь, впливають на щось.

Якщо брати до уваги ту ж таки статтю 36 Кримінального кодексу України, то в ній передбачені умови, які виключають протиправність діяння при необхідній обороні: заподіяння необхідної і достатньої шкоди в певній обстановці, не перевищуючи меж необхідної оборони. Тому можна підсумувати те, що кримінальна протиправність діянь особи, виключається за наявності певних обставин, тобто сукупності умов, які визначені кодексом.

Також для визначення природи обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння потрібно з'ясувати їх ознаки. Обставини мають містити в собі сукупність умов, які є неподільними, і які доповнюють одна одну. Якщо буде відсутня хоча б одна з умов, яка складає обставину, то діяння особи буде визнано кримінально протиправним.

Наступною ознакою обставин є свідоме і вольове виконання особою діяння. Тобто людина має усвідомлювати значення свого діяння бажати настання наслідків. Ці обставини допомагають відмежовувати кримінально протиправні, небезпечні діяння від правомірних, суспільно корисних діянь, які збігаються за своїми об'єктивними ознаками.

Багато авторів вважають, що кримінальне правопорушення і діяння, кримінальна протиправність якого виключається, мають усі ознаки, які відповідають складу кримінального правопорушення: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона, але діяння, кримінальна протиправність якого виключається не підлягає покаранню, через наявність обставини, яка ліквідує протиправність заподіяння шкоди. Але, на нашу думку, суб'єкт не є спільною ознакою кримінального правопорушення і діянь, кримінальна протиправність яких виключається тому, що фізична особа, має мати певні ознаки, щоб бути суб'єктом. Зокрема вона має досягнути певного віку, та бути осудною.

Згідно з Кримінальним кодексом України, обставини, що виключають протиправність діяння можуть застосовуватись до особи, яка володіє усіма ознаками суб'єкту кримінального правопорушення. Суб'єктивна сторона також не є спільною ознакою, але про все по порядку.

Що стосується об'єкту, то обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння застосовуються тоді, коли завдається шкода об'єкту, який охороняється законом.

Іншою спільною рисою являється об'єктивна сторона, якій наявні такі ознаки: діяння, наслідок, причинний зв'язок між ними. І кримінальне правопорушення і правомірний вчинок це певне діяння, корисність чи суспільна небезпека якого визначається сукупністю умов, за яких воно було вчинене.

Суб'єктивна сторона, як зазначалось вище, для кримінального правопорушення і для діяння, злочинність якого виключається, є різною. При вчиненні кримінального правопорушення особа бажає досягти суспільно небезпечного наслідку, а при вчиненні правомірного діяння головним пріоритетом для особи є відвернення суспільної небезпеки.

Наступною ознакою цих обставин є відсутність протиправності діяння. Взагалі, Кримінальним кодексом України передбачено вісім обставин, що виключають протиправність діяння, в них наявні умови, при яких особа буде звільнена від відповідальності. Фактично, якщо діяння людини буде відповідати потребам, зазначеним в цих статтях і тоді буде мати місце відсутність протиправності діяння.

До речі варто вміти розрізняти обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, підстави звільнення від покарання та його відбування. Зазначені визначення містять в собі різну юридичну природу. Підстави звільнення від покарання, а також підстави звільнення від відповідальності, що передбачається Кримінальним кодексом України та його відбування застосовуються при протиправних вчинках, а обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння застосовуються при вчиненні правомірних, суспільно корисних діянь, в цьому випадку мова не йде про кримінальну відповідальність.

Таким чином властивості події, що виключають кримінальну протиправність діяння: свідомий і вольовий характер діяння, подібність діяння із кримінальним правопорушенням за об'єктивними ознаками, а також відсутність протиправного діяння. За цими рисами можна спробувати дати визначення цим діям.

Отже, факт, що усуває кримінальну протиправність діяння це єдність умов, при яких діяння, яке за об'єктивними ознаками схоже з кримінальним правопорушенням, визнається правомірним через відсутність протиправності, за цю дію відповідальність за Кримінальним кодексом України не передбачається.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрушко П. П. Про поняття та види обставин, що виключають суспільну небезпеку та протиправність діяння / П. П. Андрушко // Вісник Київського університету. Юридичні науки. – 1985. – № 26. – С. 67-71.
2. Андрушко П. П. Юридическая природа и значение исполнения приказа и выполнения профессиональных функций в советском уголовном праве : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / П. П. Андрушко. К., 1987. 24 с.

3. Баулин Ю. В. *Обстоятельства, исключают преступность деяния* / Баулин Ю. В. Харьков: Основа, 1991. – 360 с.
4. Баулин Ю. В. *Основания, исключают преступность деяния* / Баулин Ю. В. К.: УМК ВО, 1989. 48 с.

Тетяна БОГАЧИК,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

НЕТИПОВІ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВ

Актуальність проблеми полягає у тому, що спосіб організації верхньої влади (порядок формування органів влади і особливості розподілу повноважень між ними) в тій чи іншій державі має не лише теоретичне, але й практичне значення. На особливу увагу заслуговують нетипові форми правління, які становлять виключення і не вписуються у традиційну схему поділу форм державного правління на республіку та монархію. Нетипові форми правління держав постійно «мутують», враховуючи національні, релігійні, культурні та інші особливості того чи іншого народу / регіону; адаптуються до глобальних викликів сучасності.

Щодо історіографії питання, то зазначена проблема знайшла висвітлення у працях як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Тут в першу чергу варто виокремити доробок наступних учених: Н. Азаркіна, М. Баскіна, В. Бачиніна, М. Костицького, О. Лейста, О. Скакуна, Т. Торсона та ін.

Метою статті є з'ясування причин виникнення модифікованих форм правління, аналіз різновидів нетипових форм правління.

Форма держави – це сукупність існуючих у ній форми правління, державного устрою та державного (державно-правового) режиму. Усі ці елементи мають правову основу. Вони закріплені в конституції, законах і підзаконних актах. Водночас слід зауважити, що поняття «форма держави» відображає єдність, взаємозумовленість об'єднаних в ній цих елементів, в результаті чого виникає нова якість, яка не властива окремо ні формі державного правління, ні формі державного устрою, ні державному режимові [3].

На особливу увагу фахівців у галузі теорії держави і права заслуговують нетипові форми правління, які поєднують у собі риси республіки та монархії. В окремих країнах практично нівелювалися відмінності між монархією та республікою. Так, за своїм характером монархії у Великобританії або Швеції мало чим відрізняються від республік Франції чи України. У змішаних та «гібридних» формах правління

втрачається жорсткість існуючих класифікацій і за юридичними ознаками [1].

Щодо причин появи нетипових форм правління, то можна зазначити наступні. По-перше, вважається, що форма чистого правління має суттєві недоліки. Наприклад, президентські республіки часто мають ознаки диктатури; для парламентських республік у свою чергу характерні часті зміни урядів, політичні кризи. По-друге, встановлення нетипових форм правління, як правило, продиктоване необхідністю покращити співпрацю між різними гілками влади. По-третє, сучасний світ нагадує «плавильний котел», у якому поєдналися різні культури, релігії та цінності. Як наслідок, правлячі еліти мають пропонувати нові моделі державного устрою [6, с. 4].

Зупинимося на характеристиці найяскравіших нетипових форм правління, які реально існують у наш час. Наприклад, у теократичній республіці (Республіка Іран з 1978 р.) разом із посадою Президента країни є посада Духовного лідера іранського народу. Рішення останнього є обов'язковими для світської влади та мають вирішальний вплив на неї.

При виборній монархії парламент обирає правителя держави серед членів королівської сім'ї. Така традиція сьогодні існує у наступних державах: Камбоджі, Малайзії [4, с. 50].

Правління політичної організації характеризується нестандартною владою: державою управляють політичні партії та організації. Прикладом у сучасному світі можуть бути країни Західної Африки та Буркіна-Фасо.

Нетиповою формою правління може бути правління колегіального органу, який очолює державу. Він створюється, як правило військовою верхівкою, яка його і очолює. Прикладом може бути Нігерія.

Особливістю вирізняється правління політичного лідера в Республіці Чад. У цій країні не існує жодних органів влади як таких. Главою держави є президент, який в своїх руках концентрує всю повноту влади [2, с. 144].

Джамахирія – це така форма правління, у якій немає традиційних інститутів влади. Рішення у державі приймаються колегіально. Такою була Соціалістична Народна Лівайська Арабська Джамахирія, яка проіснувала від 2 березня 1977 р. до 2011 р. [4, с. 50-51]

Таким чином, держава, її інститути, суспільно-політичні, економічні відносини та й людство загалом весь час еволюціонують та ускладнюються в умовах глобалізації та вестернізації. Як наслідок, на нашу думку, у найближчому майбутньому варто очікувати появи нових нетипових форм правління.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бариська Я. О. Нетипові моделі організації влади (форми державного правління) в сучасній правовій реальності. URL: 924809.pdf (indexcopernicus.com)
2. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: Підручник. К.: Кондор, 2005. 609 с.

3. Мироненко П. В. Класифікація форми державного правління: базові напрями переосмислення класичних підходів. URL: Nopa_2013_118_15.pdf (ivinas.gov.ua)
4. Теорія держави і права: навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
5. Терещук Н. Н., Долгий А. А. Формы государственного правления: историко-правовой аспект / Белоцерковский национальный аграрный университет, Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Украина. URL: 070-77.pdf (znu.edu.ua)
6. Чиркин В. Нетипичные формы правления в современном государстве / В. Чиркин // Государство и право. 1994. №1. 115 с.

Emil BOJDA,
student, Instytut Nauk o Polityce i Administracji,
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Kraków, Polska

HISTORIA MIGRACJI MUŻULMANÓW I LAICYZACJI PAŃSTWA

Abstrakt

W niniejszej pracy, postaram się wyjaśnić przyczyny nasilenia się radykalizmu islamskiego, który stał się częścią francuskiego krajobrazu, opisać błędy w polityce integracyjnej Francji oraz przypadki łamania podstawowych praw człowieka, które są efektem ubocznym prowadzonych działań. Wszystkie te elementy dowiodą nieskuteczności polityki francuskiej co do rozwiązania problemu uchodźców. Do zrozumienia tematu potrzebne jest zagłębienie się w historię migracji mużulmanów do Francji, proces laicyzacji państwa oraz zanalizowanie systemu integracji jaki w poszczególnych latach stosowali rządzący.

Słowa kluczowe: radykalizm, Francja, islam, imigranci, prawa człowieka

Wprowadzenie

Kiedy 11 września 2001 świat obiegła informacja o zamachu sunnickiej organizacji Al-Kaida na World Trade Center i Pentagon, francuska opinia publiczna zaczęła coraz poważniej kwestionować obecność imigrantów wyznania islamskiego we Francji¹. Problemem nie były tylko obawy Francuzów przed radykalnymi ruchami islamistycznymi. Obawiano się także procesu integracji społeczeństwa z imigrantami, oraz ich funkcjonowanie w przestrzeni laickiego państwa, które laickość zapisane ma w pierwszym artykule Konstytucji, z dnia 4 października 1958 r. o brzmieniu: „Francja jest Republiką niepodzielną, świecką, demokratyczną i socjalną. Zapewnia ona równość wobec prawa wszystkim obywatelom bez względu na pochodzenie, rasę lub religię. Respektuje wszystkie przekonania. Jej organizacja jest zdecentralizowana”². Obecnie, Mużulmanie we

1 L. Wright, *Wyniosłe wieże. Al-Kaida i atak na Amerykę*

2 Konstytucja Republiki francuskiej, z dnia 4 października 1958 r.

Francji stanowią ok. 7,5% populacji, co przekłada się na 5,7 milionów osób. To właśnie w tym kraju odsetek ludności wyznającej Islam jest najwyższy w Europie³. Rząd Francji, stoi przed wyzwaniem walki z radykalizmem ,przy jednoczesnym przestrzeganiu praw człowieka, takich jak wolność i swoboda wyznania.

Historia migracji Muzułmanów i laicyzacji państwa.

Obecne wydarzenia we Francji są skutkiem prowadzonej od XIX w intensywnej polityki migracyjnej. Francja jako potęga kolonialna, w szczytowym momencie miała pod sobą 11 mln km² terenu ,a w skład jej imperium wchodziły państwa takie jak Algieria, Maroko czy Tunezja, z których w XIX w emigrowali muzułmanie i osiedlali się na starym kontynencie. Przybysze z Afryki północnej byli przyjmowani z entuzjazmem, ponieważ ich migracje przypadały na okres intensywnej industrializacji kraju, która powodowała wzrost zapotrzebowania na tanią siłę roboczą. Szacuje się że na początku XX w muzułmanów we Francji było ok. 125 tys⁴. Kolejne fale migracji odbyły się odpowiednio po I i II Wojnie Światowej, co także było spowodowane niedoborem siły roboczej.

Proces migracji trwał nadal aż do roku 1974 kiedy zaczęto ograniczać napływ migrantów. Intensywne migracje zbiegły się z działaniami mającymi na celu ostateczne przemiany Francji na państwo laickie, spychające religie wyłącznie do sfery prywatnej. Ustawa z dnia 9 grudnia 1905 r przewidywała całkowity rozdział państwa ok kościoła, wolność wyznania i obietnice nie ingerowania republiki w sprawy religii, czego niejednokrotnie nie przestrzegano. Wyżej wymieniona konstytucja z roku 1958, również pozostała wierna tym zasadom. Na początku jednak, rozdział motywowany był myślą o kościele katolickim, którego wpływy na państwo chciano powstrzymać. Problemy z ludnością muzułmańską i radykalizmem islamskim zaczęły pojawiać się pod koniec XX w kiedy obserwowano pierwsze skutki polityki integracyjnej Francji.

Integracja po Francusku i prawa człowieka

Obecnie w miastach takich jak Marsylia, Lyon czy Paryż, można napotkać odosobnione dzielnice, tzw. getta, które w przytłaczającej części zamieszkałe są przez muzułmanów. Francuskie służby specjalne alarmują że w gettach formują się gangi, organizacje islamskie radykalizujące młodzież. Aktualnie getta zamieszkiwane są przez kilka milionów osób a 33 proc. mieszkańców to osoby poniżej 20 roku życia, 18 proc mieszkańców tych owianych złą sławą dzielnic żyje poniżej granicy ubóstwa⁵. Jest to skutek nieodpowiedzialnej polityki integracyjnej powojennej Francji, która pozwalała nowo przybyłym migrantom osiedlać się na przedmieściach, finansując całe kompleksy mieszkaniowe o niskich standardach. Po latach dzielnice zradykalizowały się, stopa bezrobocia wśród muzułmanów jest dwukrotnie wyższa niż średnia ogólnokrajowa co jest

3 *Ilu Muzułmanów żyje w Europie ?*, „Rzeczpospolita”, 15 grudnia 2016 [dostęp 15 grudnia 2016], <https://www.rp.pl/Spoleczenstwo/312159931-Ilu-muzulmanow-zyje-w-Europie.html>

4 Anna Parzymies, *Muzułmanie w Europie*

5 *Islamski ekstremizm na własne życzenie. 5 kroków do klęski francuskiego multikulti*, „na Temat” 8 stycznia 2008 [dostęp 8 stycznia 2008], <https://natemat.pl/129435,algierczyk-przyjezdza-traci-prace-laduje-w-getcie-i-wybiera-ekstremizm-kronika-francuskiego-multikulti>

kolejną konsekwencją biedy w gettach. Na ich obszarach często panują zasady ustalane przez ludność muzułmańską, odcinając, szczególnie młodzież od idei świeckiego państwa. 37 proc. dzieci, których rodzice oboje są migrantami z Afryki nie kończy szkół średnich, spadając na przestępczą drogę nawiązując kontakty z lokalnymi gangami. W rezultacie, jak podaje francuski instytut IFOP, aż 27 proc. muzułmanów uważa, że prawo szariatu⁶ ma pierwszeństwo nad prawem krajowym⁷.

Ucisk imigrantów zamiast polityki rozproszenia po różnych częściach miast i przedmieść skomplikował proces asymilacji i doprowadził do spadku standardów życia mieszkańców gett. To gettoizacja zmusiła władze francuskie do radykalnych środków takich jak ustawa z dnia 15 marca 2004r. Gdzie rząd ogłosił wejście w życie ustawy regulującej możliwość noszenia symboli religijnych w szkołach czy uniwersytetach. Zakaz nie omijał żadnej religii lecz opinia publiczna doskonale zdawała sobie sprawę że jest on wymierzony głównie w część muzułmańską. Zdefiniowanie symbolu religijnego i skali zakazów było kolejnym problemem dlatego w 2010r, za czasów prezydentury Nicolasa Sarkozy'ego przegłosowano ustawę zakazującą zasłaniania twarzy w miejscach publicznych co było jawnym atakiem na kulturę i tradycję muzułmańską⁸. Mimo licznych sprzeciwów społeczności muzułmańskiej, zarzucających łamanie przez rząd podstawowych zasad wolności wyznania, organy takie jak Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu orzekł że ustawa nie jest sprzeczna z Europejską Konwencją Praw Człowieka. Opinie co do ustawy są jednak różne co pokazuje jej kontrowersyjność i możliwość niezgodności z prawami człowieka, co widoczne było gdy w 2018 r Komisja Praw Człowieka przy ONZ skrytykowała ustawę. Motywacją była sprawa dwóch muzułmanek ukaranych w 2012 r za noszenie nikabu. Komisja argumentowała że zakaz ten ograniczy możliwości społeczne kobiet i ograniczy proces ich integracji, gdyż utrudni im wyjście z domu w różnych celach⁹. W raporcie Amnesty International pt „Wybór i uprzedzenie, dyskryminacja muzułmanów w Europie”, organizacja podkreśla że prawo do noszenia symboli religijnych jest częścią swobody wyrażania się¹⁰. Działania rządu są nie skuteczne a wręcz przyczyniają się do wzrostu radykalizmu. Spowodowany jest on, wykluczeniem społecznym, bezrobociem i nietolerancją. Szacuje się że osoby z nie francusko brzmiącym imieniem i nazwiskiem mają we Francji 1.5 razy mniejszą szansę na zatrudnienie niż rodowici Francuzi.

6 Szariat: prawo normujące życie wyznawców islamu, oparte na interpretacji zapisów koranu.

7 *Francja: dla jednej czwartej muzułmanów szariat ważniejszy niż prawo państwowe*, „Polskie radio 24”, 25 września 2019 [dostęp 25 września 2019], <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2372847,Francja-dla-jednej-czwartej-muzulmanow-szariat-wazniejszy-niz-prawo-panstwowe>

8 „Newsweek”, <https://www.newsweek.pl/swiat/francja-zakaz-noszenia-muzulmanskich-zaslon-przyjety/qc4zygj>

9 *ONZ: Zakaz noszenia burek, sprzeczny z prawami człowieka*, „Rzeczpospolita”, 23 października 2018 [dostęp 23 października 2018], <https://www.rp.pl/Polityka/181029697-ONZ-Zakaz-noszenia-burek-sprzeczny-z-prawami-czlowieka.html>

10 *Raport AI: muzułmanie dyskryminowani w Europie*, „Onet.pl”, 24 kwietnia 2012 [dostęp 24 kwietnia 2012], <https://wiadomosci.onet.pl/religia/raport-ai-muzulmanie-dyskryminowani-w-europie/ywcy8c>

Dochodzi również do przypadków zwolnień z pracy z powodu noszenia przez pracowników, tradycyjnego dla kultury muzułmańskiej ubioru¹¹. Kolejnym zagadnieniem podsycającym nastroje radykalne jest kwestia miejsc kultu muzułmańskiego. Obecnie na terenie Francji znajdują się ich około 2 500. Sposobem rządu na walkę z ekstremistami jest ich zamykanie. Po ataku nożownika na nauczyciela historii Samuela Paty'ego w październiku 2020r, Minister spraw wewnętrznych Francji, Gerald Darmanin ogłosił zamiar zamknięcia Wielkiego Meczetu w Paryżu. Jest to częsta praktyka francuskich władz, powodem nierzadko jest obecność Imamów¹². Przywódców duchowych, którzy w wielu przypadkach podsycają nastroje radykalne głosząc hasła charakterystyczne dla fundamentalistów islamskich. Skutkiem tych działań jest przenoszenie modlitwy na ulice. Jako że jeden z filarów Islamu nakazuje modlitwę pięć razy dziennie jest to nieodzowny element życia muzułmanów. Miejsc kultu jest jednak za mało a ich zamykanie tylko pogarsza sytuację, jednak modlitwa na ulicy spotyka się z krytyką, ponieważ godzi w zasady laickości państwa. Do walki z nierównościami rząd powołał specjalną Wysoką komisję do walki z dyskryminacją i o równość. Zajmuje się ona monitorowaniem zachowań ksenofobicznych i zwalczaniem przejawów dyskryminacji. Duża część skarg na poziomie 40 proc dotyczy obszaru zatrudnienia oraz dyskryminacji na tle pochodzenia etnicznego¹³. Nasilające się ataki terrorystyczne, takie jak np.; atak na redakcję satyrycznego tygodnika Charlie Hebdo 7 stycznia 2015r , pokazuje że polityka integracji jest nieskuteczna a asymilacja ludności muzułmańskiej przy obecnej jej populacji i dotychczasowych metodach jest niemożliwa i godząca w prawa człowieka. Należy pamiętać że radykałowie islamscy stanowią 2 proc całej islamskiej społeczności a ustawy skierowane do walki z nimi, krzywdzą przed wszystkim pokojowo nastawionych muzułmanów. Odbija się to także na opinii publicznej, wg badania przeprowadzonego przez francuski dziennik „Le Figaro” aż 43 proc Francuzów sprzeciwia się budowaniu meczetów we Francji a 63 proc z nich jest przeciwna noszeniu chust i burek w przestrzeni publicznej¹⁴.

Podsumowanie. Radykalizm islamski we Francji, to aktualnie poważny problem francuskich władz. Nieskuteczna polityka integracji na przestrzeni lat doprowadziła do radykalizacji nastrojów po obu stronach. Równocześnie fala migracji do Francji wciąż trwa, wg danych zebranych przez Unię Europejską w 2018 r, przybyło do niej 386.9 tys nowych imigrantów¹⁵. Jedynym rozwiązaniem

11 *Islamski ekstremizm na własne życzenie. 5 kroków do klęski francuskiego multikulti*, „na Temat” 8 stycznia 2008 [dostęp 8 stycznia 2008], <https://natemat.pl/129435,algierczyk-przyjezdza-traci-prace-laduje-w-getcie-i-wybiera-ekstremizm-kronika-francuskiego-multikulti>

12 *Francja zamyka największy meczet w kraju*, <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/francja-islam-meczet-macron-pantin/>

13 Marta Pachocka, *Polityka imigracyjna i integracyjna Francji w okresie prezydentury Nicolasa Sarkozy'ego - zarys problemu*

14 *Francuzi coraz bardziej obawiają się muzułmańskiej mniejszości*, „Newsweek”, 8 grudnia 2012 [dostęp 8 grudnia 2012], <https://www.newsweek.pl/swiat/coraz-wiecej-francuzow-boi-sie-muzulmanow/fets8ty>

15 *Statystyki dotyczące migracji i populacji imigrantów*, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics/pl#Przep.C5.82ywy_migracyjne:_w_2018_r._imigracja_do_UE-27_z_pa.C5.84stw_trzecich_wynios.C5.82a_2.2C4_mln_os.C3.B3b

jest zmiana dotychczasowych metod walki z fundamentalistami. Obecne, kwestionowane przez wiele organizacji pozarządowych jako sprzeczne z prawami człowieka podsycają nastroje radykalne co doprowadza do serii zamachów terrorystycznych których we Francji na przestrzeni samych ostatnich 10 lat było kilkanaście.

Bibliografia

1. Francja, laicka córka kościoła, „Rzeczpospolita”, 17 stycznia 2017 [dostęp 17 stycznia 2017], <https://www.rp.pl/Publicystyka/301159923-Francja-laicka-cora-Kosciola.html>
2. Gorsze dzieci republiki. O Algierczykach we Francji, Ludwika Włodek, 2020 Wydawnictwo czarne
3. Jakie pożytki Francja czerpie z imigrantów, Marek Ostrowski, „Polityka”, 27 października 2015 [dostęp 27 października 2015], <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1637851,1,jakie-pozytki-francja-czerpie-z-imigrantow.read>
4. Konstytucja Republiki francuskiej z dnia 4 października 1958r.
5. Muzułmanie w Europie, Nilüfer Göle, 2016. Wydawnictwo : Karakter
6. Zrozumieć islam?, Adrien Candiard, 2017 Wydawnictwo polskiej prowincji Dominikanów.

Софія БОНДАР,
ліцеїстка 10-А класу,
Житомирський обласний ліцей
Житомирської обласної ради,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

Стрімка інтеграція України в європейський простір та формування громадянського суспільства вимагає від правової держави дотримання пріоритетних загальнолюдських цінностей, які ґрунтуються на захисті прав людини та громадянина. Доказування, беззаперечно, посідає важливіше місце у будь-якому судовому процесі, зокрема й в межах цивільного судочинства. Саме тому розуміння природи і сутності доказування у цивільних справах, до яких відносяться і справи про захист честі, гідності та ділової репутації, є вкрай важливим для забезпечення максимальної ефективності механізму судового захисту останніх.

Так, доказування можна визначити як діяльність суб'єктів цивільного процесу по збиранню, перевірці та оцінці доказів і їх процесуальних джерел, а також по формулюванню на цій основі певних висновків і наведенню аргументів для їх обґрунтування. Варто зазначити, що вказана діяльність не може ґрунтуватися на припущеннях, а лише на достовірних перевірених фактах (доказах), зібраних у визначеному законом порядку. Відповідно,

докази можна визначити як будь-які фактичні дані, на підставі яких суб'єкти доказування встановлюють наявність чи відсутність предмету спору. За загальним правилом останні повинні бути належними, допустимими, достатніми та достовірними.

Доказуванню у справах про захист честі, гідності та ділової репутації підлягає факт поширення недостовірної інформації, а саме: 1) доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; 2) дана інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи (позивача); 3) остання не відповідає дійсності або порушує особисті немайнові права чи завдає шкоди відповідним немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

Згідно з положеннями ст. 277 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України і ст. 81 Цивільно-процесуального кодексу (далі – ЦПК) України обов'язок доказування достовірності поширеної інформації покладається на відповідача, однак позивач у свою чергу має право на її спростування та зобов'язаний довести факт поширення інформації відповідачем, а також те, що внаслідок цього було порушено його особисті немайнові права [1; 2]. Загалом, кожна сторона судового процесу повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.

Вважаємо за доцільне наголосити, що позивач повинен довести наступні обставини: відомості дійсно стали відомі третім особам; відповідач не доклав достатніх зусиль, щоб забезпечити конфіденційність розповсюдженої інформації; причинно наслідковий зв'язок між тим, що відповідач не забезпечив достатньої конфіденційності поширюваної інформації, в результаті чого така інформація стала відомою третім особам [3]. Найбільшу складність в частині доведення викликають останні два факти, оскільки в ситуації, коли відповідач мав на меті все ж таки саме забезпечити конфіденційність інформації, внаслідок певних обставин вона таки стала відома третім особам.

Обидві сторони процесу повинні оперувати зібраними на законних підставах доказами, що у подальшому не повинно породжувати запитань з приводу їхньої недопустимості. Останні можуть міститися в періодичних друкованих виданнях, якими є газети, журнали, бюлетені, альманахи тощо, або передані словесно по радіо, телебаченню чи розміщені у мережі Інтернет; в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; висловлене усно у бесіді, розмові, спорі тощо хоча б одній особі.

Докази мають бути письмовими, наприклад, медичні висновки про спричинену недостовірною інформацією шкоду для здоров'я позивача; висновки проведених судових експертиз (наприклад, психологічної для визначення розміру моральної шкоди, комп'ютерної тощо); покази свідків тощо. Не буде зайвим і надання доказів про рівень ділової репутації фізичної чи юридичної особи.

Можливо виділити два найпоширеніших способи формування доказової бази у межах даних проваджень. По-перше, витребування інформації (носіїв інформації) чи документів за адвокатським запитом. По-друге, витребування необхідних доказів шляхом подання заяви (клопотання) до суду в порядку ст.ст. 131, 133, 134 ЦПК України [2].

Найпоширенішими проблемами доказуванням у справах даної категорії є: неправильне визначення відповідача та відсутність відомостей про нього; помилкове визначення інформації як такої, що була поширена; відсутність недостовірної інформації; захист порушеного права неналежним позивачем; неправильне обрання способу захисту порушеного немайнового права; сприймання позивачами оціночних суджень за факти тощо. Останні пов'язані з розвитком інформаційних технологій та розширенням і безконтрольністю інформаційного простору, де розміщується та поширюється інформація, зокрема й пов'язана із приниженням честі й гідності особи.

Загалом, будь-яка недостовірна інформація, поширена в мережі, може бути зафіксована шляхом роздруківки веб-сторінки, скріншоту або безпосередньо в електронній копії, завірених електронним цифровим підписом; висновком експерта у сфері телекомунікаційних систем за замовленням учасника справи (найбільш надійний спосіб доказування); здійснення перегляду доказів судом за місцем їх знаходження [4, с. 2].

Враховуючи, що більшість ресурсів не містить інформації про власника або дописувача, можуть виникнути певні перешкоди у встановленні особи відповідача. Це може бути вирішено за допомогою ідентифікації власника сайту через сервіс WHOIS шляхом звернення до реєстратора доменного імені за адвокатським запитом. Якщо ж ім'я автора встановити неможливо, то єдиним відповідачем стає власник сайту, оскільки, згідно із Постановою Верховного Суду від 25.03.2020 р. у справі 3760/19488/19, він створив технологічну можливість і умови для розповсюдження інформації [4, с. 3].

Підтвердження розмірів збитків слід робити документально, надаючи фінансові звіти, квитанції й документи щодо витрат на відновлення стану, висновки експертів про збитки тощо. Слід звернути увагу й на доказування причинно-наслідкового зв'язку між фактом розповсюдження інформації й фактом нанесених збитків. Крім майнових збитків, можна вимагати відшкодування моральної шкоди, особливо, якщо відповідач зробив це у грубій, принизливій або непристойній формі.

У подальшому відповідно до ч. 1 ст. 212 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному, безпосередньому дослідженні наявних доказів, та виносить відповідне вмотивоване рішення [2].

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 40–44. Ст. 356.

2. Цивільний процесуальний кодекс України Цивільний процесуальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.

3. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09 (дата звернення 29.11.2020).

4. Лавренова Н., Абрамович Н. Особенности судебной защиты и доказывания по делам о защите деловой репутации. *Юрист & Закон*. 2019. № 28. С. 1-4.

Наталія БОНДАРЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

Поліський національний університет,

м. Житомир, Україна

Анастасія БУГАЙЧУК,

студентка факультету права,

державного управління та національної безпеки,

Поліський національний університет,

м. Житомир, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА ЗЕЛЕНА УГОДА: ІМПЕРАТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Світова індустріалізація 20-х років минулого століття внесла корективи не лише у економічну сферу, але і у життя всього населення планети. Нові заводи та фабрики з машинним виробництвом дали змоги збільшити обсяги виготовлення тих чи інших товарів, підвищити їх якість, а також створити нові професії та робочі місця для багатьох людей.

Такі перетворення спіткали усі галузі промисловості: від будівництва машин та техніки до виготовлення продукції для дітей. Однак, в шаленій гонці за прибутком та полегшенням буденного життя людство почало забувати ціну цим досягненням. 21 століття – це століття постіндустріального суспільства, для сучасної людини якісні, високотехнологічні товари та полегшене життя стали звичним явищем. Цінністю ж для людства сьогодні виступає інформація та знання. Так, з початком нового тисячоліття люди почали цікавитись інформацією стосовно себе, своїм правам, а також стосовно навколишнього середовища, у якому вони проживають.

Усі демократичні держави світу заохочують громадян до отримання такої інформації, винятком не стала і Україна. Стаття 34 Конституції України вказує нам на те, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. Одним із різновидом такої інформації, яку прагнуть дізнатись наші громадяни, є інформація щодо стану екології у нашій державі. Так, журналістська спільнота вже незалежної України

почала активно публікувати інформацію стосовного критичного стану екології, а лікарі, в свою чергу, бити на сполох, оскільки низький рівень екології країни гарантує низький рівень здоров'я нації, оскільки людина теж важлива і невід'ємна частина природи.

Слід зауважити, що така ситуація була присутньою не тільки в нашій державі, діяльність багатьох країн світу погіршила становище їх екології, що в свою чергу погіршило стан природи у світовому масштабі. Стаття 16 Конституції України декларує право громадян нашої держави на екологічну безпеку і підтримання екологічної рівноваги на території країни, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу [1]. Такі зобов'язання перед своїми громадянами взяли усі провідні країни світу.

Саме тому 15 січня 2020 року Президент Європейської комісії Урсула фон дер Леєн представила міжурядову програму, що має назву «The European Green Deal» тобто «Європейська зелена угода». Дана програма включає в себе низку економічних та політичних заходів, що надають можливість країнам-учасникам і Європейському Союзу в цілому не тільки втримати власну економіку, а ще й покращити її рівень шляхом підтримання екології через відмову від вуглеводних та перехід на водневі енергетичні джерела [2].

Слід зазначити, що аналогічна стратегія є розроблена та була представлена 7 лютого 2019 року також і в США та носить назву «Green new Deal» (Зелений новий курс). Американська модель у більшості заходів співпадає із баченням Європейських партнерів, однак стратегія США передбачає повний перехід до відновлювальних джерел енергії всього за 10 років, тобто до 2030 року, у випадку ж з «The European Green Deal» такий перехід є більш плавним і передбачений до 2050 року, тобто займе 20 років [3].

Наша держава теж не стоїть осторонь світових екологічних процесів, оскільки для нас це питання є одним із найактуальніших: більшість заводів та фабрик нашої країни є спадком від СРСР і тому мають не тільки застарілі технології, але і високий рівень шкідливих викидів у атмосферу, що в свою чергу погіршують стан української екології. Окрім цього, наріжним питанням для нашої природи виступає активне використання громадянами автомобілів, особливо застарілих, що спричиняють високі рівні викиди вуглецю, що найчастіше забруднює такі міста-мільйонники як Київ, Харків, Дніпро та Одесу.

Такий стан речей змусив український уряд поглянути з нового ракурсу на дану проблему. Саме тому колишній прем'єр-міністр України Олексій Гончарук від імені України виявив ініціативу долучитись до «The European Green Deal» і 24 січня 2020 року Постановою Кабінету міністрів України № 33 було створено Міжвідомчу робочу групу з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Європейської комісії

«Європейський зелений курс», а також затверджено положення, що врегульовує діяльність даної групи.

Відповідно до вище згаданої постанови в робочу групу було включено: Прем'єр-міністра України, Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, Міністра захисту довкілля та природних ресурсів, Міністра енергетики, Міністра інфраструктури, Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністра розвитку громад та територій, Міністра закордонних справ [4]. Усі ці посадовці мають пряме відношення до нормативів проголошених у «The European Green Deal».

Основні завдання робочої групи відображені у статті 4 «Положення про міжвідомчу робочу групу з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Європейської комісії «Європейський зелений курс».

До них зокрема відносяться: сприяння забезпеченню та координації дій органів виконавчої влади з питань подолання наслідків зміни клімату; зменшення викидів парникових газів; розвиток сфери використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива; розвиток транспортної інфраструктури щодо використання низьковуглецевих видів моторного палива, електричних, водневих автомобілів громадського та спеціального електротранспорту; запобігання та скорочення промислового забруднення; залучення «зелених» інвестицій та розроблення інвестиційних планів, спрямованих на їх реалізацію; запровадження екологічних стандартів будівництва та модернізації житлового та нежитлового фонду з огляду на енерго- та ресурсоефективність; сприяння підвищенню ресурсоефективності промисловості та переходу до низьковуглецевого циркулярного виробництва; запровадження політики запобігання недобросовісному екологічному маркуванню продукції, створення ринку вторинної сировини та побічних продуктів; удосконалення нормативно-правового регулювання з питань скорочення викидів вуглецю, зменшення ризику енергетичної бідності, а також інших питань, які виникають у сфері зміни клімату та ін. [4]

Як ми бачимо з вище наведеного нашій державі слід пройти нелегкий шлях задля спасіння власної і світової екології та водночас розвитку економіки. Більшість із наведених завдань потребують їх законодавчого закріплення.

Так, наприклад, відповідно до положень «The European Green Deal» країни-учасниці повинні зменшити викиди вуглецю у атмосферу. У нашій державі це можливо зробити наступними шляхами:

а) зменшити податкове навантаження в період на 10 років для підприємств, що активно впроваджують високоекологічні технології у виробництві, а також сприяють зменшенню вуглекислих викидів у атмосферу шляхом модернізації очисних систем;

б) налагодити державне виробництво електромобілів, що дасть можливість не тільки створити нові робочі місця для громадян, але і зробить такий вид транспорту більш доступним для населення нашої держави, що в свою чергу буде гарною альтернативою бензиновим та дизельним автомобілям;

в) зробити розмитнення електрокарів безкоштовним на 5 років, що дасть можливість заповнити український ринок екологічно чистими та доступними автомобілями;

г) розпочати модернізацію сталеварних державних підприємств за рахунок коштів державного бюджету та закордонних інвестицій;

д) сприяти максимальному розвитку «зеленої» електроенергії що забезпечується через встановлення пристроїв для отримання енергії сонця, вітру та води і подальшого перетворення їх у електроенергію шляхом надання пільгового кредитування для підприємців, що мають бажання розвивати цю галузь енергетики, а також ринкових цін при закупівлі державою такої електроенергії.

Окрім цього, важливим питанням для наших громадян також є і запровадження екологічних стандартів будівництва та модернізації житлового та нежитлового фонду з огляду на енерго- та ресурсоефективність. Забезпечити її можливо шляхом законодавчого врегулювання вимог для нових будівель, що передбачатимуть використання екологічно безпечних матеріалів при будівництві, а також створення державних програм, щоб дали змогу провести реінновацію застарілого житлового та нежитлового фонду відповідно до європейських стандартів якості та екологічної безпеки.

Отже, виходячи з вище наведеного, ми можемо дійти до таких висновків, світова спільнота активно переймається питанням збереження та відновлення світової екології, що можливо прослідкувати у створенні урядових та міжурядових програм спрямованих на відновлення екології. Зокрема, шляхом переходу людства до відновлювальних та безвуглеводних джерел енергії, а також шляхом зменшення викидів вуглекислого газу у атмосфері. Україна, як європейська держава, також не стоїть осторонь таких ініціатив і має бажання активно приймати у них участь. Це бажання ми прослідковуємо у завданнях, які розробив для себе уряд нашої держави і, сподіваємось, буде активно їх виконувати.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.11.2020 р.)
2. A European Green Deal URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 28.11.2020 р.)
3. Green New Deal URL: <https://www.congress.gov/116/bills/hres109/BILLS-116hres109ih.pdf> (дата звернення: 28.11.2020 р.)

4. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Європейської Комісії «Європейський зелений курс»: Постанова Кабінету міністрів України від 24.01.2020 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2020 р.)

Dawid BOCHENEK,
student, Instytut Nauk o Polityce i Administracji,
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Kraków, Polska

RESPEKTOWANIE PRAW CZŁOWIEKA W POLSCE W LATACH 2015-2020

Abstrakt: W ostatnich latach Polska znajduje się w ogniu krytyki, dotyczącej braku respektowania praw człowieka. Zmiany, które wprowadza władza w żaden sposób nie są tworzone z poszanowaniem praw człowieka.

Słowa kluczowe: Prawa człowieka, dyskryminacja, wolność, Prawa kobiet, LGBT, niezawisłe sądy.

W ostatnich pięciu latach społeczeństwo polskie jest świadkiem wielu zmian i nowych inicjatyw rządu, które nie zawsze stają się akceptowane przez obywateli oraz światowym organizacjom. Protesty oraz inne sposoby wykazywania sprzeciwu ciągle rosną i zrzeszają coraz większe grupy osób, uważających, że łamane są podstawowe wartości, jakimi są prawa człowieka [5].

Prawa człowieka uznawane są najczęściej za prawa wynikające tylko z faktu, że jest się człowiekiem. Przysługują one niezależnie od aktów prawa stanowionego oraz działań ludzkich [11, s.80].

Na początku XX wieku uznawanie praw człowieka leżało tylko w gestii poszczególnych państw. Jednak po II wojnie światowej, by sprostać powojennej rzeczywistości i nie dopuścić już więcej do przedmiotowego traktowania ludzi postanowiono zwrócić większą uwagę na istotne prawa naturalnie wynikające z bycia człowiekiem [6].

Rozwiązaniem została stworzona w październiku 1945 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych, która stawia sobie za cel współpracę w popularyzowaniu praw człowieka. Została utworzona Komisja Praw Człowieka (Rada Praw Człowieka), a 10 grudnia 1948 roku została wydana Powszechna Deklaracja Praw Człowieka [10]. Kolejnym etapem było wejście w życie w styczniu 1976 roku Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, które niosły za sobą kolejne prawa [7].

W 2017 roku Rada Praw Człowieka wyraziła obawy dotyczące przestrzegania praw człowieka w Polsce, zgłaszając 185 rekomendacji [4]. Obawy dotyczyły nowelizacji ustawy o Sądzie Najwyższym, ustawy-Prawo o

ustroju sądów powszechnych oraz ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa, która spowodowała zmianę w zakresie wyboru, ponieważ od tej chwili członkowie Krajowej Rady Sądownictwa mieli być wybierani przez sejm, a nie przez samych sędziów [12]. Zmiana w ustawie o Sądzie Najwyższym także niesie za sobą pewne obawy, ponieważ pozwala ona na usuwalność sędziów, a przepisy o wyborze nowych sędziów dają władzy ustawodawczej i wykonawczej większy wpływ na obsadę kadrową Sądu Najwyższego [18]. Zmiana ustawy-Prawo o ustroju sądów powszechnych również wprowadziła podobne zmiany jak w dwóch pozostałych, ponieważ zwiększyła ona kompetencje Ministra Sprawiedliwości w powoływaniu i odwoływaniu prezesów i wiceprezesów sądu [12]. Podstawami niezależności sądownictwa jest nieusuwalność sędziów, brak podlegania sędziów i sądów innym rodzajom władzy publicznej oraz apolityczność [18]. Prawo do rzetelnego procesu sądowego mieści się w I generacji praw człowieka jako prawo fundamentalne [19, s.268].

Niepokojący jest także fakt zmniejszenia budżetu Rzecznika Praw Obywatelskich, którego zadaniem jest czuwanie, aby organy państwowe nie naruszały prawa i zasad sprawiedliwości społecznej. Rzecznik interweniuje, gdy istnieje prawdopodobieństwo zagrożenia praw człowieka w kontaktach z organami władzy. Zmniejszenie budżetu takiego ważnego urzędu może doprowadzić do zmniejszenia możliwości pracy dla społeczeństwa, czyli także do złamania prawa człowieka, jakim jest prawo do skargi na organy państwowe [14].

Kolejne obawy sygnalizowane były przez Komitet Praw Człowieka ONZ. Zwiększenie zależności mediów publicznych od władz powoduje zamach na prawo człowieka, jakim jest prawo do prawdziwych informacji.

Według komitetu inwigilacja i wzrost uprawnień służb bezpieczeństwa usprawiedliwione rzekomą obawą przed terroryzmem pozbawia obywateli prawa do prywatności za pośrednictwem gromadzenia coraz większej ilości danych i metadanych [15].

Międzynarodowe organizacje pozarządowe takie jak Amnesty International także wyrażają swoje wątpliwości co do przestrzegania praw człowieka w Polsce, zaczynając od problemu niezależności sądownictwa, kolejno przechodząc do przestrzegania praw człowieka w stosunku do uchodźców. Prawa osobiste oraz prawa obywatelskie i polityczne są łamane. Polski rząd nie wykonuje swoich zobowiązań i sukcesywnie odmawia wsparcia uchodźców w greckich obozach. W lipcu 2020 roku liczba osób posiadających zezwolenia na pobyt w Polsce wynosiła 450 tysięcy osób, jednak liczba tych osób jest w rzeczywistości na pewno większa. Dalej w Polsce brakuje spójnego systemu polityki wobec uchodźców, co powoduje ogromne trudności w dostępie do usług i świadczeń publicznych oraz ogólnego funkcjonowania w polskim społeczeństwie [3].

Obawy dotyczą również praw kobiet, ponieważ coraz częściej polskie kobiety spotykają się z dyskryminacją oraz z naruszeniem ich praw ze strony państwa.

Od 2016 roku nasilone są w Polsce tematy dotyczące zakazu aborcji, zakazu edukacji seksualnej oraz ograniczeń dostępności środków antykoncepcyjnych [9]. Istnieją w społeczeństwie zwolennicy oraz przeciwnicy zakazów i ograniczeń dotyczących kobiet. Jednakże prawa człowieka jednoznacznie uświadamiają, że prawa seksualne i reprodukcyjne przysługują każdemu człowiekowi. Są one połączone z prawem do prywatności informacji, do wolności od dyskryminacji, prawem do życia, prawem do zdrowia czy chociażby wolności od nieludzkiego i poniżającego traktowania [9,16]. Według Amnesty International przemoc wobec kobiet i przemoc domowa to wciąż jedne z najbardziej powszechnych zjawisk. Domaga się ona sprawiedliwości dla osób, które jej doświadczyły. Jednym z jej postulatów jest zmuszenie Polski do pełnego wdrożenia ratyfikowanej przez Polskę Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (konwencji antyprzemocowej) [17].

Skupić się również trzeba na stosunku władzy do środowiska LGBT. W ostatnich latach po przejęciu władzy przez bardziej konserwatywną grupę polityczną jesteśmy świadkami poszerzającej się dyskryminacji osób na tle orientacji seksualnej. W Polsce pojawiają się publiczne informacje o gminach „wolnych od LGBT”, które nijak są zgodne z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej i łamią podstawowe prawa człowieka takie jak prawo do wyrażania swojej opinii, prawo do wolności osobistej, prawo równości każdego wobec prawa, prawo do udziału w życiu publicznym [1].

Unijna komisarz ds. równości poinformowała, że zostało odrzuconych kilka wniosków pochodzących z Polski, dzięki którym starano się pozyskać środki w ramach unijnego programu „Europa dla obywateli”. Odrzucone zostały one z powodu przejawów dyskryminacji na tle orientacji seksualnej w gminach składających właśnie powyższe wnioski [2].

Stosunek władzy państwowej do niekonstytucyjnych rozwiązań gmin „wolnych od LGBT” wydaje się aprobujący, ponieważ Minister Sprawiedliwości przekazuje właśnie tym pozbawionym gminom fundusze tłumacząc, że jest to „gest sprawiedliwości, ponieważ polskie państwo nie pozostawia takich gmin opresji Komisji Europejskiej” [13].

Tendencje ostatnich pięciu lat udowadniają Nam, z jakim problemem boryka się aktualnie Polska. Wynika to ze zmian, jakie wprowadza aktualna władza. Wydawać się może, że nasze państwo wewnątrz zaczęło nie radzić sobie z przestrzeganiem praw człowieka i dlatego sprawą interesują się organizacje światowe oraz międzynarodowe organizacje pozarządowe. Trudno jest stwierdzić, jaka będzie przyszłość tego państwa, może zmiana władzy w najbliższym czasie zapoczątkuje odbudowę zniszczonych wartości. Wiadomo jednak na pewno, że w ostatnich latach w Polsce łamane są prawa człowieka.

Bibliografia:

1. Ambroziak Anton, *Uchwały o “strefach wolnych od LGBT” są sprzeczne z konstytucją- ostrzeża RPO i skarży je w sądach, OKO.press, 2019, <https://oko.press/uchwaly->*

o-strefach-wolnych-o-lgbt-sa-sprzeczne-z-

konstytucja/?utm_medium=Social&utm_source=Facebook, dostęp 16.11.2020

2. Chudy Bartłomiej, "KE odmawia dotacji polskim samorządom. Za strefy wolne od LGBT", 2020, <https://wiadomosci.radiozet.pl/Swiat/Polityka/Komisja-Europejska-odrzuca-wnioski-polskich-samorzadow-za-strefy-wolne-od-LGBT>, dostęp 16.11.2020

3. *Cudzoziemcy w polsce po 2019 roku*, URZĄD DO SPRAW CUDZOZIEMCÓW, <https://udsc.gov.pl/legalizacja-pobytu-w-2019-r-podsumowanie/>, dostęp 13.11.2020

4. Czarnacka Agata, *ONZ ostro o prawach człowieka w Polsce. Nie mamy się czym chwalić*, 2017, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1704742,1,onz-ostro-o-prawach-czlowieka-w-polsce-nie-mamy-sie-czym-chwalic.read>, dostęp 12.11.2020.

5. Filis Daniel, Chrzczonowicz Magdalena, *ONZ: Polska łamie prawa człowieka. 19 wytycznych, część dotyczy rządów PiS*, OKO.press, <https://oko.press/onz-polska-lamie-prawa-czlowieka-19-wytycznych-czesc-dotyczy-rzadow-pis/>, dostęp 12.11.2020.

6. *Historia Praw Człowieka*, <http://www.unic.un.org.pl/prawa-czlowieka/historia-praw-czlowieka/3128>, dostęp 12.11.2020.

7. Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, https://pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowy_pakt_praw_gospodarczych,_społecznych_i_kulturalnych, dostęp 11.11.2020.

8. *NIEZALEŻNOŚĆ SĄDOWNICTWA*, Amnesty International, <https://amnesty.org.pl/kampanie/prawa-czlowieka-w-polsce/>, dostęp 12.11.2020.

9. *Oddech władzy na plecach*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/pl/report/2019/02/06/327027>, dostęp 14.11.2020.

10. *Organizacja Narodów Zjednoczonych*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Organizacja_Narodów_Zjednoczonych, dostęp 12.11.2020.

11. Piechowiak Marek, *FILOZOFIA PRAW CZŁOWIEKA*, Lublin, 1999, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

12. *Protesty przeciwko zmianom w sądownictwie w Polsce*, Wikipedia Wolna encyklopedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Protesty_przeciwko_zmianom_w_sądownictwie_w_Polsce, dostęp 12.11.2020.

13. Rogowska Blanka, *Strefy "wolne od LGBT" dostają pieniądze za łamanie praw człowieka? "To pieniądze podatników, także tych LGBT+", 2020*, <https://lodz.wyborcza.pl/lodz/7,35136,26222543,strefy-wolne-od-lgbt-beda-dostawac-pieniadze-za-lamanie-praw.html>, dostęp 16.11.2020

14. Rzecznik Praw Obywatelskich, *Budżet RPO VII kadencji – informacja w związku z posiedzeniem sejmowej Komisji sprawiedliwości i praw człowieka*, 2020, <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/budzet-rpo-vii-kadencji-informacja>, dostęp 15.11.2020

15. Rzecznik Praw Obywatelskich, *Inwigilacja i uprawnienia polskich służb specjalnych w ETPC. Rzecznik przedstawia swoją opinię*, <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/etpc-zbada-uprawnienia-polskich-sluzb-specjalnych-opinia-rpo>, dostęp 15.11.2020.

16. Rzecznik Praw Obywatelskich, *Kobieta jako (nie)pełnoprawna* obywatelka / *niepotrzebne skreślić*, 2017, <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/kpo/panel/panel-ogolny-kobieta-jako-pelnoprawna-obywatelka>, dostęp 14.11.2020.

17. *Stop przemocy wobec kobiet w Polsce*, Amnesty International, <https://amnesty.org.pl/akcje/stop-przemocy-wobec-kobiet-w-polsce/>, dostęp 14.11.2020.

18. Supernak Paweł, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Wszystko, co musisz wiedzieć o planowanych zmianach*, <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/554592,ustawa-o-sadzie-najwyzszym-pis-reforma-sadownictwa.html>, dostęp 12.11.2020. *Wiedza o społeczeństwie*, Nowa era, Warszawa, 2017.

Тетяна БРУЦЬКА,
кандидат юридичних наук,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНА ЯК ЗАСІБ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У січні 2019 року Міністерство юстиції розпочало роботу над імплементацією Керівних принципів ООН у сфері бізнесу та прав людини в Україні. Цей документ встановлює, що держави мають обов'язок захищати громадян від порушень прав людини з боку бізнесу; бізнес-структури мають обов'язок поважати права людини; постраждалі від таких порушень мають право на доступ до ефективних засобів правового захисту [2]. В цьому контексті очевидним є також і те, що створення сприятливих умов для ведення бізнесу, досконале нормативне регулювання господарської діяльності та її оподаткування можуть у значній мірі забезпечити «життєздатність» основних гарантій прав і свобод людини в Україні.

Олена Уварова зазначає, що, на сьогодні, бізнес здійснює позитивний і ґрунтовний внесок у реалізацію прав людини, адже компанії надають можливості для працевлаштування та розвитку навичок, що у свою чергу сприяє реалізації права на працю за справедливою винагороду та досягненню гідного рівня життя. Сплачені від підприємницької діяльності податки спрямовуються на вирішення загальносуспільних завдань, наприклад, у сфері охорони здоров'я, освіти та житлового господарства [7]. Таким чином, удосконалення міжнародно-правового механізму та гарантій забезпечення прав і свобод людини обумовлює актуальність як захисту прав людини у сфері бізнесу, так і захисту прав суб'єктів бізнесу.

Окремі аспекти проблематики прав людини, а також співвідношення бізнесу і прав людини висвітлені у роботах Р. Алексі [1], О.Уварової, Г.Христової [8] та інших вчених.

Відповідно до даних Національного оцінювання базових показників з питань бізнесу і прав людини, проведеного у 2019 році Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого спільно з Міністерством юстиції України, в якості причин ухилення господарюючими суб'єктами від сплати податків вказувалось на надмірне податкове навантаження, складність та суперечливість податкового законодавства [2]. З наведеного випливає висновок про те, що рівень правової захищеності бізнесу в Україні є невисоким і це, в свою чергу, створює передумови для різнопланових порушень законодавства з боку суб'єктів господарювання.

У 2018 році Міжнародна Асоціація присяжних сертифікованих бухгалтерів (АССА) оприлюднила результати дослідження, в якому стверджується, що українська тіньова економіка становить майже 46% від офіційного ВВП [2]. В такій ситуації складно говорити про обов'язок дотримання і виконання принципу верховенства права як з боку держави, так і з боку господарюючих суб'єктів, а особливої актуальності набуває проблематика розвитку та удосконалення правових засобів захисту суб'єктів бізнесу.

На сьогодні в Україні задекларовані та діють різні способи захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, зокрема процедури судового та адміністративного оскарження рішень суб'єктів владних повноважень. Регламентація цих процедур визначається Кодексом адміністративного судочинства України, Податковим кодексом України, Митним кодексом України та іншими нормативними актами. Також де-факто в Україні застосовується медіація як інститут позасудового врегулювання спорів, але на його ефективне функціонування впливає відсутність законодавчого врегулювання цього інституту.

Окрім того, від грудня 2014 року в Україні започаткована і діє Рада бізнес-омбудсмена (*«Омбудсмен» – це шведське слово, яке означає «представник інтересів» – незалежна посадова особа, яка розглядає скарги громадян щодо неправомірних дій Уряду*), основною метою діяльності якої є забезпечення прозорості діяльності органів державної влади, сприяння зниженню рівня корупції та запобігання недобросовісній (нечесній) поведінці стосовно суб'єктів підприємництва в Україні. Бізнес-омбудсмен розглядає скарги щодо можливого вчинення корупційних діянь або інших порушень законних інтересів суб'єктів підприємництва внаслідок дій або бездіяльності, (включаючи рішення) з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, що перебувають у сфері їх управління, та їхніх посадових осіб [6].

Нормативною основою діяльності Ради бізнес-омбудсмена в Україні (РБО) є Положення про Раду бізнес-омбудсмена, схвалене постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691. До основних завдань Ради бізнес-омбудсмена відносяться: прийняття та розгляд скарг від суб'єктів підприємництва на дії або бездіяльність, зокрема рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, а також їх посадових осіб; надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності з метою її вдосконалення та поліпшення умов провадження підприємницької діяльності, запобігання корупційним діянням та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва; надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання, що

належать до сфери їх управління, рекомендацій щодо удосконалення та оптимізації процедур та/або способу, у який вони виконують свої повноваження, провадять підприємницьку чи іншу діяльність.

З метою виконання покладених на неї завдань Рада бізнес-омбудсмена в Україні: розглядає скарги суб'єктів підприємництва щодо вчинення корупційних діянь та/або інших порушень їх законних інтересів; звертається із запитом до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та/або суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, стосовно вжиття заходів щодо реалізації рекомендацій Ради; збирає, опрацьовує та систематизує інформацію щодо справ, які нею вивчаються у зв'язку з розглядом скарг; подає в разі потреби Кабінетові Міністрів України пропозиції стосовно внесення змін до актів законодавства з метою захисту законних інтересів суб'єктів підприємництва від корупційних діянь та/або інших порушень з боку органів державної влади або органів місцевого самоврядування, а також суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління [3].

В межах повноважень Радою бізнес-омбудсмена здійснюється робота у напрямку подолання проблеми невиконання судових рішень державними органами, глибина якої може бути проілюстрована практикою Європейського суду з прав людини у справах проти України. Наприклад, у справі «Ракітін проти України» (рішення ЄСПЛ від 11 січня 2007 року) заявник скаржився на неспроможність державних органів виконати рішення від 8 квітня 2003 року протягом трьох років, що спричинило майнову та моральну шкоду заявнику.

Окрім того, згідно відомостей Європейського суду з прав людини 16,2% скарг, які перебувають на розгляді в суді, подані українськими заявниками [5]. Слід зауважити, що серед осіб, які подають скарги до ЄСПЛ надзвичайно багато українських підприємців та підприємств.

На сьогодні, майже з кожного аспекту оподаткування діяльності суб'єктів господарювання (якість податкового законодавства, тривалість адміністративних та судових процедур оскарження рішень контролюючих органів, правомірність фінансових і штрафних санкцій, компенсація збитків, завданих платникам податків тощо) є чинне рішення Європейського суду з прав людини проти України. Так у справі «Щокін проти України» (рішення ЄСПЛ від 14 жовтня 2010 року) заявник скаржився на порушення його майнових прав, стверджуючи, що здійснення податковими органами перерахунку та збільшення розміру його прибуткового податку не відповідало закону; у справі «Серков проти України» (рішення ЄСПЛ від 7 липня 2011 року) заявник стверджував, що державні органи незаконно зобов'язали його сплатити податок на додану вартість, що становило порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Згідно статистичних даних, зібраних Радою бізнес-омбудсмена в Україні, найбільша кількість скарг від представників бізнесу надходить на дії податкових органів, правоохоронних органів та на дії регуляторів – 86 % від загального числа скарг за період 2014-2020 років [6]. Протягом 2020 року кількість звернень бізнесу до Ради бізнес-омбудсмена стосовно порушень держслужбовців не зменшилася. У липні-вересні 2020 року РБО отримала 439 скарг – це на 14% більше, ніж у другому кварталі 2020 року та на 3% більше, ніж у третьому кварталі 2019 року [9].

Діяльність Ради бізнес-омбудсмена в Україні також має вагомий результати у сфері удосконалення вітчизняного законодавства. Так, згідно рекомендацій, розроблених РБО та опублікованих у системному звіті «Проблемні питання регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні» щодо зовнішньоекономічної торгівлі металобрухтом, Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо детінізації ринку металургійної сировини та операцій з металобрухтом» №776-ІХ від 14 липня 2020 року [6].

Узагальнюючи вищевикладене, варто сказати, що в контексті здійснення міжнародних стандартів прав і свобод людини в Україні актуальною є проблема захисту саме інтересів суб'єктів господарювання. Діяльність бізнес-омбудсмена у сфері захисту прав та інтересів бізнесу є однією із обов'язкових умов для подальшого розвитку механізмів захисту прав людини України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексі Р. Інституціоналізація прав людини в демократичній конституційній державі. Філософія прав людини ; за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна ; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. К. : Ніка-Центр, 2008.
2. Інформація щодо результатів проведення національного оцінювання базових показників у сфері бізнесу та прав людини в Україні // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/informatsiya-schodo-rezultativ-provedennya-natsionalnogo-otsinyuvannya-bazovih-pokaznikiv-u-sferi-biznesu-ta-prav-lyudini-v-ukraini>
3. Положення про Раду бізнес-омбудсмена [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF#Text>
4. Принципи захисту та просування інституту омбудсмена («венеціанські принципи») прийнято Венеціанською комісією на 118-й пленарній сесії (Венеція, 15-16 березня 2019 року).
5. Кожна шоста скарга до ЄСПЛ Українська. // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.echr.com.ua/kozhna-shosta-skarga-do-yespl-ukra%dl%97nska/>
6. Статистика отриманих скарг // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://boi.org.ua/faq/>
7. Уварова, Олена Олександрівна. У18 Бізнес і права людини : навчальний посібник / О. О. Уварова, К. О. Буряковська. – Харків, 2019. – 148 с.
8. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія. Харків: Право, 2018. С. 433.

9. Через призму скарг до РБО: настрої бізнесу у третьому кварталі 2020 року <https://boi.org.ua/publications/press/1350-cherez-prizmu-skarg-do-rbo-nastroyi-biznesu-u-tretomu-kvartali-2020-roku/>

Анна БУЧИНСЬКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПОЛІТИКИ ЗГУРТУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Політика згуртування являє собою стратегію Європейського Союзу щодо сприяння та підтримки загального гармонійного розвитку держав-членів та регіонів. Ця політика має на меті мінімізувати існуючі диспропорції між усіма європейськими містами і регіонами.

Становлення і розвиток політики згуртування ЄС можна умовно поділити на декілька етапів:

I етап 1952-1971 рр. – поява ідеї політики згуртування. Так, в Преамбулі Римського договору про заснування Європейської Спільноти 1957 р. міститься положення про те, що країни-члени засновуючи Європейське Економічне Співтовариство «підключаються про зміцнення єдності своїх економік та забезпечення їхнього гармонійного розвитку, зменшуючи наявні відмінності між різними регіонами та долаючи відсталість регіонів, що перебувають у найменш сприятливих умовах» [1]. Однак, необхідно звернути увагу, що держави-засновники мали подібний ступінь економічного розвитку, тому поняття політики згуртування на той момент не було настільки актуальне. З розвитком економічної інтеграції, створенням спільного ринку, потоком робочої сили, капіталу, почали виникати загрози більш сильної концентрації ділової активності в найсильніших регіонах з розвиненою інфраструктурою, і відтоку робочої сили та капіталу з регіонів слабо розвинених, що могло призвести до ще більшого їх зубожіння. Такі побоювання мали місце по відношенню до таких держав як Греція та Іспанія. Важливим кроком до прийняття спільних системних рішень з питань рівномірного розвитку всіх регіонів Співтовариства було опрацювання трьох експертних звітів 1960, 1963 і 1964 рр. Кожен з яких виявив необхідність скоординованих дій Спільноти для досягнення рівноваги між регіонами, повною мірою використовувати потенціал небагатих, відсталих і периферійних регіонів. З огляду на ці звіти, політика згуртування вперше була включена до Середньострокової програми економічної політики, яка стосувалась діяльності Співтовариства у 1966-1970 роках [2, с. 13].

II етап 1972-1985 рр. – на шляху до активної політики згуртування в Співтоваристві. В цей час вчиняються кроки до реального запровадження політики згуртування. Зокрема, у 1972 році на Паризькому саміті було прийнято, що 60% коштів Європейського соціального фонду будуть виділені на боротьбу з безробіттям у відсталих регіонах, тоді як 65% Європейського фонду орієнтації і гарантування сільського господарства призначалось на поліпшення структури сільського господарства в регіонах з низьким ВВП на одного жителя. В 1975 р. створюється Європейський фонд регіонального розвитку, метою якого було коригування регіонального дисбалансу, що виник в результаті переважання сільського господарства, змін у промисловості, структурного безробіття [2, с. 14].

III етап 1986-1993 рр. – реальна політики згуртування. В 1986 р. приймається Єдиний європейський акт, в якому дана політика знаходить своє юридичне закріплення в частині V (Економічне і соціальне об'єднання) і виражається наступним чином: «Співтовариство особливо прагне скоротити розрив між різними регіонами і відставання регіонів, що знаходяться в найменш сприятливих умовах» [3, ст. 130 а]. Реалізуються зазначені цілі за допомогою структурних фондів. Єдиний європейський акт дозволив перетворити політику згуртування в реальну політику розвитку, з автономними цілями і правилами, які до цього часу є основою її дії [2, с. 16]. Маастрихтський договір (1992 р.) ще більше посилив регіональну політику, в т.ч. закріпивши положення про створення окремого Фонду згуртування та створення Комітету регіонів, у складі представників регіональних та місцевих органів влади як консультативного органу при визначенні пріоритетів регіональної політики та завдань структурних фондів [4, с. 60].

IV етап 1994-1999 рр. – подвоєння зусиль. В 1994 р. під натиском місцевої та регіональної влади, Комітет регіонів був таки створений. Його завданням було представляти місцеву та регіональну владу при проведенні постійних консультацій в справі політики згуртування. На цьому етапі на політику згуртування ЄС передбачає третю частину бюджету ЄС. На підставі Амстердамського договору (жовтень 1997 р.) запроваджено Європейську стратегію зайнятості, яка дозволила краще координувати національну політику у сфері зайнятості. В цілому, політика згуртування в цьому періоді, позитивно впливала на розвиток регіонів, особливо у сфері зайнятості (82 регіони отримали допомогу на дані цілі) [2, с. 25-26]. Однак, на кінець 90-х рр. розпочалась активна підготовка до розширення Європейського Союзу великою групою держав Центрально-Східної Європи, з помітно нижчим рівнем розвитку, що у контексті політики згуртування породжувало значні побоювання, оскільки ці держави потребували значних коштів необхідних для модернізації та реконструкції базової технічної, транспортної та соціальної інфраструктури, необхідної для побудови конкурентоспроможної економіки, що активно функціонує на єдиному європейському ринку [4, с. 60].

V етап 2000-2006 рр. – великі побоювання і настільки ж великі користі. В березні 1999 р. в документі «Порядок денний 2000: Європейський союз розширений і сильніший» було сформульовано реформу структурних фондів. Даний документ запроваджував значнішу концентрацію засобів, спрощення процедур, децентралізацію і більш чіткі сфери відповідальності. В межах даної політики передбачались такі цілі: підтримка розвитку та структурна перебудова відсталих регіонів; підтримка економічної та соціальної конверсії регіонів, що стикаються зі структурними проблемами; підтримка адаптації та модернізації політик та систем освіти, перепідготовки та зайнятості [4, с. 60-61].

VI етап 2007-2013 рр. – конвергенція. Лісабонський договір 2007 р. не тільки підтвердив передбачену в Договорі про функціонування ЄС економічну і соціальну політику згуртування, але доповнив її територіальним згуртуванням. Зокрема, ст. 174 Договору про Європейський Союз передбачено, «З метою сприяння загальному гармонійному розвитку Союз розробляє та провадить дії, що ведуть до зміцнення його економічної, соціальної та територіальної згуртованості» [5]. В цей період, в межах реалізації політики згуртування, були визначені наступні цілі: прискорення конвергенції найменш розвинених держав-членів і регіонів; регіональна конкурентоспроможність і зайнятість; європейське територіальне співробітництво, яке будується на транскордонній, транснаціональній та міжнародній співпраці [2, с. 36].

VII етап 2014-2020 рр. – сучасна політика згуртування. Політика згуртування, що проводиться сьогодні є підпорядкована впровадженню цілей «Стратегії Європа 2020», які концентруються на розумному, стійкому та інклюзивному зростанні в ЄС та протидії наслідкам глобалізації кризових явищ. У стратегії сформульовані наступні цілі: працевлаштування 75% людей у віці 20-64 років, вкладення інвестицій у дослідження і розробки, скорочення викидів парникових газів, енергія, отримана з відновлюваних джерел, збільшення енергоефективності, зниження відсотка осіб, що рано закінчують навчання до рівня нижче 10%, наявність вищої освіти не менше 40% осіб у віці 30-34 років, скорочення числа людей, що живуть в бідності або можуть опинитись в такій ситуації [2, с. 50-51].

VIII етап 2021-2027 рр. – нова політика згуртування. Комісія ЄС пропонує модернізувати політику згуртування, головним чином це стосується інвестиційної політики і одного з її найбільш конкретних проявів солідарності. Метою є підвищення економічного і соціального згуртування, з одночасною допомогою всім регіонам у використанні в повному обсязі глобалізації та оснащення всіх регіонів відповідними інструментами для надійного і стійкого економічного зростання [2, с. 55].

Отже, підсумовуючи, необхідно зазначити, що еволюція політики згуртування ЄС пройшла шлях від фінансової допомоги економічно

відсталих регіонів до інвестування в регіони для їх стійкого економічного зростання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 04.10.2020)
2. Krzysztof Kutwa, Anna Szymańska. Polityka spójności, czyli solidarność w działaniu. URL: [https://file:///C:/Users/777/Desktop/%D0%B7%D0%B3%D1%83%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/8%20PIE Raport_Spojnosci-PL.pdf](https://file:///C:/Users/777/Desktop/%D0%B7%D0%B3%D1%83%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/8%20PIE%20Raport_Spojnosci-PL.pdf) (дата звернення: 04.10.2020)
3. Єдиний європейський акт . Угода від 17.02.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text (дата звернення: 10.10.2020)
4. Jolanta Adamiec. Zróżnicowanie regionalne Unii Europejskiej w świetle unijnej polityki spójności. Studia BAS. Nr 3(51). 2017. S. 51–78
5. Договір про Європейський Союз та Договір про функціонування Європейського Союзу. Консолідовані версії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 15.10.2020)

Дмитро ВАСИЛЬЄВ,
студент історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

АБСОЛЮТНА МОНАРХІЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

В нашому сучасному світі існує понад дві сотні держав, проте тільки шість є абсолютними монархіями, що робить їх унікальними та заслуговує на те, щоб детальніше дослідити цю форму правління. Зазвичай форма правління, яка є в країні, була сформована її історією, традиціями та культурою не одну сотню років. На сьогодні абсолютна монархія є унікальною формою правління, яка зберігає всі традиції минулих століть, проте з характерними сучасними рисами, які були адаптовані до сучасного світу. Концентрація влади в руках однієї людини є потужним політичним та економічним важелем, який може містити як позитивний так і негативний вплив на світові держави і на життя населення в країні.

Абсолютна монархія є першою в світовій історії формою монархічної держави, зародження якої почалося за часів рабовласницького ладу, форма правління якої передбачає, що повністю вся державна влада сконцентрована в руках тільки одного монарха, при цьому відсутні будь-які представницькі установи, що обмежують його владу [1].

Як і раніше, абсолютна монархія є формою панування феодальної і напівфеодальної знаті. Тільки сьогодні це панування пов'язано не з володінням землею і владою над залежними селянами, а з присвоєнням за

допомогою державного апарату ренти на мінеральні ресурси, які є державною власністю.

Слід зазначити, що абсолютну монархію не можна оцінювати однозначно. Як і будь-яке явище, вона має свої плюси і мінуси.

Можна виділити наступні переваги необмеженої монархії. По-перше, це здатність верховної влади концентрувати увагу на вирішенні актуальних завдань. По-друге, проводячи ефективну внутрішню і зовнішню політику, монархія виступає гарантом стабільності, правопорядку і єдності нації. По-третє, єдність державної влади, що дозволяє забезпечити високий ступінь взаємодії законодавчої, виконавчої та судової влади, а також запобігає конфліктам між ними. По-четверте, існування дешевого апарату чиновників [2, с. 39].

Говорячи про недоліки абсолютної монархії, слід враховувати, що велике значення має особистісний фактор. Всі описані вище плюси будуть ефективні лише в тому випадку, якщо правлячий монарх є розумною і сильною особистістю, та основою правління якого є орієнтація на захист національних інтересів свого суспільства. Іншим недоліком абсолютної монархії є те, що глава держави захищає права тієї соціальної групи, яка служить опорою для влади. Ще однією серйозною вадою необмеженої монархії є фаворитизм. Це природне явище тісно пов'язане з попереднім – з особистістю правителя. До недоліків абсолютної монархії можна віднести спори, що стосуються престолонаслідування, які, в свою чергу, можуть перерости в більш серйозні конфлікти. Суперечки щодо престолонаслідування нерідко приймають такі форми, як самозванство, змова і переворот. До мінусів необмеженої монархії, також належить політичне безправ'я народу, адже, як відомо, він не бере участі у формуванні інститутів державної влади і політичного життя як такого [3, с. 57].

Необмежена монархія – історично сформований державний інститут. Перші держави представляли собою не що інше, як абсолютні монархії, які, незважаючи на недоліки, демонстрували достатню стійкість. Однак історія показує, що багато необмежених монархії поступово трансформувалися або в конституційну монархію, або в республіканську форму правління.

Розумінню сутності абсолютної монархії сприяє розкриття концепції монархічної правосвідомості, центральною ідеєю якого є божественне ототожнення влади монарха.

Основними ознаками абсолютної монархії є: зосередження законодавчої, виконавчої та судової влади в руках спадкового монарха (він має право одноосібно видавати закони та призначати і звільняти міністрів на свій розсуд, вершити вищий суд); будь-які представницькі органи в абсолютній монархії, як правило, відсутні, монарх править за допомогою різного роду дорадчих органів (наприклад, Диван в Саудівській Аравії, в ньому представлені члени клану саудитів – правлячої династії цієї країни). У ряді країн (Саудівська Аравія, Оман) монархи є вищими спірітуальними

особами, чим підсилюють свій вплив, оскільки світська влада поєднується з духовною. Особлива роль в країнах з абсолютною монархією відводиться правлячій сім'ї, рада якої вершить доленосні питання для країни та визначає спадкоємця престолу.

Щодо класифікацій сучасних абсолютних монархій помітні відмінності авторських позицій. Так, Б. А. Страшун [4, с. 1-14], справедливо підкреслюючи раритетний характер абсолютних монархій, називає як приклад Саудівську Аравію та Оман.

Особливістю монархії Оману є система престолонаслідування. Чинний султан не призначає і не готує наступника заздалегідь. Коли він помре, члени правлячої сім'ї протягом трьох днів повинні одногласно обрати нового правителя. І тільки якщо консенсус не буде досягнутий, спадкоємці повинні розкрити заповіт султана з рекомендаціями щодо наступника.

Як відомо, однією з характерних рис абсолютної монархії є відсутність контролю над верховною владою з боку суспільства. Саудівська Аравія не є винятком. Основним принципом політичної системи країни є присяга підданих своєму правителю. Її текст свідчить: «Громадяни присягають королю на Книзі Всевишнього Господа і Сунні Його Пророка, обіцяючи коритися і бути покірними в труднощах і radoщах, в багатстві і нещасті». Ми можемо сміло стверджувати, що Саудівська Аравія за всіма своїми ознаками є класичною абсолютною монархією: правитель в Королівстві має необмежену владу, всі три гілки влади зосереджені в руках однієї людини та високопоставлені чиновники є родичами правителя. Релігія повністю підпорядкована державі при повній відсутності впливу суспільства на владу [5, с. 49].

В. Є. Чиркін аналізує сім абсолютних монархій: Бахрейн, Бруней, Катар, ОАЕ, Саудівську Аравію, Оман [6, с. 156-157]. При цьому він звертає увагу на те, що в частині з них прийняті символічні конституції, є консультативні парламенти, але «вони на ділі не обмежують владу монарха і ці держави теж є фактично абсолютні монархії».

М. А. Сапронова називає абсолютними монархіями Саудівську Аравію і Оман, особливо підкреслюючи факт недавнього прийняття ними перших конституцій [7, с. 9].

М. В. Баглай, Ю. І. Лейбо, Л. М. Ентін також називають абсолютними монархіями Саудівську Аравію і Оман. Бахрейн, Катар, Кувейт, ОАЕ класифікуються ними спочатку як конституційні монархії. Але подальший докладний розгляд завершується висновком: вказані держави фактично є абсолютними монархіями [8, с. 753-763].

Багато зарубіжних вчених, відзначаючи, що в сучасний період абсолютна монархія є рідкісною формою правління, вважають, що в чистому вигляді вона існує в Омані. Викладене, при всіх співпадаючих точках зору, ілюструє неоднозначність класифікацій сучасних абсолютних

монархій. Складність класифікацій обумовлюється тим, що сучасні абсолютні монархії можуть набувати рис конституційної форми. У теорії конституційного права прийнято вважати, що для абсолютних монархій не характерні конституція і парламент. І чисто теоретично це дійсно так. У минулому феодальні абсолютні монархії характеризувалися відсутністю конституцій. Якщо в державі приймалася конституція, то це оцінювалося як крок від абсолютної монархії. Проте, у сучасних абсолютних монархіях, як показує досвід, конституції можуть бути. У ряді абсолютних монархій прийняті акти, іменовані конституціями, а точніше даровані монархами (Основний низам в Саудівській Аравії 1992 р., Омані 1996 р Об'єднаних Арабських Еміратах 1996 р. та ін.), але вони анітрохи не обмежують владу монарха. Досить рідко в деяких монархіях робилися спроби створення парламентських установ (у Кувейті подібний орган обирається тільки грамотними чоловіками, в Брунеї він, головним чином, призначається монархом). Частина парламентів працює на основі принципу Ашшура, тобто участі найстаріших за віком, шанованих людей, думки яких є обов'язковими. Але за своєю компетенцією такі парламенти носять дорадчий характер. Їх рішення вимагають схвалення монархом. Тому вони, як відзначають дослідники, не є обмеженням влади останнього. При цьому, як правило, діяльність цих законодавчих органів може перериватися, оскільки монарх наділений необмеженим правом розпуску парламенту.

В науці побутує думка, що в чистій формі абсолютних монархій немає і їх можна було б назвати наполовину абсолютними. Погоджуючись в принципі з цією позицією, ми все ж вважаємо більш прийнятним формулювання: «Ці держави є якщо не юридично, то фактично абсолютною монархією», оскільки всі ці реформи фактично не змінили їхнього абсолютистського характеру.

На сьогодні такі сучасні абсолютні монархії є потужними економічними центрами з великою концентрацією виробничих потужностей. Іноді влада в руках однієї людини може не тільки сприяти зміцненню держави, але й призводити до високого економічного росту. Яскравим прикладом є Саудівська Аравія, де монархічна влада зробила країну основним домінантом на міжнародному ринку нафти та сучасним глобалізованим бізнес-центром.

На основі вище наведеного ми можемо зробити висновок, що абсолютна монархія не є відблиском минулого, а знаходить своє існування в сучасному світі. Вона пройшла етап модернізації та адаптування до сучасних умов, проте залишила за собою повноцінну владу за однією людиною, яка вирішує долю цілої країни. Модернізовані монархи роблять все для того, щоб не зрадити традиціям правління свої предків та підтримують основні принципи й закони монархічного правління. Успішністю такого правління є економічне зростання та колосальний добробут громадян.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мухаев Р.Т. Політологія. (2007) URL: http://yanko.lib.ru/books/politologiya/politology-muhaev-2007-a.htm#_Точ185345506 (дата звернення: 18.11.2020)
2. Лопухова, І.В. Правова сутність абсолютистської держави / І.В. Лопухова // Журнал правових та економічних вчень. 2010. № 4. С. 39.
3. Соколов В.М. Форма правления и разделение властей: зарубежный опыт // Актуальные проблемы российского права. 2010. № 4 (17). С. 56-67.
4. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник: В 4 т. / Под ред. Б. А. Страшун. М., 1995. Т. 2. Гл. VII. §1,2, с. 1-14.
5. Косач Г. Саудовская Аравия: государство и политика // Мировая экономика и международные отношения. 2016. № 9. с. 49
6. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: Учеб. 3-е изд. М., 2002. С. 156- 157; Сравнительное конституционное право: Учеб. пособие / Под. ред. В. Е. Чиркин. М., 2002. с. 259.
7. Сапронова М. А. Государственный строй и конституции арабских республик. М., 2003. с. 9.
8. Конституционное право зарубежных стран: Пособие для вузов / Под общ. ред. М. В. Баглай, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. М., 1999. с. 753-763.

Дмитро ВАСИЛЬЄВ,
студент історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**ЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Актуальність теми дослідження. Суб'єктивна сторона є одним з найважливіших елементів складу кримінального правопорушення. Саме вона відображає внутрішній зміст кримінального правопорушення яке виражається у психічних процесах які відбуваються в свідомості особи, під час вчинення нею протиправних дій. Тобто, це психічне ставлення суб'єкта кримінального правопорушення до цього суспільно небаченого діяння, а також, ставлення до наслідків, які настають внаслідок вчинення протиправної поведінки. Беззаперечно, значення цього елемента складу кримінального правопорушення відіграє велику роль, і вміння правильно визначати суб'єктивну сторону є обов'язковим для кожного, хто виконує діяльність пов'язану із розслідуванням кримінальних правопорушень або судовим розглядом, адже саме встановлення наявності чи відсутності цього елемента впливає на те, чи буде особа притягнута до кримінальної відповідальності, чи ні.

Стан дослідження. У науці кримінального права існує досить велика кількість праць, присвячених дослідженню суб'єктивної сторони складу

кримінального правопорушення. Зокрема, цю тему досліджували такі науковці як: Вереша Р. В., Брич Л. П., Гуцуляк М. Я., Коновалова В. О., Бажанов М. І., Костенко О. М. та інші.

Метою статті є дослідження значення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Виклад основних положень. Значення будь – якого явища неможливо розкрити без дослідження суті цього явища. Саме тому, вважаємо за необхідне почати із дослідження суб'єктивної сторони як елементу складу кримінального правопорушення.

Отже, суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення становить сукупність ознак, які характеризують психологічну діяльність особи, що вчиняє протиправне діяння. Тобто, цей елемент складу кримінального правопорушення прямо залежить від психологічних та психічних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Стаття 19 Кримінального кодексу України закріплює, що необхідною умовою для настання кримінальної відповідальності особи є її осудність, під якою розуміється здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними. Це не є дивним, адже дійсно, здійснювати контроль над своєю поведінкою, дотримуватися морально-етичних норм та правил поведінки може особа, яка має певний рівень розумових здібностей та усвідомлює навколишній світ [4].

Такі компоненти як вольовий, емоційний та інтелектуальний, відіграють різну роль у різних кримінальних правопорушеннях, адже кожен з них має свої особливості та внутрішній механізм. Саме для розуміння дій особи, яка вчиняє протиправне діяння, необхідно належним чином дослідити та встановити її психічну діяльність, яка супроводжується вищевказаними компонентами. Відтак, встановлення суб'єктивної сторони злочину можливе через дослідження інтелектуальних, вольових та емоційних процесів в свідомості людини.

Суб'єктивна сторона будь якого злочину, складається з таких елементів як вина, мотив, мета та емоційний стан. При цьому, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення вважається лише вина, а інші (мотив, мета та емоційний стан) визнаються факультативними ознаками [3, с. 58].

Загалом, дослідження та розуміння суті суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення можливе через:

- 1) вивчення та дослідження поведінки злочинця через психологічні особливості, та розкриття зовнішніх проявів ознак суб'єктивної сторони його діяння;
- 2) встановлення кола об'єктів, які можуть бути носіями будь – якої інформації щодо суб'єктивної сторони злочину;

3) вилучення даної інформації з об'єктів, через інтерпретацію різних об'єктивних проявів особистості злочинця, його злочинної діяльності, некримінальної поведінки особи, що вчинила злочин;

4) комплексне дослідження об'єктивних обставин вчиненого і суб'єктивних умов вчинення злочину [5, с. 67].

Значення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення полягає в тому, що вона, будучи елементом складу кримінального правопорушення, являється «частиною» підстави кримінальної відповідальності і, відповідно, завдяки їй, можна здійснити відмежування протиправної поведінки від не протиправної. Крім того, суб'єктивна сторона допомога здійснювати диференціацію суміжних складів кримінальних правопорушень, які за своїми об'єктивними ознаками збігаються. Також, зміст суб'єктивної сторони визначає ступінь суспільної небезпечності як вчиненого діяння, так і самого суб'єкта злочину, а отже, у кінцевому підсумку впливає і на характер відповідальності та вид і розмір покарання. Крім того, варто зауважити, що встановлення таких складових суб'єктивної сторони як мотиву та мети вчинення кримінального правопорушення, може і не мати значення для відповідальності особи, однак, впливає на превентивні (попереджувальні) заходи, слугує підставами для розроблення планів роботи правоохоронних органів [1, с. 337].

Висновок. Отже, нами було досліджено основні риси такого елемента складу кримінального правопорушення як суб'єктивна сторона. Завдяки цьому, нам вдалося встановити значення цього елемента, яке полягає у наступному. По – перше, завдяки правильному визначенні суб'єктивної сторони, здійснюється належна кваліфікація діяння та його відмежування від інших, суміжних кримінальних правопорушень. По – друге, суб'єктивна сторона дозволяє встановити ступінь суспільної небезпеки діяння а також особи, яка його вчинила. По – третє, суб'єктивна сторона слугує індивідуалізації покарання суб'єкта, який вчинив кримінальне правопорушення, досліджуються обставини можливості звільнення такої особи від кримінальної відповідальності.

Беззаперечним є той факт, що значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення досить велике, і належним чином її дослідження і правильне встановлення є обов'язковим при розслідуванні будь-якого кримінального правопорушення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Брич Л.П. Значення ознак суб'єктивної сторони у розмежуванні суміжних складів злочинів. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.2012.№3.С. 333 - 352
2. Вереша Р.В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 583 с
3. Гуцуляк М.Я. Поняття, зміст та ознаки суб'єктивної сторони складу злочину. Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернетконференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю». Івано-Франківськ.2014.С.57–60.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.

5. Неустроева А. В. Правовые и криминалистические проблемы установления субъективной стороны преступления: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саратов, 2011. 214 с.

Тетяна ВАСИЛЬЄВА,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ШЛЮБ: УКЛАДЕННЯ, РОЗІРВАННЯ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року була ратифікована Україною 17 липня 1997 року, а набрала чинності для нашої держави 11 вересня 1997 року. Україна зробила положення Конвенції частиною національного законодавства і взяла на себе зобов'язання гарантувати та захищати передбачені Конвенцією права і свободи. Отже, кожна фізична особа, неурядова організація або група осіб, що знаходяться під юрисдикцією України, мають право звертатися зі скаргою про порушення Україною прав і свобод, гарантованих Конвенцією, до Європейського суду з прав людини.

Дослідження особливостей інституту шлюбу в епоху сьогодення є досить актуальним та складним. Практично у всіх культурах шлюб і сім'я входять до п'ятірки найважливіших цінностей особистості.

Наприклад в справі «Theodorou and Tsotsorou v. Greece», коли чоловік через деякий час після розлучення одружився в церкві з сестрою своєї колишньої дружини, ображена колишня дружина звернулася до суду, стверджуючи, що шлюб не є дійсним, оскільки пара споріднена між собою. Закохані оскаржували анулювання їхнього шлюбу, наполягаючи, що обмеження не мало законної мети. Адже з моменту розлучення між заявником і сестрою заявниці більше не існувало родинного зв'язку. Також пара нагадала, що Європейський суд з прав людини свого часу вже доходив висновку, що законодавство Великої Британії, яке забороняє шлюб між вітчимою і падчеркою, суперечить зазначеним нормам конвенції. Проте це не завадило Верховному суду Греції підтвердити недійсність шлюбу. Вивчивши питання, ЄСПЛ упевнився, що заявники живуть разом і мають постійні відносини вже досить довгий час, хоч і не спромоглися на офіційне визнання. Питання про недійсність їхнього шлюбу виникло постфактум. Водночас ні грецькі суди, ні уряд у своїх доводах проти скарги не пояснили, яким саме чином вінчання порушило етичний аспект. Тому ЄСПЛ вирішив, що немає жодного вагомому аргументу, через який влада не лише могла б заборонити людям побратись, а й анулювати союз проти волі закоханих.

Шлюб є зовнішнім вираженням наявного сімейного зв'язку і сімейних стосунків. Дослідження особливостей вступу у шлюб сучасної молоді є досить актуальним, адже шлюб продовжує залишатися основною, домінуючою, бажаною, необхідною формою організації сімейного життя. Існують також і актуальні проблеми шлюбу як і в Україні, так і в європейських країнах, такі як наприклад розірвання шлюбу чи укладення його між особами протилежної біологічної статі.

Мета: аналіз поняття шлюбу, умов його укладення, розкриття деяких проблем шлюбу в сучасному суспільстві.

Згідно чинного вітчизняного законодавства шлюб це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у встановленому законом порядку у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Він ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. У переважній більшості випадків особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку, тобто 18 років на день реєстрації шлюбу, також за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. У шлюбі можуть бути лише жінка та чоловік, тобто особи різної статі, і вони одночасно можуть перебувати лише в одному шлюбі [1, с.11-12].

Умовами укладення шлюбу згідно українського законодавства є:

1. Згода чоловіка та жінки на укладення шлюбу, яка висловлена ними особисто та підкріплена відомостями із документів. Укладення шлюбу через представника не допускається. Добровільність вступу у шлюб виражається у спільній заяві про реєстрацію шлюбу, яка подається жінкою та чоловіком особисто до будь-якого органу ДРАЦС за їхнім вибором.

2. Досягнення шлюбного віку.

Перешкодами укладення шлюбу, тобто обставинами за наявності яких державна реєстрація укладення шлюбу неможлива і неправомірна є:

- перебування жінки чи чоловіка в іншому зареєстрованому шлюбі;
- перебування жінки та чоловіка між собою в родинних зв'язках прямої та в деяких випадках побічної (бокової) лінії споріднення та відносинах, що прирівнюються до родинних (тобто не допускається укладення шлюбу: між родичами прямої лінії споріднення; між рідними (повнорідними і неповнорідними) братами і сестрами; між двоюрідними братами і сестрами; між рідними тіткою, дядьком і племінником, племінницею; між усиновлювачем і усиновленим; між дітьми, що були усиновлені усиновлювачем);
- визнання особи недієздатною (фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними);
- тяжка хвороба або хвороба, небезпечна для другого з подружжя та їхніх нащадків (відповідальність полягає у можливості визнання шлюбу недійсним. Слід зазначити, що настання такої відповідальності буде можливе лише у разі винної поведінки одного із

наречених, а саме, якщо один з наречених знав або міг знати про особливості стану свого здоров'я, які можуть завдати шкоди іншому з наречених або їх нащадкам та не повідомив про це іншого). [2, с. 96-100]

Для забезпечення охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства юридичне оформлення шлюбу відбувається шляхом його державної реєстрації. Саме з моменту державної реєстрації шлюбу виникають права й обов'язки чоловіка і жінки як подружжя.

Державна реєстрація шлюбу засвідчується свідоцтвом про шлюб, у якому вказується дата реєстрації шлюбу, номер актового запису про шлюб, відомості про прізвища, яке подружжя для себе обрало. Форма та порядок видачі свідоцтва про шлюб встановлені відповідними підзаконними нормативними актами.

Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто до будь-якого державного органу реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором і тільки після подання відповідної заяви особи вважаються нареченими. Якщо жінка і (або) чоловік не можуть через поважні причини особисто подати заяву про реєстрацію шлюбу до державного органу реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену, можуть подати їх представники.

Щодо порядку реєстрації шлюбу українське законодавство визначає, що шлюб має бути зареєстрований через місяць після подання заяви, але якщо реєстрація шлюбу у визначений день не відбулася, заява про реєстрацію шлюбу втрачає чинність після спливу трьох місяців від дня її подання. За наявності поважних причин керівник державного органу реєстрації актів цивільного стану дозволяє реєстрацію шлюбу до спливу цього строку. При цьому, обставини, які свідчать про поважність причини реєстрації шлюбу в короткий строк мають бути підтверджені документально, а безпідставна відмова органу державної реєстрації у проведенні реєстраційних дій може бути підставою для подання позову про оскарження рішення суб'єкта владних повноважень.

За заявою наречених реєстрація шлюбу може відбуватися за місцем їхнього проживання, за місцем надання стаціонарної медичної допомоги або в іншому місці, якщо вони не можуть з поважних причин прибути до державного органу реєстрації актів цивільного стану. Присутність нареченої на нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою. Наречені мають право обрати прізвище одного з них як спільне прізвище подружжя або надалі іменуватися дошлюбними прізвищами. Чоловік і жінка мають право приєднати до свого прізвища прізвище нареченого, нареченої. Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, за їхньою згодою визначається з якого прізвища воно буде починатися. Орган державної реєстрації актів цивільного стану зобов'язаний ознайомити наречених з їхніми правами та обов'язками як майбутніх подружжя і батьків

та попередити про відповідальність за приховання перешкод до реєстрації шлюбу. Наречені повинні повідомити один одного про стан свого здоров'я [4].

Припинення шлюбу є юридичним фактом, із яким закон пов'язує важливі правові наслідки. У разі припинення шлюбу припиняються особисті та майнові правовідносини подружжя.

Відповідно до законодавства, шлюб припиняється за однієї з двох підстав: а) унаслідок смерті одного з подружжя (оголошення його померлим); б) унаслідок розірвання шлюбу [3, с. 100].

Відповідно до ч. 1 ст. 106 СК України розірвання шлюбу здійснюється державним органом реєстрації актів цивільного стану за наявності двох умов: а) подружжя не має неповнолітніх дітей та б) існує взаємна згода подружжя на розірвання шлюбу. Відповідно до ч. 3 ст. 106 СК України шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору. Закон допускає можливість врахування волі лише одного з подружжя щодо розірвання шлюбу.

Відповідно до ч. 1 ст. 107 СК шлюб розривається за заявою одного з подружжя, якщо другий з них: а) визнаний безвісно відсутнім; б) визнаний недієздатним; в) засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менш як три роки [1, с. 38].

Також розірвання шлюбу крім органів ДРАЦС може бути здійснено судом: а) за спільною заявою подружжя, яке має дітей; б) за позовом, пред'явленим одним із подружжя, тобто за наявності спору.

Розірвання шлюбу як юридичний факт викликає певні юридичні наслідки. Між подружжям припиняються особисті права та обов'язки. Після розірвання шлюбу особа, яка змінила своє прізвище у зв'язку з реєстрацією шлюбу, має право надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище. Для вирішення цього питання згода іншого з подружжя не потрібна.

З припиненням шлюбу закон пов'язує також виникнення у подружжя права на утримання. Відповідно до ч. 2 ст. 76 СК після розірвання шлюбу особа має право на утримання, якщо вона стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розірвання шлюбу і потребує матеріальної допомоги, а її колишній чоловік або дружина може надавати матеріальну допомогу. Розірвання шлюбу означає припинення режиму спільної сумісної власності подружжя. Речі, набуті кожною особою після розірвання шлюбу, належать їй на праві приватної власності. У разі розірвання шлюбу органом реєстрації актів цивільного стану шлюб припиняється у день реєстрації розірвання шлюбу. Якщо розірвання шлюбу здійснюється за рішенням суду, шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду [3, с. 102-106].

Отже, в даній статті висвітлено умови укладання шлюбу, його розірвання та деякі юридичні наслідки. Також варто зазначити, що роль

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень Європейського суду з прав людини у правовідносинах щодо укладення та розірвання шлюбу є вагомими, оскільки забезпечують механізм захисту прав жінки та чоловіка у таких правовідносинах та наближають Україну до імплементації цінностей спільного європейського конституційного простору.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сімейний Кодекс України.-К.: Паливода А.В., 2020,-108 с.
2. Дутко А.О. Сімейне право України.- Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
3. Баранова Л.М., Борисова В.І., Жилінкова І.В. Сімейне право України.- Київ: Юрінком Інтер, 2009. — 288 с.
4. Міністерство Юстиції України. Реєстрація шлюбу. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_17183

Ігор ВЕРБОВСЬКИЙ,
начальник навчального відділу,
старший викладач кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**

Одним із основних напрямків забезпечення на інноваційних засадах сталого соціально-економічного розвитку сучасного суспільства є освіта. Законом України «Про освіту» визначено, що освіта забезпечує соціально-економічний, культурний та інноваційний розвиток суспільства (ч. 1 ст. 5) [1]. Успішна реалізація політики розвитку системи освіти та приведення її до європейських стандартів в умовах глобалізації безпосередньо залежить від якості освіти, зокрема, вищої. На сьогоднішній день прискорений технологічний розвиток, поява сучасних спеціальностей, затребуваних на ринку праці, вимагає постійного моніторингу якості надання освітніх послуг.

Тому, саме якість вищої освіти має стати пріоритетом державної політики в Україні, а повнота законодавчої основи у сфері вищої освіти є необхідною умовою її формування та реалізації.

Окремі аспекти правового забезпечення якості вищої освіти досліджували у своїх працях такі вчені, як К. Гнезділова, С. Кушнір, М. Легенький, В. Луговий, Т. Лукіна, О. Мельничук, І. Орловська, Н. Селєзньова, О. Чемерис, І. Шаркова тощо.

Метою статті є дослідження правове регулювання державної політики щодо забезпечення якості вищої освіти.

Однією з умов євроінтеграції нашої держави, входження її до Європейського простору вищої освіти та на виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС), яка передбачає чіткі зобов'язання з гармонізації законодавства України до законодавства ЄС, є забезпечення якості вищої освіти (ст. 431 Угоди) [2]. Дане питання вперше було врегульовано Законом України 2014 року «Про вищу освіту» [3].

Правову основу функціонування вищої освіти в Україні є: Конституція України [4], закони України «Про освіту» [1], «Про вищу освіту» [3], постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, укази Президента України, накази, листи, розпорядження Міністерства освіти і науки тощо. Завданням національного законодавства про освіту є здійснення регулювання суспільних відносин у галузі освіти, зокрема, освітнього процесу та виховання, а також як професійної і наукової, так і загальнокультурної підготовки громадян України.

Крім того, елементами правового регулювання системи вищої освіти є Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [5], Національна доктрина розвитку освіти [6].

Згідно з абзацом 3 ч.1 статті 6 Закону України «Про освіту» 2017 р. основним принципом освітньої діяльності визначено забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності. Отже, держава на законодавчому рівні визнала, що основними засадами політики у сфері освіти є забезпечення якості освіти.

У Розділі V Закону України «Про вищу освіту» 2014 р. (далі – Закон 2014р.) визначена система забезпечення якості вищої освіти, її правові засади та встановлено механізм реалізації державної політики щодо забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти.

Проаналізувавши чинне національне законодавство про вищу освіту систему забезпечення якості освіти можна поділити на:

- 1) внутрішню – забезпечення здійснюється на рівні закладу вищої освіти (далі – ЗВО);
- 2) зовнішню – забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі – Агентство) або акредитованими ним незалежними установами оцінювання за поданням ЗВО.

Предметом такого оцінювання є відповідність системи забезпечення ЗВО якості його освітньої діяльності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що встановлюються Агентством, як постійно діючим колегіальним органом, що уповноважений реалізовувати державну політику у сфері забезпечення якості вищої освіти, в тому числі спільно з іншими, визначеними чинним законодавством, суб'єктами.

Правовий статус Агентства визначається статтями 17-18 Закону

2014 р., постановою КМУ від 14 квітня 2015р. № 244 «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» [7]. Крім того, важливо зазначити, що Законом передбачено також функціонування незалежних недержавних саморегульованих установ та організацій з оцінювання та забезпечення якості вищої освіти (агенції, бюро тощо). Такі організації мають бути акредитовані Агентством та здійснювати, у межах певної галузі знань (спеціальності), оцінювання якості змісту та/або результатів освітньої діяльності ЗВО.

Висновок. Отже, адаптація законодавства України про вищу освіту до законодавства Європейського Союзу є послідовним та виваженим процесом зближення національної системи освіти до освітньої системи ЄС. В даний процес включено як гармонізацію законодавства, так і уніфікацію освітніх стандартів.

Реалізація державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти, зокрема, встановлення її правової основи, залучення до оцінювання якості вищої освіти споживачів освітніх послуг (здобувачів вищої освіти та стейкхолдерів) сприятиме активізації співробітництва з Європейською Спільнотою у сфері вищої освіти. Основою для існування сталої системи державно-громадського управління якістю вищої освіти є удосконалення законодавства щодо діяльності як національних структур (НАЗЯВО), так і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 р. Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Конституція України від 28 червня 1996р. Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>
6. Національна доктрина розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347. Режим доступу: <https://osvita.ua/legislation/other/2827/>
7. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: постанова КМУ № 244 від 14 квітня 2015р. Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF/ed20190828#Text>

Наталія ВОЙТОВИЧ,
кандидат юридичних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

В Україні триває реформування державних інституцій, одним із завдань є удосконалення системи правоохоронних органів. Успіх попередження та розкриття кримінально протиправної поведінки правоохоронними органами України значною мірою залежить від ефективності взаємодії між усіма учасниками цієї діяльності.

Окремі аспекти взаємодії служб та підрозділів правоохоронних органів України під час попередження та боротьби зі злочинністю були предметом досліджень М. І. Бажанова, О. М. Бандурки, В. І. Гаєнка, В. В. Василевича, Н. О. Гуторової, О. М. Джужи, М. Й. Коржанського, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, В. М. Тертишника та інших вчених.

Однак, на даний час правова думка не виробила єдиного підходу до розуміння поняття «взаємодія». Це поняття не визначено і в нормативно-правових актах, хоча досить часто в них зустрічається.

Термін «взаємодія» являє собою взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь. Взаємодія пов'язана із допомогою, яка надається взаємно [3, с. 188]. В юридичній літературі виділяються процесуальні й організаційні форми взаємодії.

Слід зазначити, що процесуальна взаємодія регламентована кримінальним процесуальним законом і безпосередньо спрямована на вирішення завдань кримінального провадження, а організаційна форма взаємодії – відомчими нормативними актами і є комплексним підходом до використання сил і засобів правоохоронних органів при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Питання взаємодії набуває особливого значення в зв'язку з реформуванням системи правоохоронних органів. Новий етап у цьому напрямі розпочався з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України в 2012 році, Закону України «Про прокуратуру» в 2014 році, Закону України «Про Національну поліцію» в 2015 році, створення Державного бюро розслідувань та низки антикорупційних органів. Їх злагоджена робота важлива при вирішенні як конкретних питань практичного значення, так і часом досудового розслідування. Тому проблема взаємодії правоохоронних органів є головним чинником для реалізації своєчасної та ефективної боротьби з кримінально протиправними діяннями.

На нашу думку, взаємодія саме правоохоронних органів має свої особливості: вона носить суспільно корисний характер тому, що сприяє

досягненню позитивних результатів у зміцненні правопорядку в державі; вона спрямована на досягнення цілей та завдань кримінального судочинства; така взаємодія носить багатосторонній характер між учасниками правовідносин; вид взаємодії носить як процесуальний, так і організаційний характер.

Під час досудового розслідування найбільше взаємодіють між собою слідчі та працівники оперативних підрозділів. Практика свідчить про те, що там де дані співробітники працюють довіряючи один одному, погоджують свої дії, строго дотримуються вимог законів та нормативно-правових актів, не виникає непорозумінь, успішно використовуються різні методи збирання доказів. Як зазначає Д. І. Бедняков, тільки взаємний і повний обмін необхідною для розслідування інформацією, яку одержує як слідчий, так і оперативний працівник дає можливість успішно координувати оперативні заходи і слідчі дії, своєчасно і тактично грамотно виконати слідчі дії, вдало використати при цьому оперативно-розшукові дані та науково-технічні засоби [1, с. 99].

Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування під час розкриття кримінальних правопорушень може здійснюватися як під час розкриття конкретного правопорушення, так і за межами кримінального провадження. Як в першому, так і в другому випадках мова йде про узгоджені дії, спрямовані на досягнення спільних завдань та цілей з використанням методів та засобів, якими наділені слідчі та оперативні працівники. Так, в межах кримінального провадження взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування спрямована на досягнення спільних завдань кримінального судочинства, і здійснюється відповідно до вимог кримінального процесуального закону.

Правовою основою взаємодії органів досудового розслідування, є норми Кримінального процесуального кодексу України, які встановлюють, що доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом (ст. 41 КПК України), а також Наказ МВС України № 575 від 7 липня 2017 року «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні», а також низка міжвідомчих наказів керівників правоохоронних органів.

До головних принципів діяльності органів досудового розслідування віднесено: верховенство права, законності, рівності перед законом і судом, поваги до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, недоторканності житла чи іншого володіння особи, таємниці спілкування, невтручання в приватне життя, недоторканності права власності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких

родичів та членів сім'ї, заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення, забезпечення права на захист, змагальності сторін кримінального провадження та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, безпосередності дослідження показань, речей і документів, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, публічності, диспозитивності, розумності строків досудового розслідування [5].

До основних принципів взаємодії органів досудового розслідування з іншими підрозділами що до запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні є:

1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень;

2) самостійність слідчого (дознавача) в процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється;

3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень;

4) дотримання загальних засад кримінального провадження;

5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [4].

Однак, серед вище приведених принципів, відсутні такі як науковість, системність, спеціалізація, економічна доцільність, що на нашу думку впливає на досягнення позитивних результатів розслідування кримінальних правопорушень і притягненні винних до кримінальної відповідальності, в чому і полягає основна засада невідворотності покарання.

В зв'язку з тим, що сьогоденню притаманна активізація багатосторонньої взаємодії правоохоронних органів, в залежності від їх відомчості підслідності (стаття 216 КПК України) [2], таке співробітництво на практиці має низку проблемних питань, які стосуються нормативно-правового, організаційного, технічного, криміналістичного, а також кадрового та матеріального характеру. Значна міра якісної організації взаємодії даних органів залежить від нормативного наділення уповноважених службових осіб відповідними правами та обов'язками та виключення дублювання.

Правові питання регулювання взаємодії носять міждисциплінарний характер і є суспільними відносинами, що регулюються нормами адміністративного права і діяльності, кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, фахівцями з теорії управління. Тому наукове розкриття поняття взаємодії здійснюється з урахуванням характерних та специфічних ознак кожної з перерахованих галузей права.

З практичної точки зору поняття взаємодії та її форм, на нашу думку, доречно класифікувати в залежності від правової регламентації на процесуальну та не процесуальну, яка врегульована законами та відомчими нормативно-правовими актами, щодо врегулювання діяльності органів, які приймають участь в досудовому розслідуванні кримінально протиправної діяльності.

Наприкінці слід зазначити, що використання взаємодії правоохоронних органів в різних формах повинно постійно вдосконалюватися, враховуючи науковий та практичний досвід, новітні досягнення техніки, а також оперативну обстановку, особливості уповноважених суб'єктів, які беруть участь в кримінальному провадженні та оперативно-розшуковій діяльності, враховуючи поставлені спільні завдання по попередженню, виявленню та розслідуванню кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бедняков Д.И. Непроцесуальная информация и расследование преступлений. – М.: Юрид. Лит., 1991. – 208 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. – [Електронний ресурс] / Режим доступу до кодексу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Новий тлумачний словник української мови: У 3-х т. – 3 вид. Т.1. – К.: Аконт, 2016. – 926с.
4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575.
5. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України від 06.07.2017 № 570.

Тетяна ВОЗНЮК,
студентка факультету права,
публічного управління та національної безпеки,
Поліський національний університет,
Житомир, Україна

ЗАГОСТРЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Фізичне, психологічне, сексуальне або економічне насильство у сім'ях було завжди. До 2019 року в Україні домашнє насильство визначалось адміністративним правопорушенням, тобто, за побої, знущання та приниження кривднику загрожували максимум виправні роботи або штраф.

Закон щодо протидії домашньому насильству, який передбачав саме кримінальну відповідальність був прийнятий ще у 2017 році Верховною Радою України, але набув чинності тільки 11 січня 2019 року [1].

В Україні відповідальність за домашнє насильство передбачена статтею 126-1 Кримінального кодексу України.

Саме умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [3].

Перша половина 2020 року показує, що до поліції надійшла 101 тисяча викликів через домашнє насильство. Це на 40% більше у порівнянні з минулим роком. МВС України проаналізувало, що під час карантину внаслідок пандемії, домашнє насильство набирає обертів, через те, що члени сім'ї на постійній основі перебувають вдома, адже постраждалі фактично залишаються сам на сам із своїм кривдником.

Організація Об'єднаних Націй, розповідає, що кожні три місяці каратину призводять до 15 мільйонів випадків домашнього насильства про всьому світі, де більшість жінок повідомляють про це на гарячу лінію.

За останні 8 місяців в результаті самоізоляції, 243 мільйона жінок та дівчат у віці від 16 до 49 років, страждають від фізичного, психологічного, економічного та сексуального насильства від партнера.

Наприклад, у Франції під час пандемії кількість випадків домашнього насильства зросла на – 30 % порівняно з минулим роком, в США на – 30 %, в Аргентині на – 25 %, в Сінгапурі та Кіпрі на – 30%, в Україні на – 40 % [2].

У більшості випадках жертви не можуть покинути свій дім у межах дотримання правил карантину та у присутності кривдника не можуть телефонувати до поліції, тому по всьому світі почали випробовувати нові способи реагування.

Наприклад, у Франції постраждалі можуть попросити допомогу у аптеках, називаючи кодове слово, яке означає, що особа піддається насильству, у Новій Зеландії пропонують безкоштовне проживання на випадок насильства у період пандемії, таку ж практику використовує Велика Британія.

У Варшаві є спеціальний магазин косметики, куди можна спокійно заявити про факт насилля, в Україні МВС запустило чат-бот @police_helpbot в Telegram, де він допоможе викликати поліцію та швидку, також розробило «стратегію» для тих хто страждає від домашнього

насильства, де передбачає підготовчий, критичний та посткретичний план втечі з будинку та подальші дії за його межами.

Домашнє насильство проти дітей також перетворилося на справжню пандемію, під час карантину. Зазвичай діти стають або жертвами домашнього насильства або його свідками, що теж передбачає моральну (психологічну) шкоду.

Зокрема, на початку введення карантину, на Національну дитячу «гарячу» лінію організації протягом березня-квітня 2020 року надійшло приблизно 6000 звернень, де з них 40 % стосуються насильства та жорстокого поводження з дітьми та комерційної експлуатації дітей, за останні місяці ця кількість суттєво зменшилась.

Саме працівники поліції ювенальної превенції (колишньої кримінальної міліції у справах дітей), працюють у сфері регулювання питання домашнього насильства щодо дітей, де проводять бесіди, рейди, превентивні заходи, а саме головне реагують на правопорушення, скоєні відповідно до малолітніх та неповнолітніх осіб [4].

Також Рада Європи передбачає, що під час карантину кожна 5 дитина зазнає сексуальне насильство, де у 80 % - це члени сім'ї та близькі родичі, про це повідомив повноважений Президента України з прав дитини Микола Кулеба під час онлайн-конференції з нагоди Європейського дня захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Куди звертатися, якщо ви постраждали від домашнього насильства:

1. Національна поліція України – 102;
2. Гаряча лінія для постраждалих від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі, дитячого насильства – 1547;
3. Національна «гаряча лінія» із запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерної дискримінації – 0 (800) 500 335 або 116 123 (з мобільного);
4. Skype: lastrada_ukraine; месенджер ГО «Ла Страда-Україна», онлайн-звернення на сайті, пошта: info@la-strada.org.ua.;
5. Гаряча лінія безоплатної правової допомоги – 0 (800) 213 103;
6. Національна дитяча гаряча лінія – 0 (800) 500 225, 116 111 (з мобільного);
7. Чат-бот #ДійПротиНасильства в Telegram: @police_helpbot;

Здійснивши порівняльний аналіз випадків домашнього насильства за період пандемії відносно минулого року, можемо зробити висновки, що показники вражаючи, в Україні та по всьому світі зростає кількість потерпілих від домашнього насильства.

Як раніше зазначалося, що у більшості випадках жертви не можуть покинути свій дім у межах дотримання правил карантину та у присутності кривдника не можуть телефонувати до поліції, тому по всьому світі почали випробовувати нові способи реагування, де показало всю небайдужість та соціальну взаємодопомогу до даної проблеми. Усі держави, органи,

посадові особи та прості громадяни, сприяють тому, щоб кількість жертв, які потерпіли внаслідок домашнього насильства зменшились.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» : Верховна Рада України від 07. 12. 2017 р. // Відомості Верховної Ради 2018. № 5., С. 35.
2. Електронний ресурс – Режим доступу:
3. [<https://www.wonderzine.com.ua/wonderzine/life/equality/217-yak-pandemiya-pidvischue-riven-domashnogo-nasilstva>].
4. Кримінальний кодекс України 05. 04. 2001 р. із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26., С. 131.
5. Чумак Ю.Я. Домашнє насильство під час карантину: страждають діти. Дніпро, 2020. URL: <https://sheriffua.org/news/dnipro/domashnje-nasilstvo-pid-chas-karantynu-strazhdajut-diti> (дата звернення 29.11.2020).

Kamil GLEŃ,
student, Instytut Nauk o Polityce i Administracji,
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Kraków, Polska

**PRZEJAWY ŁAMANIA PRAW CZŁOWIEKA W
NADDNIESTRZU**

Abstrakt

Celem tego artykułu jest przedstawienie zarysu przestrzegania praw człowieka w Naddniestrzu. W pierwszej części autor pochylić się nad aspektem historycznym powstania tego nieuznawanego państwa na arenie międzynarodowej, aby następnie wyjaśnić znaczenia pojęcia „prawa człowieka”. Jak można zauważyć po krótkiej analizie tej separatystycznej republiki, boryka się ona z problemami dostępu obywateli do demokratycznych wyborów, niezależnego sądownictwa oraz wolnymi mediami.

Słowa kluczowe: państwo, prawa człowieka, wybory, władza sądownicza, organizacje międzynarodowe, wolne media

Chcąc mówić o przejawach łamania praw człowieka w Naddniestrzu, warto wspomnieć o zarysie historycznym powstania tego nieuznawanego państwa na arenie międzynarodowej, ze stolicą w Tyraspolu. Do secesji ziem naddniestrzańskich od Mołdawii doszło 2 września 1990 roku. Tym samym podczas II Nadzwyczajnego Zjazdu Deputowanych Ludowych Naddniestrza, proklamowano powstanie Naddniestrzańskiej Mołdawskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (NMSRR) [8, s. 256-265]. Jednakże zbuntowane tereny nadal chciały pozostać jedną z republik w składzie Socjalistycznych Republik Radzieckich, a swoją pełną niepodległość ogłoszono 5 grudnia 1990 r.

Przełomowym rokiem okazał się 1991, kiedy to mołdawski prezydent Mircea Snegur rozpoczął działania zbrojne, mające na celu przywrócenie władzy Kiszynowa nad zbuntowaną prowincją. Cel obrany przez władze Mołdawskie nie

został osiągnięty, ponieważ stacjonująca na tych terenach 14 Armia Rosyjska przyszła z pomocą walczącej stronie naddniestrzańskiej. Czytając jedną z publikacji poświęconą tematyce naddniestrzańskiej dowiadujemy się „ziemie naddniestrzańskie aż do XX w. nie tworzyły samodzielnego organizmu państwowego. Nie stanowiły nawet zwartej krainy historycznej. Nigdy też w historii nie odgrywały istotnej roli w polityce lub gospodarce Europy. Dopiero instrumentalna polityka radziecka z lat międzywojennych” [3, s. 6].

W tym miejscu warto nawiązać do znaczenia pojęcia „praw człowieka”, ponieważ jak wskazuje Bartosz Wojciechowski „Należy podkreślić, że nie posiadają one powszechnie przyjętej definicji ani na płaszczyźnie doktrynalnej, ani normatywnej. W konsekwencji definicja praw człowieka uzależniona jest od płaszczyzny badawczej oraz przyjętych założeń ideologicznych, w szczególności koncepcji człowieka, państwa i jego funkcji wobec jednostki, jak również percepcji relacji jednostki i władzy publicznej w kontekście historycznym, społecznym i politycznym” [9, s. 239-240].

Podejmując rozważania nad wyżej wspomnianym terminem, możemy uznać, że są nimi przyrodzone, powszechne, niezbywalne, nienaruszalne, naturalne i niepodzielne prawa jednostki [1, s. 372-373].

Za sprawą francuskiego prawnika Karela Vasaka, zaczęto zagłębiać się w znaczenie pojęcia „trzech generacji człowieka”. Vasak, proponując własny podział praw człowieka, odwoływał do haseł Wielkiej Rewolucji Francuskiej, którymi były: wolność, równość, braterstwo. W związku z tym została wprowadzona nowa kategoria „Obok powszechnie uznanych kategorii, tzw. praw obywatelskich i politycznych (pierwsza generacja) oraz praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych (druga generacja), wprowadził nową kategorię - prawa solidarnościowe (trzecia generacja)” [6].

Prawa obywatelskie i polityczne.

W państwach demokratycznych często zwraca się uwagę na fakt, iż na terenach zamrożonego konfliktu oraz w separatystycznych republikach nieuznawanych na arenie międzynarodowej, brakuje społeczeństwa obywatelskiego. Jest to często spowodowane trudnościami wynikającymi z trwających wcześniej konfliktów zbrojnych oraz hamowaniem wszelkich przejawów inicjatyw obywatelskich, lub działalności organizacji pozarządowych przez urzędników sprawujących władzę na tym terenie.

Odwołując się do Popescu w *Human rights and frozen conflicts in the eastern neighborhood*, Marina Bielawska i Nicu zwracają uwagę na fakt, iż w Naddniestrzu odbywają się regularnie wybory, które jednak nie są uznawane przez społeczność międzynarodową za zgodne z prawem. Powtarzającym się zarzutem kierowanym wobec wyborów prezydenckich, odbywających się co cztery lata, jest uznawanie ich za nieuczciwe oraz niewolne. Tym samym możemy zauważyć sprzeczność z zapisami Naddniestrzańskiej konstytucji, które gwarantują obywatelom państwa wybory powszechne, równe, bezpośrednie oraz tajne [5]. Poważnym problemem są sytuacje, kiedy to aparat rządowy przy

wykorzystaniu dostępnych mu metod, dławi wszelkie przejawy sprzeciwu wobec władzy, oskarżając opozycję o działalność wywrotową oraz zakazywanie niektórym kandydatom brania udziału w wyborach. Taka sytuacja miała miejsce między innymi podczas wyborów w 1996 i 2001 roku.

Na podstawie opisanego wyżej przypadku można mówić o łamaniu przez władze naddniestrzańskie prawa obywateli, szczególnie w obszarze ograniczania możliwości udziału w życiu publicznym oraz wyrażania swoich opinii, niezgodnych z polityką rządu. Co za tym idzie, władza poprzez podległych jej funkcjonariuszy, oskarża „niewygodnych” obywateli o działalność wywrotową, w celu zastraszenia ich.

Wymiar sprawiedliwości.

Rozdział III Konstytucji, który poświęcony został podstawom administracji państwowej w Naddniestrzu informuje, iż istnieje władza sądownicza oraz prokuratura [5]. System sądowy został stworzony na wzór państw demokratycznych. Miało to na celu uzyskanie uznania międzynarodowego ze strony władz Tyraspolu, tym samym stworzono organy odpowiedzialne za ochronę praw człowieka. W 2006 roku powołano Rzecznika Praw Obywatelskich, odpowiadającego za ten istotny obszar. Jednakże nominacja na to stanowisko budziła pewne zastrzeżenia, w związku z postacią Wasilija Kalko, który wcześniej pracował w Departamencie Śledczym Ministerstwa Sprawiedliwości [7, s. 17-19].

Pod adresem wymiaru sprawiedliwości w Naddniestrzu kieruje się poważny zarzut, jakim jest podtrzymywanie wpływów władzy oraz ignorancja ochrony praw człowieka swoich obywateli. Ponownie nawiązując do Konstytucji Naddniestrza, doszukać się można kolejnej sprzeczności potwierdzającej łamanie praw mieszkańców. Biorąc pod uwagę art. 81 Konstytucji, który mówi, iż sędziowie są niezawisli i podlegają jedynie Konstytucji, wnioskować można o ograniczonych możliwościach ubiegania się o swoje prawa. Wynika to z faktu, iż sądownictwo naddniestrzańskie w dużym stopniu zależne jest od rządu i wielu przypadkach działa na jego polecenie [7, s. 17-19].

Organization for Security and Cooperation in Europe angażuje się w kwestie praw człowieka w Naddniestrzu oraz utrzymuje kontakt z władzami. Poprzez dostępne narzecza, OSCE próbowało wywierać wpływ na władze Tyraspolu. Taka sytuacja miała miejsce m.in. w 2006 roku, kiedy to dzięki interwencji rozwiązano sytuację rolników Mołdawskich - od 2003 roku policja utrudniała im dostęp do gruntów rolnych, ustawiając punkty kontrolne na granicy, jednocześnie łamiąc prawo majątkowe tych osób [2, s. 11-13].

Media.

Lokalne władze, stosując różnorakie środki nacisku na dziennikarzy (podwyższenie opłat za usługi drukarskie lub wynajem pomieszczeń pod funkcjonowanie redakcji) powoduje, że istnienie niezależnych mediów, nietrzymających się z oficjalną linią rządu nie jest możliwe. Niezależne media, unikające konfliktów z władzą i represji, odsuwają się od krytyki jej poczynań

[4]. Istotny wpływ na funkcjonowanie sytuacji medialnej w Naddniestrzu ma istnienie monopolu medialnego, kontrolowanego bezpośrednio przez władze lub podmioty powiązane z nią wspólnymi interesami [10].

Konkluzja.

Naddniestrze jest relatywnie młodym, separatystycznym państwem, powstałym wskutek odłączenia się od Mołdawii 2 września 1990 roku. Swoją pełną niepodległość ogłosiło 5 grudnia 1990 roku. To państwo, które nie jest uznawane na arenie międzynarodowej, a główny problem stanowi nieprzestrzeganie w nim praw człowieka. Pomimo, iż w Naddniestrzu funkcjonuje m.in. Rzecznik Praw Obywatelskich, nie stanowi to rozwiązania problemu, ze względu na jego podporządkowanie rządowi.

Trudna sytuacja dotyczy również mediów, które nie chcąc wdawać się w konflikt z władzą, muszą unikać drażliwych, „niewygodnych” tematów. Konkludując, nietrudno zauważyć poważne nieścisłości w tymże państwie, związane z: brakiem wolnych sądów, niezależnej prasy czy wyborami, które w opinii międzynarodowych organizacji nie są ani wolne, ani uczciwe.

Bibliografia:

1. Bogusław Banaszek, *Prawo konstytucyjne*, Wydawnictwo C.H.BECK, Warszawa 2017.
2. Martina Bielawski, Nicu Popescu, *Human rights and frozen conflicts in the eastern neighbourhood*, European Parliament, 2007.
3. Kamil Całus, Marcin Kosienkowski, Piotr Oleksy, Jakub Pieńkowski, Robert Rajczyk, *Naddniestrze. Historia – Polityka – Gospodarka*, Wydawnictwo EastWest Analytisc, Poznań 2014.
4. Miklós Haraszti, *Assessment Visit to the Transnistrian Region of the Republic of Moldova. Observations and Recommendations*, [w] <https://www.osce.org/files/f/documents/8/6/14399.pdf> [dostęp: 14.11.2020].
5. *Конституция Приднестровской Молдавской Республики*, ТЕКУЩАЯ РЕДАКЦИЯ ПО СОСТОЯНИЮ НА 17 АВГУСТА 2019 ГОДА, [w] <http://www.vspmr.org/legislation/constitution/> [dostęp: 13.11.2020].
6. Jan Plis, *Wprowadzenie do problematyki koncepcji praw człowieka trzeciej generacji Karela Vasaka*, [w] http://iusetadministratio.eu/wp-content/Zeszyty_naukowe/2014/1_2014/1_2014_3_Jan_Plis.pdf [dostęp: 13.11.2020].
7. Andras Racz, *The frozen conflicts of the EU's Eastern neighbourhood and their impact on the respect of human rights*, Policy Department, Directorate-General for External Policies, 2016.
8. Viktoriya Serzhanova, *Powstanie Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej i jego implikacje*, „Studia Europejskie - Studies in European Affairs”, CEUW. 2017.
9. Bartosz Wojciechowski, *Prawa człowieka. Zagadnienia podstawowe*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna”, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii. 2014.
10. Sergei Zveagintsev, *Transnistria's Media in Times of Chang*, [w] https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/7-Transnistria_Media_Change_ENGLISH.pdf [dostęp: 14.11.2020].

Zuzanna GANCARZ,
student, Instytut Nauk o Polityce i Administracji,
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Kraków, Polska

WSPÓLCZESNY WYMIAR PRAW CZŁOWIEKA W POLSCE

Abstrakt

W mojej pracy chciałam nakreślić problem łamania praw człowieka w Polsce, który objawia się poprzez różne, negatywne działania rządu oraz społeczeństwa. Sytuacje opisane w mojej pracy dotyczą dyskryminacji o charakterze homofobicznym, które niestety są w naszym kraju zjawiskiem powszechnym. Dodatkowo, znajdują się w tym opracowaniu opisy strajków, które miały miejsce w Polsce w ostatnich latach. Był to między innymi strajk kobiet wobec zaostrenia prawa aborcyjnego oraz protest „Wolne sądy, wolne wybory, wolna Polska”. W mojej ocenie prawa człowieka w Polsce zaczynają być błędnie postrzegane przez rządzących, a zła interpretacja prawa jest w stanie bardzo zaszkodzić społeczeństwu.

Słowa kluczowe: Polska, prawa człowieka, łamanie, sądy, kobiety.

Człowiek - Homo sapiens, istota żywa wyróżniająca się wśród innych najwyższym rozwojem psychiki i życia społecznego, jedyna posiadająca kulturę i zdolna do jej tworzenia, pod względem biologicznym gatunek człowiekowatych (Homo sapiens) żyjący od schyłku plejstocenu.¹⁶

Polska od jakiegoś czasu boryka się z łamaniem podstawowych praw człowieka. Brak poszanowania ludzi o odmiennych preferencjach seksualnych rozszerza się na dużą skalę, a Prezydent Polski Andrzej Duda, wręcz propaguje ową dyskryminację wśród swojego narodu, nazywając mniejszości seksualne „ideologią”¹⁷. Badania Eurobarometru w 2015 pokazały, że mimo szerzenia nietolerancji przez władze, aż 49%, prawie połowa Polaków uważa, że osoby biseksualne oraz homoseksualne powinny mieć takie same prawa jak osoby heteroseksualne. Tego samego zdania jest co czwarty Europejczyk - 76%. Natomiast ostatnie z roku 2019 pokazało, że procent osób otwartych na różnorodność seksualną wzrósł aż o 12 punktów procentowych - Wyniki tego badania przedstawiała w Brukseli komisarz ds. sprawiedliwości i równości płci UE Věra Jourová¹⁸. Mimo wysokiego wskaźnika tolerancji wśród narodowości Polskiej, w 2019 r. weszła w życie uchwała dotycząca tzw. „Stref wolnych od ideologii LGBT”¹⁹. Zwolennicy tego pomysłu, tłumaczą ich wprowadzenie ochroną wartości, takich jak choćby rodzina, która wg tradycji składa się jedynie z kobiety i mężczyzny. Uchwała ta nie ma żadnych skutków prawnych, ale ma

¹⁶ *Mały Słownik Antropologiczny*, T. Bielicki, wyd. 2., Warszawa 1976

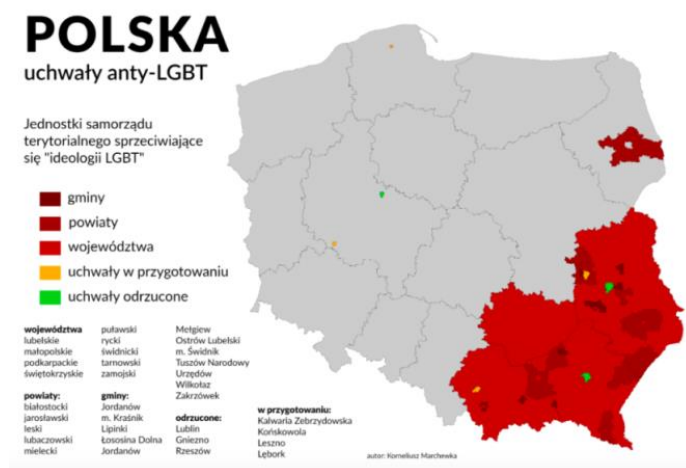
¹⁷ P. Malinowski, *Andrzej Duda: Próbuje wmówić, że to ludzie a to ideologia*, Gazeta Rzeczpospolita, 13 czerwca 2020

¹⁸ Raport Public Opinion, *Discrimination in the EU*, 23 września 2019

¹⁹ Rafał Chabasiński, „Strefy wolne od LGBT może i formalnie nie istnieją. Są za to strefy wolne od ideologii LGBT - to tak naprawdę żadna różnica”. <https://bezprawnik.pl/strefy-wolne-od-ideologii/> 28 września 2020

charakter symboliczny, nadaje bowiem homofobii w Polsce status oficjalny. Parlament Europejski stwierdza, iż *utworzenie stref wolnych od LGBTIQ, nawet jeśli nie polega na wprowadzaniu fizycznych barier, stanowi środek skrajnie dyskryminujący, który ogranicza przysługującą obywatelom UE swobodę przemieszczania się*²⁰.

Poniżej przedstawiona jest mapa Polski, gdzie zaznaczone są regiony, które przyjęły uchwałę o „strefie wolnej od ideologii LGBTIQ.”

Mapa gmin, powiatów i województw, w których przyjęto lub pracuje się nad przyjęciem uchwał anti-LGBT / autor: Korneliusz Marchewka

Z powyższej mapy wynika iż województwa objęte strefą wolną od ideologii LGBT to:

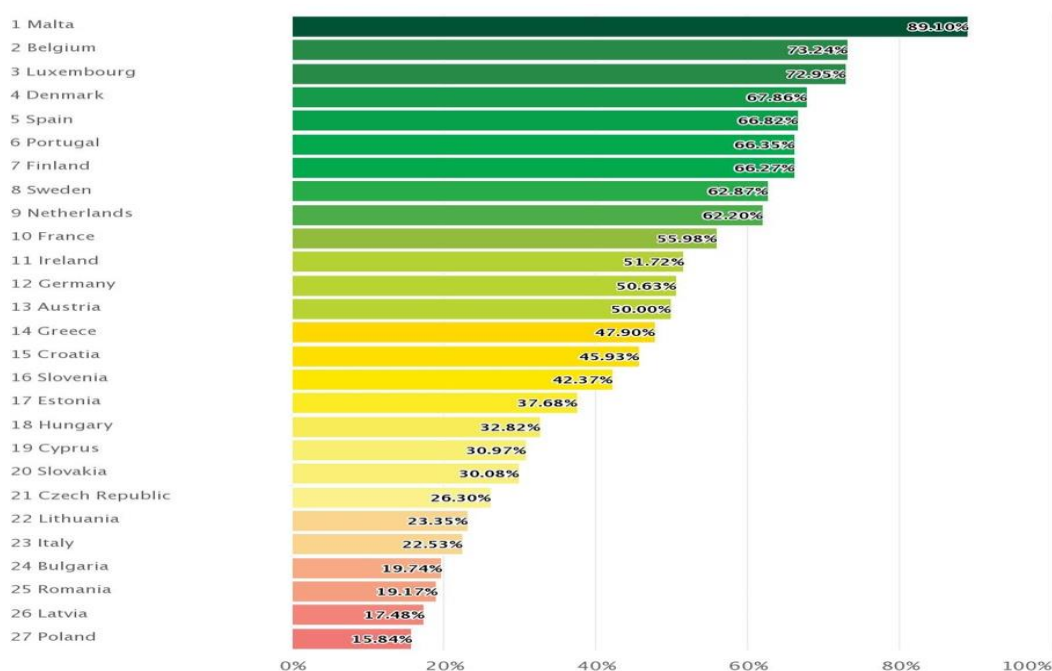
- cztery województwa: małopolskie, lubelskie, podkarpackie, świętokrzyskie;
- dziesięć powiatów: świdnicki (woj. lubelskie), rycki (woj. lubelskie), zamojski (woj. lubelskie), białostocki (woj. podlaskie), leski (woj. podkarpackie), tarnowski (woj. małopolskie), lubaczowski (woj. podkarpackie), mielecki (woj. lubelskie), jarosławski (woj. podkarpackie), puławski (woj. lubelskie);
- cztery miasta: Ostrów Lubelski (woj. lubelskie), Świdnik (woj. lubelskie), Puławy (woj. lubelskie), Kraśnik (woj. lubelskie);
- osiem gmin: Urzędów (woj. lubelskie), Jordanów (woj. małopolskie), Łososina Dolna (woj. małopolskie), Lipniki (woj. małopolskie), Mełgiew (woj. lubelskie), Zakrzówek (woj. lubelskie), Wilkołaz (lubelskie), Tuszów Narodowy (woj. podkarpackie).

Przejawy nienawiści względem osób LGBT w Polsce są bardzo krytykowane na arenie międzynarodowej, Uchwały w sprawie stref wolnych od ideologii LGBT zostały otwarcie skrytykowane przez unijne władze w lipcu tego roku. KE zdecydowała, że nie przyzna wsparcia z unijnego programu "Partnerstwo miast" sześciu polskim gmin, które deklarują się jako obszary

²⁰ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 18 grudnia 2019 r. w sprawie dyskryminacji osób LGBTI i nawoływania do nienawiści do nich w sferze publicznej, w tym stref wolnych od LGBTI, www.europarl.europa.eu [dostęp 2020-07-03]

"wolne od LGBT"²¹. Zdecydowane działania w tej sprawie deklaruje Unia Europejska, która nie godzi się na dyskryminowanie obywateli ze względu na orientację seksualną. Już niedługo Komisja Europejska rozpocznie prace nad wzmocnieniem praw osób należących do mniejszości seksualnych. Szefowa Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen. - *Strefy wolne od LGBT to strefy wolne od wartości humanistycznych. Nie ma dla nich miejsca w naszej UE – przyznała*²².

W 2020 roku w raporcie *ILGA Europe*, Polska została uznana za najbardziej homofobiczny kraj, zajmując tym samym ostatnie, niechlubne miejsce w Unii. Poniższy wykres obrazuje klasyfikację państw pod względem: prawodawstwa i stosowania prawa w kilku kategoriach - równość i zakaz dyskryminacji; rodzina; wolność zgromadzeń, zrzeszania się i ekspresji; przestępstwa z nienawiści i mowa nienawiści; uzgadnianie płci i integralność cielesna.

/ILGA EUROPE/

W Polsce łamane są również prawa kobiet, które dotyczą decydowania o ich własnym ciele. W dniu 22 października 2020 r. wszedł w życie projekt ustawy o całkowitym zakazie aborcji eugenicznej zaakceptowany przez Trybunał Konstytucyjny.

"Art. 4a ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (...) jest niezgodny z art. 38 w związku z art. 30 w związku z art. 31 ust. 3 konstytucji" - głosi sentencja wyroku odczytana przez prezes TK.

²¹ Maria Pankowska, OKO.press.pl „Komisarz UE: Polskie gminy nie dostaną funduszy z Unii, bo uchwały „strefy wolne od LGBT” <https://oko.press/komisarz-ue-polskie-gminy-nie-dostana-funduszy-z-unii-bo-uchwalily-strefy-wolne-od-lgbt/>

²² Maria Glinka Szefowa Komisji Europejskiej krytykuje kontrowersyjny pomysł. "W UE nie ma miejsca na strefy wolne od LGBT" www.biznesinfo.pl [dostęp 2020-09-16]

Dla wielu Polek jest to informacja nie do przyjęcia, nie do zaakceptowania. „Czarny Protest” po 4 latach znów zagościł na polskich ulicach, tym razem pod nazwą „Strajk Kobiet”. Postulaty, jakie są głoszone podczas marszów kobiet to przede wszystkim:

- utrzymanie standardów opieki okołoporodowej
- dostęp do nowoczesnej bezpłatnej antykoncepcji i zabiegów sterylizacji
- dostęp do bezpiecznego przerywania ciąży
- dofinansowanie in vitro
- badania prenatalne najnowszej generacji²³

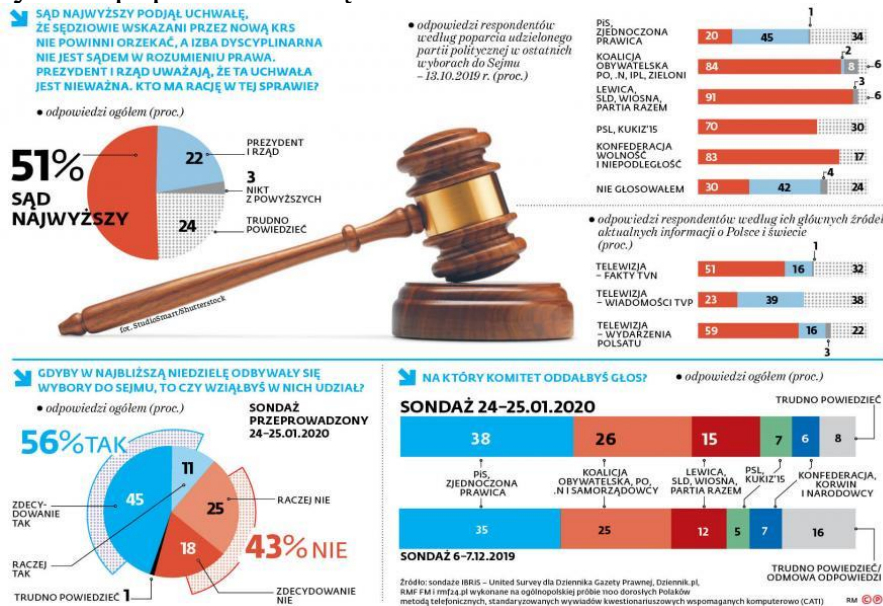
W ramach sondażu Kantara, aż 70 proc. Polaków popiera demonstracje uliczne organizowane w ramach Strajku Kobiet, z czego 13 proc. ankietowanych brało w nich udział - wynika z badania Kantar. Poparcie dla demonstracji częściej deklarują ankietowani z młodszych grup wiekowych. Gdy zapytano ankietowanych, czy brali udział w demonstracjach ulicznych związanych z wyrokiem TK. 13% badanych przyznało, że tak, z czego 4% dużo razy, a 9% jedynie raz. Kolejne 57% badanych, mimo że nie uczestniczyło w protestach, to wyraziło dla nich ogromne poparcie. 25% stwierdziło, że nie brało udziału w manifestacjach i ich nie popiera, 5% odpowiedziało: "nie wiem, trudno powiedzieć". Z sondażu wynika, że w protestach częściej brały udział kobiety niż mężczyźni, jednak poparcie dla strajków jest na podobnym poziomie zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn. Największe poparcie dla protestów wyraziły osoby z miast od 30 do 100 tys. mieszkańców (łącznie 78% z czego 16% powiedziało, że brało udział w protestach). W dalszej kolejności osoby z miast powyżej 500 tys. mieszkańców (71%, z czego 18% uczestniczyło w manifestacjach). Czynnym udział w protestach najczęściej deklarowały osoby w wieku 18-25 lat. W tej grupie 29% przyznało, że wyszło na ulice. Im starsi Polacy, tym niechętniej popierają demonstrację uliczne powiązane ze Strajkiem Kobiet. Brak poparcia częściej i zwolennicy partii rządzącej, jednak osoby w wieku od 15 do 20 lat, mające liberalne poglądy bardzo wspierają ten protest, potwierdza owe przekonanie Anna Trząsalska, prowadząca sondaż - *Nasze badanie potwierdza, że to częściej w młodszych grupach wiekowych dominuje poparcie dla protestów* : okazują też osoby o poglądach prawicowych.

Kolejnym z przykładów nieposzanowania praw człowieka jest status prawny Sądu Najwyższego oraz wymiaru sprawiedliwości w Polsce. Kryzys Sądu Najwyższego rozpoczął ten konflikt w 2017 roku. Był on związany z działaniami partii Prawo i Sprawiedliwość. Głównym przedmiotem tego konfliktu była zmiana pozycji prawnej Krajowej Rady Sądownictwa oraz zmiany trybu wyboru jej członków. Dążenie partii Prawo i Sprawiedliwość do upolitycznienia polskiego sądownictwa wywołało dużą falę protestów w polskich i nie tylko polskich miastach. Protesty rozpoczęły się z dniem 21 lipca 2017 roku. Trwały w różnych formach jeszcze długi czas.²⁴ 24 listopada 2017 roku, rozpoczął się

²³ Strajk Kobiet *Postulaty* <http://strajkkobiet.eu/postulaty/>

²⁴ Wikipedia, *Protesty przeciwko zmianom w sądownictwie w Polsce*, 11 września 2020

kolejny -pod hasłem „Wolne sądy, wolne wybory, wolna Polska”. Początek demonstracji miał miejsce pod Pałacem Prezydenckim²⁵. Zostały one zorganizowane przez przeciwników zmian w projektach ustaw o Sądzie Najwyższym i ustawy dotyczącej Krajowej Rady Sądownictwa zaproponowanych przez prezydenta Andrzeja Dudę. Podobne protesty odbyły się przed sądami w innych częściach kraju, np. w Krośnie, Rzeszowie czy Gdańsku. Z sondażu przygotowanego przez United Surveys dla DGP i RMF FM jasno wynika, że w sporze o uchwałę SN większość z nas stoi po jego stronie. Poniższy wykres przedstawia badanie agencji United Survey, która przedstawia poparcie dla uchwały oraz poparcie dla rządu.

Stanowisko rządu popiera tylko 22% badanych, a zaskakujący 51% badanych popiera stanowisko Sądu Najwyższego. *Wynik tego sondażu może być dowodem na to, że społeczeństwo jest już zmęczone tematami sądowymi i chce, aby ten spór został już definitywnie zakończony – uważa Piotr Mgłośnik, sędzia Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu. Jego zdaniem nie bez wpływu na taki, a nie inny wynik były ostatnie wydarzenia dotyczące Pawła Juszczyszyna, olsztyńskiego sędziego, któremu Kancelaria Sejmu mimo postanowienia sądu konsekwentnie odmawia wydania dokumentów w postaci list poparcia do Krajowej Rady Sądownictwa. Być może ludzie zrozumieli, że i im może się przydarzyć podobna sytuacja i ich prawa nie będą egzekwowane, mimo że będą mieli w garści prawomocne rozstrzygnięcie sądowe, bo jakiś organ, dajmy na to starosta, stwierdzi w pewnym momencie, że on nie musi się z orzeczeniami sądowymi liczyć – mówi wrocławski sędzia. Ponadto zdaniem sędziego ludzie zorientowali się, że po zmianach wprowadzonych przez obecną partię rządzącą w sądach nie tylko nie jest lepiej, ale wręcz przeciwnie – sądy działają coraz gorzej. A przecież PiS rządzi już prawie przez pięć lat.*

²⁵ Gazeta Prawna Przed Pałacem Prezydenckim protest pod hasłem: „Wolne sądy, Wolne wybory, Wolna Polska” <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1087531,przed-palacem-prezydenckim-protest-pod-haslem-wolne-sady-wolne-wybory-wolna-polska.html>

Natomiast Krystian Markiewicz, prezes Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” uważa, że wyniki sondażu pokazują, że mimo podejmowanych przez polityków wysiłków w celu zdyskredytowania sądów ludzie nadal im ufają.

Bibliografia

1. Gazeta Prawna Przed Pałacem Prezydenckim protest pod hasłem: „Wolne sądy, Wolne wybory, Wolna Polska” <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1087531,przed-palacem-prezydenckim-protest-pod-haslem-wolne-sady-wolne-wybory-wolna-polska.html>
2. P.Malinowski, *Andrzej Duda: Próbujać wmówić, że to ludzie a to ideologia*, Gazeta Rzeczpospolita, 13 czerwca 2020 Raport Public Opinion, *Discrimination in the EU*, 23 września 2019
3. Raport Public Opinion, *Discrimination in the EU*, 23 września 2019
4. Rafał Chabasiński, „Strefy wolne od LGBT może i formalnie nie istnieją. Są za to strefy wolne od ideologii LGBT- to tak naprawdę żadna różnica”. <https://bezprawnik.pl/strefy-wolne-od-ideologii/> 28 września 2020
5. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 18 grudnia 2019 r. w sprawie dyskryminacji osób LGBTI i nawoływania do nienawiści do nich w sferze publicznej, w tym stref wolnych od LGBTI, www.europarl.europa.eu [dostęp 2020-07-03]
6. Tadeusz Bielecki *Mały Słownik Antropologiczny*, wyd. 2., Warszawa 1976
7. Maria Pankowska, OKO.press.pl „Komisarz UE: Polskie gminy nie dostaną funduszy z Unii, bo uchwały „strefy wolne od LGBT”” <https://oko.press/komisarz-ue-polskie-gminy-nie-dostana-funduszy-z-unii-bo-uchwalily-strefy-wolne-od-lgbt/>
8. Maria Glinka *Szefowa Komisji Europejskiej krytykuje kontrowersyjny pomysł. "W UE nie ma miejsca na strefy wolne od LGBT"* www.biznesinfo.pl [dostęp 2020-09-16]
9. Strajk Kobiet *Postulaty* <http://strajkkobiet.eu/postulaty/>
10. Wikipedia, *Protesty przeciwko zmianom w sądownictwie w Polsce*, 11 września 2020
11. Gazeta Prawna Przed Pałacem Prezydenckim protest pod hasłem: „Wolne sądy, Wolne wybory, Wolna Polska” <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1087531,przed-palacem-prezydenckim-protest-pod-haslem-wolne-sady-wolne-wybory-wolna-polska.html>

Анастасія ГЛАДИЦЬУК,

студентка історичного факультету,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

СУЧАСНІ МОНАРХІЇ ЄВРОПИ

Постановка проблеми. Історично монархія є однією з найдавніших форм державного правління державою. Юридична наука сучасності визначає, що у світі сьогодні існує понад 40 монархій: у Європі – 12 (Бельгія, Великобританія, Данія, Іспанія, Нідерланди, Норвегія, Швеція та ін.), в Америці – 10 (Канада, Багамські Острови, Ямайка та ін.), в Австралії та Океанії – 6 ; в Азії – 13; в Африці – 3 тощо. Це є свідченням того, що монархія як форма правління залишається непорушною та традиційною як для європейських країн, так і для країн усього світу. У самому терміні

монархія безпосередньо відображений її зміст (лат. monarchia від давн.-грец. «єдиновладдя»), тобто моноправління чи правління одного [4, с.72]. Метою статті є визначення монархії як форми державного правління та відображення її особливостей на прикладі трьох країн Європи, а саме: Великобританії, Іспанії, Швеції.

Виклад осново матеріалу. Монархія – це форма державного правління, при якій глава держави очолює систему вищих органів державної влади та повністю або частково зосереджує в своїх руках владу, яка передається у спадок представникам правлячої династії. Ознаками монархічної форми державного правління склалися історично впродовж багатьох віків і сьогодні в більшості підручників автори зупиняються на наступних: монарх є главою держави і здійснює від її імені представництво; виступає носієм державної влади за правом крові й отримує її згідно процедури престолонаслідування; здійснює державну владу безстроково; офіційно невіддільний будь-яким іншим суб'єктам; юридично безвідповідальний (відсторонити монарха від влади неможливо) [3].

За обсягом і характером повноважень монарха, вони поділяються на необмежені і обмежені. Необмежена монархія – це така форма правління, де влада монарха не обмежується якимись органами чи законом: монарх відіграє роль єдиногодержавного правителя. Її різновидом є деспотична монархія, абсолютна монархія тощо. Обмежена монархія – це така форма правління, де влада монарха обмежена конституцією, або ж традицією та повноваженнями інших державних органів. Має такі різновиди: станово-представницька і конституційна тощо [3].

Монархії Європи, насамперед, є представницькими. Монарх не лише втілює у собі історію держави, а й символізує зв'язок поколінь. Це, в певній мірі, допомагає згуртувати народ, і, відповідно, посилити важелі впливу на нього. Найяскравішими є сучасні приклади, коли представники монарших родин допомагають людям впоратись з пандемією, спричиненою covid. Для населення втілення спокою, рівноваги і оптимізму представників правлячих династій дають надію і оптимізм на майбутнє, такі важливі для сьогодення.

У країнах Скандинавії, зокрема в Швеції, монархія має суто юридичний характер. Згідно з положеннями Конституції король Швеції виконує представницьку та церемоніальну функції. Також останній представляє країну на міжнародній арені. Цікавим є те, що король бере участь у щорічній церемонії вручення Нобелівської премії та приймає грамоти послів. Швеція має ряд особливостей у статусі монарха та, зокрема, його функцій у сфері зовнішньої політики. Так, у процесі здійснення конституційної реформи 1968–1973 рр. за ним закріпилися церемоніальні повноваження, але за королем також зберіглася відповідна роль у сфері зовнішньої політики. Він головує на засіданнях Зовнішньополітичного комітету. Під час засідання уряду король, як головуючий, надає консультації щодо найважливіших питань зовнішньої та внутрішньої політики. Необхідно зазначити, що

Швеція серед скандинавських монархій є країною з найбільш обмеженою владою монарха в контексті його прав та повноважень, хоча він все ж зберігає за собою внутрішньо – та зовнішньополітичні функції [5, с.44-46].

Вищим органом державної влади є парламент Риксдагу, однопалатний представницький орган. Право законодавчої ініціативи уряду належить і членам парламенту. У Швеції функції монарха стосовно зовнішньої політики досить обмежені, але не відсутні. Виконавча влада в країні покладено на уряд Кабінет Міністрів, що формується за безпосередньої участі Риксдагу і відповідальний перед ним. Це говорить про те, що державне управління Швеції хоч юридично є монархією, проте поєднує в собі і риси парламентської республіки.

Об'єднане Королівство Великої Британії і Північної Ірландії за формою правління є парламентарною монархією, що пройшла тривалий період свого формування. Політична влада фактично здійснюється парламентом, прем'єр-міністром і кабінетом. Особливістю британської конституції є те, що, на перший погляд, монарх формально визнається сувереном держави і має досить широкі повноваженнями з її управління, проте, з іншого боку, ці повноваження обмежені статутами, прецедентами і конституційними угодами [2].

Монарх має повноваження призначати прем'єр-міністра, ухвалювати законодавчі акти й відзначати державними нагородами. Статутне право і королівські прерогативи встановлюють для монарха значні повноваження, однак, відповідно до конституційної угоди, монарх «царствує, але не управляє». Так, у Великобританії закони, прийняті парламентом, і рішення кабінету міністрів повинні мати королівський підпис, але при цьому самі монархи не користувалися правом вето з 1710 р. Водночас у надзвичайних умовах монарх має можливість користуватися політичними прерогативами у повному обсязі. Наприклад, з метою збереження стабільності у державі та суспільстві після виборів до парламенту Єлизавета II у 1974 р. сформувала лейбористський уряд, хоча ця партія не мала явної переваги у Палаті громад [2].

Іспанія також належить до парламентських монархій. Відповідно до Конституції 1978 р., главою держави є король – Хуан Карлос, який має лише символічну владу. Законодавчу владу здійснюють Генеральні кортеси (парламент), які розробляють і приймають закони, що затверджуються королем, контролюють діяльність уряду. Кортеси складаються з двох палат: Конгресу депутатів і Сенату.

Виконавча влада належить уряду на чолі з головою уряду. Голову уряду призначає король після того, як проконсультується з політичними партіями, а також головами обох палат парламенту. Після цього кандидатура голови має бути схвалена абсолютною більшістю голосів конгресу депутатів.

Державна рада є вищим консультативним органом уряду. Вона складається з 29 членів. Найвищий судовий орган – Генеральна рада судової

влади, якою керує голова Верховного суду, складається з 20 членів, яких призначає король на 5 років [1, с.18].

Висновки. В результаті еволюції, на яку вплинули як політичні, економічні, соціальні передумови, влада монарха стала обмежена. У нього залишились, переважно представницькі функції, а от фактичні повноваження здійснюються Урядом чи іншими органами влади. Історія може навести випадки, коли монархи втручалися в ухвалення рішень, але такі є вельми нечисленні. На практиці більшість монархій Європи і світу схожі з парламентськими республіками.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дейнега Х. М. Система державного управління Королівства Іспанія: досвід для України / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка. К. : НАДУ, 2012. 40 с.
2. Мадяр С. С. Особливості конституційно-правового статусу глави держави Об'єднаного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії в Австралії. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11510/1/Madyr.pdf>
3. Навчальні матеріали мультимедійного навчального посібника «Теорія держави та права», Лекція 2. URL: <https://arm.naiuu.kiev.ua/books/tdp-new/info/lecture/lec2/tema2.html>
4. Процюк І.В. Монархія як особлива форма державного правління. *Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 22.* 2011. С. 71–85.
5. Чорногор Я. Монархічна форма правління та особливості зовнішньої політики скандинавських країн (на прикладі Данії, Швеції та Норвегії). *Дослідження світової політики. Збірник наукових праць. Випуск 48.* С. 43-51.

Руслана ГОЦАК,
ліцеїстка 10-А класу,
Житомирський обласний ліцей
Житомирської обласної ради,
м. Житомир, Україна

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

У сучасному світі рівень правового захисту прав і свобод людини й громадянина є ключовим показником демократизму суспільства й держави. Водночас частка справ, у яких ЄСПЛ встановив факт порушення Україною права на справедливий суд, становить 33% і є найбільшою від загальної кількості його рішень [1, с.126].

Проблематиці права на доступ до правосуддя присвячені дослідження багатьох вітчизняних учених, зокрема В. Буткевич, Д. Віткаускаса, В. Городовенка, Н. Грень, Г. Дикова, В. Кампа, О. Лемак, П. Рабіновича, О. Ткачука, С. Шевчука та ін. [6, с. 19].

Метою статті є дослідження європейських стандартів права доступу до правосуддя та проблем забезпечення його в Україні в умовах

трансформування судової системи. **Завданнями** – з'ясування суті поняття «право доступу до правосуддя» та змісту європейських стандартів щодо реалізації цього права, визначення конкретних проблем щодо доступу до правосуддя у нашій державі та можливих шляхів їх усунення.

Нормативно-правова база, яка гарантує кожній особі право на доступ до правосуддя, представлена як міжнародними актами: в першу чергу – Загальною декларацією прав людини (ст. 6, ст. 7, ст. 8, ст. 10, ст. 11) [2], та Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод (ст. 2, ст. 6, ст. 13) [4], так і національним законодавством: Конституцією України [5], Кодексом адміністративного судочинства, Цивільним процесуальним, Кримінально-процесуальним кодексами України, Законами України «Про забезпечення права на справедливий суд» [8], «Про судоустрій і статус суддів» [9] тощо.

Із тексту ст. 6 Конвенції, ратифікованої Україною 1997 року [1, с. 126], прямо витікає, що доступність правосуддя є невід'ємним елементом права на справедливий суд. І хоча сам термін «доступність» у наведеній статті не вживається, при вирішенні справи 1975 р. «Голдер проти Великої Британії» ЄСПЛ прийшов до висновку, що ч. 1 ст. 6 Конвенції містить у собі невід'ємне право особи на доступ до суду, а вимога щодо спеціальних дозволів на звернення до суду є прямим порушенням права на доступ до суду. [11, с. 359].

Під доступом до правосуддя, згідно зі стандартами Суду, розуміється здатність особи безперешкодно отримати судовий захист як доступ до незалежного і безстороннього вирішення спорів за встановленою процедурою на засадах верховенства права [6, с. 20].

Обов'язок забезпечити своїм громадянам ефективний юридичний захист та право на справедливий суд згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод лежить саме на державі. Тому, коли 30.03. 2006 р. набув чинності Закон України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ», на суди України при розгляді справ було покладено зобов'язання застосовувати Конвенцію й практику суду як джерело права, яким має надаватись перевага над нормами чинного українського законодавства [6, с. 22].

Прагнення українського суспільства мати ефективне, доступне, прозоре й сучасне судочинство в умовах сучасного реформування судової системи стикається із низкою проблем, пов'язаних із доступом до правосуддя, які виявляються, зокрема, в **нестабільності системи** у багатьох напрямках, зокрема:

– у кадровому «голоді», який фактично паралізував роботу тих судів, де за штатом передбачено невелику кількість суддівських посад, – рівень укомплектованості судьями місцевих та апеляційних судів усіх спеціалізацій зокрема: за минулий рік становив від 45% (в апеляційних та окружних судах) – до 69% (у господарських апеляційних судах) [7]. У таких

судах була відсутня можливість утворювати колегії для розгляду справ, формувати новий склад суду після задоволення відводів (самовідводів), повернення справ на новий розгляд тощо.

– у затягуванні розгляду судових справ через нестачу суддів та великої кількості судових справ, внаслідок чого в районних судах м. Києва в судових засіданнях оголошують перерву у 5-6 місяців і навіть більше) [7];

– у процесуальних обмеженнях або надмірному формалізмі, пов'язаними із процесуальним порядком звернення до суду, особливостями написання позовної заяви чи іншого процесуального документа, порядком їх подання та низкою інших процесуальних нюансів.

Проблеми із доступом до правосуддя створює також укрупнення судів, тобто об'єднання кількох судів в один, заплановане згідно зі стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр. з метою вирішення проблеми укомплектованості [7]. Проте навряд чи це зможе вирішити проблему розгрузки судів, оскільки такий суд працюватиме на два райони.

Незважаючи на рішення Конституційного Суду від 12.07.2011 № 9-рп/2011, де наголошується, що територіальне розмежування компетенції судів загальної юрисдикції зумовить доступність до правосуддя на всій території України, тут теж виникають проблеми. Зокрема, у сфері інтелектуальної власності законотворці проігнорували вказаний принцип, вирішивши зосередити розгляд цієї категорії спорів у Вищому суді з питань інтелектуальної власності з місцезнаходженням його у м. Києві, в той час, як на сьогодні справи з питань інтелектуальної власності розглядаються усіма господарськими, районними й апеляційними судами) [7].

До проблем із доступом до правосуддя відносять також і запровадження в нашій державі від 2017 р. «адвокатської монополії», хоча монополія адвокатів щодо представництва інтересів інших осіб у судах усіх інстанцій та юрисдикцій ефективно діє в багатьох країнах світу. В Україні ж на сучасному етапі цей крок породжує низку негативних наслідків, насамперед, через високі ставки судового збору, і призводить до подорожчання доступності до правосуддя [12, с. 2].

Серед проблем цієї категорії залишаються й непоодинокі випадки свавілля суддів, що породжує відчуття незахищеності особи. Судді не завжди надають належного значення офіційному запрошенню для судового розгляду учасників провадження у справі, що є порушенням рішення КСУ від 12.04.2012 р. № 9-рп/2012: («Ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя...») [10, с. 26].

Одна із найпростіших порад, наданих Консультативною радою європейських суддів щодо забезпечення права доступу до правосуддя в Україні, полягає в обов'язку держави організувати систему правової допомоги для надання можливості кожному отримати юридичні консультації. Консультативна рада європейських суддів вважає, що слід

заохочуватись будь-які дії щодо надання громадянам належної інформації про функціонування судової системи. Рекомендація щодо полегшення доступу на правосуддя № R (81)7, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи від 14.05.81 р., та практика ЄСПЛ вказують на необхідність забезпечувати належний баланс між інтересами держави у стягненні збору та позивача в можливості звернення до суду (позивач має надати докази на підтвердження доводів клопотання про звільнення від сплати збору), хоча й не визнають необхідність оплати судових витрат як обмеження права на доступ до суду. Підтвердженням такої позиції є рішення ЄСПЛ від 19.06.2001 р. у справі «Креуз проти Польщі», в якому визнано, що через надмірну суму судових зборів за подання позову було порушено право особи на доступ до суду [12, с. 3]. В той же час, як демонструє численна кількість справ із практики Європейського суду з прав людини, держава не має можливості чинити правові чи практичні перешкоди для реалізації цього права.

Отже, стандарти забезпечення права доступу до правосуддя, які задає Європейська Конвенція про захист прав людини, в Україні реалізуються зі значними проблемами. Зокрема, це стосується й практики втручання українських органів державної влади в судове провадження, порушення розумності строків судового розгляду в багатьох справах [3, с. 2], невиконання судових рішень (58,8% справ, порушених ЄСПЛ проти України) [6, с. 21]. Аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо України вказує, що причини порушення прав людини частіш за все полягають у недосконалому законодавстві нашої держави або виникають під час його практичного застосування. Тому для реалізації права на доступ до правосуддя в нашій державі слід активніше впроваджувати європейські стандарти правосуддя, поради й рекомендації Консультативної ради європейських суддів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гончаренко О. А. «Розумний строк» розгляду справи у практиці Європейського суду з прав людини. *Форум права: електрон. наук. фах. вид.* 2012. № 3. С. 126-131. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12goazpl.pdf> (дата звернення: 06.10.2020).
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008.
3. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. С. 1-5. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10telzpl.pdf>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. від 04 листопада 1950 року. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.Pdf. (дата звернення: 10.10.2020).
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
6. Матат Ю. І. Право на доступ до суду: європейська традиція та проблеми забезпечення в Україні. *Национальный юридический журнал*. 2017. DECEMBRIE. С. 19-

23. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_2/4.pdf (дата звернення:10.10.2020).

7. Правосуддя в Україні: загрози реалізації права на доступ. URL: <https://radako.com.ua/news/pravosuddya-v-ukrayini-zagrozi-realizaciyi-prava-na-dostup> (дата звернення:10.10.2020).

8. Про забезпечення права на справедливий суд. Закон України. *Відомості ВРУ (ВВР)*, 2015, № 18, № 19-20, ст.132.

9. Про судоустрій і статус суддів. Закон України. *Відомості ВРУ. (ВВР)*, 2016, № 31, ст. 545. Селіванов А.О. Судова присутність як процесуальна гарантія конституційного права громадян на доступ до правосуддя. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 9. С. 24-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2012_9_11 (дата звернення:12.10.2020).

10. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці Європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2010. № 1. С. 358-363. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10telzpl.pdf>. (дата звернення: 06.10.2020).

11. Яцина В. Орієнтуємося на Страсбург. *Закон і бізнес*. 2017. № 35. С. 1-8. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/130152-skladovi-prava-na-dostup-do-sudu-v-precedentah-espl> (дата звернення:07.10.2020).

Дарина ДАШЕНКО,

студентка економіко-правового відділення,
Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,
м. Житомир, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасному світі доволі швидко набрала обертів активізація інтеграційних процесів у Європі, що взяли свій початок з часів розпаду СРСР. Україна разом із деякими іншими пострадянськими країнами обрала курс на ЄС відразу після проголошення своєї незалежності. Після останнього розширення ЄС Україна стала безпосереднім сусідом Євросоюзу. Це відкриває нові можливості для поглиблення співпраці між Україною та ЄС [1, с. 72]. Певний час в Україні була невизначеність щодо вибору напрямку руху, яких було лише два – євразійська інтеграція або європейська. Країна зробила свій вибір на користь останнього, оскільки цьому сприяли Революція гідності, анексія Криму, військові події на сході. Вибраний напрям має велике значення для України, тому що остання зможе розвинути демократичні інститути, модернізувати економіку, покращити добробут населення, зберегти суверенітет, забезпечити ефективний судовий захист прав, енергетичну безпеку, подолати технічну відсталість, залучити іноземні інвестиції і новітні технології, вийти на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Поряд з цим українцям дадуть нові робочі місця та можливість легко подорожувати західними країнами.

Першим кроком до вступу України в Європейський союз була Угода про асоціацію. Довгі роки плідної роботи дали змогу Верховній Раді України та Європейському парламенту 16 вересня 2014 р. ратифікувати Угоду про асоціацію між ЄС та Україною, що дало можливість розпочати тимчасове застосування відповідних положень Угоди про асоціацію з 1 листопада 2014 р., водночас тимчасове застосування розділу про ЗВТ розпочнеться з 1 січня 2016 р. [2]. В повному обсязі асоціація набула чинності лише у вересні 2017 року. Угода за тематичним охопленням і своїм обсягом стала найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Вона стала яскравою демонстрацією якісно нового формату відносин між Україною та ЄС на принципах "політичної асоціації та економічної інтеграції" [3].

Євроінтеграція – процес складний, а тому довготривалий. Відповідно існує безліч внутрішніх факторів, які неабияк впливають на рух України до Європейського Союзу та які дозволяють виділити певні внутрішні проблеми. Очевидно те, що Україна являється економічно відсталою державою на відміну від інших європейських держав. Тому сьогодні найголовнішою проблемою є відсутність помітних зрушень у економіці, оскільки її реформування відбувається досить повільно. А це головна умова, без якої вступ у ЄС не можливий. На мою думку, незацікавленість населення в інтеграційних процесах теж є вагомою проблемою. Статистика показує, що 36% українців мають низький рівень знань щодо євроінтеграції. При цьому більшість населення України, а саме 53 %, підтримує приєднання до Європи. Також існують певні думки що більше вигоди від євроінтеграції отримає не народ держави, а члени ЄС, оскільки вони зможуть використовувати земельні ресурси нашої країни у своїх інтересах. У населення є занепокоєність щодо конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку та еміграції робочої сили. Так, 24% експертів вважають, що внаслідок поглиблення співпраці з ЄС Україні загрожуватимуть висока конкуренція на європейському ринку продовольчих і промислових товарів, що залишить українську продукцію без шансів, та відтік значної маси кваліфікованих кадрів за кордон [4, ст. 113].

Ще однією з найактуальніших проблем вступу в Європейський Союз є високий рівень економічної злочинності та корупції. Суспільно-політичний устрій сучасної України в цілому підпадає під визначення «суспільного порядку з обмеженим доступом». Це означає, що корупційна практика не просто визнана за норму – вона лежить в основі системи, що дозволяє владним групам мирно співіснувати шляхом розподілу рент та привілеїв. Ця система не просто корумпована: вона заснована на корупції [5]. На мою думку, саме корупція пов'язана з незацікавленістю населення у інтеграційних процесах, як зазначалося вище, оскільки люди одночасно

прагнуть покращення свого рівня життя, підвищення заробітної плати, зниження цін на комунальні послуги, тобто зрівнятися з рівнем життя європейців, і власної наживи шляхом корупції і дотримання власних інтересів.

Україні також не вистачає фахівців з європейської інтеграції серед політичних діячів та державних службовців, які, об'єднуючи зусилля, могли б визначити головні етапи вступу держави у Європейський Союз, що могли б легко реалізуватися за певний час.

Отже, не зважаючи на те, що Україна доклала багато зусиль на шляху до Європейського Союзу, вона все ж таки не вживала заходів щодо ліквідування проблем, через які гальмується її рух. Але використовуючи належним чином свої земельні ресурси, запобігаючи продовженню розвитку корупції, виховуючи населення та підвищуючи досвідченість політичної еліти Україна у найближчій перспективі стане членом ЄС.

Список використаних джерел та літератури:

1. Федоришина О.О. Проблеми інтеграції України до Європейського Союзу. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1103>.
2. http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350
3. <http://eu-ua.org/uhoda-pro-asotsiatsiiu>
4. Кваша О. С, Синякова А. В. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350
5. <https://rpr.org.ua/news/ukrajina-maje-zoseredytysya-na-zapobihanni-koruptsiji-a-ne-pokaranni-velykuj-antikoruptsijnij-analiz/>

Наталя ДЕМ'ЯНЧУК,
магістрантка факультету права,
державного управління та національної безпеки,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ

В умовах сьогодення Україна захищає свій суверенітет та незалежність на рівні Конституції, яка надає лише своїм громадянам політичні права і свободи та гарантії їх здійснення.

Відповідно до ст. 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ [2].

Передусім, Загальна декларація прав людини 1948 року визначила у ч. 2 ст. 21, що «Кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй країні» [1].

Дієвим у форматі участі громадянина України в управлінні її державними справами і є право виступати реальним джерелом влади. Тобто, при цьому Україна відповідно гарантувала право на державну службу основним законом держави – Конституцією України.

Конституція України у ч. 2 ст. 38 забезпечує рівний доступ громадян України до державної служби, а ст. 24 трактує, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2]. При цьому згідно ст. 24 Закону роз'яснює поняття рівності. Адже, на державну службу може бути прийнятий кожний громадянин України за певних умов.

Закон України «Про державну службу» [4] чітко дає визначення державної служби та державного службовця, порядок вступу на саму державну службу, зокрема і оцінки діяльності державних службовців, права та обов'язків державних службовців, зокрема прослідковуючи вагому роль державного службовця в управлінні державою.

На підставі наведеного для ефективного та якісного виконання завдань і функцій держави, побудови фахової, престижної, орієнтованої на потреби громадян державної служби потрібні, насамперед, кваліфіковані кадри. Згідно закону, спеціальною процедурою відбору державних службовців є конкурс. Якщо точніше, то процедура проведення конкурсного відбору визначена «Порядком проведення конкурсу на зайняття посад державної служби», яка затверджена постановою КМУ від 25.03.2016р. № 246 (зі змінами) [6]. Зазначений Порядок прийнято на виконання припису статей Закону України «Про державну службу» метою якого є перш за все встановлення переліку підстав та умов для вступу на державну службу в Україні громадянину, який вперше реалізує своє право на державну службу, та на які відповідає в повній мірі усім вимогам, що будуть висунуті задля зайняття конкретної посади, а також для громадянина, котрий реалізує це право повторно.

Про відкриті вакансії державної служби України для осіб, що бажають працювати в державних органах, можна дізнатись на Єдиному порталі вакансій державної служби НАДС, який створено для належної і прозорої організації процесу конкурсного відбору на посади державної служби.

В наш час перебування України та всього світу в умовах пандемії, спричиненої вірусом COVID-ом-19, яке призвело до необхідності у впровадження строгого карантину та соціодистанціювання, тимчасово вирішено призупинено норму закону в частині конкурсного добору на посади держслужби. Натомість, як викликом сьогодні, введено нову процедуру у тимчасовому доборі на посади державної служби у напрямку

укладання строкового контракту. Оскільки визначена процедура визначає лише тимчасові призначення, а обрані на посади державні службовці не мають права автоматично залишитись на займаній посаді у такий спосіб після дня відміни карантину. Віддаючи належне, за процедурою добору відрізнено звичний конкурсний відбір, який полягатиме в проведенні співбесіди з претендентом, після якої укладається строковий контракт на відповідну посаду. Зауважую, що добір з строковим призначенням осіб на вакантні посади державної служби має здійснюватися за виняткових обставин, більш того, пов'язаних з гострою необхідністю забезпечення функціонування державного органу на період дії цього карантину.

У відповідності до ст. 19 Закону України «Про державну службу» [4] визначено дискретний перелік вимог до кандидатів на вакантні посади державної служби та обмеження у реалізації права на держслужбу в країні.

Важливо зазначити те, що чинним законом унормовано право громадян на державну службу і встановлено систему вимог і критеріїв, які висуваються до претендентів на вакантні посади державної служби всіх категорій – «А», «Б», «В». Ч.1 ст.19 цього закону встановлює, що правом на державну службу наділені особи, які: а) «мають громадянство України»; б) «досягли повноліття»; в) «вільно володіють державною мовою»; г) «мають відповідний посаді державної служби ступінь вищої освіти» [3, с. 40].

Втім, за ч. 2 ст. 19 цього нового Закону український законодавець унормовує умови, які обмежують право громадян на доступ до державної служби [4].

До таких умов належать, насамперед: а) «досягнення громадянином 65-го віку»; б) «визнання особи в судовому порядку недієздатною або такою, дієздатність якої є обмеженою»; в) «має непогашену і не зняту судимість за умисний злочин»; г) «позбавлена судом права виконувати функції державної влади і місцевого самоврядування»; д) «піддавалась протягом трьох років адміністративному стягненню за корупційне правопорушення»; ж) «має громадянство іншої держави»; з) «не пройшла спец перевірку чи не дала згоду на її перевірку»; е) «підпадає під люстрацію» [4].

Разом з тим, відповідно до чинного законодавства у ч. 1 ст. 20 вагомими вимогами до осіб, які претендують до вступу до лав державної служби, є виняткові вимоги щодо їх професійної компетентності. Зауважую, що поняття «професійна компетентність» є новим дизайном цього закону, та, зокрема, попереднім законом воно не передбачалось [4].

Закон визначає загальні вимоги для посад категорії «А», «Б», «В». враховуючи важливість вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби, мають можливість доступу до державної служби кваліфікованим, професійним, фаховим та авторитетним особам.

За відсутності таких вимог до осіб, які претендують до вступу у державну службу, нормами визначених ст. 20 Законом України «Про

державну службу» [4] особа буде не в змозі якісно та фахово забезпечити реалізацію функцій держави.

Отже, відповідно до нових підходів до формування фахового штату державної служби у реалізації права на рівний доступ до державної служби є справедливим значенням конституційного принципу рівного права на доступ до державної служби.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята та проголошена резолюцією Генеральної асамблеї ООН від 10.12.1948р №217 А URL: https://old.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82:1&catid=47:un&Itemid=74&lang=uk.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Малюга А.В. Право громадян на державну службу в Україні: поняття, законодавче забезпечення, вимоги та обмеження до кандидатів. Вісник НАДУ при Президентіві України (Серія «Державне управління»). 2018. №1. С. 38-44. URL: [file:///C:/Users/mnd/Downloads/vnaddy_2018_1_8%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/mnd/Downloads/vnaddy_2018_1_8%20(2).pdf).
4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
5. Порядок призначення на посади державної служби на період дії карантину, установленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова КМУ від 22.04.2020 року № 290 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200290.html.
6. Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби : Постанова КМУ від 25.03.2016 року № 246 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text>.

Вікторія ДЕМ'ЯНЮК,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ФОРМИ ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Умовами розвитку та нормального функціонування взагалі будь-якої держави є верховенство права та законність, завдяки цим та іншим засадам можливий розвиток правової та демократичної держави. Створення особливої юрисдикційної установи, конституційного суду, є необхідним в тих країнах, де основним джерелом права є закон. Функціонування такого органу юрисдикції, який забезпечить конституційність правових актів, є визначальною ознакою конституційного порядку у демократичній, правовій

державі. Власне Конституційний Суд повинен сприяти подоланню зіткнення між різними гілками влади.

Конституційний Суд України (далі Суд) по суті має два основних завдання – забезпечення верховенства Конституції та конституційної законності, тобто верховенство права. [6 с. 24] За своєю сутністю КСУ виступає юрисдикційним судовим органом, тобто має правосудний правовий статус і правосудну природу та уповноважений здійснювати конституційне судочинство в Україні [4].

Закон України «Про Конституційний Суд України» (далі Закон) визначає такі форми звернення до Суду: конституційна скарга, конституційне подання та конституційне звернення (ст. 50).

Конституційна скарга є своєрідною новелою для українського законодавства, яка з'явилась з набранням чинності Закону від 13 липня 2017 року. В цілому конституційна скарга є важливим правовим засобом захисту індивіда від сваволі держави [3]. Відповідно до цього Закону конституційною скаргою визнається письмове клопотання, подане до Суду, щодо перевірки конституційності закону України або його окремих положень, що застосований в кінцевому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Суб'єктом такого клопотання може бути фізична або юридична особа, яка вважає, що застосований закон України, в останній інстанції, суперечить Конституції. Варто зазначити, що юридичні особи публічного права не належать до суб'єктів права на конституційну скаргу [2].

Конституційна скарга є одним із важливих засобів юридичного захисту конституційних прав особи насамперед. Вона, як і звернення до Європейського суду з прав людини, покликана відігравати виключне призначення та може реалізуватись у випадках, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вже вичерпані. Така скарга забезпечує можливість громадян звернутись до Суду у випадках порушення його прав і свобод, які є невід'ємними за Конституцією. Якщо Суд визнає неконституційність цього закону, то справа має бути знову розглянутись у звичайному порядку компетентним органом. У конкретних випадках задля запобігання незворотнім наслідкам Великою палатою може встановлюватись заборона на вчинення певної дії [6, с. 26].

Наступна форма звернення – конституційне подання. Поданням визнається письмове клопотання щодо офіційного тлумачення Конституції, визнання акту чи його окремих положень неконституційними, про визнання конституційності міжнародного договору або про необхідність тлумачення статей Конституції України та законів України. На відміну від скарги, суб'єктами права на подання можуть виступати Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд та Верховна Рада Автономної Республіки Крим відповідно до ст. 52 Закону.

Звернення щодо офіційного тлумачення законів України та Конституції є досить дієвим засобом аби отримати офіційне роз'яснення щодо спірного питання у сфері гарантування та захисту прав людини. До введення інституту конституційної скарги як форми звернення, подання частково вирішувало проблему продуктивності засобів правового захисту в державі. Підставами для такого звернення виступають: практична необхідність, наявність неоднозначного застосування окремих положень Конституції або законів України державними органами, за умови якщо була можливість або наявне порушення прав і свобод [5 с. 54].

Останньою і досить важливою формою звернення є конституційне звернення. Суд за зверненням розглядає відповідність питань для всеукраїнського референдуму за ініціативи народу, національного законодавства ратифікованим міжнародним договором, законопроекту щодо внесення змін до Конституції вимогам передбаченим в статтях 157 та 158 Конституції України, також додержання процедури імпічменту тощо [1].

Варто зазначити, що в кожному випадку передбачені різні суб'єкти, які мають право на звернення. Тому звернення щодо імпічменту, порушення або невідповідність Конституції або законам України Верховною Радою Автономною Республікою Крим може подати лише Верховна Рада України. Щодо відповідності ратифікованим договором українського законодавства, то тут можуть бути декілька суб'єктів звернення, а саме: Президент України, Кабінет Міністрів України, або сорок п'ять народних депутатів України.

Якщо звернення до Суду відповідає всім вимогам Закону, на засіданні Колегії приймається ухвала про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову. Ухвала про відкриття приймається більшістю голосів від складу Колегії. Якщо ж більшість проти, справа передається на розгляд Великої палати, де знову розглядають питання про відкриття провадження, це стосується справ за конституційним поданням та зверненням. Щодо ухвали про відмову відкриття провадження за конституційною скаргою, є остаточною, за умови прийняття її одноставно, якщо ж ні, то справа передається на розгляд до Сенату.

Підсумувавши все вищесказане, можна стверджувати, що всі форми звернення є важливими інститутами для захисту прав і свобод людини і громадянина. До того ж запровадження інституту конституційної скарги значно удосконалило сферу захисту прав і свобод людини. Розширилось коло осіб, які можуть звертатись до Конституційного Суду України задля оцінки конституційності законів, перевірки на відповідність їх щодо Конституції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Закон України “Про Конституційний Суд України” : від 13 липня 2017 року № 2136- VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#top>
3. Постанова Конституційного Суду України про Регламент Конституційного Суду України: від 12 вересня 2018 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18/conv#n394>
4. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: Навч. посіб. / В.М. Бесчастний, О.В. Філонов, В.М. Субботін, СМ. Пашков; За ред. В.М. Бесчастного. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 467 с
5. Конституційне право України. Підручник. 2-ге видання, перероблене та доопрацьоване. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. – К.: Правова єдність, 2010. – 428 с.
6. Конституційна юрисдикція : підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. – Х. : Право, 2012. – С. 62.
7. Ткачук П. Конституційний Суд України: Теоретико-правові питання діяльності // Вісник Конституційного Суду України. - № 4. – 2006. - С. 23-38.

Вікторія ДЕМ'ЯНЮК,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Аналізуючи основи кримінальної відповідальності можна зазначити, що склад кримінального правопорушення необхідно розглядати як одне ціле, всі елементи і складові частини якого взаємопов'язані і взаємозалежні, які у своїй єдності утворюють визначену систему. Важливою частиною якого є суб'єктивна сторона кримінального правопорушення. Відповідно суб'єктивна сторона виділяє суб'єкта кримінального правопорушення та суб'єктивну сторону [4].

Суб'єкт складу кримінального правопорушення – це один з елементів складу кримінального правопорушення, без наявності якого, власне, немає події кримінального правопорушення, а отже кримінальна відповідальність не може настати. Тому спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення не лежить за межами складу кримінального правопорушення, а є його невід'ємною частиною, яка знаходиться в динамічній взаємодії з іншими елементами. Відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК України) можна виділити два види суб'єктів кримінального правопорушення: загальний та спеціальний. В цій публікації висвітлені особливості спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

КК України визначає поняття спеціального суб'єкта кримінального правопорушення в ч. 2 ст. 18 за яким таким суб'єктом є фізична осудна

особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа [2, с. 13]. З наведеного визначення, випливає, що спеціальний суб'єкт виокремлюється з загального та наділений усіма його ознаками. Водночас йому притаманні й факультативні ознаки, які зазначені в диспозиції статті Особливої частини КК України або впливають з її змісту та не є формою вияву ознак загального суб'єкта, тобто не пов'язані з осудністю особи або віку з якого настає така відповідальність [5]. Визначення поняття спеціального суб'єкта кримінального правопорушення є таким, що потребує уточнення, оскільки воно не повною мірою розкриває сутність цього поняття. У чинній редакції КК України воно, не містить конкретного переліку усіх можливих додаткових ознак, тобто не має практичного значення.

Аналізуючи Особливу частину КК України можна зазначити, що близько 80% статей мають посилання на певні спеціальні якості, крім основних, або це впливає зі змісту відповідної диспозиції. А. А. Васильєв у своїй праці виділяє категорії осіб, що є спеціальними суб'єктами. Ним класифіковано їх на певні групи в залежності від спеціальних додаткових ознак, що визначають суб'єкта конкретних видів кримінальних правопорушень:

1) службове становище (службові повноваження) – визначаються суб'єкти кримінальних правопорушень проти правосуддя (Розділ XVIII) та у сфері службової діяльності, а також професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (Розділ XVII);

2) відповідальність спеціального суб'єкта за державну зраду (ст. 111 КК України) і шпигунство (ст. 114 КК України) – визначає громадянство;

3) необхідною ознакою суб'єкта такого виду кримінального правопорушення, як, ненадання допомоги хворому медичним працівником передбачене (ст. 139 КК України) є професійна діяльність;

4) коло суб'єктів кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) – визначає військова служба (Розділ XIX);

5) особливе ставлення до потерпілого визначає суб'єктів таких кримінальних правопорушень, як втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК України), залишення в небезпеці (ст. 135 КК України);

6) для визнання суб'єктом осіб, які відбувають покарання (втекли з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393), чи дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України) характерний особливий правовий статус;

7) особливий стан визначає суб'єкта таких кримінальних правопорушень, як зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої

невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130 КК України) або зараження венеричною хворобою (ст. 133 КК України) [1 с.624-625].

Якщо брати до уваги досвід зарубіжних країн, то можна зазначити, що в кримінальних кодексах Європи, окремих штатів США, країн Сходу, взагалі відсутня норма спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Хоча варто зауважити що у багатьох відсутнє навіть поняття самого суб'єкта кримінального правопорушення, а висвітлюються лише його окремі ознаки, наприклад вік.

Відсутність спеціального суб'єкта в зарубіжних кримінальних законодавствах зовсім не означає, що відповідальність за вчинення кримінального правопорушення спеціальним суб'єктом не передбачена у їх нормах. Диспозиція норм описана досить детально і у переважній більшості випадків наявність додаткових ознак суб'єкта кримінального правопорушення витікає із її змісту. Якщо вказівки на ознаки суб'єкта відсутні у змісті, то вони містяться у назвах розділів або статей.[3]

Отже, відсутність окремої норми, яка б визначала поняття спеціального суб'єкта кримінального правопорушення та визначала його спеціальні ознаки швидше є перевагою зарубіжного кримінального законодавства, тому що це свідчить про досконалість диспозицій норм та/або структури кримінального законодавства зарубіжних країн, що значно полегшує притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушення осіб, які наділені спеціальними повноваженнями або особливими ознаками порівняно із загальним суб'єктом. Тим самим зробивши таке кримінальне законодавство більш ефективним.

З огляду на викладений матеріал, можна підсумувати, що чинне кримінальне законодавство України потребує розробки визначення спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, що містило б чітко визначені додаткові критерії чи ознаки, які визначатимуть суб'єкт кримінального правопорушення як спеціальний.

Список використаних джерел та літератури:

1. Васильєв А. А. Суб'єкт злочину (спеціальний). Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Золота миля, 2017. 624-625 с.
2. Кримінальний кодекс України: станом на 12 верес. 2020 р.: відповідає офіц. тексту. Київ: Видавець Паливода А.В., 2020. 292 с.
3. Ладніна А.В. Спеціальний суб'єкт злочину: порівняльно-правовий аспект // Вісник Асоціації кримінального права України, № 1(10), 2018. 54-63 с.
4. Терентьев В. И. Специальный субъект преступления и "необходимое" соучастие // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), М. О. Баймуратов (заст. голов. ред.), Л. Р. Біла [та ін.] ; МОН України, ОНЮА. - Одеса : Юрид. л-ра, 2003. - №21. - С. 199-203.
5. Українське кримінальне право. Загальна частина / за ред. В. Навроцького Київ: вид-во Юрінком Інтер, 2013. 711 с.

Олена ДЗЮМАН,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СКЛАДНІ УНІТАРНІ ДЕРЖАВИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Формування та функціонування державного устрою завжди цікавлять істориків, юристів, політологів та загалом науковців. На сьогодні широке поширення унітарності як форми державного устрою викликає науковий інтерес до неї у всьому світі.

Варто зазначити, що коли формується автономія у системі територіального устрою унітарних держав, то вона виступає не тільки способом організації влади, а й інструментом для вдосконалення управлінської діяльності державою, яка буде створювати сприятливі умови для стосунків держави з її населенням. Воно має розглядатися як форма різноманітних повноважень та поділу публічної влади. Метою нашого дослідження є дослідити основні риси та особливості статусу автономії, адже вона особлива одиниця територіальної організації влади, саме сучасних держав [2, с. 98]. Окремі аспекти теорії та практики сучасного унітаризму, адміністративно-територіального устрою та процесу у своїх працях досліджували А. Ф. Ткачук, М. О. Баймуратов, О. Л. Копиленко, Ю. І. Ганущак, Р. В. Губань, О. П. Іщенко, В. Кравченко, С. О. Телешун, І. О. Кресіна, І. Й. Магновський, В. І. Нудельман, Х. В. Приходько, В. М. Шаповал та ін. [1, с. 21].

Посилаючись на термінологію поняття «унітарна держава», варто наголосити, що походить цей термін від латинського слова *unus, unitas*, що означає «один», «єдність». Таким чином, унітарна держава складається з адміністративно-територіальних одиниць, правовий статус яких визначається центральною владою. Унітарний характер держави означає, що територія у межах існуючих державних кордонів є цілісною і недоторканою, що складові частини цієї території перебувають у нерозривному взаємозв'язку, відзначаються внутрішньою єдністю і не мають ознак державності, як це властиво складовим частинам, скажімо, федеративної держави [1, с.22].

Слід зазначити, що автономні утворення є самостійними тільки у вирішенні питань місцевого значення в межах, визначених конституцією держави. При цьому вони залишаються адміністративно-територіальними одиницями, які не є суверенними і не мають права самостійно визначати основи своєї організації та принципи взаємовідносин з центральною владою, а діють у межах повноважень, наданих їм конституцією і законами держави. Автономії у складі унітарних держав вирішують економічні, адміністративні або національно-культурні питання. Такими утвореннями є:

Корсика у Франції; автономні області в Італії; Азорські острови та Мадейра у Португалії; Гренландія та Фарерські острови у Данії; автономні співтовариства в Іспанії; Аландські острови у Фінляндії, Автономна Республіка Крим в Україні.

Згідно ст.1 Конституції нашої країни, Україна є унітарною державою. Україна як незалежна суверенна унітарна держава пройшла складний шлях від існування її у складі СРСР до утворення власної унітарної держави. Одним із важливих питань, що постали після проголошення незалежності України, була проблема вдосконалення територіальної організації влади та територіального устрою держави.

У наш час спосіб територіальної організації держави та проблема захисту територіальної цілісності набули особливої ваги. Необхідно вирішити ряд завдань, пов'язаних із збереженням та гарантуванням державного суверенітету, територіальної цілісності, свободи, демократії тощо [1, с. 21]. Україна належить до когорти складних унітарних держав, у складі якої є Автономна Республіка Крим, то, попри її анексію та окупацію з боку Російської Федерації, згідно ст. 134 Конституції України вона залишається невід'ємною складовою нашої держави [1, с. 25]. Проаналізувавши всі переваги та недоліки унітарної системи управління, можемо виокремити найголовніші. Якщо говорити про переваги, то до них можна віднести: простоту й оперативність прийняття рішень; простий контроль за виконанням прийнятих рішень; певну економічність організації державного управління. До недоліків належать: авторитарний режим правління; інколи ігнорування прохань етносів або спільнот, які проживають в тому чи іншому автономічному утворенні; неініціативна регіональна та місцева влада. Аби усунути всі недоліки, варто провести реформування. Звичайно потрібно в першу чергу зберегти унітарний устрій, і, можливо, більш посилити децентралізацію влади. Такий шлях досить не простий, містить в собі багато суттєвих змін. Адже потрібно буде дещо змінити органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Але над таким шляхом добре подумати та прорахувати кожен крок, бо, з одного боку, якщо зменшити державний апарат та органи управління, то це дає змогу значно зменшити державний бюджет на їх утримання. А з іншого боку, це призведе до того, що буде неможливо забезпечити робочими місцями кадрів цих органів [4, с. 197, с. 198].

Вважаємо, що автономія відіграє значну роль в удосконаленні державного устрою у сучасних багатонаціональних унітарних державах, зокрема у комплексному розв'язанні трьох головних проблем: децентралізації влади, регулюванні міжнаціональних відносин та захисті культурних цінностей народів, що проживають на території даної країни.

Автономія може відрізнятися організаційною формою, порівняно з іншими адміністративно-територіальними одиницями. Це, наприклад, Гренландія – автономна територія, яка належить Данії, в ній влада

самостійно розпоряджається ресурсами. Ще була проголошена друга офіційна мова і сформований місцевий уряд.

Також варто зазначити щодо Аландських островів, які є автономною провінцією Фінляндії. Їхніми особливостями, на нашу думку, є: місцеве громадянство, статус автономії в ЄС, випуск власних поштових марок та ін.

Варто також звернути увагу на автономне співтовариство в Іспанії, особливістю якого є власні статuti, діє свій представницький парламент, поділ на провінції, створення власних органів бюджетного контролю.

Отже, вище наведені приклади автономії, яка може відрізнятися організаційною формою, зазвичай має власну систему органів влади [2, с. 100].

Зазвичай, органи територіальної автономії, які здійснюють законодавче регулювання закріплюються конституцією.

Варто відмітити, що автономні територіальні утворення у складі унітарних держав не завжди підтримують зв'язки з іншими регіонами у питаннях вироблення та здійснення загальнодержавної політики, а скоріше використовують інститути політичного представництва для відстоювання власних інтересів [2, с. 100].

Важливою гарантією самостійного функціонування автономій є конституційно-правовий спосіб розв'язання конфліктів між органами влади загальнодержавного та автономного рівнів. Наприклад, відповідно до ст. 161 Конституції Іспанії вирішити спори про розмежування компетенції між органами держави і автономними спільнотами або між самими такими спільнотами вправі лише Конституційний Суд. У ст. 134 Основного Закону Італії також наголошується, що Конституційному Суду підсудні спори про компетенцію між державою та автономними областями [2, с. 103].

Таким чином, вказана специфіка автономій дозволяє говорити про наявність особливої форми публічної влади – влади автономного утворення, яка існує в унітарній державі поряд із державною владою та владою органів місцевого самоврядування. Як така, вона має гарантуватися державою та забезпечуватися державним захистом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Батанов О.В. Унітаризм як політичний та правовий феномен: вітчизняний та зарубіжний досвід // Вісник. – 2019. – С. 20-25.
2. Дмитрієва К.В. Автономія як особливий елемент територіального устрою унітарної держави // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2015. – № 30. – С. 96-106.
3. Цвік М.В., Петришина О.В. Загальна теорія держави і права: підручник / М.В. Цвік, О.В. Петришина. – Харків: «Право», 2009. – 584 с.

Мирослава ДІДУК,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

З кожним роком у сучасної людини з'являється все більше обов'язків – перед собою, рідними та друзями, колегами по роботі, а також державою. Вони настільки переполюють наше і так бурхливе життя, що бажаючи бути активним громадянином, чудовим другом та членом родини, відповідальним керівником, студентом чи учнем, ми іноді забуваємо, або взагалі не знаємо наші права, якими наділило нас життя і держава, через що трапляються інколи неприємні ситуації, а подекуди і знецінення людських прав і свобод. Актуальність даного дослідження зумовлюється визначенням основних гарантій прав і свобод людини і громадянина і приведення їх до європейського зразка.

Питання прав і свобод розглянуте в окремих статтях та монографіях, оскільки є важливою темою як в правовій науці, так і для самих людей. Серед дослідників слід виокремити таких як Лінецький С. В., Юров А. Ю., Кузьминич І. Р., Явич Л. С., Волянська О. В., Самотуга А. В., Примаченко А. та інші.

Мета статті: на основі наукових джерел схарактеризувати гарантії прав і свобод людини, а також визначити, на якому правовому рівні знаходиться їх реалізація.

Історія гарантування прав і свобод бере свій офіційний початок ще в середині ХХ століття, коли після затяжної війни і багатьох смертей, суспільство зрозуміло нарешті цінність людського життя. В 1948 році було прийнято всесвітньовідомий документ, який досі не втрачає своєї актуальності і продовжує виконувати свої функції і понині – Загальну декларацію прав людини. Це стало відправною точкою у правовому врегулюванні прав і свобод людей всього світу, а також отримало своє продовження у ряді інших документів. Важливо зазначити, що Україна також долучилась до підписання Загальної декларації і тепер, не дивлячись на переписування Конституції, рішення, які суперечать ООН, не можуть бути ухваленими [2].

Кожна людина має права і свободи і ніхто не може їй заборонити ними користуватись, тільки якщо вони не суперечать правам і свободам іншої людини. Відповідно до цього, держава має гарантувати повний захист прав і свобод кожної людини незалежно від ситуації.

Отже, що ж означає гарантування прав і свобод? За загальним визначенням – це система певних умов та засобів, які спрямовані на

здійснення, охорону та захист людських прав і свобод, і які є важливим елементом у житті людини [4, с. 187].

Сама структура гарантій прав і свобод достатньо різноманітна та об'ємна, і вчені мають різні думки. Найбільш відомим є поділ на загальні (політичні, економічні, соціальні, ідеологічні-культурні гарантії) та спеціальні (саме правові гарантії прав і свобод людини і громадянина), які затверджує Конституція України [4, с. 188]. Відповідно до предмета своєї дії, вони врегульовують роботу та захист прав і свобод.

Наприклад, спеціальні гарантії – це власні можливості людини і громадянина щодо захисту власних прав і свобод через систему юридичних засобів. Аналізуючи права людини, які відповідають даній гарантії, ми можемо побачити, що вони стосуються правової допомоги, а також правової обізнаності:

- захист у судах, звернення до Уповноваженого ВРУ (ст. 55) [3, с. 20];
- право на правову допомогу (ст. 59) [3, с. 21];
- право знати свої права та обов'язки (ст. 57) [3, с. 21] і т.д.

Політичні гарантії здійснюються у формі волевиявлення народу. Ми можемо віднести сюди: право на вибори, де буде обраний представник для розумного управління державою [3, с. 24]; право на референдум [3, с. 24] (ст. 69-70), об'єднання в партії (ст. 36) [3, с. 13], в разі чого виникає багатопартійність і т. д.

Іноді вчені об'єднують соціальні та економічні гарантії в єдине ціле, однак, аналізуючи Конституцію України, ми звертаємо увагу на те, що права все ж таки виокремлюють, тому доцільніше буде розглянути їх окремо.

Економічні гарантії – це гарантії, які врегульовують економічні стосунки, забезпечують право на власність (ст. 41), підприємницьку діяльність (ст. 42), працю (ст. 43), а також страйки (ст. 44) в разі невдоволення власним економічним становищем або умовами праці [3, с. 15-16].

Соціальні стосунки дещо переплітаються з економічними, однак спектр їхньої діяльності значно ширший. Наприклад, людина, яка працює, має право на відпочинок, тобто отримання щотижневого відпочинку, або ж щорічної відпустки (ст. 45). Важливою соціальною гарантією, яка стосується економічних – забезпечення соціального захисту в разі втрати людиною працездатності, а також в інших випадках, які передбачені законом (ст. 46). До соціальних гарантій також належать: право на житло (ст. 47), достатній життєвий рівень (ст. 48), медичну допомогу (ст. 49) і т. д. [3, с. 17-19].

Під культурними (духовними) правами розуміється право кожної людини на освіту (однак, отримання загальної середньої освіти є обов'язком) (ст. 53), а також право на свободу творчості, наукових відкриттів і захист авторських прав, а також моральних та матеріальних

інтересів (ст. 54). Держава забезпечує свободу віросповідання, яке є важливим правом кожної людини [3, с. 19-20].

Отже, проаналізувавши Конституційні гарантії, ми можемо зробити висновок, що держава на нормативно-правовому рівні забезпечила людей захистом. Однак не можна сказати з повною впевненістю, що люди ними можуть користуватися в реальному житті [1].

Прикладом цього є новини, які висвітлюють проблеми порушення тих чи інших прав, на які не звертали уваги протягом тривалого часу. Достовірними також є деякі ток-шоу, в яких яскраво демонструється незацікавленість держави у вирішенні тих чи інших людських проблем або ж правова необізнаність звичайних громадян. Проаналізувавши матеріали, можна зрозуміти, що найчастіше порушуються права дитини, оскільки керуючись беззахисністю і нерозумінням світу, діти є найбільш вразливими і юридично незахищеними. Наступною часто обговорюваною проблемою є порушення прав людини, які втратили дієздатність, яка йде в комплексі з правом на житло та правом на достойний рівень життя. Іноді таким людям доводиться мешкати в старих будинках, які позбавлені нормальних умов.

Отже, наше законодавство наділило суспільство широкими правами і можливостями, охоплюючи політичні, економічні, соціальні, культурні, особисті права людей. Аналізуючи Конституцію України, можна сказати, що вона гарантує якісний захист на державному рівні, однак у сучасних реаліях проблема порушення прав більшості людей залишаються без належної практичної уваги.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білозьоров Є. Правові гарантії захисту прав і свобод людини України: реалії та проблеми. URL: file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/adv_2009_8_5.pdf
2. Загальна Декларація прав людини: історія створення. URL: <http://www.turadm.gov.ua/okhrona-zdorov-ia/item/1918-zagal-na-deklaraciya-prav-lyudyny-istoriya-stvorennya>.
3. Конституція України. URL: Конституція України | від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (rada.gov.ua)
4. Скакун О. Теорія держави і права. *Консум*. 2001. 656 с.

Артем ДОВГАЛЬ,
студент історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗМІСТ ПРАВОВІДНОСИН

Питанню змісту правовідносин було присвячено наукові праці таких авторів, як О. С. Йофе, М. Д. Шаргородський, М. С. Сторогович, С. Ф. Кеченьян, П. М. Рабінович, Ю. Г. Ткаченко, А. П. Дудін та інші. Але

думки щодо цього питання у авторів різні, тому можна зробити висновок, що воно є недостатньо дослідженим. Метою нашої статті є формулювання найбільш повного визначення змісту правовідносин, як способу перетворення суспільного відношення. В цьому нам допоможуть праці вчених, які намагались з'ясувати це питання.

Науковці О. С. Йофе і М. Д. Шаргородський виокремлюють такі ознаки правовідносин: суб'єктами цих відносин мають бути конкретні особи, вони характеризуються взаємодією цих осіб, воно виникає на підставі юридичних норм, їх реалізація забезпечується засобами державного впливу. Відповідно до ознак, наданих вченими, можна визначити, що правовідносини – це відносини між конкретними особами, які мають взаємодіяти між собою на підставі юридичних норм під захистом державного впливу [1, с. 183-186].

Вчений М. С. Строгович вважає, що правовідносини – це суспільні ідеологічні відносини, які відрізняються від звичних, базових відносин, наприклад, матеріальних чи виробничих [2, с. 52].

Науковець І. Сабо також визначає правовідносини як суспільні ідеологічні відносини в межах, яких виражаються виникають чи змінюються решта суспільних відносин. Автор також зазначає, що правові відносини варто розглядати в сукупності з суспільними відносинами та нормою права задля дослідження взаємозв'язку цих складових між собою і можливості отримання точного визначення.

Ми вважаємо, що точка зору М. С. Строговича та І. Сабо не є досконалою, ідеологічний характер права має доповнювати матеріальний характер правовідносин, а не повністю замінити його. Правовідносини матеріального характеру можуть одночасно набувати форму ідеологічних відносин. Наприклад, якщо ми говоримо про відносини власності, це означає, що відносини матеріального характеру присутні, але вони виражаються в ідеологічній формі [3, с. 309-310].

Вчений С. Ф. Кеченьян зазначає, що суть правовідносин в ідеологічному розумінні полягає в появі для одних осіб можливість використання в своїх інтересах поведінки інших осіб, які зобов'язані вести себе належним чином в певній ситуації. Ця можливість забезпечена законом та передбачена нормами права [4, с. 6]. Підсумовуючи слова авторів, можна сказати, що правовідносини в першу чергу мають початковий, здебільшого матеріальний характер, а згодом набувають ідеологічного.

У другій половині 20 століття питання змісту правовідносин стало досліджуватись з новою силою в працях таких науковців, як В. І. Леушин, М. І. Матузов, Ю. І. Гревцов, Ю. Г. Ткаченко, П. М. Рабінович та інших. Так, вчений П. М. Рабінович пояснюючи соціальний зміст правовідносин, наголошує на тому, що вони мають приносити користь суб'єктам права, мають надавати певні соціальні можливості для задоволення своїх потреб своїми діями чи діями інших суб'єктів, він вважає, що правовідносини це

ідеологічне суспільне відношення, яке виявляється шляхом взаємодії суб'єктів права [5, с. 127].

Вчений А. П. Дудін вважає, що правовідносини об'єднують усі правові категорії та поняття, вони допомагають відтворювати взаємодію права з життям та іншими суспільними відносинами, вони пояснюють виникнення права із суспільних відносин, закономірності його розвитку. Правовідносини невідривно поєднані з правом, його не можна розглядати поза ними. А. П. Дудін дає визначення правовідносинам на основі протиріччя фактичного суспільного відношення та норм права [6, с. 109].

Науковець Ю. Г. Ткаченко вважає, що правове регулювання впливає на всі сери життя: соціальну, духовну, політичну. Виходить, що відносини, які регулюються правом функціонально є правовими, але не слід забувати, що правове регулювання не впливає на характер цих відносин, тобто якщо регулюються політичні відносини, то вони є політичними за характером, якщо економічні відносини регулюються, то вони є економічними за характером регулювання тощо. Ю. Г. Ткаченко вважає, що не має виключно правових відносин, як визначення, а є правовий спосіб регулювання суспільних відносин [7, с. 92-93].

Вчений В. І. Леушин розумів правовідносини, як суспільний зв'язок між їх учасниками, які наділені суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, виникають на підставі норм права і санкціонуються державою. Виходячи з визначення, автор виокремлює такі ознаки правовідносин. По-перше, сторони правовідносин наділені правами та обов'язками, в правовідносинах бере участь уповноважена та зобов'язуюча сторона. По-друге, здійснення учасниками суб'єктивних прав і юридичних обов'язків санкціонується державою. По-третє, правовідносини виступають у вигляді суспільного зв'язку, який поділяється на три ступені: мінімальна ступінь проявляється, коли правовідносини виникають із закону; середня ступінь виявляється, коли у правовідносинах індивідуалізований і об'єкт і суб'єкт; максимальна ступінь виявляється тоді, коли є індивідуально встановлений суб'єкт, дві сторони, зміст правового зв'язку. Науковець М. І. Матузов поділяє усі правовідносини на такі: 1) що утворились шляхом вдосконалення вже існуючих відносин за допомогою норм права. 2) що існують лише в правовому вигляді, і встановлюють самостійний вид суспільних відносин.

На думку автора правовідносинам властиві такі ознаки: 1) Правовідносини виникають, виражаються, змінюються лише на підставі правових норм; 2) Учасникам правовідносин наявні взаємні суб'єктивні права та юридичні обов'язки (цю ознаку правовідносин також виокремив В. І. Леушин); 3) Правовідносинам наявний вольовий характер, в ньому виражається як воля суб'єктів правовідносин, так і воля держави; 4) правовідносини охороняються державою; 5) правовідносини характеризуються взаємною поведінкою суб'єктів, суворою визначеністю їх

прав та обов'язків. Підсумовуючи ці ознаки, можна зауважити, що автор визначає правовідносини як такий вид охоронюваних державою суспільних відносин, який носить вольовий характер, учасники якого мають взаємні права і обов'язки [8, с. 479].

Узагальнюючи усі точки зору науковців з цього питання, можна їх розподілити на певні групи: 1) Одні науковці розглядають правовідносини як один із видів суспільних відносин, тобто вважають суспільні відносини ширшим поняттям, ніж правовідносини. 2) Інші ж науковці навпаки відзначають вторинність суспільних відносин перед нормою права. Наприклад, вчений В. М. Протасов вважає, що правовідносини це самостійний вид суспільних відносин, який регулює поведінку його суб'єктів, ставлячи їх в залежність від юридичних прав та обов'язків [9, с. 28]. 3) Прихильники третьої позиції вважають, що правовідносини є особливим видом суспільних відносин, учасники якого мають юридичні права та обов'язки, які охороняються державним впливом. 4) Прихильники четвертої позиції вважають, що суспільні відносини не можуть існувати поза правовими, правовідносини охоплюють усі суспільні відносини. Вчені доводять доцільність цієї точки зору тим, що в правовідносини, як і в інші суспільні відносини люди вступають по своїй волі, усі відносини мають відповідати нормам права.

Підсумовуючи, можна зробити висновок щодо змісту правовідносин. По-перше правовідносини можуть бути способом перетворення суспільних відносин при умові, якщо суспільні відносини можуть перетворюватись на правовідносини, а після втрати юридичного характеру, вони знову стають суспільними. А якщо суспільні відносини завжди виникають, як правові відносини, і припиняються, тоді, коли у них зникає юридичний характер, то у цьому випадку правовідносини виступають в якості умови існування суспільних відносин. По-друге, правові відносини є умовою руху та способом конкретизації суспільних відносин, суспільні відносини потребують юридичного оформлення на різних стадіях свого існування, передбачають різні види правових відносин у якості умов свого руху.

Правові відносини є способом конкретизації тих прав і обов'язків, які мають виконувати суб'єкти цих відносин. Правові відносини на відміну від суспільних існують між конкретними особами, їх можна визначити конкретно. Також, поведінка суб'єктів правовідносин є юридично закріпленою, тому можна сказати, що права та обов'язки суб'єктів правових відносин є точно визначеними, вони охороняються державою. Ті суспільні відносини, які регулюються нормами права стають правовими. Реалізація правових відносин забезпечується силою державного впливу. Виходячи з цих ознак варто зазначити, що правовідносини це такі суспільні відносини, які регулюється нормами права, суб'єктами якого є конкретні особи, взаємна поведінка яких закріплена юридично і захищається державним примусом.

Отже, правовідносини виступають результатом дії правової норми, в яку держава заклала певну модель поведінки. Сама ця модель може бути строго визначена або може давати суб'єктам приймати самостійні рішення, які не суперечать закону. Правова норма встановлює обов'язковість вчинення певних дій в конкретній ситуації, тобто правовідносини становлять собою єдність правової норми і матеріального змісту. При порушенні норми права, держава може застосувати відповідну санкцію. Таким чином правовідносини є необхідною формою багатьох видів суспільних відносин.

Список використаних джерел та літератури:

1. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1961. 381 с.
2. Строгович М.С. Вопросы теории правоотношений // Советское государство и право. 1964. № 6. С.51-62.
3. Сабо И. Социалистическое право. М.: Прогресс, 1964. – 396 с.
4. Кеченьян С.Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М.: Изд-во АН СССР, 1958. 340 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. К.: Атіка, 1999. 236 с.
6. Дудін П.М. Диалектика правоотношения. Саратов: Изд-во ГСУ, 1983. 121 с.
7. Ткаченко Ю.Г. Методологические вопросы теории правоотношений. М.: Юрид. лит., 1980. 176 с.
8. Теория государства и права / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малька. М.: Юрист, 1997. 642 с.
9. Протасов В.Н. Правоотношения как система. М.: Юрид. лит., 1991. 342 с.

Артем ДОВГАЛЬ,
студент історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ВПЛИВ УЯВНОЇ ОБОРОНИ НА КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИ

На сьогоднішній день ні одна людина в світі не може бути в цілковитій безпеці. Кожного дня в світі трапляються різноманітні кримінальні правопорушення, кримінальні проступки, під час яких потерпілим особам доводиться захищатись.

В Україні, на жаль, високий рівень злочинності. Так, станом на липень 2020 року згідно інтернет-сервісу Numbeo наша країна посідає сорок сьоме місце в світі та перше місце в Європі за рівнем скоєння неправомірних діянь. Тому проблема захисту себе, дослідження впливу уявної оборони на кримінальну відповідальність особи є актуальною темою в нинішніх реаліях.

Третя стаття головного закону країни свідчить про те, що людина є найголовнішою соціальною цінністю. А стаття 27 цього ж закону свідчить про те, що кожна людина може захищати себе від протиправних посягань.

У прогресивному демократичному суспільстві кожна людина має мати право і можливості на захист себе. Україна, яка прагне стати членом європейської спільноти має сприяти розвитку демократичних засад у своїх громадян.

Щоб детально розібрати вплив уявної оборони на кримінальну протиправність діяння, треба пояснити, що ж таке, власне, уявна оборона. Стаття 37 Кримінального кодексу передбачає, що уявною обороною визнаються дії, пов'язані із заподіянням шкоди особи за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання. За часів Радянського союзу уявна оборона була самостійною обставиною, тому вона потребує детального вивчення, як окрема обставина.

Вивчення питання впливу цієї обставини на кримінальну протиправність діяння особи взяли на себе такі вчені, як: А. О. Пінаєв, Б. М. Орловський, Д. С. Птащенко, В. В. Аніщук та інші. Не дивлячись на те, що багато вчених залучалось до вивчення цього питання, воно залишається не до кінця вивченим. Дослідники, зазвичай, розглядали уявну оборону як помилку при вчиненні необхідної оборони, і вважали, що уявна оборона може тільки в іноді виключати кримінальну відповідальність, оскільки вона має дещо схоже з кримінально протиправним діянням. То ж, кваліфікований юрист, яким я хочу бути, має чітко вміти відрізнити допустиму поведінку від недопустимої.

Статтями восьмого розділу Кримінального кодексу України передбачено список обставин, що виключають протиправність, вони є правомірними, і не караються законом. Уявна оборона є однією з таких обставин.

Частина 2 статті 37 передбачає, що уявна оборона виключає кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду лише у випадках, коли обстановка, що склалася, давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання, і вона не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення.

Оскільки, багато вчених визначають цю обставину, як помилку суб'єкта щодо наявності підстави для заподіяння шкоди особі, що посягає, тобто особа завдає шкоду іншій помилково сприйнявши намір посягання при певних умовах.

Вчений А.О. Пінаєв, зазначав, що у випадку, коли захист існує тільки в свідомості особи, яка обороняється, то такі дії можуть прирівнюватися до необхідної оборони або кваліфікуватися за формою вини, як необережний

злочин або, іноді, як умисний злочин [4, с. 288]. Тобто вчений ототожнює уявну оборону з необхідною обороною.

А от на думку іншого вченого, Б.М. Орловського, відмінність уявної оборони від необхідної полягає у реальності посягання. При уявній обороні, особа помилково припускає наявність посягання на її життя і, неправильно оцінивши ситуацію, завдає шкоди іншій особі [5, с. 94].

Позиція вченого Д.С. Птащенко дещо збігається з позицією А. О. Пінаєва, він вважає, що зміст уявної оборони включає помилку суб'єкта, який в свою чергу вважає, що перебуває в стані необхідної оборони і заподіює шкоду особі, що посягає [6, с. 350].

Причиною дискусій науковців є те, що уявна оборона не зовсім відповідає критеріям обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, попри те, що на законодавчому рівні вона є однією з цих обставин.

Частина вчених вважають, що обставини передбачені восьмим розділом Кримінального кодексу є правомірними, при цьому вони не конкретизують параметри цих обставин, інша частина трактує ці обставини як такі, що схожі з ознаками певних кримінальних правопорушень, але є суспільно корисними, тому кримінальна відповідальність до суб'єкта не застосовується.

Науковець П. Л. Фріс до характерних ознак обставин, відносив соціальну корисність, не дивлячись на їхню схожість з кримінальними правопорушеннями [8, с. 89].

Вчений П. П. Андрушко вважав, що лише деякі обставини, передбачені розділом 8 Кримінального кодексу України точно можна відносити до правомірних. [9, с. 321].

Якщо брати до прикладу необхідну оборону, то можна чітко виявити наявність суспільно корисних дій, оскільки особа користується правом на самозахист, передбаченим статтею 27 Конституції України, і тому вона не несе кримінальної відповідальності.

Якщо говорити про уявну оборону, то я вважаю, що вчений В. В. Аніщук вдало наголошує на тому, що необхідна оборона визнається правомірною завжди, а уявна оборона допустимою за певних умов, передбачених законодавцем, при яких особа не буде нести кримінальну відповідальність [10, с. 12].

Ще одним критерієм цієї обставини є відсутність неправомірного діяння. Тобто, при уявній обороні завдається справжня шкода особі, яка не вчиняє неправомірного діяння, але її вчинок неправильно тлумачиться іншою особою, яка думала, що її життю загрожує небезпека, і її дії є правомірними.

Головна відмінність необхідної оборони від реальної серед вчених є реальність посягання. Як зазначає науковець Ю. В. Александров, посягання повинно бути справжнім, об'єктивно існувати, тільки при його наявності захисні дії особи трактуються як необхідна оборона [11, с. 49]. У

зворотньому випадку, при відсутності дійсності посягання дії особи розглядаються, як уявна оборона. Тобто одним з параметрів уявної оборони є відсутність дійсності посягання.

Наступною ознакою цієї обставини є помилкове сприйняття ситуації особою, що завдає шкоду. В її уявленні наявний стан необхідної оборони, який є хибним. Останньою ознакою уявної оборони є заподіяння шкоди.

Отже, особа не карається при уявній обороні, коли ситуація, що склалася, була такою, що людина дійсно повірила, що знаходиться в стані необхідної оборони, і вона ніяк не могла знати, що помиляється, тобто це ситуація, яка дала вагому підставу особі думати, що вона знаходиться в стані необхідної оборони.

Висновки: Підсумовуючи матеріал вище, варто засвідчити, що уявна оборона це захисні дії особи від неіснуючого посягання, коли особа, знаходячись у незрозумілій для себе ситуації, помилково сприйняла діяння іншої особи за протиправне посягання, і завдала їй шкоду. Умови, при яких особа підлягає чи уникає кримінальної відповідальності передбачені пунктами 2,3,4 статті 37 Кримінального кодексу України. Ця стаття закріплює такі 3 види уявної оборони:

- 1) Уявна оборона, що виключає кримінальну відповідальність;
- 2) Уявна оборона, що передбачає кримінальну відповідальність особи за перевищення меж необхідної оборони;
- 3) Уявна оборона, що пов'язана з відповідальністю особи за вчинення кримінального правопорушення з необережності;

Отже, уявна оборона не дарма є самостійною обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння, вона має достатньо ознак, які відрізняють її від інших обставин, але попри це цей правовий інститут не є повністю дослідженим і потребує вдосконалення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями).
2. Пінаєв А.А. Уголовное право Украины. Общая часть. – Харьков: «Харьковюрджический», 2005. – 664 с.
3. Орловський Б.М. Уявна оборона, як обставина, що виключає злочинність діяння / Б.М. Орловський // Вісник Академії адвокатури України. – № 3(19). – 2010. – С. 92–96.
4. Птащенко Д.С. Основні підходи щодо регламентації уявної оборони в кримінальному праві / Д.С. Птащенко // Часопис Київського університету права. – 2013. – №. 2. – С. 348–350.
5. Фірс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Атіка, 2004. – 488 с.
6. Анішук В.В. Уявна оборона: кримінально-правова кваліфікація та відповідальність: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня. канд. юр. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В.В.Анішук. – Луцьк, 2011. – 26 с.

7. Александров Ю.В. Кримінальне право України: заг. частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл.
8. Кримінальний кодекс України зі змінами та доповненнями станом на 25 вересня 2020 року.

Ганна ЗУБКО,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАПОВІТУ

Визначення терміну «заповіт» закріплене в статті 1233 ЦК України, яка визначає, що заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Безапелюючи, заповіт – це є правочин, тобто апелюючи до ст.202 ЦК України – це дія особи спрямована на встановлення, змінення, припинення цивільних прав та обов’язків. Однак варто зауважити, що згідно з загально прийнятою, найбільш поширеною думкою, заповіт сам по собі не призводить до виникнення спадкового правовідношення, він є лише одним із елементів які необхідні для виникнення такого правовідношення. Іншими елементами є власне факт смерті особи, а також волевиявлення спадкоємців, які виявляють бажання прийняти спадщину. І лише в сукупності всі ці факти, тобто складення заповіту, смерть особи – спадкодавця волевиявлення спадкоємців створюють собою так званий юридичний склад, який є підставою для виникнення спадкового правовідношення [1].

Заповіт є одностороннім правочином, оскільки становить собою волевиявлення однієї сторони. Цивільний кодекс передбачає низку вимог, додержання яких є необхідним для того, щоб заповіт мав юридичну силу.

Хто має право складати заповіт? Відповідь на це питання надано в ст. 1234 ЦК України. Вона означає, що право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю [1].

Ще одна важлива річ, на яку вказує і законодавець, це те, що право на заповіт здійснюється особисто. Тобто заповіт це такий правочин, який не допускається вчиняти через представника. Виключно особа власним підписом має засвідчити свою волю. Проте, законодавство передбачає такий інститут, як заповіт подружжя. Цивільний кодекс передбачає, що подружжя має право скласти спільний заповіт (заповіт подружжя) щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності [2]. Суть цього інституту полягає в тому, що після смерті одного з подружжя, його частка в праві спільної сумісної власності не успадковується, а переходить до іншого із подружжя який є живим [4].

Таким чином, завдяки цьому інституту, той із подружжя, хто пережив іншого, дістає змогу дожити віку сам в тих умовах до яких він звик [2]. Отже, механізм інституту заповіту подружжя більш повно захищає права його сторін та спрощує процедуру набуття права власності на спадкове майно.

Згідно ст. 1257 ЦК України заповіт складений особою, яка не мала на це права, є нікчемним. Тобто, немає юридичної сили з моменту його укладення, а отже, звертатися до суду про визнання його недійсним потреби немає [1]. Проте, на практиці можуть все ж таки виникнути підстави для звернення до суду.

Вимоги, які національне цивільне законодавство передбачає до форми заповіту:

- 1) заповіт має бути складений у письмовій формі;
- 2) у ньому має обов'язково бути вказано місце та час складення ;
- 3) заповіт повинен містити особистий підпис заповідача;
- 4) він має бути обов'язково посвідченим особами, які визначені в ст. ст. 1251, 1252 ЦК України [1].

Щодо підстав скасування заповіту, то стаття 1254 Цивільного кодексу України передбачає два способи скасування заповіту:

– шляхом вчинення самостійного одностороннього правочину – скасування заповіту;

– шляхом складення нового заповіту, який скасує попередній.

Заповіт може бути визнано недійсним з часу його укладення у разі, якщо:

– заповіт уклала особа, яку визнано в судовому порядку недієздатною або котра не досягла віку заповідальної дієздатності;

– заповідач не підписав особисто заповіт і за його проханням заповіт не підписаний іншим громадянином;

– за проханням заповідача заповіт підписано особою, яка не мала права його підписувати;

– заповіт посвідчений особою, якій чинне законодавство таких повноважень не надає [2].

Отже, процес переходу майна до спадкоємців за законом або за заповітом вважається реалізацією спадкових прав. Лише з моменту відкриття спадщини виникає спадкове правовідношення, юридичним змістом якого є право спадкоємців на прийняття спадщини та обов'язок всіх і кожного утримуватися від дій, що перешкоджають спадкоємцєві у здійсненні зазначеного права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 No 435-IV // Відомості Верховної Ради України , 2003, No 40-44. –Ст. 356.

2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х томах / За відп. ред. О. В. Дзері, Н. С. Кузнецової. – Т. 2. – К.: Юрінком Інтер, 2005 –608 с.

3. Дідух Г. «Загальні положення про спадкування»// Праця і зарплата. – 2010. – №29. – С. 93.

4. Чуйкова В.Правова характеристика спадкового договору» // Підприємство господарство і право – 2005. – №4 – С. 43

5. Павлова Л. «Спадкування за новим Цивільним кодексом України» // Урядовий кур'єр – 2005. – №177 – С. 54.

Ольга ЗУБОВА,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: ЗАРУБІЖНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

У більшості цивілізованих країн світу питання укладання шлюбного договору є актуальним та відкритим. Даний договір покликаний урегулювати немайнові та майнові права майбутнього подружжя, їхні обов'язки та права й життя загалом. Це є важливим в першу чергу для заможних людей або тих, які мають дошлюбні статки і хочуть їх захистити від можливого шахрайства. Досить цікавим є питання шлюбних договорів у інших країнах, адже вивчаючи своє законодавство, не слід забувати про законодавство інших країн.

У питанні вивчення досвіду сімейного законодавства в цілому, та деяких її аспектів у різних країнах займалася достатня кількість науковців, юристів як вітчизняних, так і зарубіжних. Серед них можна виокремити таких як М. В. Антопольська [1], Л. М. Дорошенко [2], К. А. Казарян [4], І. В. Жилінкова [3], О. С. Олійник [7], О. О. Ульяненко [11] тощо. Окремо можна виділити праці О. С. Олійника «Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем» [7] та Л. П. Радченко «Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання» [9].

Метою статті є дослідження досвіду зарубіжних країн у питанні врегулювання шлюбних договорів на законодавчому рівні.

У розвинених країнах світу шлюб породжує новий правовий та соціальний статус у подружжя. Вони набувають нових прав та обов'язків, які у законодавстві описані загалом. В основному, сімейні відносини регулюються сімейними кодексами та іншими нормативно-правовими актами. В них прописані як особистий характер, так і майновий. Насамперед сімейне право є регулятором трьох основних сфер майнових відносин між подружжям: правовий режим майна подружжя у шлюбі; порядок управління майном; відносини подружжя з приводу надання утримання. У різних країнах є своє бачення сім'ї та шлюбу.

Наприклад, законодавство Німеччини зазначає, що шлюб укладається на усе життя, а тому подружжя має нести відповідальність за один одного та своє сімейне життя.

В більшості країн правове регулювання майна подружжя здійснюється двома способами:

- договірний режим;
- легальний режим [10, с. 50].

Режим договору виникає тоді, коли подружжя уклало шлюбний договір і згідно з ним регулюються їхні майнові та немайнові відносини. При виникненні спірних ситуацій у суді, суддя буде розглядати позов не зі сторони закону, а зі сторони шлюбного договору. Здебільшого порядок укладання шлюбних договорів у зарубіжних країнах схожий і виглядає так:

- 1) укладається в присутності подружжя (обох сторін);
- 2) в письмовій формі;

3) можливі деякі нюанси щодо реєстрації договору в різних країнах (у Франції повинен бути зареєстрований нотаріально; в Італії є обов'язковою реєстрація в органах місцевої влади) [9, с. 39].

Легальний режим настає тоді, коли подружжя не уклало шлюбний договір. Виділяють легальний режим майна подружжя трьох таких видів:

- 1) режим спільності подружнього майна (наприклад, у Франції, Швейцарії, Нідерландах, Італії, у восьми штатах США);
- 2) режим роздільності (наприклад, в Англії, більшості штатів США, Федеральній Республіці Німеччині (ФРН));
- 3) режим відкладеної спільності (наприклад, у Швеції, Норвегії, Данії) [8, с. 362].

Наразі детальніше розглянемо законодавчі засади у Франції. Загалом, шлюбний вік у цій країні настає для дівчат у 15 років, для юнаків – у 18. При цьому слід зазначити, що аби одружитися у такому віці, повинні бути вагомими причини, адже повноліттям вважається 21 рік. Також у цій країні дозволені одностатеві шлюби, однак там є ряд заборон, між якими людьми це є неможливим. Для того, аби шлюбний договір був чинним, має бути підстава, тобто перебування у шлюбі. Наразі можемо окреслити основні види цих договорів.

1. Загальне володіння спільно нажитим майном. Це є базовим варіантом правового режиму, який підходить більшості населення. При необхідності його можна змінити чи додати нові умови. Майно, придбане до шлюбу, вважається особистим кожного з подружжя. Загальним є те, що придбано у шлюбі. Розпоряджаються за своїм бажанням. Дошлюбні борги вважаються особистими, ті, що у шлюбі – спільні. Для їх погашення беруться спільні гроші. Після розірвання стосунків із будь-якої причини, майно до шлюбу залишається в особистій власності, спільне ділиться навпіл. Однак, якщо один з подружжя помер, його частина та особисте

майно переходить у власність спадкоємця, при чому інший з подружжя ним бути не може [10, с. 51-52].

2. Роздільне володіння майном. Цей режим повністю не має поняття «спільного володіння/користування» і залишає кожному з подружжя права на майно як у неодружених громадян. При цьому борги також є особистими, тому інший з подружжя не ризикує своєю частиною. Після закінчення шлюбу, майновий стан не змінюється [10, с. 51-52].

3. Участь у володінні спільно нажитого майна. Суть цього режиму полягає у тому, що під час шлюбу подружжя розпоряджається своїм майном і доходами окремо. Однак після закінчення шлюбу здійснюється розподіл додаткової частини майна, нажитого під час шлюбу, при цьому взагалі не має значення, хто і як заробив гроші [10, с. 51-52].

4. Спільне володіння майном. Усе майно що було отримано до шлюбу і в момент перебування в шлюбі, а також після, вважається спільним. Борги, які були укладені до шлюбу та під час його, також спільні. Однак цей режим шлюбу є незворотнім [10, с. 51-52].

Отже, для регулювання сімейних відносин під час шлюбу укладають шлюбний договір. У різних країнах він має свої особливості, однак загалом він має характерні спільні риси: укладається в письмовій формі, у присутності подружжя. Прикметним є те, що він є шляхом розв'язання матеріальних та нематеріальних спорів, тобто регулює майнові права та обов'язки подружжя, порядок розподілу майна, набутого під час шлюбу, їх права та обов'язки із взаємного утримання. Якщо такого договору не укладалося, майно подружжя керується законом. В більшості випадків, договір має договірні свободи, однак він не повинен суперечити правові норми держави. Також він не повинен суперечити основній ідеї та сенсу самого поняття «шлюб».

На прикладі Франції можна сказати, що регулюючим нормативно-правовим актом є Французький цивільний кодекс (ФЦК). У ньому викладені загальні аспекти, які стосуються шлюбного договору, а також передбачено чотири види договорів, кожен із яких має свої особливості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антокольская М. В. Лекции по семейному праву : учеб. пособие / Антокольская М. В. – М. : Юристъ, 1995. – 144 с.
2. Дорошенко Л. М. Деякі аспекти укладання шлюбного договору / Л. М. Дорошенко, А. О. Бистра // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 93–97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_18.pdf
3. Жилинкова И.В. Брачный контракт / И.В. Жилинкова. – Харьков, 1995. – 172 с.
4. Казарян К.А. Шлюбний договір у міжнародному приватному праві: дис. канд. юр. наук : 12.00.03. – Харків, 2016. – 199 с.
5. Маланчук Т. В., Дегтяр Р.О. Інститут шлюбного договору в Україні: перспективи удосконалення та зарубіжний досвід правового регулювання. *Молодий вчений*. 2018. № 5. С. 620-623 URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/5/143.pdf>

6. Менджул М.В. Порівняльний аналіз принципів сімейного права в Україні та державах західної Європи. Часопис цивілістики. 2018. № 31. С. 49-53.
7. Олійник О.С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Олійник ; Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПрН України. – Київ, 2009. – 20 с.
8. Онуфрієнко, С. Укладання шлюбного договору при міжнаціональних шлюбах: національний та європейський досвід / С. Онуфрієнко // Підприємництво, госп-во і право. – 2019. – № 12. – С. 361–365.
9. Радченко, Л. Шлюбний договір в іноземних правових порядках: окремі засади правового регулювання / Л. Радченко // Підприємництво, госп-во і право. – 2017. – № 9. – С. 38–41.
10. Регулювання майнових відносин між подружжям за законодавством зарубіжних країн / І. С. Семенюк // Держава та регіони. Серія : Право. - 2015. - № 2. – С. 50-54.
11. Ульяненко О.О. Шлюбний договір у сімейному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О.О. Ульяненко ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2003. – 193 с.

Ірина ІГНАТЕНКО,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА СЬОГОДЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вступ. Будь-яке соціальне явище виникає на тлі певних обставин. І чим складнішим і серйознішим є для суспільства це явище, тим погляд на обставини, що його спричинили, має бути глибшим. Зростання насильства у повсякденному житті сучасного суспільства примушує звернутися до теоретичних і психологічних витоків тероризму, коріння якого сягає глибини століть.

Аналіз наукових досліджень: Проблемою тероризму, та безпосередньо витоками терористичних актів займалася чимала плеяда українських та зарубіжних дослідників, серед яких: Гришук В. К., Мовчан А. В., Білан В. М., Швидак О. М., Мокляк В. В., Гуцало М. тощо. Однак, незважаючи на велику кількість вчених, котрі займалися вивченням початків тероризму, дана тема не є повністю дослідженою, адже існує багато прогалин в історії тероризму, на які варто звернути увагу, аби краще розуміти суть цього явища сьогодні.

Мета цієї статі є комплексний аналіз і вивчення історії тероризму як соціально-політичного явища, і одночасно дослідження терористичної

діяльності на сучасному етапі. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- розглянути історичні особливості виникнення тероризму;
- проаналізувати діяльність відомих діячів історії, які безпосередньо були причетні до терористичної діяльності;
- охарактеризувати тероризм на сучасному етапі.

Основний матеріал. Перші прояви тероризму зафіксовані ще у стародавні часи. Підтвердження давності тероризму й існування перших терористичних організацій вчені знаходять навіть у Біблії; прикладом даного твердження може слугувати кара Божа наслана на Єгипет для порятунку єврейського народу [4, с. 56].

Однією із перших терористичних груп в історії людства була секта сікаріїв, котра діяла у Палестині у 66-73 рр. н. е. Тактика терористичної діяльності даної групи спрямовувалась на дії під час масових заходів, де через щільність та темряву натовпу неможливо визначити, хто саме завдав смертельного удару. Головними жертвами сікаріїв передусім були римляни, які виступали за налагодження дружніх стосунків із Римською імперією. Варто відзначити, що сікарії з-поміж інших терористичних організацій відрізнялися релігійним фанатизмом. У муках вони вбачали радість, завзято вірили в те, що після повалення ненависного режиму який панував у країні, народ звільниться від мук та страждань [3, с. 131].

При цьому, варто зазначити, що вбивства, які сучасні кримінальні законодавства розглядають як терористичні акти, завжди були поширеними у давні часи, при цьому ж тероризм був одним із засобів вирішення політичних, соціальних, релігійних, національних та династичних проблем. Так, великою проблемою для правителів Середнього Сходу, на початку першого тисячоліття була терористична діяльність секти ассасинів, яка була створена у XI ст. Хасаном ас-Сабахом. Вони вбивали кожного, хто був іншого віросповідання (ассасини були послідовники мусульманської течії ісмаїлітів) або ж намагався протистояти їм. Саме керівник секти розробив ідеологічні підвалини так званої терористичної «держави», яка не має кордонів та чітко визначеної території [2, с. 17].

В епоху середніх віків вбивства суспільних і політичних діячів стали звичайним явищем міжнародних відносин. Цікавим є той факт, що навіть служителі церкви – Римські папи в своїх едиктах легалізували убивства королів та імператорів.

У світовій історії зафіксовано низку терористичних актів у формі піратства. Саме піратство часто використовувалися багатьма державами для контролю морських просторів. З XVI–XVII ст. до нас дійшло чимало імен відомих морських піратів, частина з яких перебувала на державній службі королів [9, с. 18].

Окрему увагу варто звернути на період кривавого правління російського царя Івана IV (1565–1584 рр.). Створений ним спеціальний

репресивний орган - опричиняв слугував інструментом для розправ над населенням московським. Інститут опричинни державно-ідеологічну концепцію, а також спеціально створені військово-організаційні структури, за допомогою яких здійснювався терор, тобто опричину царя Івана IV, можна розглядати як інструмент реалізації державного терору [7].

У середині XVIII – на початку XIX ст. у Західній Європі і Росії набув розвитку революційний рух з метою зміни суспільного устрою. До цього ж періоду належить і початок теоретичного обґрунтування тероризму, що став невід'ємною частиною ідеології революційного руху; тобто поняттям «терор» називали відкрито насильницьку форму диктатури, і практику одноразових політичних замахів.

Перший досвід революційного масового терору пов'язаний з Великою Французькою революцією (1789–1793 рр.). Цей час своєрідного терору, тероризму і терористичних актів як проти зовнішнього, так і супроти внутрішнього ворога.

На зламі XIX і XX ст. термін «тероризм» почали вживати на позначення політичних вбивств, які практикують опозиційні організації, а поняття «терор» закріпилось за репресивними діями держави. Жертвами бойовиків, як правило, ставали конкретні представники влади [9, с. 19-23].

Наприкінці XIX ст. особливу роль у пропаганді тероризму в Європі і США відіграв Іоганн Міст, який проповідував «варварські засоби боротьби з варварською системою». Його ідея полягала в тому, що не слова, а винятково терористичні дії можуть спонукати маси до тиску на уряд. Особливо активними були терористичні організації в Італії, Іспанії, Франції, Португалії і США [2, с. 36].

Двадцять століття характеризується повсюдним різким зростанням системи тероризму. У цей час склалися міжнародні зв'язки терористів. Тероризм охопив Латинську Америку і Азію, крім того, перетворився в особливий і дуже дієвий фактор політичного протистояння на міждержавному рівні. В ході XX ст. формуються політичні рухи, які поширюють свої інтереси на глобальному рівні і активно висувають свої претензії. При цьому вони активно використовують тактику тероризму. В порядку свого формування – це міжнародні фашистські та ісламсько-радикальні рухи. Дані рухи складаються з окремих лідируючих держав-спонсорів, які забезпечують терористів всім необхідним.

Саме підтримка терористів на державному рівні стала елементом міжнародної діяльності ряду провідних держав. Під час Першої світової війни Німеччина найактивнішим чином підтримувала ірландських сепаратистів, які в свою чергу вели збройну боротьбу з британською армією в Ірландії [9, с. 27].

Початок Другої світової війни був продовженням нещадної терористичної політики нацистів щодо всього людства. Керівні органи вермахту брали активну участь як у підготовці масових убивств, так і власне

в їх подальшому здійсненні на окупованих територіях СРСР. Нацистський терор тільки на окупованій території колишнього СРСР призвів до фізичного знищення понад 14 мільйонів цивільних осіб.

Але Німеччина була не єдиною країною, де нацизм існував на державному рівні. На 20-ті рр. ХХ ст. припадає початок нестримного політичного терору італійських фашистів на чолі з Беніто Муссоліні. Хвиля терору торкнулася не лише і не стільки політичних діячів, скільки робітників і селян [4, с. 56].

Окрему увагу варто звернути на міждержавний тероризм, який виник у США після Другої світової війни. Для цього силами ЦРУ та інших спецслужб Америки було створено відповідну правову базу. Зокрема, у 1950 р. президент Г. Трумен підписав секретну директиву № 68, де як першочергове завдання проголошувалося встановлення бажаного для США «світового порядку». Для вирішення цього завдання директива наказувала заохочувати і підтримувати заколоти в регіонах національних інтересів США [9, с. 162].

У роки правління М. Х. Маріама (1977–1991 рр.) в Ефіопії також проводився «червоний терор» (1977–1978 рр.) в ході якого було знищено понад 500 тисяч осіб [9, с. 25].

Таким чином, у ХХ ст. істотно розширюється не лише географія тероризму, а й зростають його масштаби. Порівняно з ХІХ ст., як зазначає відомий історик Г. Мірський, воно принесло дещо нове: тероризм не лише «знизу», але й «зверху» перетворився на «державний тероризм, що доходив до концентраційних таборів і геноциду. Елементи всього цього бували і раніше, але у масовому масштабі цей феномен характерний саме для ХХ ст.».

У ХХІ ст. тероризм став невід'ємною частиною політичних і економічних процесів у світі, при цьому ж проглядаються тенденція до розширення масштабів терористичної діяльності. Збільшується число терористичних актів, скоєних з метою особистого збагачення [8, с. 155]. Нині тероризм — проблема не лише для країн із політичним, національним чи релігійним розладом, — це вже проблема Пн. Ірландії та Англії, Лівії та США, Палестини й Ізраїлю, Росії, Японії та Іспанії, це проблема всієї світової спільноти [6, с. 15]. Терористичні акти у США 11 вересня 2001 року кардинально змінили характер загроз міжнародній безпеці у світі. Вони продемонстрували можливість ураження значної кількості людей та об'єктів без застосування традиційної зброї [5, с. 9].

На жаль, не знижується і ядерна загроза з боку терористів. Рівень ризику застосування ядерної зброї та радіоактивних матеріалів можна попередньо оцінити за загрозами скоєння актів ядерного тероризму і викраденнями ядерних матеріалів [11, с. 52]. На сьогодні не існує надійних і повних даних про нелегальне переміщення і шантажу ядерних та радіоактивних матеріалів. База даних МАГАТЕ, за станом на 31 березня

2001 р., зареєструвала понад 550 інцидентів нелегального переміщення ядерних і радіоактивних матеріалів, і тільки дві третини з них підтверджено країнами-учасницями [1].

Таким чином, як свідчить історія, прояви терору і тероризм супроводжували цивілізаційний розвиток людства на всіх етапах його історії, хоча й у різних формах, на різних рівнях, у різних сприйняттях та інтерпретаціях. Нажаль, сьогодні є підстави вважати тероризм одним із вагомих факторів дестабілізації суспільно-політичного життя, надзвичайно серйозною загрозою безпеці міжнародним взаєминам у світі. Зважаючи на ці факти, дослідження витоків терористичної діяльності є важливою ланкою у розумінні тероризму ХХІ ст. та знаходження шляхів боротьби з ним.

Список використаних джерел та літератури:

1. Авдеев Ю. И., Особенности современного международного терроризма и некоторые правовые проблемы борьбы с ним // <http://www.waaf.ru/3x.htm>
2. Антонян Ю.М Типология и причины терроризма / Ю.М. Антонян. – М., 2000. – 237 с.
3. Бардін О. Передісторія і генезис тероризму // Людина і політика. – 2004. – № 2. – С. 130 – 143.
4. Білан В.М. Чи є в терористів батьківщина? // Політика і час. – 2005. – № 3. – С. 56 – 59.
5. Гуцало М. Організація протидії сучасному тероризму: навчальний посібник / М. Гуцало. – К.: Аратта, 2009. – 263 с.
6. Дическул В. Витоки сучасного терору та тероризму // Історія України. – 2003. – № 19. – С. 15 – 18.
7. История терроризма. Историческая справка // <http://www.masu.edu.ru/antiterror/history>
8. Мокляк В. В. Сучасний тероризм як соціальне явище: сутність та форми прояву. – Харків, 2016. – С. 147 – 156.
9. Мошкова Л. И. Социально-биологические факторы терроризма // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса : Астропринт. – 1998. – Вип. 3. – С. 160- 163.
10. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти : навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. проф. В. К. Грищука. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 328 с.
11. Швидак О.М. Тероризм і засоби масової інформації. 2004. – С. 51 – 54.

Валерія КАЛІНЧУК,
студентка факультету права,
державного управління та національної безпеки,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
КІБЕРШАХРАЙСТВА**

Кібершахрайство – це нова, однак вже досить болюча тема. Саме його новизна й породила актуальність даного дослідження. Не секрет, що майже

все населення землі користується Інтернетом, а саме різними приладами (мобільний телефон, комп'ютер, планшет та ін.) задля виходу до нього. Його поширеність та зручність є безперечною, й багато звичних для нас функцій, наприклад оплата комунальних платежів в інтернет банках, покупка одягу в інтернет-магазинах, та багато інших можливостей, здійснюються безпосередньо через Інтернет. Як бачимо, людство швидко розвивається в плані комп'ютеризації, проте й злочинці не стоять на місці. Зараз можна спостерігати все нові та нові види «викрадення» та злому приватної інформації через інтернет простори. Мабуть, кожному третьому не раз приходило на телефон або на пошту сповіщення з невідомим посиланням на певне джерело, після переходу за яким, в особи знімалися кошти з банківських рахунків, або «зчитувалася» певна інформація. В деяких випадках, кібершахрайство переростало в шантаж. Особливого поширення кібершахрайство набуває зараз, у період карантину. Саме тому, виникло питання про конкретизацію нового поняття та його регламентування у законі.

Кібершахрайство – кіберзлочин, що полягає в заволодінні чужим майном або надбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою, що вчиняється у кіберпросторі за допомогою або з використанням комп'ютерно-телекомунікаційних пристроїв, систем чи мереж, а також інших засобів доступу до кіберпростору в рамках комп'ютерних систем або мереж і проти комп'ютерних систем, комп'ютерних мереж й комп'ютерних даних [6, с. 232]. Останнє дослідження PricewaterhouseCoopers показує, що онлайн-шахрайство є другим за поширеністю комерційним злочином у світі, а найбільш привабливими жертвами кіберзлочинців є фінансові компанії [3, с. 45-46]. Щодня у світі відбувається близько тисячі хакерських атак, а методи, які застосовують злодії, стають все більш винахідливими.

Як бачимо, поняття досить нове й потребує окремого місця в законодавстві України. Як впливає зі статті 190 Кримінального кодексу України: «Шахрайство – це каране діяння, пов'язане з заволодінням чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою» [2]. Кібершахрайство відрізняється лише тим, що вчиняється саме у глобальній мережі через спеціальні комп'ютерні пристрої та програмні забезпечення. Однак, варто було б призначити окреме покарання за вчинення інтернет-шахрайства. Це пов'язується з тим, що саме через некараність випадки кібервимагання набули значного поширення. Крім цього, варто було б взяти під пильний контроль важливі сайти. Так, за два дні 2017 року інтернет-шахрайство набрало рекордного значення: з фішинг-сайту, який нібито надавав додаткові послуги мобільного рахунку, вдалося «зібрати» дані з понад 800 банківських карток. Управління Кіберполіції України допомогло приборкати 7-річну фішингу компанію «Лавину» - мережу «Avalanche», шкідливого програмного забезпечення та інфікувала близько півмільйона комп'ютерів щодня [7]. Таким чином, проблеми є

серйозними, тому й відповідальність має бути суворою й відповідно до принципу справедливості, а також пропорційним його виду, вчиненості та наслідку. Відсутність уніфікованого визначення терміну «кіберзлочинність» перешкоджає вирішенню низки проблем, оперативній та ефективній протидії злочинам в кіберпросторі [1, с. 48].

Схеми, за якими діють кібершахраї, здаються дуже примітивними втім, багато людей ведуться на них. До прикладу, експерти міжнародних розробників антивірусного програмного забезпечення та експерти з кібербезпеки-ESET описали нову схему шахрайства в Instagram. Так, зловмисники створюють копію реального облікового запису, додають друзів з наявних персональних даних та просять їх переказати певну суму коштів [5]. Через те, що люди публікують майже всю особисту інформацію в соціальних чи інших мережах інтернету, вони стають легкою здобиччю для злочинця. Звідси впливає два фактори, що породжують проблему – це відкритість особистої інформації для злочинця та погана обізнаність громадян, щодо захисту свого права. Хоча людям відомо, що в Інтернеті існує багато шахраїв, проте вони не знають як їх розрізнити та як їм протидіяти. Особливо це стосуються дітей, адже наразі можна помітити, що саме вони є найактивнішими користувачами всесвітньої павутини, й через слабкий контроль зі сторони батьків, потрапляють у шахрайські схеми. Тому, є нагальна потреба в інформованості та вироблення більш надійного захисту громадян від кібершахрайства. Особливо варто батькам приділяти більше уваги тому, які покупки здійснює їхня дитина.

У просторі глобальної павутини вже набуло популяризації таке поняття, як дїпфейк. Це спеціальний комп'ютерний алгоритм, що замінює обриси обличчя на потрібне вам лице та «вкладає слова в чийсь уста». Спочатку воно створювалося у розважальному контексті, однак надалі набуло значення інформаційної зброї. Зараз дїпвейк використовуються у дезінформаційних цілях, однак не є гарантій, що нею почнуть користуватися інтернет-шахраї. Департамент оборони США та університети працюють над технологіями виявлення підроблених зображень та відео проте, це є дуже складною роботою, адже декілька спроб були провальними й тема залишається відкритою [4]. Тому, Україні варто вже починати розробляти програми протидії такому явищу як дїпфейк, адже надалі це може мати великих негативних наслідків, зокрема щодо проблем пов'язаних з шахрайськими схемами.

Окрім цього, через великий зріст шахрайської злочинності в Інтернеті, варто було б створити окрему систему контролю та моніторингу за вчиненням зазначеного злочину. Доцільно було б створити спеціальні програми для оснащення новітніми технічними засобами спеціальних органів протидії кіберзлочинам, а також долучити спеціалістів, що добре знаються в ІТ-сфері, особливо назначити останнім велику заробітну плату, адже саме цей фактор й береться до уваги сучасними програмістами.

Особливо доречним було б покращення реагування не лише на «масштабні» шахрайські злочини, а й на малі такі як, обман недобросовісних продавців, що обдурюють людей на гроші попередньо їх взявши, але не надіславши товар. На жаль, такий вид злочину є вкрай широковідомим, однак менш караним. Через це, люди не тільки відчують моральне пригнічення, а й беззахисність з боку держави, що у свою чергу тягне за собою зневірення у правоохоронних органах.

Отже, кібершахрайство потребує окремої уваги та врегулювання через його поширеність та небезпечність. Швидкий розвиток інформаційних технологій постійно виробляє нові види послуг, у тому числі у фінансовій сфері. У свою чергу, це спонукає злочинців вдосконалити свої здібності та виробляти нові способи незаконного заробітку в кіберпросторі тому, реагування кіберзлочинності має постійного оновлюватися. Задля дієвої протидії кібершахрайство доречно було б врегулювати це питання через внесення відповідних змін до законодавства України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гурко А. С. Кіберзлочинність як загроза міжнародній безпеці. Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2020. За заг. ред. д. політ. н., проф. КВ Балабанова, д. е. н., проф. ОВ Булатової. Маріуполь, 2020. 164 с.
2. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.11.2020).
3. Резнікова Н. В. Глобальні проблеми технологічного розвитку. *Інтелектуальна економіка в умовах суспільних трансформацій: перспективи публічно-приватного партнерства*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. форуму, 27 черв. 2017 р.: у 2-х ч. Житомир : ЖНАЕУ, 2017. Ч. 1. С. 43–47.
4. Технологія дівфейку стане найсучаснішою інформаційною зброєю URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29345082.html> (дата звернення 27.11.2020).
5. УНІАН URL: <https://www.unian.ua/science/shahraystvo-v-instagram-yak-ne-stati-zhertvo-shahrajiv-v-instagram-novini-11116028.html> (дата звернення 27.11.2020).
6. Шапочка С. В. Щодо поняття шахрайства, що вчиняється з використанням комп'ютерних мереж (кібершахрайства). *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2015. №. 1. С. 221-232.
7. Fraud Digest URL: <https://www.ema.com.ua/news/fraud-digest-5-01-2017/> (дата звернення 27.11.2020).

Валерія КОНИК,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА УМОВИ

Актуальність теми дослідження. З розвитком в Україні ринкових економічних відносин виникає потреба в реформуванні як самого

цивільного законодавства, так і окремих його складових, а особливо договірних відносин.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) містить в собі нові інститути, які раніше не були відомі цивільному законодавству України. Серед яких існує інститут спадкового договору, який має декілька проблем правового регулювання, зокрема, суперечність його норм щодо їх реалізації на практиці.

Метою даної публікації є розгляд питань щодо правової природи інституту спадкового договору, а також його поняття та ознак, істотних умов спадкового договору. Необхідним є визначення предмету спадкового договору, моменту виникнення права власності на майно у набувача за спадковим договором. Важливим є питання щодо процесу укладення спадкового договору, характеристика переваг укладення спадкового договору.

Дослідженням питання правової характеристики спадкового договору, як підстави виникнення договірних відносин, займався Мазуренко С. В., який в своїй науковій роботі досліджував питання предмету спадкового договору, його суб'єктного складу, порядку укладення, виконання та розірвання. Поза його увагою залишилися питання щодо поняття спадкового договору, його змісту та підстав припинення спадкового договору.

Метою та завданнями дослідження є цивільно-правова характеристика спадкового договору як інституту договірного права, визначення ознак спадкового договору та його істотних умов.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 1302 ЦК України, за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача [1, ст. 1302].

Сторонами у спадковому договорі є:

– Відчужувач (у спадковому договорі може бути подружжя, один із подружжя або інша особ).

– Набувач (у спадковому договорі може бути фізична або юридична особа (стаття 1303 Цивільного кодексу України)).

Слід зазначити, що спадковий договір має основну та додаткову мету. Основною метою є визначення юридичної долі майна відчужувача на випадок його смерті. Додаткова мета полягає в зустрічному наданні набувачем у вигляді певних дій майнового чи немайнового характеру [2, с. 157].

Ознаками спадкового договору є:

1) є підставою виникнення зобов'язання між набувачем та відчужувачем;

2) має двосторонній характер, адже кожна зі сторін наділена і правами, і обов'язками;

3) за способом укладення належить до консенсуальних договорів (вважається укладеним з моменту досягнення згоди за всіма істотними умовами);

4) за наявністю зустрічного задоволення належить до відплатних договорів;

5) є підставою виникнення алеаторних зобов'язань, тобто таких, де обсяг прав і обов'язків наперед точно не відомий;

6) укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Спадковий договір правильніше було б називати договором про передачу майна на випадок смерті і розглядати його у договірних зобов'язаннях, відносячи цей договір до договорів про передачу майна у власність. Адже, об'єктом спадкового договору є майно відчужувача, а не спадщина [3, с. 77].

Окрім того, спадковий договір, як й інші договори, має істотні умови:

1. предмет договору (майно відчужувача й дії набувача);
2. умови, що визначені законом як істотні або необхідними для договорів даного виду (містяться в главі 90 ЦК України);
3. усі ті умови, щодо яких дійшли згоди сторони і які не суперечать чинному законодавству України.

Досліджуючи питання спадкового договору, варто виділити переваги його укладення, до яких належать:

– відчужувач може доручити набувачу на власний розсуд будь-яке коло обов'язків, якщо воно не суперечить чинному законодавству та моральним засадам суспільства;

– перехід права власності на майно в даному випадку відбудеться після смерті відчужувача;

– відчужувач за бажанням може призначити особу, яка контролюватиме виконання набувачем спадкового договору, або ці обов'язки нестиме нотаріус який посвідчував даний договір;

– передбачається можливість укладення договору через представника, який виконує свій обов'язок на підставі закону або довіреності;

– відчужувач вправі вимагати від набувача вчинення певних дій, які є його обов'язком, який виникає на підставі укладення спадкового договору;

– набувачем може бути будь-яка особа незалежно від кривного споріднення чи родинних зв'язків;

– вагомою перевагою є те, що набувач не несе відповідальність за борги відчужувача;

– змінити умови спадкового договору можливо лише за взаємною згодою обох сторін:

– на майно, що є предметом даного договору, не поширюється заповіт і спадкування за законом, а отже набувач може бути впевненим щодо одержання майна;

– набувач не повинен особливим чином виявляти намір прийняти майно, оскільки після смерті відчужувача воно автоматично стає його власністю, бо відповідне волевиявлення сторін вже закріплено в спадковому договорі. Винятками, звісно, є нерухоме майно та транспортні засоби, права на які потребують державної реєстрації або перереєстрації [4].

Отже, спадковий договір для українського цивільного законодавства є відповідною новелою, яка має як свої негативні, так і позитивні риси та потребує більш глибокого дослідження, удосконалення чинного законодавства та аналізу практики застосування даного інституту. Я вважаю, що варто детальніше визначити права та обов'язки сторін, а також більш конкретно виділити істотні умови цього договору і не залишити без уваги питання здійснення контролю за виконанням своїх обов'язків набувачем за спадковим договором.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. за, №№ 40-44 // Відомості Верховної Ради України, 2003 - ст. 356.
2. Курило Т.В. Особливості укладення спадкового договору в цивільному праві України // Наше право. – 2015 – №6 – с. 157-161.
3. Ольховик Л. А. Поняття та ознаки спадкового договору // Причорноморська фундація права. – 2014 – №3 – с. 76-80.
4. Що потрібно знати про спадковий договір. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/194906_shcho-potrбно-znati-pro-spadkoviy-dogovr (дата звернення: 28.04.2020)

Наталія КОСТЕЦЬКА,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

УСИНОВЛЕННЯ, ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ НАД ДІТЬМИ

На сьогодні в Україні понад сімдесят тисяч дітей є сиротами або позбавленими батьківського піклування, а у 2019 році українцями усиновлено трохи більше півтори тисячі дітей. При цьому, тенденція до падіння рівня усиновлення є характерною для всього світу. Така невтішна статистика змушує звернути увагу на проблемні питання інституту влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Дитина може залишитись без батьківського догляду внаслідок дії різноманітних обставин: у разі смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, засудження до позбавлення волі, тяжкої хвороби або тривалої відсутності батьків, ухилення батьків від виконання своїх обов'язків, відмови батьків взяти своїх дітей із пологових будинків або інших установ. У більшості випадків, якщо батьки тимчасово не мають можливості

здійснювати догляд за своїми дітьми, вони влаштовують їх до родичів або інших осіб, а у певних випадках і в державні установи [4].

Кожна дитина має право жити і виховуватись у сім'ї, тому сучасні підходи до влаштування дітей, що залишились без батьківської опіки, або дітей-сиріт ототожнює їх з формами сімейного виховання.

Під усиновленням у юридичній науці розуміють юридичний акт, в силу якого між усиновленим (та його нащадками) і усиновителем (і його родичами) виникають ті самі права й обов'язки, що й між родичами за походженням. Одночасно за цим актом усиновлена особа втрачає особисті та майнові права і звільняється від обов'язків по відношенню до своїх батьків та їх родичів. Тобто усиновлення є прийняттям у сім'ю чужих дітей. Також усиновлення задовольняє і особисту мету усиновителів, особливо тих, хто не має власних дітей, - зробити своє сімейне життя більш змістовним.

Усиновлення є важливою формою виховання дітей та має значну поширеність в Україні. Хоча науковці та юристи-практики вказують на тяжку та суперечливу процедуру усиновлення дітей як українцями, так і іноземцями.

Опіка та піклування над дітьми в Україні визначається як влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають переважно в сімейних, родинних відносинах із цими дітьми з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку, захисту їх прав та інтересів.

Опіка та піклування встановлюється з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх осіб.

Опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла чотирнадцяти років, а **піклування** – над дитиною у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Опіка, піклування над дитиною встановлюється органом опіки та піклування, а також судом у випадках, передбачених частинами 3,4 статті 60 Цивільного кодексу України. При цьому, органи опіки та піклування мають повноваження щодо встановлення статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування; притягнення до відповідальності осіб, які порушують права дитини; надання письмової згоди або заперечення на відчуження нерухомого майна (у тому числі житла) та іншого майна, власником якого є дитина .

Порядок організації опіки і піклування в Україні визначається:

- Конституцією України (ст. 51,-52);
- Сімейним кодексом (ст. 243 – ст. 251);
- Цивільним кодексом (ст. 55 – ст. 79), а також низкою законів України та підзаконних актів.

Також в Україні на органи опіки та піклування покладені повноваження щодо перевірки умов влаштування, утримання, виховання,

навчання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Окрім того, присутність представника органів опіки та піклування на судових засіданнях є обов'язковою в разі, якщо розглядається справа стосовно дитини або з питань, що зачіпають права дитини.

Вітчизняне законодавство чітко визначає хто має право бути опікуном та піклувальником. Так, опікуном або піклувальником може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю, якого призначає орган опіки та піклування, або в окремих випадках суд. Зазвичай це особа, яка перебуває у сімейних, родинних відносинах з підопічним. Також може бути призначено одного або кілька опікунів або піклувальників.

Опікуном або піклувальником не може бути особа яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені, а також якщо поведінка та інтереси особи, що призначається опікуном або піклувальником суперечать інтересам фізичної особи, яка потребує опіки або піклування.

Крім того, відповідно до п. 3.2. Правил опіки та піклування опікунами або піклувальниками не можуть бути особи, які не досягли повноліття, є недієздатними або обмежено дієздатними, мають психічні розлади, хвороби або старждають від наркозалежності, були засуджені за скоєння тяжкого злочину а також ті, що раніше були опікунами чи піклувальниками та з їх вини опіку чи піклування було припинено.

Законодавець покладає на опікунів ряд конкретних зобов'язань, зокрема дбати про підопічного, про створення йому необхідних побутових умов, забезпечення його доглядом та лікуванням, а також має створити для дитини оптимальні умови для її виховання, навчання та розвитку. Опікуну дозволяється вчиняти правочини від імені та в інтересах підопічного та вживати заходів щодо захисту цивільних прав та інтересів підопічного, включаючи обов'язок дбати про збереження та використання майна підопічного в його інтересах.

Опікун самостійно здійснює витрати, необхідні для задоволення потреб підопічного, за рахунок пенсії, аліментів, відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, допомоги на підопічну дитину та інших соціальних виплат, призначених на підопічну дитину відповідно до законів України, доходів від майна підопічного тощо.

Так як і опікун піклувальник зобов'язаний дбати про створення для дитини необхідних побутових умов, умов для її виховання, навчання та розвитку.

Підстави припинення опіки та піклування може бути досягнення відповідного віку дитини, передача малолітньої особи батькам (усиновлювачам), а також надання особі повної цивільної дієздатності, яка, зокрема може надаватись після реєстрації шлюбу.

Отже, можна зробити висновок, що українським законодавством досить детально регламентовано порядок усиновлення, опіки та піклування, правовий статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування,

а також детально викладені права та обов'язки усиновлювачів, опікунів та піклувальників. Слід сказати, що процедура усиновлення або призначення опікуна чи піклувальника є багаторівневою та потребує відповідного документального підтвердження свого статусу від осіб, які бажають бути усиновлювачами, опікунами чи піклувальниками.

Усиновлення, опіка та піклування є правовим інститутом, що має створити між усиновленою особою (опікуваною особою) та усиновителями (опікунами) відносини, найбільш близькі до тих, що виникають між батьками і рідними дітьми.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> ; станом на 1 січня 2020 р.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. за, №№ 40-44 // Відомості Верховної Ради України, 2003. Ст. 356.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002р. № 2947-III [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>; станом на 3 липня 2020 р.
4. Харченко Ю.П. Державне управління у сфері забезпечення функціонування сімейних форм виховання дітей, що залишились без піклування батьків // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=122>

Володимир КОБЕРНЮК,
кандидат юридичних наук, старший викладач,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО АДВОКАТУРУ: АДАПТАЦІЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Необхідність дослідження європейського законодавства, що здійснює правове регулювання адвокатської діяльності, пов'язана з обранням нашою державою європейського напрямку розвитку. Важливим кроком на шляху євроінтеграції стало підписання у 2014 році Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1] (далі – ЄС), яка передбачає чіткі зобов'язання з гармонізації законодавства України до законодавства ЄС на основі демократії, верховенства права.

Для України євроінтеграція – це можливість досягти рівня розвитку демократичних країн, забезпечивши такі основні принципи існування демократичного суспільства, як верховенство права тощо. Особливу увагу приділяє Уряд України реформуванню судових та правоохоронних органів, інституту адвокатури, а також відповідного законодавства до європейських стандартів, рекомендацій та найкращих практик Ради Європи, оскільки їх

рецепування у національне законодавство полегшить інтеграцію України в ЄС.

Україною були зроблені успішні кроки в напрямку наближення законодавства про адвокатуру України до законодавства ЄС, проте зрозуміло, що цей процес не є таким простим і передбачуваним. Введення європейських стандартів до законодавства України має здійснюватись послідовно, з урахуванням особливостей суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку нашої держави. На виконання Угоди про Асоціацію наша держава має пришвидшити процес реформування адвокатури, проте таке прискорення може мати негативні наслідки. Особливо гостро на сьогодні постає питання «монополії адвокатури».

Гармонізація законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність до законодавства ЄС є результатом діяльності інститутів держави щодо дослідження нормативно-правових актів Європейського Союзу, які регулюють вказані відносини, а також національного законодавства про адвокатуру. Крім того, дані органи здійснюють порівняльну оцінку українського законодавства на відповідність європейським стандартам, надають висновки та пропозиції щодо їх поступової адаптації.

Не дивлячись на існуючі дослідження джерел права ЄС на сьогодні не вироблено єдиної універсальної класифікації джерел права ЄС. Правники по-різному визначають види джерел права ЄС. Так, в залежності від сфери застосування та спрямованості дії тих чи інших джерел їх підрозділяють на внутрішні і зовнішні. О.В. Стрельцова у своєму дисертаційному дослідженні провела класифікацію формально-юридичних джерел права Євросоюзу в залежності від форм, в які втілюються загальнообов'язкові правові приписи інститутів і органів Євросоюзу і держав-членів на: а) джерела первинного і вторинного права (законодавства); б) джерела договірної права; в) загальні принципи права; г) джерела прецедентного права [2].

У теорії існують й інші критерії класифікації джерел права ЄС, але найбільш поширеним і усталеним серед них є критерій, відповідно до якого розглядаються джерела права залежно від їх юридичної сили. За цим критерієм їх поділяють на джерела первинного й вторинного (похідного) права. А. Капустін за порядком формування виділяє первинні та вторинні джерела. Джерела первинного права – це звичаєві норми, норми установчих договорів та загального міжнародного права. До вторинних джерел відноситься юридичні акти, що засновані на нормах первинного права. Такі норми спрямовані на досягнення цілей і завдань, що встановлені нормами первинного права [3].

До первинних джерел відносяться акти, що укладаються з однієї сторони державами-членами, а з другої сторони – установчою владою – Європейським Союзом. Вказані джерела мають вищу юридичну силу. Такими джерелами є установчі договори ЄС, а також договори, що вносять

зміни до них. Крім того, це такі акти, як Хартія про основоположні права ЄС, договори про приєднання нових держав тощо.

Вторинні джерела приймаються інституціями Європейського Союзу на підставі та у відповідності до первинних, а отже не можуть їм суперечити. До вторинних джерел відносять регламенти, директиви, рішення, висновки, рекомендації тощо.

В. Муравйов вважає, що судовий прецедент та правову доктрину необхідно розглядати як допоміжні джерела права [4]. Враховуючи, що ні судові рішення, ні правову доктрину не можна віднести до первинних або вторинних джерел, їх необхідно виокремити в третю групу – джерела третинного права або допоміжні.

Отже, право Євросоюзу є організованим, систематизованим та внутрішньо узгодженим. Особливість джерел права є їх ієрархічність. Європейського Союзу на: первинні (у тому числі додатково первинні), вторинні або похідні та допоміжні.

Важливо зауважити, що п. 5 ч. 1 Додатку до Резолюції (78) Комітету міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації від 2 березня 1978 р., встановлено, що юридична (правнича, правова) допомога завжди повинна здійснюватися особою, яка має право практикувати як адвокат відповідно до правових (юридичних) норм певної (конкретної) держави. Проте, необхідно зазначити, що вказаним актом також встановлено положення, яким визначено, що правова допомога може надаватися як адвокатами, так і особами, які не є адвокатами [5]

Цікавим є правило, встановлене у п. 1.1 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, яке зазначає, що адвокату у будь-якому правовому суспільстві відведена особлива роль. Призначення адвоката (його діяльність) не обмежена сумлінним професійним виконанням свого обов'язку відповідно до закону (або в рамках закону) і за допомогою закону [6].

Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр. [7] визначає, що питання, які здійснюють регулювання порядку організації і здійснення адвокатської діяльності в Україні потребують негайного реформування.

Отже, головною метою гармонізації національного законодавства про адвокатуру із законодавством ЄС є посилення правового захисту професійних прав адвокатів, обов'язкове дотримання адвокатської етики під час надання правової допомоги. Крім того, важливою основою реформування інституту адвокатури є застосування ефективних заходів процесуального примусу до адвокатів, у разі вчинення ними дій, що суперечать присязі адвоката та чинному законодавству, принципам моралі та етики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з

іншої сторони // Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Стрельцова О.В. Джерела права Європейського Союзу (теоретичні аспекти): автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец.: 12.00.01 – «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О.В. Стрельцова. – К., 2008. – С. 7.

3. Капустин А. Я. Европейский Союз: интеграция и право / А. Я. Капустин. – М. :Изд-во РУДН, 2000. – С. 244-245.

4. *Муравйов В. І.* Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика) / В. І. Муравйов. – К. : АкадемПрес, 2002. – С. 103.

5. Резолюція (78) 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації : Міжнародний документ від 02.03.1978. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_132.

6. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства: Міжнародний документ від 01.10.1988. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_343.

7. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки : схвалена Указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015/>.

Мирослава КОТ,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ФУНЦІЇ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ЯК ВИЩОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Постановка проблеми. Державно-правова розбудова в нашій державі не можливе без правильного праворозуміння функцій Кабінету Міністрів України (далі – КМУ). Їх визначення у національному законодавстві тісно пов'язано із встановленням місця уряду в механізмі державної влади. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що без детального аналізу функцій КМУ важко окреслити пріоритетні напрямки та розкрити обсяг, характер і зміст діяльності цього органу виконавчої влади, а також визначити рівень організації його роботи й ефективності функціонування. Проте, не зважаючи на важливість функціональної характеристики Кабінету Міністрів України, це питання не отримало належного практичного вирішення.

Мета статті полягає в аналізі та висвітленні функцій Кабінету Міністрів як вищого органу виконавчої влади в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика стала предметом дослідження таких вчених, як: В. Авер'янов, М. І. Байтін,

К. С. Бельський, К. П. Данічева, Я. М. Назаренко, О. Совгіря, Ю. О. Фрицький та інших.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України (уряд) – вищий орган у системі органів виконавчої влади [1]. Необхідно відмітити, що функції КМУ, це в першу чергу основні напрямки та види діяльності, які впливають із його завдань, визначають його сутність і соціальне призначення та втілюються в компетенції цього органу виконавчої влади в Україні. У функціях відображається реальна роль уряду в державотворчому процесі та соціальному призначенню в державі [4, с. 15].

Класифікація функцій Кабінету Міністрів здійснюється за різними напрямками та критеріями. Кожна з функцій як певний вид діяльності уряду характеризується певною постійністю, однорідністю, повторюваністю, має свою сферу дії та відповідні методи. Серед об'єктних функцій можна виділити: соціальну, економічну, гуманітарну, виконавчу, бюджетну, політичну, екологічну, функцію забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності держави [7, с. 232-233].

Значного поширення у сучасній юридичній літературі набула класифікація, за якою функції КМУ можна поділити за: 1) пріоритетністю (основні та допоміжні); 2) часом реалізації (постійні та тимчасові); 3) правовою формою діяльності (правотворча, правозастосовча, установча, правоохоронна, контрольна, інтерпретаційна); 4) об'єктом (сферою) діяльності (політична, економічна, соціальна, бюджетна тощо); 5) засобами діяльності (інформаційна, програмна, правозахисна, координаційна, аналітична, функція ініціювання реформ, організаційно-управлінська); 6) суб'єктом (функції Прем'єр міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра України, Віце-прем'єр-міністрів України, міністрів); 7) характером діяльності (внутрішні та зовнішні); 8) механізмом реалізації (прості та складні) [8, с. 97].

Провідною функцією уряду є виконавча, яка проявляється в забезпеченні проведення фінансово-податкової, цінової політики, розробці та здійсненні загальнодержавних програм економічного розвитку. При реалізації економічної функції КМУ: організовує підготовку прогнозів та програм соціально-економічного розвитку; забезпечує та контролює виконання Державної програми соціально-економічного розвитку України та програм розвитку окремих галузей економіки; державної політики цін; а також проводить політику забезпечення рівних умов розвитку всіх форм власності та сприяє розвитку підприємництва тощо.

Важливу роль відіграє бюджетна функція, яка полягає в розробці основних напрямків бюджетної політики нашої держави, проекту закону «Про Державний бюджет України» на відповідний рік. КМУ забезпечує виконання Державного бюджету України на відповідний рік та подає звіт Верховній Раді України про його виконання.

Реалізувати державну політику у сфері охорони природоохорони та природокористування, екологічної безпеки неможливо без екологічної функції. Соціальна функція КМУ полягає у забезпеченні дотримання і реалізації прав та гарантій, передбачених соціальним законодавством, зокрема, права особи на соціально-економічний захист; а також у фінансуванні та матеріально-технічному постачанні закладів охорони здоров'я, державної санітарно-епідеміологічної служби. Реалізуючі вказану функцію уряд розробляє систему заходів з підтримки та зміцнення здоров'я населення і, що важливо, затверджує соціальні норми та правила щодо соціального становлення і розвитку молоді [6, с. 13].

Гуманітарна функція охоплює реалізацію політики у сфері освіти, науки, культури розробка і здійснення загальнодержавних програм науково-технічного і культурного розвитку. Функція забезпечення державного суверенітету й економічної самостійності України передбачає здійснення заходів, направлених на відвернення внутрішніх і зовнішніх загроз, підтримання обороноздатності та економічної самостійності.

Висновки. Кабінет Міністрів займає особливе місце в державному механізмі України, а функції уряду є провідними напрямками та видами його діяльності, що впливають із його повноважень та компетенції, визначеними у чинному законодавстві. У сучасній юридичній літературі є безліч класифікацій функцій уряду в основу яких покладено різні критерії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
3. Авер'янов В. Виконавча влада в Україні та її правове регулювання. Вісник Академії правових наук України. Харків, 2003. № 2. С. 238–253.
4. Бельский К. С. О функциях исполнительной власти. Государство и право. 1997. № 3. С. 14–15.
5. Зайчук Н. М. Теорія держави і права: академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
6. Совгиря О. Проблеми правового регулювання діяльності Кабінету Міністрів України. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки, 2010. Вип. №82. С. 13–16.
7. Фрицький Ю. О. Державна влада в Україні: становлення, організація, функціонування : [монографія]. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2006. 382 с.
8. Хоменко О. В. Виконавча влада : соціально-правова природа, особливості: дис... кандидата юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2005. 191 с.

Ірина КРАВЧУК,
кандидат юридичних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ В МЕЖАХ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

В умовах сьогодення узгоджена взаємодія між правоохоронними органами різних країн являється найважливішою складовою міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю та являє собою врегульовану нормами міжнародного та національного законодавства діяльність із захисту законних інтересів, прав і свобод особи, суспільства, держави й світового співтовариства від міжнародних і транснаціональних злочинів, які посягають на внутрішньодержавний порядок [1, с. 211]. Загалом така взаємодія може здійснюватися шляхом прийняття узгоджених між країнами заходів, спрямованих на припинення кримінальних правопорушень, або таких які готуються чи вчиняються; надання правової допомоги в межах кримінального провадження та проведення процесуальних дій тощо.

Як красномовно свідчать дані слідчої та судової практики, необхідність у наданні правової допомоги в межах кримінального судочинства з метою проведення процесуальних дій, виникає досить часто і обумовлюється постійним розвитком процесів міграції населення. Проте, досить часто це викликає і певні труднощі, пов'язані, перш за все, з процедурою власне самого звернення, його виконання на території іншої держави та отриманням відповіді на нього.

Необхідність у проведенні окремих процесуальних дій на території іншої держави виникає у разі наявності об'єктивних обставин, які унеможливають одержання доказів на території України і є власне підставою для звернення до їх компетентних органів. Порядок такого звернення урегульовується конкретним міжнародним (двостороннім, багатостороннім) договором, а також законодавством запитуваної держави, тобто звернення за міжнародною правовою допомогою у цьому випадку повинно ґрунтуватися як на принципах міжнародного, так і національного законодавства. Це є обов'язковою передумовою отримання доказів, оскільки у іншому випадку отримані за кордоном докази будуть визнані судом недопустимими. Іншими словами, процесуальні чи слідчі (розшукові) дії, що підлягають виконанню, повинні бути передбачені законодавством обох договірних держав, а багатосторонні та двосторонні договори лише конкретизують їхній перелік, тим самим адаптуючи його до законодавства держав. Однак із метою вирішення поставлених запитуючою державою

завдань, визначення обсягу процесуальних і слідчих (розшукових) дій може належати й до компетенції виконуючої сторони.

За відсутності міжнародного договору та у відповідності до ст. 554 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України звернення за правовою допомогою можливе на засадах взаємності за обов'язкової умови додержання встановленого КПК України порядку передачі запиту. Виходячи з положень вказаної статті, Уповноважений (центральний) орган України, направляючи до такої держави запит, письмово гарантує запитуваній стороні розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги [2; 3, с. 14-15].

Так, в межах кримінального провадження може виникнути обґрунтована необхідність у проведенні на території іншої держави таких процесуальних дій як огляду, допиту, слідчого експерименту та інших, передбачених КПК України. У цьому випадку слідчий, прокурор чи суд, в провадженні якого знаходяться матеріали справи, надсилає на ім'я уповноваженого (центрального) органу України запит про необхідність надання міжнародної допомоги, яка заключається у проведенні окремих процесуальних дій. Такий запит в міжнародних договорах про правову допомогу іменується дорученням, вимогою чи проханням, зміст та правова форма якого передбачена міжнародними договорами та ст. 552 КПК України. Власне в межах конкретного кримінального провадження такий запит досить часто іменується практичними співробітниками як окреме доручення.

У подальшому, розглянувши вказаний вище запит, уповноважений (центральний) орган зобов'язаний прийняти одне із двох можливих рішень: 1) про направлення запиту, тоді останній протягом десяти днів надсилається уповноваженому (центральному) органу іноземної держави безпосередньо або дипломатичним шляхом; 2) відмовити у направленні запиту, у цьому разі всі матеріали протягом десяти днів повертаються відповідному органу України з викладом недоліків, які потрібно усунути, або з поясненням причин неможливості направлення запиту.

Якщо запит стосується необхідності проведення допиту конкретної особи у якості свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого, до нього повинен бути доданий належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК України з метою роз'яснення особі її процесуальних прав і обов'язків. Окрім цього, повинен бути доданий перелік питань, які слід поставити особі, або відомості, які необхідно одержати від особи. Обов'язково має бути зазначено прізвище, ім'я, по-батькові й процесуальне становище осіб, з якими необхідно виконати процесуальні дії, відомості про їх місце проживання та перебування, рід занять, а також інші наявні дані, що можуть полегшити виконання запиту. Назви підприємств, установ і організацій, про які згадується у запиті про міжнародну правову допомогу, повинні бути наведені повністю, без

скорочень, із зазначенням їх юридичних адрес. Загалом, дотримання власне такої процедури проведення допиту вимагають норми вітчизняного кримінального процесуального законодавства, якими повинні керуватися відповідальні за виконання умов запиту працівники правоохоронного органу іноземної держави.

Варто наголосити, що у запиті в частині виконання окремих процесуальних дій, а саме: допит свідків, потерпілих, експертів, проведення впізнання особи або пред'явлення для впізнання речей, проведення обшуку, огляду, тимчасового доступу до речей і документів (здійснення їх виїмки), отримання зразків для експертизи тощо необхідно зазначити конкретний перелік процесуальних дій, які підлягають виконанню [3, с. 18].

У разі необхідності проведення процесуальної дії, яка передбачає отримання дозволу суду чи погодження прокурора на те, наприклад, проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна, повинна бути додана інформація про докази, які обґрунтовують потребу у її проведенні, а також засвідчена копія дозволу прокурора або суду.

Не завжди запит запитуючої держави про правову допомогу у проведенні процесуальних дій повністю відповідає нормам матеріального та процесуального права виконуючої сторони. Мається на увазі, що способи виконання прохання не повинні суперечити основним принципам законодавства запитуваної держави. Зазначене стосується й тактичних прийомів, які повинні відповідати вимогам допустимості.

Заборона на застосування певних тактичних прийомів під час проведення процесуальних дій пов'язана з тим, що у подальшому всі фактичні дані, отримані в результаті їх проведення, повинні бути оцінені з точки зору їх належності, достовірності, достатності, а найголовніше – допустимості. Якщо вони не будуть відповідати, перш за все, вимогам допустимості, то вони не можуть бути використані у подальшому під час доказування як такі, що були отримані не у визначеному законом порядку. Власне втрачається сенс проведеної роботи і власне самої взаємодії між державами.

Після виконання отриманого запиту виконуюча сторона направляє у зворотному напрямку відповідь на нього компетентним органам запитуючої сторони, додавши до неї усі процесуальні документи, складені при цьому.

На сьогоднішній день необхідність направлення запиту до іншої держави з метою проведення процесуальних дій породжує багато проблем в межах конкретного кримінального провадження, в основному це тривалість самої процедури, яка досить часто є зтяжною. Власне тому нормами КПК України передбачена можливість зупинення досудового розслідування у разі наявності необхідності виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, але при умові, що особі повідомлено про підозру.

Підсумовуючи викладене вище, хотілося б зазначити, що в умовах набуття злочинністю транскордонних та транснаціональних форм існує нагальна потреба у розвинутій системі міжнародного співробітництва, яка б змогла забезпечити швидке, повне та неупереджене як досудове розслідування, так і судовий розгляд, а також виконання інших завдань кримінального провадження. Удосконалення механізмів його реалізації з метою надання компетентної міжнародної правової допомоги під час розслідування кримінальних правопорушень вбачаємо можливим лише за умови вдосконалення національного законодавства, у тому числі з урахуванням міжнародної практики, що обумовлено активним поширенням міжнародних злочинів у світі, а передбачати абсолютно всі прояви злочинності та її суспільно-негативні наслідки у подальшому не представляється можливим.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мудряк Т., Потомська Н. Міжнародне співробітництво щодо криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. Юридичний вісник, 2014/6. С. 211-216.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. С 474. Ст. 88.
3. Порядок направлення запитів з надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні: метод. рекомендації / Кол. авт. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 44 с.

Павло КРАВЧУК,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНЦЕПЦІЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Поглиблене вивчення історії конституції необхідне з огляду на те, що оскільки Конституція є основним законом, то вона виникає як наслідок розвитку нації та її законодавства задля протидії авторитаризму і забезпечення певних прав та свобод певного народу. Цей документ є унікальним для будь-якого народу на Землі, і найкращою формою основного закону тієї чи іншої держави в загальноприйнятій практично у всьому світі системі політичних взаємовідносин влади та народу. З допомогою Конституції влада обмежується в своїх діях нормами моралі і не може вчиняти протиправних дій відносно свого народу.

У нашій державі історію Конституції потрібно вивчати в першу чергу задля того, щоб зберегти її принципи, а також правильно відповідати на виклики майбутнього, враховуючи досвід. Саме це і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті: висвітлити концепцію нової Конституції України.

Дане питання частково знайшло своє відображення у роботах В. Мусіяка, В. Гончаренко, Ю. Битяка.

Конституційний процес в Україні розпочався з проголошення Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України 1990 р. Прагнення України стати незалежною державою об'єктивно призвело до процесу розробки проекту нової Конституції України. З цією метою 24 жовтня 1990 р. Верховна Рада, керуючись постановою «Про Комісію з розробки нової Конституції УРСР», утворила конституційну комісію у складі 59 осіб на чолі із головою Верховної Ради Леонідом Кравчуком та його заступником Іваном Плющем. Конституційна комісія створила робочі групи по підготовці окремих розділів проекту Конституції, залучивши до них провідних вчених і фахівців з відповідних галузей знань. У результаті роботи комісії було підготовлено концепцію нової Конституції України, яку 19 червня 1991 р. ухвалила Верховна Рада [1, с. 938].

Основними методологічними принципами цієї концепції були:

1) відповідність положенням Декларації про державний суверенітет України;

2) розробка положення про те, що особа має найвищу соціальну цінність, її права та свободи та їх гарантії повинні бути головним пріоритетом держави;

3) пріоритет загальнолюдських цінностей, закріплення принципів соціальної справедливості, встановлення демократичного та гуманістичного вибору народу України, визнання загальновизнаних норм міжнародного права;

4) введення прямої дії норм Конституції;

5) суворий механізм внесення змін до Конституції;

6) запровадження конституційного закону для забезпечення стабільності Конституції;

7) запровадження принципу розподілу влади та незалежності законодавчої, виконавчої та судової влади, застосування системи стримувань та противаг.

Зміст концепції покликаний продемонструвати прийнятність для України загальновизнаних уніфікованих конституційних положень, розроблених теорією та практикою іноземної конституційності. Метою цих концептуальних положень було забезпечити реальне функціонування державного механізму на основі обмежень влади. Зміст принципів цієї концепції засвідчив відмову від радянського державно-правового вчення та сприйняття ліберально-демократичної традиції, яка заклала кардинально нову основу для майбутньої конституції України.

Структурно нова Конституція України мала складатися із преамбули, 9 розділів і 26 глав. Вона врегульовувала засади конституційного ладу, права та свободи людини і громадянина, відносини громадянського

суспільства й держави, територіальний устрій, державний лад, статус Кримської Автономної Республіки, національну безпеку, механізм охорони Конституції, порядок внесення змін і доповнень до Конституції [4, с. 66-76].

Ухвалення Верховною Радою 19 червня 1991 р. концепції нової Конституції України означало остаточну відмову українського суспільства від радянської політичної системи, принципи організації державної влади та відносини між нею та людиною були прямо протилежними тим, які характерні для європейської конституційності. Прийняття концепції засвідчило причетність України до застосування загальноєвропейських норм міжнародного права та розвитку на основі сучасної конституційної теорії та практики. Проголошення Верховною Радою незалежності України стало вирішальним для процесу формування сучасної внутрішньої конституційності. Закон про незалежність був прийнятий, коли зовнішні фактори стали явною загрозою суверенітету України. Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. виявила повну залежність федеральних республік від подій у Москві та їх вразливості. Лише провал московського перевороту врятував Україну від втрати національного суверенітету та повернення до тоталітарних часів.

24 серпня 1991 р. розпочалася позачергова сесія Верховної Ради України. Голова Верховної Ради Леонід Кравчук про політичну ситуацію в країні, співавторами виступили народні депутати Олександр Мороз та Ігор Юхновський. Євродепутати висловили необхідність рішучих дій щодо захисту суверенітету України: створення надійної оборонної системи, прийняття закону про статус збройних сил, що діють в Україні, вирішення питань деполітизації правоохоронних органів та вжиття заходів для забезпечення економічного суверенітету. Від імені Народної Ради І. Юхновський запропонував оголосити акт про встановлення незалежного статусу України, верховенства її конституції та законів. Оприлюднення цього закону мало бути підтверджене на республіканському референдумі.

Проект Акту незалежності України розробили народні депутати Левко Лук'яненко і Леонтій Сандуляк. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада проголосила Акт незалежності України (392 депутати – «за», 4 – «проти»). У документі стверджувалося: «Виходячи зі смертельної небезпеки, яка нависла над Україною у зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 р., продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада УРСР урочисто проголошує: Незалежність України та створення самостійної української держави – України. Територія України є неподільною і недоторканою. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і Закони України. Цей акт набирає чинності з моменту його ухвалення» [2]. Верховна Рада визнала необхідність проведення загальнонаціонального

референдуму 1 грудня 1991 р. з метою підтвердження акту незалежності та обрання Президента України. Крім того, парламент прийняв резолюцію про політичну ситуацію та невідкладні заходи щодо створення умов для запобігання новим спробам військового перевороту. Було вирішено створити Раду оборони, Збройні Сили України, Національну гвардію, прискорити формування Конституційного суду. Уряд мав організувати передачу власності союзних підприємств в Україну, ввести в обіг власну валюту та забезпечити її конвертацію. Під час референдуму 1991 року на питання «Чи підтверджуєте Ви закон про незалежність України?» 90,32% учасників референдуму відповіли – «так, підтверджую», 7,58% людей проголосували проти. Загалом у цьому взяли участь 84,18% від загальної кількості громадян, внесених до списків виборців. Результати референдуму засвідчили процес формування української політичної нації та громадянського суспільства, що є основою сучасної української конституційності [3, с. 41-42]. Вибори Президента України відбулись одночасно з референдумом. За Леоніда Кравчука проголосувало 61,59% виборців.

Прийняті Верховною Радою Декларація про державний суверенітет України 1990 р. і Акт проголошення незалежності України 1991 р. є конституційними актами, оскільки спосіб їх прийняття був законним. Між цими діями існував тісний зв'язок. Це були основні юридичні джерела конституційного процесу. Акт про незалежність України 1991 року відіграв вирішальну роль у правовій системі України. Його зміст виявив необхідність здійснення народом конституційної влади, тобто прийняття нової Конституції, яка відповідала б статусу незалежної держави. Він висловив факт зміни статусу та правового статусу України та визначив перспективи її демократичного розвитку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антологія конституційного процесу в сучасній Україні / Автор-укладач В. Мусяка. Центр Разумкова. Київ: Вид-во "Заповіт", 2017. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-antologiya_kons_processu.pdf
2. Про проголошення незалежності України. URL: gska2.rada.gov.ua/site/postanova/akt_nz.html
3. Гончаренко В. Акт проголошення незалежності України 1991 р. Велика Українська юридична енциклопедія. Т. 1. Історія держави і права України. Харків: Право, 2016.
4. Правова доктрина України. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / за заг. ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2013.

Анастасія КРАВЕЦЬ,
магістранта історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗАХИСТ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Постановка проблеми. Право на сім'ю має кожна фізична особа. А отже кожна особа є членом певної родини. За нормальних умов сімейні відносини виникають і розвиваються без участі будь-яких державних органів. Фізична особа здійснює свої сімейні права та виконує свої сімейні обов'язки вільно, на власний розсуд у межах наданих їй актами сімейного законодавства чи договором. При здійсненні своїх сімейних прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб. У разі порушення, невизнання або оспорювання сімейного права, кожна особа має право на захист його у суді.

Мета статті полягає у аналізі законодавства та літератури з означеної проблематики, характеристиці основних способів захисту сімейних прав та інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різні часи проблема захисту сімейних прав та інтересів стала предметом дослідження таких вчених, як: В. І. Борисова, І. Єфремова, Л. В. Красицька, З. В. Ромовська, В. І. Труба, Г. В. Чурпіта та ін.

Виклад основного матеріалу. Згідно з частиною 1. ст. 55 Конституції України, права та свободи людини захищаються судом [1]. Захист сімейних прав – це передбачені законом заходи, що здійснюються державними, як правило, судовими, та іншими, органами і спрямовані на визначення цих прав, поновлення останніх та покладення краю їх порушенням.

Кожен учасник сімейних відносин має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу (ст. 18 СК України) [2]. Таке право надається члену сім'ї, який досяг чотирнадцяти років. Одним із форм захисту в сімейному праві є самозахист. Така форма може застосовуватися у разі порушення права або виникнення загрози його порушення, а також у випадку необхідності припинити або ж попередити правопорушення. При цьому заходи, які застосовуються, мають відповідати як характерові, так і змістові правопорушення.

Крім того, у Сімейному кодексі України визначений перелік способів захисту сімейних прав та інтересів. Такими способами є:

- 1) встановлення правовідношення;
- 2) примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку;
- 3) припинення правовідношення, а також його анулювання;
- 4) припинення дій, які порушують сімейні права;

- 5) відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права;
- 6) відшкодування матеріальної та моральної шкоди;
- 7) зміна правовідношення [4, с. 23].

Важливу роль у механізмі захисту сімейних прав та інтересів відіграють органи опіки та піклування (19 ст. СК України). Зокрема, вони можуть займатися такими видами діяльності, як: звернення до суду в інтересах певних категорій осіб для захисту їхніх прав (позбавлення батьківських прав, скасування усиновлення чи визнання його недійсним); участь у судовому розгляді певних категорій справ, визначених законом (справи пов'язані з місцем проживання дитини, позбавленням та поновленням батьківських прав, управління батьками майном дитини та ін.); самостійне вирішення окремих спорів або надання згоди на вчинення їх. Певними повноваженнями щодо захисту сімейних прав та інтересів окремих категорій осіб, наділений і прокурор. Він має право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним (42 ст. СК України), про визнання шлюбу неукладеним (48 ст. СК України), про позбавлення батьківських прав (165 ст. СК України) та ін [2].

Варто відмітити, що судовий захист сімейних прав має певні особливості у порівнянні із захистом інших прав фізичних та юридичних осіб, а саме: захист сімейних прав у переважній більшості випадків здійснюється у порядку цивільного судочинства; особливості розгляду справ, що виникають з сімейних правовідносин, визначаються не тільки нормами ЦПК України, а й нормами сімейного законодавства; при розгляді сімейних справ має свою специфіку і реалізація диспозитивних повноважень суду, яка не завжди передбачена у законодавстві про цивільне судочинство, а впливає з аналізу сімейно-правових норм; поряд з диспозитивністю у сімейних справах у більшій мірі ніж в інших присутній певний елемент публічності, оскільки публічний характер деяких категорій шлюбно-сімейних справ потребує посилення активності таких учасників процесу, як прокурор та органи опіки та піклування, а також і процесуальної активності суду у деяких категоріях справ; справи, що виникають з сімейних правовідносин мають також особливості підсудності; справи, що виникають з сімейних правовідносин, можуть розглядатися за правилами будь-якого виду провадження: наказного, позовного чи окремого; у деяких сімейних справах суд допускає негайне виконання рішень (аліменти) [3, с. 211-213].

Висновок. Отже, кожен учасник сімейних відносин має право на захист своїх прав та інтересів. Захист сімейних прав та інтересів є діяльністю, спрямованою на відновлення, визнання, припинення порушення сімейних прав та охоронюваних законом інтересів учасників сімейних відносин. Захист здійснюється шляхом застосування заходів примусового характеру до порушника сімейних прав та інтересів. Сама специфіка судового захисту сімейних прав залежить від специфіки сімейних

правовідносин, які мають виражений особистий характер, проте їх захист становить одне з основних завдань української держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
2. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10. 01. 2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.rada.gov.ua/show/322-08
3. Борисова В. І. Сімейне право України : підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2012. 322 с.
4. Єфремова І. Заходи сімейно-правової відповідальності як способи захисту сімейних прав та інтересів. Цивільне право і процес. 2017. № 5. С. 21–24.
5. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: [монографія]. Київ: Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
6. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підруч. [для студ. вищих навч. закл.]. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с.
7. Труба В. І. Питання здійснення права на захист сімейних прав та інтересів у судовому порядку. Правова держава. 2014. № 18. С. 76–79.
8. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : [моногр.]. Київ: Алерта, 2016. 434 с.

Анна КРАВЧЕНКО,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**ІСТОРІЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В ЗАРУБІЖНИХ
КРАЇНАХ ТА В УКРАЇНІ**

В наш час більшість існуючих країн притримуються республіканської форми державного правління. Однією з головних ознак республіки є наявність інституту президентства у політичній системі країни. Вивчення процесу його появи, становлення і розвитку має велике значення для усвідомлення ролі цього інституту в сучасному світі [2, с. 23].

Поняття «президент» походить від латинського слова «*praesidens*», що означає «той, хто сидить попереду». Вперше президенти виникли в античні часи. На той час це були особи, котрі очолювали народні збори в країнах Середземномор'я. Через деякий час таке найменування стало посадою. Яскравим історичним прикладом такого явища є виникнення посади Президента Сенату в Стародавньому Римі. Хоча за цим поняттям і був закріплений певний політичний зміст, проте він був далеким від сучасного розуміння поняття «президент».

Сьогодні під поняттям «президент» передбачається посада глава держави, якого громадяни тієї чи іншої країни обрали на президентських виборах. Президент посідає верховне місце в ієрархії державних інститутів

і реалізує вище представництво держави у внутрішньому житті країни та вище представництво держави у міжнародних відносинах.

Слід відмітити, що однією з найголовніших і загальних ознак інституту президентства є його виборність різними методами і терміновість повноважень. В сучасному світі існують різноманітні моделі президентської влади, котрі мають відмінні найменування в Конституціях різних держав. Найперша президентська республіка виникла в США. До її створення в цій країні законодавча і виконавча влада були зосереджені в єдиному представницькому органі – Континентальному Конгресі. Оскільки діяльність Конгресу з реалізації прийнятих ним законів була досить неефективною, постало питання про розподіл законодавчої та виконавчої влади.

Це питання було вирішене на Конституційному конвенті, який відбувся в 1787 році в американському місті Філадельфія. В результаті, після довгих дискусій, президент США став одноосібним главою держави, був наділений великим об'ємом повноважень та зайняв провідне місце в системі державного правління [6, с. 55].

Наступними після США президентську форму правління створили держави Латинської Америки. Посада президента була введена ними в першій половині XIX століття під прямим геополітичним впливом США. Не дивлячись на те, що дані політичні системи були досить схожі, президентські республіки в південноамериканських країнах з моменту свого створення представляли собою їх особливий різновид. Він володів рядом таких специфічних ознак як високий ступінь централізації державної влади, перевага насильницьких та недемократичних методів досягнення влади. Таким чином, роль виконавчої стала абсолютною [3, с. 90].

Президентські республіки в Європі вперше виникли у Франції і Швейцарії в 1848 році. Це були зовсім різні президентські республіки, і їх одночасна поява викликана швидше за все особливостями історичного розвитку Франції і Швейцарії, ніж якимось загальним зв'язком. Президент Швейцарської Конфедерації обирався зі складу членів Федеральної Ради на загальному засіданні палат Федеральних Зборів строком на 1 рік. Він міг переобиратись необмежену кількість разів із обов'язковою перервою в один рік, володів такою ж компетенцією і відповідальністю перед народними представниками, як і члени Ради.

Перша Французька Республіка була проголошена її Конституцією 1848 року. В статті 43 зазначалось, що народ французької держави покладає на єдиного громадянина реалізацію виконавчої влади. Стаття 44 закріпила вимоги до кандидата на посаду глави держави: ним могла бути людина, що народилась у Франції і прожила в ній не менше 30 років, яка ніколи не втрачала свою «французьку гідність». Обрався президент на чотири роки та мав право бути переобраним, але тільки по закінченню чотирьох років після свого попереднього президентського строку [5, с. 531].

В інших існуючих на той час країнах до кінця XIX століття переважала монархічна форма державного правління. В XX столітті, зважаючи на такі чинники, як світові війни та революції, виникла велика кількість нових незалежних держав. Президентські республіки були створені не у всіх таких країнах, але у більшості виникла посада глави держави. Так, в Європі після Першої світової війни посада державного лідера була введена у Веймарській республіці, Чехословаччині, Латвії, Естонії, Польщі, Литві, Австрії, Туреччині. Інститут президентства в першій половині XX століття також з'явився в Азії: його ввели у себе такі країни як Ліван, Сирія, Філіппіни.

По закінченню Другої світової війни в Європі знову постали країни з президентським правлінням: Португалія, Мальта, Італія, Греція. В Азії президентський пост був введений в Індії, Південній Кореї, Тайвані, Південному В'єтнамі, Бангладеші, Ірані, Пакистані, Афганістані.

На думку окремих дослідників, в Україні найдавнішим закріпленням конституційної моделі президентської республіки можна вважати «Пакти і Конституції законів і вільностей Війська Запорізького» Пилипа Орлика. Хоча, відповідно до вказаного документу, у ролі глави держави передбачалася посада гетьмана, а не президента.

Відомий український історик, громадський та політичний діяч Михайло Грушевський у проекті Конституції УНР закріпив посаду президента, як глави держави. Але потім таке положення було скасовано.

За час перебування України в Радянському Союзі незалежний інститут президентства в Україні не мав розвитку. Президія Верховної Ради УРСР виконувала функцію глави держави.

90-ті рр. XX ст. стали часом розвитку інституту президентства в Україні. 19 червня 1991 року була схвалена «Концепція нової Конституції України». Вона передбачала форму організації державної влади в Україні у вигляді президентської республіки. Подальші проекти Конституції України (їх налічувалось близько 15) теж закріплювали інститут президентства в державі [1, с. 100].

Змінами до конституції УРСР (1978 року) від 5 липня 1991 року Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановила заснування поста Президента Української Радянської Соціалістичної Республіки. Першим Президентом України став Леонід Кравчук.

Самостійного незалежного визначення інститут президентства набув 8 червня 1995 року. Тоді був прийнятий Конституційний договір, стаття 19 якого закріпила таке положення: Президент України є главою держави і главою виконавчої влади України. 28 червня 1996 року була прийнята Конституція України, згідно з якою Президент України є главою держави (ст. 102), а повноваження і статус глави виконавчої влади щодо президента

було скасовано. Наразі статус і повноваження Президента України закріплені в Розділі V Конституції України [4].

В даний час в політичних системах багатьох країн інститут президентства є основоположним елементом. Держава сама може вирішувати, яку роль буде відігравати державний лідер в її політичному устрої.

Список використаних джерел та літератури:

1. Агафонов С. Історичний розвиток інституту глави держави в Україні /Агафонов С. // Право України. – 2001. – № 7.
2. Гориславская К., Шевнина О. Формирование института президентства: историко-правовые аспекты (XVIII–XIX вв.) // Вестник Пензенского государственного университета. – 2015. – №2. – С. 23-26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rucont.ru/efd/549631>
3. Жабров А.В. К вопросу о базовых моделях института президентства в демократизирующихся политических системах. История и политология. – 2013. – № 2. – 87 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
5. Маркс К.Г., Энгельс Ф. Сочинения / Изд. 2: Том 7. М.: Государственное издательство политической литературы. – 1956. – 669 с.
6. Толочко А.В., Гришаева О.Н. Институт президентства в республиканской форме правления: проблемы концептуализации // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2016. – 54 с.

Анна КРАВЧЕНКО,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**НЕВДАЛА СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВОПОРУШЕННІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ
АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ**

В теорії кримінального права України при розгляді поняття «співучасть у кримінальному правопорушенні» надають таку інтерпретацію: це умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення. Діяльність певних осіб, об'єднаних спільною кримінально-протиправною метою, повинна бути успішною та результативною, щоб визнати їх як співучасників. Проте, не завжди на практиці можна простежити успішність вчинення кримінального правопорушення. Саме тому існує поняття невдалої співучасті у кримінальному правопорушенні. Кримінальним кодексом України таке поняття не передбачено, однак це кримінально-

правове явище має місце у слідчо-судовій практиці та є предметом дослідження у кримінально-правовій науці.

Питання щодо поняття, сутності, змісту та значення невдалої співучасті у доктрині кримінального права є проблемним та суперечливим. Актуальність окресленої проблеми обумовлена необхідністю відокремлення співучасті у кримінальному правопорушенні від схожих до неї форм індивідуальної кримінально-протиправної діяльності. Вивченням цього питання в свій час займалися такі вчені, як: П. Ф. Тельнов, Г. А. Кригер, Ф. Г. Бурчак, М. І. Бажанов, П. І. Гришаєв, М. С. Таганцев, В. В. Пітецький та інші вчені.

У науці кримінального права немає єдності щодо розуміння змісту та сутності невдалої співучасті. П. Ф. Тельнов зазначав, що така співучасть утворюється тоді, «коли всупереч волі винного не досягнуто спільності діянь» [1, с. 156]. Ф. Г. Бурчак стверджував, що «діяльність того, хто прагнув породити спільне вчинення злочину, не обмежується виявленням умислу, тобто некараною стадією розвитку злочинної діяльності» [2, с. 183-184].

Щодо єдиної термінології, то тут також не досягнуто консенсусу в думках різних вчених. Одні говорять про безнаслідкову співучасть або невдалу співучасть у кримінальному правопорушенні [3, с. 260], інші – про співучасть на стадії готування або замаху [4, с. 240-250], треті – про співучасть при незакінченому і закінченому кримінальному правопорушенні та невдалу співучасть [1, с. 156-158]. Наведені вище терміни охоплюють різні явища, які не є тотожними. Отже, їх поєднання або довільне вживання не є вірними.

Безнаслідкова співучасть має місце, коли кожен зі співучасників виконав своє завдання, але виконавець не довів кримінальне правопорушення до кінця з причин, що не залежали від його волі, а тому вчинив лише готування до кримінального правопорушення або замах на його вчинення, на яких його кримінально-протиправна діяльність була припинена або перервана. Такі діяння співучасників якісно відрізняються від випадків, коли особам навіть не вдалося досягти змови на спільне вчинення кримінального правопорушення або підшукати співучасника.

Співучастю на стадії готування до кримінального правопорушення або замаху на його вчинення слід розуміти ситуації, коли кожен зі співучасників виконав своє завдання, а виконавець добровільно відмовився від доведення до кінця кримінального правопорушення.

Щодо невдалої співучасті слід розуміти такі ситуації, коли потенційний виконавець відхилив зусилля організатора, підбурювача або пособника, спрямовані на спільне вчинення кримінального правопорушення, тобто потенційний виконавець або взагалі не вчиняв і не збирався вчиняти кримінально-протиправних дій, або хоча й збирався їх здійснити, але потім передумав і не здійснив [2, с. 183].

Існує думка, відповідно до якої кваліфікувати невдалу співучасть слід як готування до співучасті. Вважаємо, що питання кваліфікації невдалої співучасті необхідно вирішувати залежно від характеру (виду) тієї ролі, яку прагнув виконати співучасник, а саме: невдала організаційна діяльність (організатор кримінального правопорушення); невдале підбурювання (підбурювач до вчинення кримінального правопорушення); невдале пособництво (пособник вчиненню кримінального правопорушення).

Дії організатора слід вважати невдалими у випадках, коли: 1) суб'єкти, зусилля яких він намагався об'єднати з метою спільного вчинення кримінального правопорушення, відхиляють його пропозицію; 2) або спочатку погоджуються з ним, а потім відмовляться від вчинення кримінального правопорушення; 3) а також у випадках, коли він безуспішно намагався організувати злочинну організацію чи організовану групу.

Невдале підбурювання має місце тоді, коли потенційний виконавець відхиляє пропозицію підбурювача вчинити кримінальне правопорушення. О. В. Ус пропонує розглядати невдале підбурювання у двох аспектах: 1) у вузькому – коли підбурювачу не вдалося викликати рішучість на вчинення кримінального правопорушення або участь у його вчиненні; 2) у широкому – у випадках, коли згода на спільне вчинення кримінального правопорушення досягнута, але кримінальне правопорушення не було доведено співучасниками до кінця (при скоєнні незакінченого кримінального правопорушення у співучасті). При цьому вчена правильно наголошує, що підбурювання слід визнавати невдалим лише за умови, якщо діяльність, спрямована на схилення особи до кримінального правопорушення, не вдалася у зв'язку із відхиленням (несприйняттям) потенційним співучасником пропозиції підбурювача вчинити кримінальне правопорушення або взяти участь у його вчиненні [5, с. 111-112].

Пособництво слід вважати невдалим, коли потенційний виконавець з тих чи інших причин не скористався вчиненими діями пособника або якщо ці дії пособника були скоєні після закінчення кримінального правопорушення або його припинення. Невдале пособництво інколи відрізняється від невдалої організаційної діяльності і невдалого підбурювання тим, що виконавець, не скориставшись запропонованими йому «послугами» пособника, вчинив кримінальне правопорушення знаряддями, які сам пристосував, або ж сам віднайшов зручні йому способи (методи) вчинення кримінального правопорушення. За цих обставин співучасті немає, оскільки в діяннях співучасників відсутня ознака спільності.

Отже, у наведених вище ситуаціях діяння організатора, підбурювача або пособника щодо вчинення певного кримінального правопорушення вважаються невдалими (нереалізованими). Саме тому, про співучасть у такому разі не може йтися, оскільки відсутні або кримінально-протиправні діяння виконавця, або суб'єктивний зв'язок між діяннями організатора,

підбурювача, пособника та виконавця кримінального правопорушення. За таких умов діяльність організатора, підбурювача й пособника не може розглядатися як виявлення умислу (наміру), так як для нього характерна відсутність будь-яких діянь на шляху його реалізації. При невдалій співучасті має місце діяння суб'єкта, спрямоване на спільне вчинення кримінального правопорушення, яке, однак, не призвело до його здійснення з причин, що не залежали від нього.

Для обґрунтування позиції щодо кваліфікації невдалої співучасті як підготовчих дій до вчинення кримінального правопорушення доцільно звернутися до статей 14 та 15 КК, з аналізу яких можна стверджувати, що стадії попередньої кримінальної протиправної діяльності відрізняються головним чином тим, що при замаху має місце безпосереднє посягання на охоронюваний кримінальним законом об'єкт, чого немає у випадку готування до кримінального правопорушення. Саме тому, невдалі спроби здійснити функції організатора, підбурювача або пособника не становлять безпосереднього посягання на охоронюваний кримінальним законом об'єкт, що саме по собі виключає можливість кваліфікації їх як замаху на кримінальне правопорушення. Дії, що розглядаються, завжди являють собою не більше, ніж створення умов для вчинення кримінального правопорушення, тобто є готуванням до його вчинення. Кваліфікувати їх потрібно за ч. 1 ст. 14 КК і за статтею Особливої частини КК, яка передбачає кримінальне правопорушення, до вчинення якого особа готувалася [1, с. 16]. Те, що невдалу співучасть слід вважати готуванням до кримінального правопорушення, обумовлено ще й тим, що при невдалій організаційній діяльності, невдалому підбурюванні та невдалому пособництві не вчиняються дії, які хоча б частково утворювали об'єктивну сторону конкретного складу кримінального правопорушення. Нарешті, оцінка вчиненого як готування до кримінального правопорушення пояснюється тим, що інші співучасники, на відміну від виконавця, не відмовляються від вчинення кримінального правопорушення.

Отже, саме за відсутності єдності у визначенні поняття, змісту та сутності вважаємо, що необхідність нормативного врегулювання питання про відповідальність за невдалу співучасть у кримінальному законодавстві України є очевидною.

Список використаних джерел та літератури:

1. Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. М. : Юрид. лит., 1974. 208 с.
2. Бурчак Ф. Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву / Ф. Г. Бурчак. К. : «Наукова думка», 1969. – 216 с.
3. Уголовное право. Общая часть. Учебник для вузов. / Отв. ред. Козаченко И.Я., Незнамова З.А. М. : Изд. группа ИНФРА.М-НОРМА. 1997. 516 с.
4. Гришаев П. И., Кригер, Г. А. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. М.: Госюриздат, 1959. 255 с.

5. Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: монографія / О. В. Ус. Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2007. 264 с.

Лілія КРИКОТНЮК,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ ТА ОСНОВНІ ПРАВИЛА ЇХ НАКЛАДАННЯ

Проблема визначення загальних характеристик адміністративних стягнень була і залишається однією з провідних тем для досліджень як у вітчизняній, так і зарубіжній юридичній науковій літературі. Від того, що розуміється під системою адміністративних стягнень, а саме за яких умов і в якому порядку вони накладаються та які каральні методи передбачають, залежить майже все, що асоціюється з адміністративним стягненням. Незважаючи на те, що адміністративні стягнення є одним з провідних елементів інституту адміністративної відповідальності, вони, зазвичай, не досліджувалися як самостійне правове явище. Актуальність і важливість досліджуваної теми полягає у всебічному аналізі порядку та умов накладення адміністративних стягнень за вчинення різного роду адміністративних правопорушень та визначенні їх загальних характеристик.

Визначеній проблематиці присвятили свої роботи такі науковці, як Гриценко І.С., Хорощак Н.В., Штефан С.М., Коломієць Т.О., Марчук В. М., Сорока Л. В., Цветков В. В., Бандурка О. М., Шергин А.П., Бахрах Д. Н.

Мета статті полягає у визначенні основних характеристик адміністративних стягнень та аналізі порядку, умов та правил накладення адміністративних стягнень за вчинення різного роду адміністративних правопорушень на основі чинного законодавства України.

Порядок накладання адміністративних стягнень визначається Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та застосовується відповідно до ст. 23 КУпАП, з метою перевиховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення в дусі додержання законів, поваги до правил співжиття встановлених Конституцією України, а також запобігання вчиненню нових правопорушень, як самими правопорушниками, так і іншими особами.[1, с. 11-15] Накладання адміністративних стягнень здійснюється з урахуванням: характеру вчиненого правопорушення, властивості особи порушника, ступені його вини і майнового стану, а також обставини, які пом'якшують відповідальність за вчинений злочин (щире каяття винного, вчинення злочину вагітною жінкою, жінкою, яка має немовля до одного року або неповнолітнім і т. д) та обтяжують її (вчинення злочину у стані

алкогольного сп'яніння, подальший прояв неправомірної поведінки, вчинення правопорушення групою осіб і т. д.).

«Загальні правила накладання адміністративних стягнень за вчинення різного роду адміністративних правопорушень закріплені в 4 главі Українського Кодексу про адміністративні правопорушення. Зміст даної глави складається з дев'яти статей:

- Загальні правила накладення стягнення за адміністративне правопорушення (ст. 33);
- Обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення (ст. 34);
- Обставини, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення (ст. 35);
- Накладення адміністративних стягнень за вчинення кількох адміністративних правопорушень (ст. 36);
- Обчислення строків адміністративного стягнення (ст. 37);
- Строки накладення адміністративного стягнення (ст. 38);
- Строк, після закінчення якого особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню (ст. 39);
- Направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі (ст. 39);
- Покладення обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду (ст. 40);
- Судовий збір (ст. 40) [3]»

Згідно чинного законодавства, а саме ст. 38 КУпАП адміністративне стягнення за вчинений злочин має бути накладене не пізніше, ніж через два місяці з дня його вчинення; при тривалому правопорушенні – не пізніше, ніж через два місяці з дня його виявлення. За адміністративні правопорушення пов'язані з корупцією, а також окремі правопорушення передбаченні статтями 164-14, 212-15, 212-21 КУпАП передбачається накладання адміністративних стягнень протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення. Застосування особливих правил накладання адміністративних стягнень за вчинення окремих адміністративних правопорушень обумовлюється їх підвідомчістю суду, об'єктом посягання та закриттям кримінального провадження [2].

Стаття 37 КУпАП містить положення про строки адміністративного арешту, які визначаються сукупністю діб, виправні роботи – сукупністю днів або місяців, позбавлення спеціального права особи – сукупністю днів, місяців або років [3].

Відповідно до статті 24 КУпАП адміністративні стягнення в залежності від тяжкості причин, що передували їх вчиненню поділяються на такі види з урахуванням зростання суворості:

- попередження (ст. 26 КУпАП);
- штраф (ст. 27 КУпАП);

- оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення (ст. 28 КУпАП);
- конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (ст. 29 КУпАП);
- позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (ст. 30 КУпАП);
- громадські роботи (ст. 30-1 КУпАП);
- виправні роботи (ст. 31 КУпАП);
- адміністративний арешт (ст. 32 КУпАП) [5].

За правопорушення вчинені неповнолітніми особами КУпАП передбачаються такі різновиди адміністративних стягнень, як зобов'язання вибачитися перед потерпілим; різноманітні застереження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [4].

Загальні правила накладання адміністративних стягнень закріплені у статті 33 КУпАП й визначають ряд першочергових засад, які обумовлюють притягнення особи до адміністративної відповідальності та міру її покарання [4].

Отже, враховуючи все вище сказане, можна зробити наступні висновки: адміністративне стягнення є мірою юридичної відповідальності, яка має на меті перевиховання особи, яка вчинила визначений злочин а також запобігання вчинення нею та іншими особами нових правопорушень. Загальні правила накладання адміністративних стягнень містяться в 4 главі КУпАП, яка складається з дев'яти статей. В залежності від тяжкості вчинення адміністративного правопорушення залежить міра адміністративного стягнення, яка закріплюється в 24 статті КУпАП. За вчинення адміністративних правопорушень неповнолітніми передбачені окремі види адміністративних стягнень.

При накладанні адміністративних стягнень за вчиненні правопорушення обов'язково враховується майновий статус особи, ступінь його вини, властивості особи порушника, а також обставини що полегшують та обтяжують відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень.

Законодавство України та загальні правила накладання адміністративних стягнень, які закріплені у статті 33 КУпАП та повністю регулюють першочергові засади притягнення винної особи до адміністративної відповідальності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Авер'янов В. Потрібні нові концептуальні засади створення проекту Кодексу України про адміністративні проступки /- В. Авер'янов, Д. Лук'янець, Н. Хорошак // Право України. – 2004. – № 11. – С. 11-15.

2. Види адміністративних стягнень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm-vidpov/pages/rozdil_3.html (дата звернення 19.11.2020)
3. Загальні правила накладення адміністративних стягнень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libnet.com/content/10203_Zagalni_pravila_nakladennya_administrativnih_styagnen.html (дата звернення 19.11.2020)
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення N 8073-X від 7 грудня 1984 року. Редакція від 05.06.2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122.

Владислав КРИШТОП,
ліцеїст 10-Б класу,
Житомирський обласний ліцей
Житомирської обласної ради
м. Житомир, Україна

ТРАНСПЛАНТАЦІЯ ТА БІОЕТИКА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК VS ВЗАЄМОВИКЛЮЧЕННЯ

Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» 2018 року започаткував новий етап реформування законодавства у вітчизняній трансплантології. У нашій державі існує не лише потреба у трансплантації, а й достатньо великий донорський потенціал, який міг би забезпечити близько 10 тис. трансплантацій на рік (2018 року в Україні зроблено 126 трансплантацій, за кордоном – 121), в той час, як за словами міністра охорони здоров'я Максима Степанова, щодня у нас вмирає 9 людей, не дочекавшись операції з пересадки органів [8].

Однією з причин такого становища в трансплантології України вважають проблеми, пов'язані з біоетикою, що органічно поєднує новітні досягнення біологічної науки й медицини з принципами моральності, і вважається у сучасному суспільстві ознакою цивілізованості.

Біоетичні питання все частіше привертають увагу авторів, що працюють у різних галузях наукових знань. Безпосередньо правові проблеми біоетики, їх міжнародно-правові аспекти розглядають у своїх працях П. Вітте, С. Стеценко, І. Сенюта, Р. Гревцова, М. Медведєва, А. Абашидзе, А. Солнцев, Є. Тарасьянц, Н. Седова, А. Овсяк, П. Тищенко, Г. Терешкевич, О. Кашинцева й ін. [2, с. 196].

Метою статті є дослідження проблем, пов'язаних із трансплантологією в Україні та її співвідношенням із біоетичними принципами, завданнями – з'ясування міжнародно-правових стандартів

прав людини й проблемами їх впровадження в Україні, визначення можливих шляхів їх вирішення.

Вперше термін «біоетика» з'явився 1927 року у статті Фріца Ягра «Біоетичний імператив» як поняття про моральні засади використання лабораторних тварин і рослин. Сучасне уявлення про біоетику на початку 70-х років минулого століття розробив американський біохімік Ван Ренсселер Поттер [4, с. 196]. Нині біоетика перетворилася на визнану дисципліну, об'єктом якої сучасні науковці визначають втручання людини в природні процеси, її ставлення як до навколишньої, так і до людської природи, а предметом – моральні проблеми виживання людства та збереження Життя. Біоетика або етика життя – розділ прикладної етики, філософської дисципліни, що вивчає проблеми моралі насамперед стосовно людини, визначає, які дії щодо неї з морального погляду є припустимими, а які є неприпустимими [4, с. 196].

Для юридичної науки визначальний інтерес становить зв'язок біоетики з правом у контексті забезпечення прав людини, а саме – прав «четвертого покоління», що почали формуватися у 1990-х рр. й були обумовлені відкриттями у галузі медицини, генетики, біології.

Однак свій початок міжнародно-правові стандарти прав людини у сфері біоетики, як вважають дослідники цієї галузі, беруть із «Нюрнберзького кодексу», укладеного за результатами розгляду справ медичних досліджень на людях в роки Другої світової війни у Нюрнберзі 1946 року [4, с. 197], який не мав обов'язкової юридичної сили, як і Гельсинська декларація про етичні принципи медичних досліджень за участю людини 1964 р., Міжнародні етичні керівні принципи щодо біомедичних досліджень над людьми 1982 р., Загальна декларація «Про геном людини й права людини» 1997 р. та Універсальна декларація з біоетики і прав людини 2005 р. [4, с. 198].

Першим обов'язковим для виконання міжнародно-правовим актом у сфері біоетики вважають загальноєвропейську Конвенцію про захист прав та гідності людини щодо застосування досягнень біології й медицини (Конвенція про права людини й біомедицину) 1997 р., яка набула чинності 1999 р., та додаткові Протоколи до неї [4, с. 198].

В Україні Закон «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» було ухвалено 1999 року, а також – цілу низку підзаконних актів, які, однак не призвели до реальних кроків по впровадженню закону в життя, навіть після підписання нашою державою Конвенції Ов'єдо 22.03.2002 року, яка й досі не ратифікована Україною [1, с. 16].

Національні конгреси з біоетики, які від початку 2000-х років відбувалися у Києві, наполягали на прискоренні ратифікації Конвенції Україною з метою більш повної реалізації біоетичних принципів у нашій державі та розширення міжнародної співпраці, але лише 2010 року в нашій

державі було створене Українське відділення кафедри ЮНЕСКО з біоетики Міжнародного Центру Здоров'я, Права та Етики Юридичного факультету Університету м. Хайфи, підтримане Національним комітетом з питань біоетики Національної Академії наук України (НАНУ) [4, с. 199].

Повільно впроваджуються в дію й положення вже згадуваного закону 1918-го року, що дозволяє пересадку органів після смерті людини, яка за життя дала на це згоду, перехресне донорство, і передбачає побудову системи трансплантації зі створенням реєстру донорів, підготовку трансплант-координаторів тощо [10, с. 8], який мав запрацювати із 2019-го. Підготовка трансплант-координаторів розпочалася в лютому 2019, а в грудні 2019 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині». У запуску Єдиної державної інформаційної системи трансплантації (ЄДІСТ – саме в ній міститимуться дані про донорів та реципієнтів, аби вчасно знайти «пару») теж відбулися затримки [6, с. 133]. На її створення ще 2018 року виділили 26,23 млн. грн, але через відсутність достатньої нормативної бази відповідального органу управління, запуск відклали до січня 2021 року. Не обладнано й лікарні апаратами для встановлення факту смерті мозку у донорів.

Наразі МОЗ працює над розробкою підзаконних актів і планує запровадити ефективний механізм забезпечення пацієнтів з пересадженими органами необхідними ліками. Але відсторонення лікарів від закупівлі ліків, коли ключовим фактором при закупівлі залишається найнижча ціна, спричиняє пряму загрозу життю людини. Проблему становить також пом'якшення покарання за шкоду (за ненавмисне її спричинення медик не нестиме відповідальності, а за навмисну шкоду – 3 роки або штраф у розмірі 8,5 тис. грн.), а також недостатня увага законодавця до незаконної посередницької діяльності лікарів. Із тексту закону зникло покарання за несанкціоноване втручання в електронну систему та за порушення конфіденційності [3, с. 180].

Існують біоетичні проблеми із відбором органів для трансплантації, оскільки пересадка органів від живого донора пов'язана із серйозним ризиком для здоров'я останнього і є психофізіологічною травмою. Виникають моральні проблеми, пов'язані з поінформованістю та забезпеченням добровільності через ймовірний сімейний тиск і навіть примушування потенційного донора. Хоча купівля-продаж органів заборонена як міжнародним, так і українським законодавством (згідно зі ст. 18 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», за винятком кісткового мозку), через дефіцит органів для трансплантації, який змушує хворих шукати неординарні джерела отримання донорських органів, та зубожіння більшої частини населення виникає проблема незаконної трансплантації [3, с. 180].

Отже, ключові проблеми трансплантації органів та тканин тісно співвідносяться з основними питаннями біоетики, першочерговим завданням якої є забезпечення дотримання й захисту прав донора та інших учасників зазначених правовідносин. Важливим кроками до подолання протистояння між потребами трансплантації та основоположними принципами біоетики в нашій країні мають стати:

- удосконалення законодавчої бази, достатнє державне фінансування, запровадження передового досвіду європейських країн щодо врегулювання трансплантації органів [5, с. 701];
- впровадження заміни природних органів штучними, що наразі гальмується через нераціональне використання бюджетних коштів [3; с.182].
- зміна концепції незгоди на концепцію згоди, а також створення «картки донора анатомічного матеріалу»[6, с. 134];
- посилення кримінальної відповідальності медичних працівників за порушення закону про порядок трансплантації та зловживання службовим становищем [3, 181];
- проведення роботи серед населення щодо шкоди для здоров'я втрати органу чи його частини та ймовірності стати жертвою шахрайських дій внаслідок наміру продати органи, на що штовхає їх низький рівень життя [5, с. 702] тощо.

Загалом використання інноваційних технологій у медицині третього тисячоліття повинно здійснюватися виключно на користь людству, що має закріплюватись правом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бабич О. Трансплантація: правове регулювання та механізми реалізації в Україні *Юридична газета*. 2017. С. 16-17. URL: <https://www.pressreader.com/ukraine/yurydychna-gazeta/20170207/281676844648294> (дата звернення: 08.10.2020).
2. Байдак Ж. В., Нестеренко К. О. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини: право на життя в режимі очікування. URL: https://cuesc.org.ua/Stypendialnyi%20konkurs_2019.pdf (дата звернення: 08.10.2020).
3. Барсученко О. Ю. Кримінально-правові проблеми трансплантації в Україні: шляхи їх вирішення та перспективи розвитку. *Інформація і право*. 2018 № 2. С. 177-182. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/20_4.pdf (дата звернення: 08.10.2020).
4. Гулевська Г. Ю., Сергеева С. М. Біоетика та права людини: міжнародно-правовий аспект. *Форум права*. 2011. № 3. С. 196-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_36 (дата звернення: 11.10.2020).
5. Крайник Г.С., Савчук Б. П. Проблематика розвитку трансплантації в Україні. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4/161.pdf> (дата звернення: 11.10.2020).
6. Новицька М. М. Основні зміни законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людині. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 132-136.

7. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19>.

8. Терещук Г. Пересадка органів в Україні: посмертно людина врятувала життя трьом пацієнтам. URL: [http://10.08.2020 www.radio svoboda.org/a/30776401.html](http://10.08.2020%20www.radio%20svoboda.org/a/30776401.html) (дата звернення: 04.10.2020).

Марія КОНДРАТЮК,
студентка факультету права,
державного управління та національної безпеки,
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ В ЄС ВІД ПОЧАТКУ ДО СЬОГОДЕННЯ

Європейський союз – співдружність країн, де реально панує принцип верховенства права і людина та її права визнаються найвищою цінністю, а отже, і має певний стратегічний курс розвитку у сфері прав та свобод людини. Говорячи про права та свободи, варто пам'ятати, що за кожним з них стоїть і обов'язок, який може не регламентуватися нормативними актами, проте на нашу думку, впливає з принципу правової визначеності, що означає можливість розуміння суб'єктом наслідків підпорядкування чи ігнорування нормативних актів.

До основних джерел права у сфері основних прав та свобод можна віднести Хартію основних прав і свобод [1], що набрала чинності разом із Лісабонським договором у 2009 році, Загальна декларація прав людини від 1948 року [2] та Конституції держав-членів ЄС. В основному, усі вище зазначені нормативні акти дублюють один одного визначаючи основні економічні, політичні, духовні, культурні та соціальні права, проте у кожному переліку зазначається, що він не є вичерпним. Отже, права та свободи умовно є формальними та неписемними. Стратегія розвитку, полягає саме у розширенні формально закріплених прав та свобод, тим самим адаптуючи правовий статус людини до сучасних потреб.

В основу Хартії покладено принцип поваги до людини, та визнання її найвищою цінністю, а до основних обов'язків відносить повагу до людини, до думок дитини, отримувати безкоштовну освіту та якісну медицину.

Хартія основних прав і свобод, Загальна декларація прав людини та Європейська конвенція з прав людини є дійсно важливими та основоположними актами в сфері правового статусу людини, проте вони є дещо застарілими і не адаптованими, а саме тому, існує об'єктивна необхідність, підняти питання повторного їх розгляду.

Отже, існує значний розвиток сфери прав та свобод, проте так було не з самого початку, про що навіть свідчить дата набрання чинності Хартії основних прав і свобод, відносно створення Європейського співтовариства вугілля та сталі. Тривалий час Суд Європейських співтовариств вважав, що включення прав людини до правопорядку Співтовариства здатне підірвати процес утвердження його примату над національним правом держав-членів [3, с. 274-275]. Тобто, тривалий час, для ЄС, як для співдружності, важливіші були питання наднаціонального характеру, що насамперед має під собою умови тогодення, адже метою такого об'єднання саме економічні цілі, а додатковим завданням, забезпечення світу від повторення військових нападів, з боку Німеччини.

На сьогоднішній день, Європейський союз має сильну систему гарантій прав людини, що виражається наявністю Суду ЄС, як судового органу в межах самого ЄС, та ЄСПЛ, як міжнародного суду з направленістю саме на захист порушеного права окремої особи.

Говорячи про сферу прав і свобод, варто розглянути детально і механізм їх захисту. Сама система ЄС вирізняється серед інших держав та організацій унікальним інституційним механізмом, і у сфері захисту прав людини також. Серед усіх інститутів ЄС, провідне місце захисту прав та свобод займає саме Суд, хоча інші також здійснюють дії у цій сфері. Юрисдикція суду поширюється на всіх держав-членів та складається із суддів і генеральних адвокатів, призначення яких відбувається за домовленістю урядів країн-учасників. Обираються судді та адвокати терміном на 6 років і переобираються раз на три роки, а сам суд знаходиться у Люксембурзі.

Проблемою правової системи Європейського союзу, це відсутність поняття «ЄС» у рамках Європейської конвенції про права людини та основні свободи [4], що зумовлено застарілістю правового акту, а також те, що не всі країни-учасники даної Конвенції, що унеможлиблює створення механізму захисту прав з урахуванням конституцій країн-учасників ЄС.

У сучасному ЄС інститут основних прав та свобод діє не лише на національному рівні, а й наднаціональному рівні. Це проявляється у зовнішніх принципах, рішеннях, договорах та документу в рамках ЄС. Сьогодні, засоби, прийоми та механізми захисту правового статусу особи перетворились у самостійну, окрему складову у системі права ЄС, а норми є засобами поєднання інститутів для досягнення мети.

У свою чергу, основа правового статусу людини в Європейському союзі має системний характер, що складається з трьох елементів, таких як громадянство, принципи правової поведінки та основні права та свободи [5].

Отже, проаналізувавши чіткий шлях розвитку сфери прав людини від самого початку, до сьогоднішнього дня, від повного ігнорування даної сфери, до визнання людини та її життя, думок найвищою цінністю. Такі зміни зумовлені насамперед становищем у світі, тобто, у 1950-х роках,

головною задачею було запобігання війни, то сьогодні повага до людини. Важко спрогнозувати подальший розвиток правового статусу, проте, як зазначено раніше, можна припустити, що це буде саме закріплення неписемних прав, а також розширення самих прав відповідно до актуальних проблем.

Список використаних джерел та літератури:

1. Хартия основных прав Европейского Союза от 07 декабря 2000 года. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text(дата звернення 04.12.2020) (дата звернення 04.12.2020)
2. Всеобщая декларация прав человека (рос/укр) от 10 декабря 1948 года. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 04.12.2020)
3. Право Европейского союза : учебник для вузов. А. Я. Капустин [и др.]. Москва : Издательство Юрайт. 2019. 387 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 02.10.2013 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення : 04.12.2020)
5. Луцький І.М., Луцький А.І., Каленюк О.М. Організаційно-правовий аспект захисту прав людини у системі права ЄС. *Державне управління*. – С. 77-78 URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2009/23.pdf (дата звернення 05.12.2020)

Христина КОВАЛЬЧУК,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВО НА СПАДКУВАННЯ

Тема спадкування є актуальною, адже питання спадкового права завжди залишається в центрі уваги суспільства і держави, законодавців та дослідників, а також кожного громадянина, оскільки питання спадщини тією чи іншою мірою торкаються інтересів кожного.

Зі смертю людина перестає фізично існувати, але в неї залишаються певні майнові права та обов'язки, які згодом переходять до прав іншої особи. Саме такий перехід прав та обов'язків називається спадкуванням. Спадкування — це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Відповідно до Цивільного кодексу України [1] є два види спадкування: спадкування за заповітом та спадкування за законом. Перш за все необхідно визначити хто ж має право на спадкування? Право на спадкування мають особи, які визначені у заповіті. Якщо заповіт відсутній, визнаний недійсним, спадщина неприйнята або є відмова від прийняття її спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини, право на

спадкування за законом одержують особи, визначені у статтях 1261-1265 Цивільного кодексу України.

Спадкоємцями можуть бути фізичні та юридичні особи, а також юридичні особи та інші учасники цивільних відносин. Особливістю спадкування фізичними особами є те, що останні мають право спадкувати як за заповітом, так і за законом. Фізична особа має бути живою на момент відкриття спадщини, що є визначальною умовою для процедури спадкування. Спадкоємцями можуть бути особи, які зачаті за життя спадкодавця і народженні живими після відкриття спадщини.

У чинному цивільному законодавстві визначено категорії осіб, які не мають права на спадкування. Такими особами є:

- особи, які навмисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців;
- особи, які вчинили замах на їх життя;
- особи, які умисно перешкоджали спадкодавцю скласти заповіт (що сприяло виникненню права на спадкування саме у них чи інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщині);
- батьки після дитини (на спадкування за законом), щодо якої були позбавлені батьківські. Головною умовою є те, що такі права не є поновленими на час відкриття спадщини;
- батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти (усиновлені). Крім того, й інші особи, які ухилялися від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця. При цьому необхідно враховувати, що ця обставина має бути встановлена судом (ст. 1224 ЦКУ).

Як зазначалося вище, цивільне законодавство визначає два види спадкування (за заповітом та за законом). На перше місце, серед видів спадкування, поставлене саме спадкування за заповітом. Спадкування здійснюється за заповітом, якщо особа склала заповіт, таким чином розпорядившись своєю власністю на випадок смерті, і не скасувала його. Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Право на заповіт здійснюється тільки особисто, вчинення заповіту через представника не допускається.

Заповідач має право на призначення спадкоємців, на визначення обсягу спадщини (що має спадкуватися за заповітом), право заповідача на заповідальний відказ, право заповідача на покладення на спадкоємця інших обов'язків, право укладати заповіт з умовою, право на підпризначення спадкоємця, встановлення сервітуту у заповіті, а також право заповідача на скасування та зміну заповіту.

Кожен має право на обов'язкову частку у спадщині. Майно спадкодавця має бути поділено між особами, які визначені законом і закликані до спадкування, у рівних частках (відповідно до черговості спадкування). У випадках, коли підставою до спадкування є заповіт,

призначення спадкоємців, а також розподіл прав і обов'язків між спадкоємцями, залежить від волі заповідача.

Право на спадкування виникає в день відкриття спадщини, що є днем смерті особи або оголошення її померлою.

Другорядне місце посідає спадкування за законом. Спадкування за законом проводиться за відсутності заповіту. При спадкуванні за законом все майно, що належало спадкоємцю на момент смерті, переходить до спадкоємців відповідно до встановленої черговості.

У Цивільному кодексі України передбачено п'ять черг спадкування за законом:

1. Перша черга – право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця і народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки (ст. 1261 ЦКУ).

2. У другу чергу мають право на спадкування рідні брати та сестри спадкодавця, а також його баба та дід як з боку батька, так і з боку матері (ст. 1262 ЦКУ).

3. У третю чергу мають право рідні дядько та тітка спадкодавця (ст. 1263 ЦКУ).

4. Четверта черга — особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше як п'ять років до часу відкриття спадщини (ст. 1264 ЦКУ);

5. До п'ятої черги відносяться: інші родичі спадкодавця (іншими є родичі включно аж до шостого ступеня споріднення), а також утриманці, які не були членами його сім'ї (ст. 1265 ЦКУ).

У випадку відсутності спадкоємців попередніх черг, спадкування отримує кожна наступна черга спадкоємців за законом. За законом частки у спадщині спадкоємців є рівними. Законом передбачено, що спадкоємці можуть змінити розмір частки за усною згодою, якщо ця частка стосується рухомого майна, якщо нерухомого або транспортних засобів, то спадкоємці можуть змінити розмір частки за письмовою згодою, яка обов'язково посвідчується нотаріусом.

Кожен із спадкоємців як за законом, так і за заповітом має право прийняти спадщину або ж відмовитись від неї. Відмова від прийняття спадщини має бути подана за місцем відкриття спадщини в строки, які встановлені чинним законодавством. Спадкоємець, який подав таку заяву має право на відкликання такої заяви протягом встановлених строків.

Спадкоємець, відмовившись від спадщини за заповітом, дає можливість отримати спадщину іншому спадкоємцю. Якщо безадресної відмови спадкодавця не подано, частка у спадщині на яку він мав право, має перейти до інших спадкоємців, які визначені у заповіті і ділиться порівну.

Відповідно до закону спадкоємець має право відмовитись від прийняття спадщини за законом на користь одного або декількох спадкоємців за законом незалежно від черги. Якщо безадресної відмови від прийняття спадщини не було подано одним із спадкоємців за законом, частка

у спадщині, яку мав він прийняти має перейти до іншої черги спадкоємців порівну.

Спадкоємець, який прийняв спадщину, має право отримати свідоцтво про прийняття спадщини. У разі прийняття спадщини декількома спадкоємцями, свідоцтво про право на спадщину видається кожному окремо.

Коли видається свідоцтво про право на спадщину, нотаріус повинен встановити факт смерті спадкодавця, місце і час відкриття спадщини, а також підстави закликання до спадкоємства як за заповітом, так і за законом осіб, які подали таку заяву, необхідний склад спадкового майна, на яке видається таке свідоцтво, перевірити факт належності певного майна спадкодавцю, а також наявність претензій кредиторів. Для того, щоб підтвердити вищезазначені обставини, спадкоємцями мають бути подані необхідні для цього документи. Спадкоємець не позбавлений права на спадщину, якщо у нього відсутнє свідоцтво про прийняття спадщини.

Отже, на підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що спадкове право- право є складним процесом спадкування, який супроводжується переходом прав та обов'язків спадкодавця до одного або декількох спадкоємців. Спадкове право дає можливість кожній особі обрати для неї певну форму розпорядження своїм майном у випадку смерті, а також забезпечити захист прав та законних інтересів учасників спадкування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. за, №№ 40-44 // Відомості Верховної Ради України, 2003. Ст. 356.

Юлія КОНОНЧУК,
студентка економіко-правового відділення,
Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,
м. Житомир, Україна

МЕДІАЦІЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Велика кількість державних і правових реформ в нашій країні спричиняє потребу розшуку нових “ключів” до розв'язання питань, які є важливими для існування українського суспільства. Одним із таких дієвих підходів є ефективний розв'язок суперечливих ситуацій у більшості сфер суспільного життя. Одним із звичних методів розв'язання таких проблем є суд.

Метою дослідження є аналіз одного з альтернативних способів розв'язання конфліктних ситуацій, а якщо бути точнішим - медіація (посередництво), в контексті вирішення трудових спорів між роботодавцем і робітником.

Тема медіації, її проблематика, є недосконало дослідженим вченими-юристами та науковцями з галузі юриспруденції. Серед таких досліджень є місце декільком публіцистичним статтям Т. М. Худякової, І. Терещенко, А. Залара та інших. Також є окремі наукові роботи, в яких науковці частково досліджують проблему медіації.

На даний момент існує необхідність впровадження примирних процедур, досудових і позасудових способів розв'язання спорів, які допоможуть значно знизити навантаження на суди та й на самих суддів.

Сам термін «медіація» походить з латинської мови й означає посередництво. У приватному праві – це один із позасудових методів вирішення конфліктів, згідно з яким не зацікавлений посередник (медіатор) допомагає сторонам досягти шляхом переговорів добровільної та взаємовигідної угоди. Медіація в своєму сучасному вигляді стала розвиватися у другій половині ХХ ст. у країнах англосаксонської системи права, пізніше вона поступово почала поширюватися і в інших країнах. Одні з перших спроб застосування медіації мали місце лише при вирішенні спорів, що виникали у сфері сімейних та родинних взаємовідносин. Згодом медіація стала більш популярною, «здобула визнання» і почала активно застосовуватись при вирішенні більш широкого кола спорів, починаючи від сімейних конфліктів і завершуючи важкими спорами у комерційній та інших сферах.[1]

Однією з особливостей медіації є той факт, що учасники медіаційного процесу повинні самостійно дійти до згоди (не без допомоги медіатора).

До принципів, на яких ґрунтується медіація можна віднести:

- Добровільність: будь-яка із сторін самостійно і добровільно вирішує питання щодо участі в переговорах.
- Таємність, конфіденційність: жодна інформація, що обговорюється є таємною і не повинна розголошуватись учасниками переговорів.
- Кожна із сторін повинна бути зацікавленою в вирішенні спору і бути щирою в цих намірах.
- Посередник є неупередженою особою.
- Нейтральність, безоціночність: під час процесу медіатор в однаковій мірі допомагає обом і є нейтральним відносно конфлікту і, в той же час, щиро прагне допомогти сторонам знайти найкраще для обох рішення.

Важливим моментом у медіаційному процесі є поділ відповідальності, що полягає в тому, що учасники переговорів самостійно відповідають за прийняття та виконання рішень. Медіатор, у свою чергу, відповідає за

- дотриманням сторонами правил та принципів процедури;
- повноваження сторін;
- нестандартність процедури.

У нашій державі такий як альтернативний спосіб розв'язання конфліктів як медіація стає дедалі популярнішою. Українському соціуму вона потрібна в більшості видів правовідносин, не є виключенням й

політичні. У зв'язку з цим, медіація за останній час починає здійснювати свій активний розвиток на території України. Одним з доказів цього є створення в нашій державі низки громадських організацій, які здійснюють розповсюдження медіації на всій її території.

Звичним є той факт, що медіацію відносять до одного з альтернативних способів вирішення конфліктних ситуацій. Спеціалісти в галузі української юриспруденції сприймають доволі сумнівно, двозначно.

Практичне застосування розв'язання спорів у країнах західної Європи на власному досвіді ілюструє активне користування медіацією як дієвим способом вирішення конфліктів.

Трудове законодавство України, що на даний момент є дійсним, навпроти європейських країн, не регулює профільно процедуру медіаційного процесу. Під час розгляду даного питання заслуговує на увагу проект Закону «Про медіацію» № 2425 від 26.06.2013 р., відповідно до якого «медіація (примирення) – процедура альтернативного, добровільного врегулювання спорів, вирішення конфліктів шляхом ведення переговорів між сторонами конфлікту (спору) за допомогою одного або декількох медіаторів (посередників) з метою досягнення сторонами взаємоприйняттого рішення про врегулювання конфлікту (спору) або усунення спричиненої конфліктом (спором) шкоди» [2].

На даний момент такий процес як медіація в Україні, навпроти європейських країн, є нерегульованою. Прикладом є відсутність виразного і якісного апарату формування якісних кадрів в даній сфері. І саме це спричиняє виникнення в українському медіаційному просторі багатьох кадрів, що позиціонують себе як висококваліфікованих спеціалістів, але не є насправді такими. Все це потребує правового регулювання, і в обов'язковому порядку, на законодавчому рівні.

У чинному українському законодавстві існують деякі основи запровадження позасудового вирішення спорів, передбачивши можливість укладення мирової угоди у Цивільно-процесуальному кодексі, законах «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про міжнародний комерційний арбітраж» та навіть у Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах, де передбачено примирення потерпілого та правопорушника у певних категоріях справ. Крім цього, важливу роль мають такі закони України, як «Про порядок вирішення трудових та колективних спорів (конфліктів)» і «Про третейські суди». Але цих норм недостатньо для того, щоб розвивались альтернативні способи вирішення суперечок, що виникають. Аби розв'язання спорів за допомогою медіації розвивалося в українській державі, слід вже приймати певні міри, серед яких може бути, наприклад, доповнити чинне законодавство, де зазначити, якими способами може бути досягнута мирова угода або примирення, або розробити окремі закони, які б регламентували позасудове вирішення спорів та сферу їх дії [3].

Якщо оцінювати ситуацію розвитку медіаційного процесу в державі України на даний момент, можна відмітити, той факт, що даний процес реалізується без правової підтримки, без правового забезпечення медіатори професійно використовують лімітовані можливості розв'язання спорів в рамках правового поля.

Отже, нині в Україні є актуальним вироблення та прийняття норм щодо впровадження альтернативних заходів, зокрема – медіації для досягнення балансу інтересів сторін, між якими виникла конфліктна ситуація. Я вважаю, що в найближчому майбутньому у вітчизняному законодавстві на основі європейського досвіду проведення медіації буде запроваджено, що стане конкретним механізмом забезпечення права сторін на примирення та сприятиме формуванню позитивного іміджу країни серед світової спільноти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Михальський Ю. Інститут медіації в Україні та за кордоном // Юридична газета. – № 5 (270). – 1 лютого 2011.
2. Про медіацію [Електронний ресурс] : проект Закону України № 2425 від 26.06.2013. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47637&pf35401=268054>
3. Шацька Б. Методичні переваги та законодавчі перспективи в Україні // Юридична газета. – № 5 (270). – 1 лютого 2011.

Ewelina KRYWULT-GOLONKA,
student, Instytut Nauk o Polityce i Administracji,
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Kraków, Polska

PROBLEM HANDLU LUDŹMI W ŚWIETLE PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ

Abstrakt.

Celem niniejszego artykułu jest próba przedstawienia globalnego problemu, jakim jest handel żywym towarem. Problem ten musi być ścigany i odpowiednio rozwiązywany, a także surowo karany. Poniżej, przedstawiłam jedynie zarys problemu z jakim państwa całego świata muszą się mierzyć od lat, a także zaprezentowano akty prawne, które pomagają w rozwiązaniu tego problemu. Zdecydowanie przestępstwo handlu ludźmi nie jest odpowiednio nagłośnie i stawia wiele wyzwań przed współczesnymi państwami i organizacjami międzynarodowymi, które zajmują się tym problemem.

Słowa kluczowe: handel ludźmi, handel żywym towarem, niewolnictwo, problem globalny, Unia Europejska.

Wstęp

Zjawisko handlu ludźmi jest poważnym problemem, który dotyczy całego świata. Problem ten nie jest odpowiednio nagłaśniany przez media i rządy państw. Handlowanie żywym towarem to pogwałcenie praw człowieka. Ofiary handlu ludźmi są wykorzystywane w różny sposób, w wielu sektorach życia. Niewolnictwo jest nielegalne i potępiane. To okrutne przestępstwo, którego skalę bardzo trudno oszacować ze względu na tzw. ciemną liczbę przestępstw. Według *Protokołu o Handlu Ludźmi* zjawisko to definiowane jest jako: „werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób przy użyciu groźby lub z użyciem siły, bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, albo za pomocą wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą w celu jej wykorzystania”.²⁶

Organizacje międzynarodowe w świetle kryzysu

Członkowie Unii Europejskiej zauważyli skalę globalnego problemu jakim jest handel żywym towarem i związane z tym niewolnictwo. W związku z tym od wielu lat opracowywane są różnego rodzaju metody walki z tym narastającym problemem. Przestępstwo to znajduje się obszarze zainteresowania prawa międzynarodowego ze względu na jego formę oraz wielkość. Oczywiście jest, iż problem ten dotyczy wielu krajów w związku z tym, że poprzez handel ludźmi rozumie się naruszenie wartości społeczności międzynarodowych. Z tym ogromnym problemem, jakim jest handel żywym towarem, świat zмага się od wielu lat. Patrząc wstecz, można znaleźć informację, że w roku 1904 w Paryżu podpisano pierwsze *Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania handlu żywym towarem*.²⁷ Z całą pewnością problem ten pojawił się na świecie zdecydowanie dużo wcześniej. Wracając jednak do teraźniejszości, obecnie problem ten rozpatrywany jest przez wiele komórek, które są wyspecjalizowane i, które zajmują się tematyką handlu ludźmi we współczesnym świecie. W swojej działalności, organizacje te, tworzą projekty i programy prewencyjne, starają się budować świadomość wśród społeczeństwa i pokazywać z jak wielkim problemem muszą się zmagać, a także udzielają wszelkich form pomocy, wsparcia i ochrony osobom poszkodowanym – ofiarom handlu ludźmi. Do głównych organizacji międzynarodowych, które zajmują się zwalczaniem przestępstwa handlu ludźmi należy m.in. Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnych (Interpol) i Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM).

Obszar zainteresowania handlem żywym towarem dotyczy także Unii Europejskiej. Tematyką tą zajmuje się Rada Europy. Dzięki tej strukturze utworzono wiele dokumentów, które mają za zadanie przedstawiać rekomendacje, a także zalecenia dotyczące praw i ochrony ofiar bądź świadków

²⁶*Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing The United Nations Convention against transnational organized crime*, 2000, United Nations, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/united_nations_protocol_on_thb_en_4.pdf [dostęp: 13.11.2020 r.]

²⁷ Dz. U. 1992 r., nr 87, poz. 783.

tego przestępstwa. Celem tych dokumentów jest również dawanie wskazówek przy ściganiu przestępców i podczas postępowania karnego. System ochrony praw człowieka opiera się głównie na *Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, która wydana została w 1950 roku.²⁸ Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie jest regionalną organizacją, która zajmuje się tematyką handlu ludźmi, ze względu na powiązania z prawami człowieka i zapewnieniem bezpieczeństwa oraz stabilności. Działania tej organizacji głównie odnoszą się do szerzenia świadomości wśród państw członkowskich, organizowaniu różnego rodzaju szkoleń dla służb, pomaganiu ofiarom tego przestępstwa, a także przygotowywanie projektów aktów prawnych. Zaangażowanie tej organizacji przynosi w efekcie również koordynację służb międzynarodowych, które podejmują działania związane ze zwalczaniem handlu ludźmi. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy Europy stworzyła *Plan działań OBWE w sprawie zwalczania handlu ludźmi*. Decyzja ta została wydana w związku z rosnącą liczbą ofiar handlu ludźmi. Dokument ten miał również na celu ułatwienie współpracy państw członkowskich tej organizacji oraz miał wzmocnić wszystkie podejmowane wysiłki społeczne między państwami, które dotyczyły zwalczania handlu żywym towarem.²⁹

Jak można zauważyć, wiele organizacji międzynarodowych jest zaangażowanych w ściganie przestępstw związanych z handlem żywym towarem. Współpraca państw w tym zakresie zaczęła działać już przed I wojną światową. Zawierane umowy międzynarodowe bardzo mocno przyczyniają się do podjęcia prób rozwiązania tego przestępstwa. Stworzenie różnego rodzaju instrumentów prawnych to odpowiedź na postrzeganie przez Unię Europejską i OBWE handlu ludźmi jako poważne zagrożenie dla obywateli państw członkowskich.

Standardy ochrony ofiar handlu ludźmi

Handel ludźmi jest przestępstwem i tematem tabu. Mało rozpowszechnia się informacje na ten temat, być może przez wzgląd na charakter tego przestępstwa. Związane jest ono z pozbawieniem i pogwałceniem wszelkich praw człowieka. To dlatego tak bardzo ważna jest odpowiednia identyfikacja, która pozwoli w późniejszym czasie ująć przestępców, nie krzywdząc przy tym ofiar po raz kolejny. Bardzo często zdarzają się przypadki, że osoby, które były ofiarami handlu ludźmi, nie zdają sobie sprawy z tego, że zostały skrzywdzone. To z kolei doprowadza do tego, że taka osoba nie uważa siebie za ofiarę przestępstwa i nie zgłasza tego do odpowiednich służb. W związku z tym utrudniona jest identyfikacja ofiar. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że taka osoba, przez brak odpowiedniej identyfikacji, może być uważana za nielegalnego uchodźcę. Na brak odpowiedniej identyfikacji ofiar handlu żywym towarem

²⁸*Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19930610284/O/D19930284.pdf> [dostęp: 14.11.2020 r.]

²⁹*Decyzja nr 557 program działań OBWE w zakresie zwalczania handlu ludźmi*, PC.DEC/557, http://www.kcik.pl/doc/OSCE_Action_Plan-Polish_version.pdf [dostęp: 15.11.2020 r.]

składa się wiele czynników, ale jednymi z głównych są: bariera językowa, trauma, a także strach.³⁰

Bardzo trudno jest wyobrazić sobie, co może odczuwać osoba, która zostaje ofiarą przestępstwa handlu ludźmi. Dlatego tak bardzo ważne jest, aby poszkodowany został objęty odpowiednią pomocą. Chodzi tutaj o pomoc w postaci porad i terapii psychologicznej czy różnego rodzaju świadczeń medycznych. W art. 9 ust. 3 w *Protokole w sprawie handlu dziećmi* wyjaśniono, że to właśnie w interesie państwa leży zapewnienie pomocy poszkodowanym osobom. Państwa zobowiązane są zapewnienia środków, które będą w stanie zapewnić wszelką pomoc ofiarom handlu ludźmi.³¹ Udzielenie takiej pomocy zdecydowanie zwiększa prawdopodobieństwo, że ofiara będzie chciała współpracować z organami ścigania. Bardzo ważne jest, aby do ofiary dotarła taka pomoc, której rzeczywiście osoba ta potrzebuje. Przykładem tego jest pomoc medyczna, która udzielana powinna zostać osobom, które zostały dotknięte przemocą. To z kolei może być dobrym sposobem na zabezpieczenie dowodów dokonanego przestępstwa.

Zakończenie

W obecnych czasach zniewolenie ludzi ma charakter globalny. Handel ludźmi to rodzaj niewolnictwa. Problem ten narusza podstawowe prawa człowieka. Walka z tym przestępstwem to jeden z najpoważniejszych problemów współczesnego wieku. Organizacje międzynarodowe i państwa stoją przed ogromnym wyzwaniem, jakim jest ograniczenie rozprzestrzeniania się handlu żywym towarem. To właśnie dlatego tak bardzo ważne jest, aby uświadamiać społeczeństwa całego świata i nagłaśniać ten problem tak, aby znana była skala tego zjawiska.

Bibliografia:

1. Dz. U. UE L z dn. 04.03.1997 r., <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/dzialania-majace-na-celu-zwalczanie-handlu-ludzi-i-seksualnego-67488095> [dostęp: 13.11.2020 r.].
2. Dz.U. z dn. 27.04.2007 r., <http://www.kcik.pl/doc/PROTOKOL%20FAKULTATYWNY%20do%20konw%20o%20pr%20dziecka%20w%20spr%20handlu%20ludzi.pdf> [dostęp: 14.11.2020 r.].
3. Florczak A., Handel ludźmi, Uniwersytet Wrocławski, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/59048/13_Agnieszka_Florczak.pdf [dostęp: 13.11.2020 r.].
4. Kukołowicz M., *Polityka Unii Europejskiej wobec problemu handlu dziećmi*, Fundacja Dzieci Niczyje,

³⁰ Pawłowski M., *Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2014/06/Mie%CC%A8dzynarodowe-standardy-s%CC%81ciagnia-handlu-ludz%CC%81mi-i-ochrony-jego-ofiar_Micha%C5%82-Paw%C5%82owski.pdf [dostęp: 15.11.2020 r.]

³¹ *Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii*, Dz. U. z dn. 27.04.2007 r., <http://www.kcik.pl/doc/PROTOKOL%20FAKULTATYWNY%20do%20konw%20o%20pr%20dziecka%20w%20spr%20handlu%20ludzi.pdf> [dostęp: 16.11.2020 r.]

<https://www.dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/viewFile/219/160> [dostęp: 13.11.2020 r.].

5. Ochwat M., *Bezpieczeństwo i prawa człowieka. Analiza wybranych problemów globalnych*, Chorzowskie Studia Polityczne Nr 7/2014, https://wydawnictwo.wsb.pl/sites/wydawnictwo.wsb.pl/files/czasopisma-tresc/ChSP_7_druk.pdf#page=227 [dostęp: 14.11.2020 r.].

6. Pawłowski M., *Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2014/06/Mie%CC%A8dzynarodowe-standardy-s%CC%81ciagnia-handlu-ludz%CC%81mi-i-ochrony-jego-ofiar_Micha%C5%82-Paw%C5%82owski.pdf [dostęp: 13.11.2020 r.].

7. Komisja Europejska, *Unijne prawa ofiar handlu ludźmi*, 2013, http://www.kcik.pl/doc/prawa_ofiar_handlu_ludmi_w_unii_europejskiej.pdf [dostęp: 13.11.2020 r.].

8. *Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing The United Nations Convention against transnational organized crime*, 2000, United Nations, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/united_nations_protocol_on_thb_en_4.pdf [dostęp: 13.11.2020 r.].

9. *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19930610284/O/D19930284.pdf> [dostęp: 14.11.2020 r.].

10. *Decyzja nr 557 program działań OBWE w zakresie zwalczania handlu ludźmi*, PC.DEC/557, http://www.kcik.pl/doc/OSCE_Action_Plan-Polish_version.pdf [dostęp: 15.11.2020 r.].

Олександра КРИШТАЛЬ,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ У ФРАНЦІЇ (XVIII СТ.): СУТНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Сучасна правова та історична думка все частіше звертає увагу на минуле, аби переосмислити вже пройдені сторінки, а також по-новому осягнути значення ключових/рубіжних подій. Такою була Велика французька буржуазна революція. За словами класика Віктора Гюго, вона, озброївшись мечем, назавжди закрила ворота зла і відкрила ворота добра, утвердила свободу думки, проголосила істину, розвіяла міазми, оздоровила століття, вінчала на царство народ. Навіть сьогодні Франція є значущим міжнародним політичним гравцем з стабільною розвиненою економікою, освітою, культурою, спортом тощо. Саме тому, вивчення історії розвитку конституціоналізму у Франції, а також його значення для сьогоденного розвитку держави є актуальним. Метою даної розвідки є проаналізувати

ключові події кінця XVIII ст. та охарактеризувати їх вплив на модернізацію державного апарату та країни в цілому.

Виклад основного матеріалу. XVIII ст. було останнім століттям «Давнього порядку» і початком прискореної модернізації французького суспільства і отримало не менш значущу назву – епоха «Просвітництва». Завдяки працям відомих філософів, просвітників Ш. Л. Монтеск'є, Вольтера, Ж. Ж. Руссо вдалося «по-новому» осмислити завдання держави, для чого (чи для кого вона створена), завдання та діяльність органів влади. Просвітницький рух у Франції доцільно розпочинати з видання роману «Перські листи» Шарля Луї Монтеск'є, в якому автор описував подорож до Персії. Французи вважали персів «справжніми дикунами», а як наголосив Монтеск'є після своєї подорожі – дикунами виявилися саме французи. Філософську критику автора «Перських листів» було спрямовано передусім проти державного «абсолютизму». Владу короля у Франції просвітник вважав набагато деспотичнішою, порівняно з політичним режимом у Персії.

Ще одним визначним здобутком політико-правової думки Монтеск'є був трактат «Про дух законів», у якому він описав модель реформування системи влади у Франції. Вперше у світовій політичній практиці було сформульовано концепцію поділу влади на три гілки: законодавчу, виконавчу, судову. Король піддав концепцію критиці, бо за поділом трьох гілок, влада його значно обмежувалася, що означало крах абсолютної монархії. Підтримала концепцію аристократія, яка займала престижні посади у парламенті, але була позбавлена реальних повноважень і прагнула повернути колись втрачений вплив на державну політику.

Біля витоків французької революції стояв Франсуа-Марі Аруе, більш відомий як Вольтер, який виступив проти свавілля католицької церкви. Ідеальною для людини він вважав конфесійну свободу вибору, про що детально описав у праці «Англійські листи». Радикалізмом відзначалися ідеї Жан-Жака Руссо, який доводив необхідність докорінного перегляду основ суспільного устрою. Філософ не закликав до насильницького повалення існуючого ладу, але обґрунтовував, що досягнення економічної, політичної та духовної свободи не можливе без зрівняння у громадянських правах всього населення. На його думку, усі люди народжуються рівними від природи, але всюди вони у ланцюгах. Цей вислів став громом, який не затихав до кінця Великої французької революції. Трактат «Про суспільний договір» мав такий успіх, що його злякалася влада і, зрештою, заборонила видання, почала спалювати вже видрукувані і вилучені примірники. Свавілля королівської влади, привілеї дворянства і духовенства, феодальні побори та високі податки, феодальна власність на землю, обмеження продажу землі, королівські монополії в торгівлі та виробництві, політична несправедливість, феодально-абсолютистська політика і діяльність церкви – неповний перелік причин невдоволень населення, на яких акцентували увагу у своїх працях мислителі і які, зрештою, вилились у революцію.

Революція у Франції є тим унікальною, що вона вирізнялася своєю послідовністю та радикальністю у знищенні влади пануючого стану і модернізацією всіх сфер тогочасного суспільства. Умовно, виділяють три її етапи. Перший період розпочався з 5 травня 1789 р. і пов'язується з роботою Генеральних штатів, завдання яких полягало у пошуку способів здолати фінансову кризу. Натомість, це вилилось у відверте протистояння між королем, дворянством та третім станом, депутати від якого оголосили себе Установчими зборами і домагалися більшої влади, доводячи, що третій стан є переважною більшістю французької нації і повинен отримати важелі для впливу на державне управління. Установчі збори проголосили себе вищим представницьким і законодавчим органом народу Франції.

Повстання 14 липня 1789 р. і взяття Бастилії викликали широкий розголос в країні. У другій половині липня так званий третій стан об'єднався у єдиний фронт і згуртувався над прагненням ліквідувати стару феодальну систему. Установчі збори почали видавати декрети, які стосувалися, переважно, земельних питань. Одночасно був виданий декрет, який обмежував земельні володіння Католицької церкви – найбагатшого феодала і встановлював залежність її від держави.

Революція поглиблювалась і 19 червня 1790 р. збори прийняли декрет про скасування спадкових дворянських титулів і станового поділу суспільства. Ключовою подією було створення «Декларації прав людини і громадянина», яка прийнята 26 серпня 1789 р. Установчими зборами. На її основі було розроблено першу в історії Франції Конституцію, яка установила конституційну монархію. За Конституцією 1791 р. було прийнято, що законодавча влада належала однопалатним Національним зборам, які навіть монарх не мав права розпускати; депутати ставали недоторканими; до компетенції Установчих зборів було віднесено законодавство, заснування нових державних посад, вищу фінансову політику, вирішення питань війни і миру; виконавча влада відповідно вручалася королю. Підкреслювалося, що «король править лише на підставі закону, і лише ім'ям закону він може вимагати покори». Місцеві органи управління ставали виборними. Суд оголошувався незалежним від законодавчої та виконавчої влади. Було введено цензове виборче право. Конституція, попри демократизм, виявилася нежиттєздатною і діяла з 1791 р. до серпня 1792 р.

Другий етап революції ознаменувався тим, що 10 серпня 1792 р. влада в Парижі перейшла до рук Паризької комуни. Короля Людовіка XVI було заарештовано, а період конституційної монархії закінчився. Франція проголошувалася республікою. Конституція 1791 р. втратила чинність. Після повалення монархії було створено тимчасовий орган вищої влади – Національний конвент, обраний на основі нового, загального (для чоловіків) виборчого права, набагато демократичнішого, ніж за Конституцією 1791 р.

Більшість на виборах до Конвенту здобула партія жирондистів, тож влада зосередилась в руках середньої буржуазії. Виконавчу владу було передано тимчасовому урядові, названому Тимчасовим виконавчим комітетом. 2 червня 1793 р. в Парижі сталося збройне повстання, яким керувала дрібна буржуазія, у результаті якого влада перейшла до якобінців. Це стало закінченням досить короткого (10 серпня 1792 р. – 2 червня 1793 р.) етапу революції.

Завершальний (третій) етап Французької революції наприкінці XVIII століття був періодом якобінської диктатури (1793-1794 рр.). Якобінці здійснили низку законодавчих заходів, спрямованих на прийняття законів про продаж селянської землі, конфіскованої у феодалів. Тоді ж був прийнятий закон про вільну ліквідацію всіх феодалських прав. Селянство стало опорою якобінського уряду та революції. Під час правління Якобінської конвенції було видано два важливі документи: Декларацію прав людини і громадянина 1793 р. і Конституцію 1793 р. Декларація 1793 р., на відміну від Декларації 1789 р., базувалася на доктрині Руссо про народний суверенітет. Багато положень зазначено більш докладно, а деякі були абсолютно новими [1].

Наприклад, стаття, що забороняла монархію через страх смерті: «Той, хто привласнив суверенітет народу, буде негайно вбитий вільними громадянами». Франція була проголошена республікою. Виборче право стало ще демократичнішим, ніж за конституцією 1791 р.: віковий ценз зменшено з 25 до 21 року тощо [2].

Конституція проголошувала рівність, свободу та безпеку громадян, свободу совісті, необмежену свободу преси та зборів. Введенню в дію Конституції перешкодив контрреволюційний переворот 1794 р., який закінчив існування якобінської диктатури. І хоча Конституція 1793 р. залишалася лише пам'яткою законодавства (вона ніколи реально не діяла), однак за короткий період свого правління якобінці вжили ряд важливих заходів: остаточне знищення феодалських повинностей селянства, демократизація державного апарату, скасування рабства в колоніях тощо.

З приходом до влади Наполеона Бонапарта було прийнято чергову Конституція, яка формально встановила республіканський устрій, а фактично – військову диктатуру. Відповідно до новоприйнятої Конституції був скасований майновий виборчий ценз і введені триступеневі вибори. По суті, вибір державної влади був виключений. Державні органи укомплектовувались за складною системою реєстрації, призначення та виборів.

Отже, XVIII ст. в історії Франції було одним з найпереломніших періодів. Абсолютна монархія зазнала краху і почався новий етап у державному управлінні. Просвітники Шарль Луї Монтеск'є, Вольтер, Жан Жак Руссо почали першими формулювати нову систему управління на зміну абсолютній владі короля, що викликала широкий резонанс у всій Франції, і

врешті вилилось Велику французьку буржуазну революцію, здобутками якої були важливі законодавчі документи.

Революція 1789 року не створила нового суспільства на місці старого устрою, ця подія стала переломом, відновленням процесу перетворень, блокованого через нездатність королівської влади ним керувати. Головною причиною революції була невідповідність між застарілими формами політичного правління та новими духовними та матеріальними відносинами, які бурхливо розвивались впродовж всього століття. Започаткувавши перебудову суспільства, королівська влада через свою непослідовність і консерватизм, опір аристократії та непорозуміння втратила суспільну довіру й була змушена поступитися політичною ініціативою опозиції, які розпочали боротьбу [3].

Список використаних джерел та літератури:

1. Якобінська диктатура. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/2275415/>.
2. Крестовська Н. М. Теорія держави і права: Елементарний курс. / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева., 2008. – 432 с. – (Видання друге).
3. Буржуазна революція 1789 - 1794 рр. у Франції та її основні етапи. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/5170557/page:63/>.

Юлія КУШНІРУК,

студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА У СІМ'І

Насильство над дітьми – це проблема, яка існує в сучасному світі. На жаль кількість випадків насилля щодо дітей зростає, а ще більше випадків залишаються латентними. Протягом 2018 року Національна поліція України зареєструвала 115,473 заяви про домашнє насильство, з яких 1412 були подані дітьми. У переважній більшості випадків насилля вчиняють родичі або близькі для дитини особи. Фізичне і психологічне насилля щодо дітей здійснюється в різних формах, і досить поширене в сімейних умовах.

Насильницькі дії та жорстоке поводження щодо людини, порушують право особи на особисту недоторканість, що гарантується Конституцією України. Особливо нетерпимим та небезпечним є насильство щодо дітей, що не можуть себе захистити та можуть навіть не розуміти, що відбувається.

Гарантом захисту прав дитини від насилля є Конституція України, Сімейний кодекс України та відповідні закони, які регулюють питання

захисту дітей, дитинства та сім'ї, Конвенція ООН про права дитини, міжнародні договори, нормативно-правові акти, і інші документи які регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Конституція України є основним законом, є гарантом прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Нею визначено невід'ємне право на життя, право на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. У ст.28 говориться, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [3].

Женевська декларація 1924 р., що була першим міжнародним документом, про права дитини, яка направлена для забезпечення умов, для нормального розвитку дитини, право дитини на захист, належне виховання, піклування, освіти. Декларація прав дитини – це офіційний документ, прийнятий міжнародним співтовариством, в якому прописані обов'язки дорослого перед дитиною. Конвенція ООН про права дитини, міжнародний правовий документ, що визначає права дітей в державах-учасниках [6].

Закон України «Про охорону дитинства», прийнятий на основі Конституції України визначає, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість та захист гідності. Охорона дитинства є загальнонаціональним пріоритетом з метою реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист та всебічний розвиток. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про охорону дитинства», всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи. Держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. Згідно цього ж закону кожна дитина має право на захист від всіх форм насилля, також вона вправі звернутися особисто до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів [1].

Держава здійснює захист дитини від домашнього насильства у будь-яких його проявах, таких як сексуальне, фізичне, психологічне, емоційне та економічне насильство у тому числі з боку батьків, усиновлювачів, опікунів [5, 4].

Відповідно до ст.6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать: служби у справах дітей; уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; органи управління освітою, навчальні

заклади, установи та організації системи освіти; органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; суди; прокуратура.

До загальних служб підтримки постраждалих осіб належать заклади, які, у тому числі, надають допомогу постраждалим особам: центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); центри соціально-психологічної допомоги; інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам [2].

Слід зазначити, що особа, яка скоїла злочин – насильство над дитиною, понесе кримінальну відповідальність згідно Кримінального кодексу України. Кримінальний Кодекс України орієнтований на захист дитини від будь-яких форм фізичного, психологічного, сексуального, економічного та соціального насильства над дитиною в сім'ї або поза нею [4].

Отже, захист прав дітей від насильства забезпечується досить просторим колом можливостей. Існує багато державних органів та служб, які надають допомогу у разі насильства в сім'ї. В Україні є достатня правова база, яка покликана сприяти попередженню насильства в сім'ї та гарантує охорону та захист прав, свобод та інтересів людини і громадянина, в тому числі дитини. Попри це потрібно приділяти увагу правовому вихованню дітей та батьків. По-перше, слід надавати інформацію людям про існуючі органи та установи, які здійснюють заходи з попередження насильства та надають допомогу у разі насильства в сім'ї. По-друге, необхідно щоб громадські організації та органи влади та місцевого самоврядування тісно співпрацювали в цьому напрямку. По-третє, слід розвивати довіру до органів влади, на які покладаються здійснення захисту прав дітей та осіб потерпілих від насильства в сім'ї.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001р., №2402-III [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> ; станом на 3 липня 2020 р.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017р., № 2229-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> ; станом на 1 січня 2020 р.

3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> ; станом на 1 січня 2020 р.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 200р. № 2341-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-1> ; станом на 14 листопада 2020р.

5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002р. № 2947-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>; станом на 3 липня 2020р.

6. Балакірева О., Бабак О. Права дітей в Україні // Соціальна політика і соціальна робота. – 2001. – №1. – С. 3-8.

7. Бондаровська А. Що ми можемо зробити, щоб запобігти домашньому насильству. – К., СДМ – Студіо, 1999. – 64 с.

Miłosz ŁACH,
student, Instytut Nauk o Polityce i Administracji,
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Kraków, Polska

PROBLEM RASIZMU W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI W DOBIE PREZYDENTURY TRUMPA

Abstrakt. Praca przedstawia problem rasizmu w Stanach Zjednoczonych Ameryki w czasie prezydentury Trumpa, odwołując się do zróżnicowanej warstwy etnicznej oraz historii USA ukazuje przyczyny napięć między ludnością afroamerykańską a ludnością białą. W oparciu o statystyki zabójstw, przestępczości, bezrobocia czy sytuacji ekonomicznej pokazuje i wyjaśnia przyczyny dysproporcji.

Słowa kluczowe: rasizm, Stany Zjednoczone Ameryki, afroamerykanie, ludność biała, statystyki.

Stany Zjednoczone są jednym z najbardziej różnorodnych etnicznie państw świata. Sprawą sporną pozostaje czy istnieje takie pojęcie jak „naród amerykański” czy może mieszkańcy USA stanowią, jak chciałaby wikipedia „pluralistyczną wspólnotę narodowo państwową pochodzenia imigracyjnego”. Mimo wymieszania się różnorodnych ras, kultur, języków, wier, koegzystowania ze sobą wielu grup etnicznych w obrębie jednego stanu, hrabstwa czy nawet miasta, Stany Zjednoczone nie są krajem kosmopolitycznym, wyzbytym rasizmu i podziałów narodowościowych. W dużym uproszczeniu ludność rzeczonoego państwa można podzielić na sześć grup etnicznych, przenikających się wzajemnie, których granica jest płynna. Przypadki dyskryminacji rasowej są obecne między każdą grupą etniczną jednak w tej pracy skupiać się będą głównie na napięciach pomiędzy ludnością „białą” a ludnością „czarną” [1].

Ludność biała. Pojęcie to nie jest zbieżne z pojęciem białej odmiany człowieka/rasy kaukaskiej, bowiem do „ludności białej” nie zalicza się nie tylko Metysów (mieszkańców między białą a żółtą odmianą człowieka), ale też Latynosów mających niewielką lub żadną domieszkę krwi indiańskiej. Społeczność określana uogólnionym pojęciem „ludności białej” stanowi około 70-80% populacji Stanów Zjednoczonych. Największy jej odsetek występuje na północno-zachodnim wybrzeżu, w stanach założycielskich (np. Maine - 94,4%, Vermont - 94,3%). Najmniejszy odsetek ludności białej żyje w stanach byłego, niewolniczego południa (duży odsetek Afroamerykanów) i na ziemiach zabranych Meksykowi w XIX wieku (duży odsetek Latynosów).

Błędnym jest przekonanie, że największą grupą wśród białych są Amerykanie pochodzenia angielskiego, którzy zostawili w spadku całemu państwu swój język.

Najwięcej białych Amerykanów przyznaje się do pochodzenia niemieckiego. Historycznie najbardziej uprzywilejowaną grupą są tak zwani WASP - White Anglo Saxon Protestant [2]. Pod tym pojęciem rozumie się potomków protestanckich osadników angielskich, szkockich, północnoirlandzkich. WASP, choć stopniowo tracąc swój udział procentowy w ogóle ludności i wpływ na politykę państwa, wciąż są najliczniejszą (około 53%) i najbardziej wpływową (obok Amerykanów pochodzenia żydowskiego) grupą w kraju.

Podziałem wytworzonym już w czasie pobytu ludności białej na obszarze USA, pogłębionym zwłaszcza przez wojnę secesyjną, jest stereotyp bogatej, przemysłowej północy/wybrzeży, przeciwstawiany biedniejszemu, rolniczo-hodowlanemu, poniewolniczemu południu. Stereotypem południowca jest tak zwany „redneck” - biedny biały rolnik o poglądach rasistowskich, dewocyjny, utożsamiający się z Konfederacją, głosujący na Republikanów.

Afroamerykanie, czyli przedstawiciele czarnej odmiany człowieka stanowią około 13% ludności kraju. W większości zamieszkują południowe, poniewolnicze stany, w których ich odsetek dochodzi do 1/3 ogółu ludności. Afroamerykanie to w zdecydowanej większości potomkowie niewolników z czarnej Afryki (zwłaszcza zachodniej) sprowadzani do pracy na plantacjach. W mniejszym stopniu ich obecność w USA to skutek współczesnej imigracji zarobkowej z Karaibów i Afryki. Rzeczona ludność skupia się w miastach, gdzie zamieszkuje zamknięte, etniczne, cieszące się złą sławą dzielnice zwane gettami. Najwyższy odsetek Afroamerykanów notuje się w Dystrykcie Kolumbii - 55,6% [3].

Pozostałe grupy, na których się nie skupię to: Latynosi, Indianie, Azjaci, Hawajczycy i wyspiarze Pacyfiku.

Do największych konfliktów o podłożu rasowym dochodzi pomiędzy największą grupą ludności białej stanowiącej 80% społeczeństwa Amerykańskiego, a największą grupą mniejszościową, ludności czarnej stanowiącej 13% ogółu społeczeństwa. Powodem takich zatarć jest historia Stanów Zjednoczonych Ameryki. Ten młodzieńcy (jak na europejskie standardy) kraj zaczął jako XVII wieczna kolonia brytyjska sprowadzająca czarnoskórych niewolników do pracy na plantacjach bawełny czy kukurydzy. Do największych kolonii eksportujących murzynów z afryki należały m.in. Złote Wybrzeże [4], Niewolnicze Wybrzeże [5]. Pozyskiwanie ludzi do niewolniczej pracy było w tamtym okresie całkowicie legalne i dozwolone przez metropole brytyjską do 1833 roku [6]. Odbywało się za pośrednictwem handlarzy arabskich, tureckich. Aż do czasów teraźniejszych Stany przeszły szereg zmian prawnych, a zinstytucjonalizowana segregacja rasowa, dzięki takim działaczom jak Martin Luter King [7] lub Rosa Parks [8] został wydaniem w 1964 roku Voting Rights Act [9] i Civil Rights Act [10] popartych przez prezydenta Lyndona Johnsona.

Mimo tego, środowiska afroamerykańskie w USA dalej uważają, że Stany Zjednoczone są krajem rasistowskich, opresyjnych, nastawionych na walkę z rasą czarną.

W 2020 roku czyli w czasie, kiedy Donald Trump obejmował stanowisko prezydenta USA, wydarzył się incydent zabójstwa czarnoskórego obywatela Stanów Zjednoczonych Georga Floyda, przez dwójkę białoskórych policjantów w stanie Minnesota [11].

Floyd został zatrzymany podczas próby zapłacenia fałszywymi pieniędzmi w sklepie (oficjalna wersja). Kiedy odmówił wejścia do policyjnego samochodu, strażnicy zmuszeni byli do użycia siły, w wyniku czego mężczyzna został zabity poprzez uduszenie kolanem. Mimo tego, iż tego typu wydarzenie nie było pierwszym na przestrzeni wielu lat w USA, dochodziło wcześniej do podobnych, chociażby przypadek Trayvon Martin [12] czy Michaela Browna [13]. W przeciwieństwie jednak do incydentu z Floydem te wydarzenia skończyły się tylko ukaraniem sprawców, natomiast przypadek z 2020 rok dał początek ogólnoswiatowej rewolucji, której przesłaniem było zwrócenie uwagi na problem okrutnego traktowania osób czarnoskórych przez białych policjantów [14].

Statystyki. Zgodnie ze statystyką zabójstw opublikowaną na stronie “mapping police violence” w 2019 roku z rąk policjantów zginęły 1046 osoby, z czego 234 stanowiły zabójstwa osób czarnoskórych (22%), w 2018 na 1104 przypadki, murzyni stanowili 251 osób (23%), a w 2020 roku licząc do początku listopada na 856 przypadków śmiertelnego użycia broni przez policję w 175 przypadkach ginęli afroamerykanie (20%). Z tej statystyki wynika, że osoby czarnoskóre mimo 13% obecności w społeczeństwie opowiadają co roku za około 20% (uśredniając) ofiar śmiertelnych policjantów[15]. Powodem takich statystyk jednak nie jest jak mogłoby się wydawać rasistowska struktura państwa Amerykańskiego, a mit białych zwolenników supremacji rasowej chodzących po ulicach z strzelbami jest tylko mitem.

Kolejną statystyką opublikowaną przez FBI w 2015 [16] roku jest liczba zabójstw dokonanych przez poszczególne rasy:

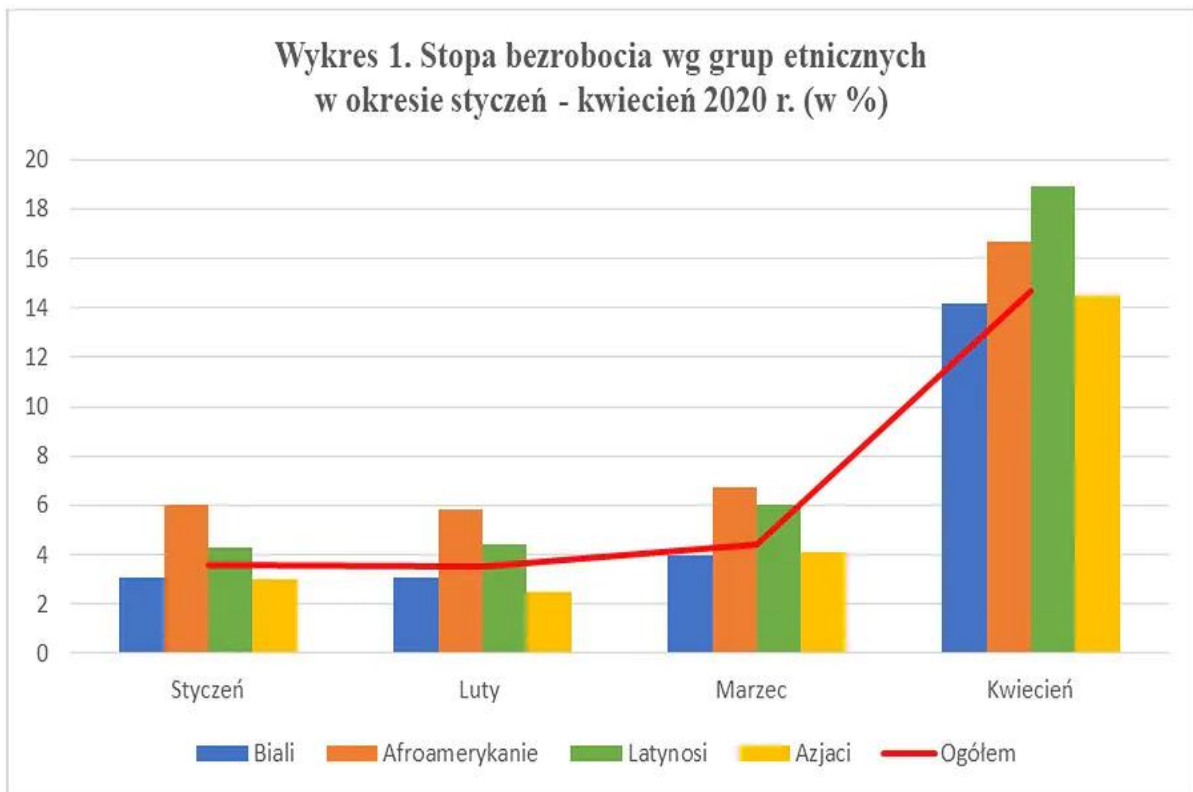
Race/Ethnicity of victim	Total	Race of offender			
		White	Black or African American	Other ¹	Unknown
White	3,167	2,574	500	49	44
Black or African American	2,664	229	2,380	13	42
Other race ¹	222	60	34	126	2
Unknown race	84	34	20	6	24

- czarnoskórzy zabici przez białego - 9 proc.,

- biali zabici przez białego - 81 proc.,
- biali zabici przez czarnoskórego - 16 proc.
- czarnoskórzy zabici przez czarnoskórego - 89 proc.

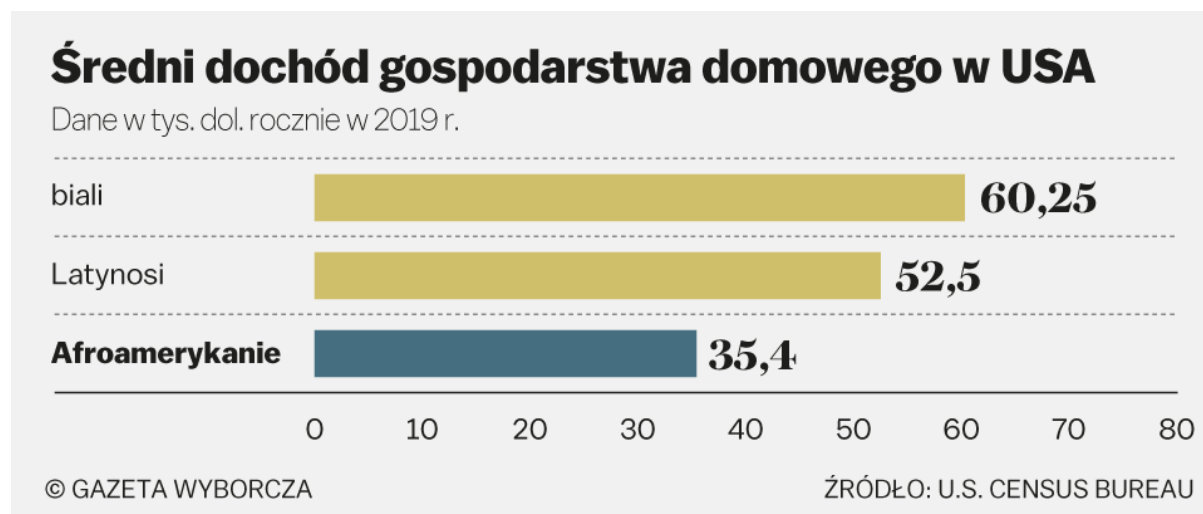
Z tej statystyki możemy wyczytać, że grupa, która stanowi zaledwie 13% społeczeństwa jest odpowiedzialna za prawie 47% ogółu zabójstw. Patrząc na to zdjęcie można przytoczyć słowa pisarza Sama Harrisa, w tłumaczeniu na polski, *“Historia przemocy w Ameryce w przytłaczającej większości przypadków jest historią przestępstw popełnianych przez czarnych na innych czarnych”* [17]. Znając te dane rozumie się, czemu zdaniem “mapping police violence”, osoba o czarnym kolorze skóry trzykrotnie większe szanse na śmierć z rąk białego policjanta.

Następna statystyka dotyczy poziomu bezrobocia w obrębie poszczególnych grup. Należy dodać, że poziom bezrobocia w grupie afroamerykanów od początku prezydentury Trumpa uległ znacznej poprawie. w 2017 roku stopień bezrobocia wynosił 7,5% tak w styczniu 2019 zszedł do rekordowych 5,8% [18]. Niestety pandemia koronawirusa skutecznie podniosła poziom bezrobocia w obrębie wszystkich grup co widać na załączonej statystyce.

Źródło: Bureau of Labor Statistics, The Employment Situation – April 2020.
[19]

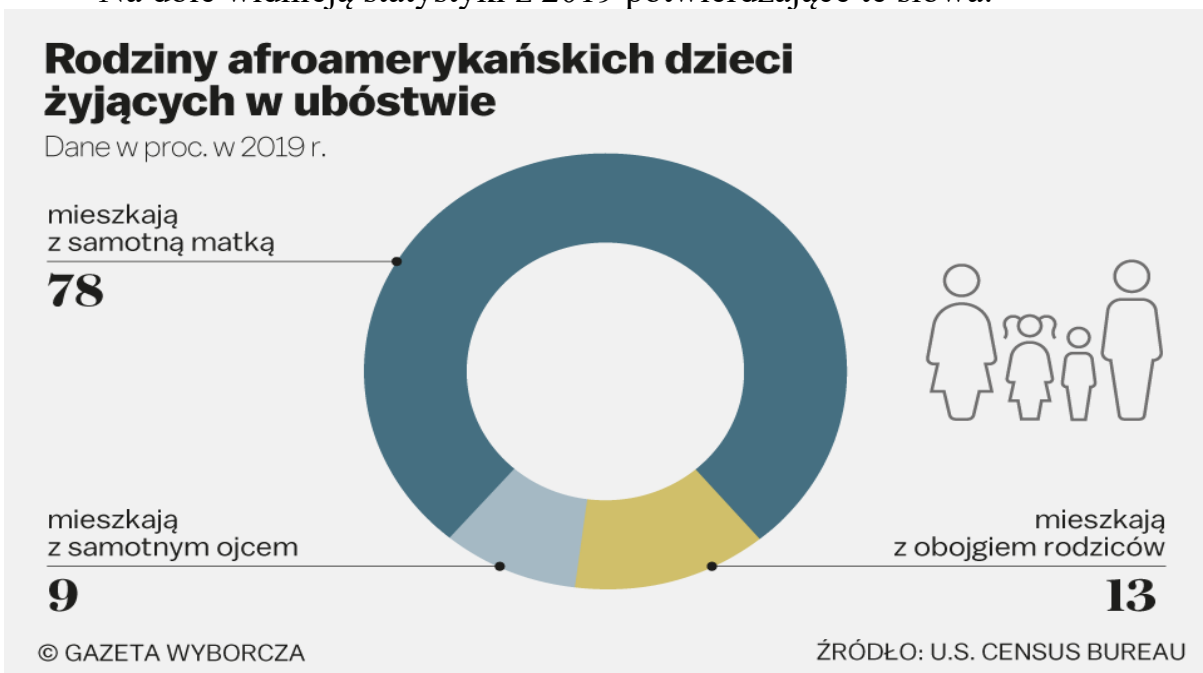
Kolejna kwestia to równość ekonomiczna. Zgodnie z danymi U.S. CENSUS BUREAU[20]

Afroamerykanie znajdują się najniżej średnich dochodów uzyskiwanych rocznie przez gospodarstwa domowe. (dane z 2019 roku).

Zdaniem, Larrego Eldera w wywiadzie z Davem Rubin głównym powodem, wysokiej przestępczości, bezrobocia, oraz ciężkiej sytuacji ekonomicznej jest patologiczne problemy w społeczeństwach etnicznych. W tłumaczeniu na polski *“Moim zdaniem największym problem czarnej społeczności jest to, że około 75% obywateli czarnoskórych wychowuje się bez ojca,. To łączy się ze wszystkimi innymi aspektami społecznymi jak przestępczość, gorsze wyniki ekonomiczne, większa szansa na bycie aresztowanym”* [21].

Na dole widnieją statystyki z 2019 potwierdzające te słowa.

[22]

Bibliografia:

1. *Amerykanie*, Encyklopedia powszechna PWN,, 2020, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3868639>, [20.06.2020r]
2. Britannica, *Martin Luther King Jr*, <https://www.britannica.com/biography/Martin-Luther-King-Jr>
3. Britannica, *Rosa Parks*,, <https://www.britannica.com/biography/Rosa-Parks>,
4. Britannica, *Slave Coast*, <https://www.britannica.com/place/Slave-Coast>,
5. Britannica, *Slavery Abolition Act*, <https://www.britannica.com/topic/Slavery-Abolition-Act>
6. Bureau of Labor Statistics, *The Employment Situation- April 2020*, https://www.bls.gov/news.release/archives/empisit_05082020.pdf, dostęp [03.2019]
7. CIA – *The World Factbook – United States*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>, [20.05.2017]
8. CNN, *Michael Brown shooting*, <https://edition.cnn.com/2014/11/25/justice/ferguson-grand-jury-documents>
9. FBI UCR, *Expanded Homicide Data Table 6*, [https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s.-2015/tables/expanded_homicide_data_table_6_murder_race_and_sex_of_victim_by_race_and_sex_of_offender_2015.xls](https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2015/crime-in-the-u.s.-2015/tables/expanded_homicide_data_table_6_murder_race_and_sex_of_victim_by_race_and_sex_of_offender_2015.xls),
10. Gazeta wyborcza, *Rodziny afroamerykańskie dzieci żyjących w ubóstwie*,
11. Gazeta wyborcza, *Średni dochód gospodarstwa domowego w USA*,
12. George Brown Tindall, David E. Shi „*Historia Stanów Zjednoczonych*”, 2002
13. J.Kiwerska, *Przeobrażenia w koloniach brytyjskich w Afryce w okresie międzywojennym*, 1985,
14. Mapping Police Violence, <https://mapping police violence.org>,
15. OurDocuments, *Civil Rights Act (1964)*, <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=97>
16. OurDocuments, *Voting Rights Act (1965)*, <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=100>
17. Parkiet, *Rasizm – wieczny problem Ameryki*, <https://www.parkiet.com/Gospodarka---Swiat/306139993-Rasizm--wieczny-problem-Ameryki.html>,
18. Rudolf John, *Trayvon Martin Case Spotlights Florida Town's History Of 'Sloppy' Police Work*, Huffington Post http://www.huffingtonpost.com/2012/04/09/trayvon-martin-cops-botched-investigation_n_1409277.html, dostęp [15.09.2013 r.]
19. Sam Harris, *The Story of crime and violence in America*, https://www.hoplofobia.info/wp-content/uploads/2020/06/Sam_Harris-Crime_and_Violence_in_America.mp4,
20. The Rubin Report, *Conservatives, Black Lives Matter, Racism*, https://www.youtube.com/watch?v=IFqVNPwsLNo&t=2s&ab_channel=TheRubinReport
21. USA Today News, *George Floyd Death, Rudolf John, Trayvon Martin Case Spotlights Florida Town's History Of 'Sloppy' Police Work*, Huffington Post <https://eu.usatoday.com/story/news/nation/2020/05/29/george-floyd-experts-say-neck-restraint-allowed-minneapolis-can-kill/5274334002/>, dostęp [04.06.2020]
22. Wikipedia, *White Anglo-Saxon Protestant*, https://pl.wikipedia.org/wiki/White_Anglo-Saxon_Protestant, dostęp [07.07.2020]

Марія ЛЕВЧЕНКО,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЯХ

Процес формування справжньої демократичної держави перебуває в тісному взаємозв'язку з правильною організацією органів місцевого самоврядування. Даний взаємозв'язок є наслідком необхідності формування відкритості та прозорості владних інституцій, рівноправного партнерства та залучення громадян до формування і реалізації державної та регіональної політик.

Вивченням проблеми державного управління на основі сформованих моделей в різних країнах, в аспекті здійснення регіонального й місцевого управління та самоврядування з метою визначення моделі, що є найбільш перспективною для використання, займалися сучасні вітчизняні і закордонні вчені, зокрема такі як: І. М. Архипенко [1], І. В. Дробуш [2], А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук [5], Л. Р. Михайлишин [4], В. В. Попко [6], М. О. Пухтинський, П. В. Ворона, О. В. Власенко [3], О. В. Ременяк [7], І. К. Советов, К. С. Дерябіна [8].

Проте, незважаючи на значні досягнення вітчизняних та зарубіжних науковців у розкритті проблематики застосування тієї чи іншої моделі у практиці регіонального і місцевого самоврядування, сучасний етап державотворення в Україні характеризується інтенсивним пошуком найбільш оптимальної моделі. Адже необхідною умовою стабільного розвитку суспільства та ефективного функціонування держави є забезпечення балансу між загальнодержавними інтересами та інтересами населення регіонів і територіальних громад. Реалізація моделі організації місцевого управління в Україні повинна бути виваженою і враховувати особливості розвитку суспільних та державних інститутів, що сформувались у нашій країні.

Метою цієї статті є аналіз основних моделей державного управління, вивчення досвіду зарубіжних країн та визначення найперспективнішої для організації вітчизняних органів місцевого самоврядування.

У сучасному світовому співтоваристві, в залежності від ступеня контролю над органами місцевого управління та самоврядування, від доступу і забезпеченості фінансовими ресурсами кожного рівня, управління в державі може бути централізованим і децентралізованим. У чистому вигляді централізація чи децентралізація застосовується вкрай рідко [5, с. 25-27].

Централізована влада прагне не лише регулювати загальний напрямок державного життя, але і керувати діяльністю місцевої влади. Протилежна їй система децентралізації, при ній розмежовуються функції центральної влади і місцевої влади [2, с. 52].

Співвідношення централізації і децентралізації в державному управлінні може бути різним. Зважаючи на різні пропорції на сучасному етапі їхнього розвитку виділяють три основні моделі.

Англосаксонська модель – одна з самих поширених у світі, тому що виникла вона на батьківщині класичного муніципалізму – у Великобританії. Основна ознака муніципальної влади цього типу – відсутність на місцях повноважних представників центрального уряду, що опікуються місцевими органами влади. Контроль тут здійснюється непрямым шляхом, а саме через центральні міністерства і судову систему. Муніципальні органи Великобританії і США складають частину конституційного механізму цих держав. Правознавці цих країн, для встановлення відзнаки місцевих органів від державних, роблять акцент на їх локальному характері [4].

Континентальна модель (до складу входять романська, німецька, скандинавська і латиноамериканська моделі) – біполярна система місцевого самоврядування, яка характеризується рядом ознак: в одній адміністративно-територіальній одиниці функціонують і система місцевого самоврядування, і система прямого державного управління; суб'єктами місцевого самоврядування визнаються місцеві спільноти, що наділяються правами юридичної особи публічного права; компетенція територіальної громади вважається спільною, визначається за принципом «дозволено все, що не заборонено»; діяльність органів місцевого самоврядування контролює представник центральної влади, що був призначений [4; 8].

Іберійська модель (її витоки в Іспанії і Португалії) належить до змішаних моделей місцевого самоврядування, при її застосуванні населення адміністративно-територіальних одиниць обирає раду та головну посадову особу даної адміністративної одиниці (алькальда, регідора, префекта, мера); іноді обирається колегія посадових осіб. У деяких країнах головна посадова особа обирається не населенням, а радою. Алькальд одночасно є головою ради, його виконавчим органом і затверджується урядом (президентом, міністром внутрішніх справ) як його представник у даній адміністративно-територіальній одиниці. Він володіє правом контролю за діяльністю ради, алькальд зосереджує в своїх руках основні важелі місцевого керівництва і має велику владу. У цьому, з одного боку, плюси даної моделі: немає призначених зверху чиновників для контролю за діями місцевої влади, а з іншого – мінуси: величезна концентрація влади в руках голови ради [6, с. 391].

На основі проведеного аналізу моделей муніципального управління, що застосовують зарубіжні країни, можна зробити висновок, що природа місцевого самоврядування полягає в тому, що воно є, з одного боку,

аналогом центрального уряду, а з іншого – формою народовладдя, яка забезпечує реалізацію прав громадян на самоврядування, а місцевому населенню гарантує можливість перетворення своєї волі в публічну владу.

Досвід зарубіжних країн стосовно використання певної моделі місцевого самоврядування доводить, що визначення її типу кожною країною здійснюється самостійно та залежить від конкретних умов, пріоритетів загальнодержавної й муніципальної політики. На вибір конкретної моделі місцевого самоврядування накладає відбиток велика кількість різноманітних факторів. До числа найбільш істотних із них можна віднести: обсяг компетенції органів місцевого самоврядування, визначений законодавством; розмір поселення й наявність у ньому соціально-економічної інфраструктури; податковий потенціал території й можливості його нарощування; рівень професіоналізму й компетентності муніципальних службовців; різноманітність і характер форм господарської діяльності на відповідній території; ступінь співробітництва органів місцевого самоврядування з органами державної влади [4; 7; 8].

На нашу думку, для України перспективним є подальше наслідування прикладу країн Європейського Союзу, в країнах якого спостерігається тенденція до більшої децентралізації і автономії органів місцевого самоврядування. Перехід до перерозподілу повноважень місцевим органам влади пояснюється двома причинами:

- 1) зростанням потреби в демократії на місцевому рівні;
- 2) розосередженням фінансово-бюджетних функцій, які передаються від центру до органів влади на місцях [3, с. 43].

Отже, Україні, що має довготривалий досвід централізованої держави, необхідно пройти шляхом послідовної децентралізації. Велику роль у досягненні запланованої мети відіграє запровадження відповідної нормативної системи. За її допомогою повинно відбутися забезпечення реальної досяжності формування оновлених органів місцевого самоврядування. Впровадження децентралізації, як оптимальної моделі адміністративно-територіального устрою, у вітчизняних реаліях є основою для створення на її базі необхідної автоматизованої системи управління всіма видами ресурсів та на всіх рівнях.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архипенко І. М. Зарубіжний досвід децентралізації влади: уроки для України. *Державне управління та місцеве самоврядування*: зб. наук. пр. Дніпро. 2018. Вип. 4 (39). С. 7-15. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04\(39\)/4.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04(39)/4.pdf)
2. Дробуш І. В. Децентралізація та субсидіарність як необхідні умови реалізації соціальних прав територіальних громад на місцевому рівні. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. Червень, 2014. С. 50–55. URL: <http://www.jurnalujuridic.in.ua/archive/2014/3/10.pdf>
3. Зарубіжний досвід організації роботи місцевої влади: монографія / М.О. Пухтинський, П.В. Ворона, О.В. Власенко та ін. / За заг. ред. П.В.Ворони. Харків:

- Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. 280 с. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/1703/3/upravlinnya_book_fin.pdf
4. Михайлишин Л. Р. Моделі організації місцевого управління: порівняльний аналіз. Науковий вісник. 2008. №1. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik/fail/L.%C2%A0Mykhaylyshyn.pdf
5. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. Київ: Рада Європи, 2017. 110 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/202/D1%86%D1%96%D1%97.pdf>
6. Попко В. В. Іберійська модель місцевого самоврядування. *Часопис Київського університету права*. 2016. №3. С. 390-395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2016_3_92.
7. Ременяк О.В. Реформа місцевого самоврядування як форма децентралізації публічної влади. Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 24–25 березня 2017 р.). Дніпро: СПД «Охотнік». 2017. С. 205-206.
8. Советов И. К., Дерябина Е. С. Конституционное право зарубежных стран: учеб. пособие. АНО ВПО «ПСИ», НИУ «ВШЭ». Пермь, 2019. 240 с. URL: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/direct/315224384.pdf>

Марія МАКАРЕНКО,
ліцеїстка 10-Б класу,
Житомирський обласний ліцей
Житомирської обласної ради,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ: ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

В сучасний період реформування правової системи України, яка першою статтею своєї Конституції проголосила нашу державу не лише суверенною, незалежною, демократичною, але водночас – і соціальною, і правовою [3], проблеми становлення правових цінностей багато в чому зумовлені рівнем правової культури на владному чи виконавчому, державному чи регіональному, колективному чи особистісному рівнях. Значною мірою, як вважають сучасні вчені, зокрема і О. Макеєва, така ситуація пов'язана із тривалим процесом розпаду й трансформування стереотипів та імперативів правової культури радянського суспільства [5, с. 263]. Зниження авторитету держави й права в умовах протистояння влади й громадянського суспільства, гілок влади, постійні колізії, пов'язані із всесиллям олігархату та представників великого бізнесу, все виразніше ставлять перед суспільством завдання удосконалення діяльності по створенню, утвердженню, зберіганню й трансляції правових цінностей.

Одним із показників високої правової культури суспільства є розвинений механізм захисту прав та свобод людини й громадянина,

важливою частиною якого є закріплення прав людини у міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Європейська конвенція про захист прав людини та на національному рівні – безперечно, Конституція України.

Як зазначає М. Максимов, у понятті «правова культура» велику роль відіграють саме цінності, а І. Яковюк підкреслює, що правову культуру можна порівняти з лабораторією, де створюється масштабна система цінностей, яка впливає на формування культури [5, с. 263].

Метою статті є дослідження ролі правових цінностей у формуванні правової культури в умовах трансформування правової системи України. Завданнями – з'ясування взаємозв'язку між цими поняттями, особливостей їх класифікації, визначення шляхів формування правової культури з розвинутою системою правових цінностей для подолання проявів правового нігілізму.

Відомо, що поняття «цінності» вперше з'являється у філософії І. Канта, який найвищими цінностями визначав людину, людське щастя й гідність, високий моральний обов'язок, а найвищою цінністю людини – свободу. Відомий український правник Б. Кістяківський наголошував на спільних із мораллю правових цінностях – свободі та справедливості [2, с. 20].

Філософія й теорія права, включаючи у свій предмет вивчення й дослідження правових цінностей, визначають це поняття як конкретні соціально-правові явища, правові засоби й механізми, що забезпечують цінності права, гарантування прав; фундаментальні природжені права людини, демократичні правові принципи; пережиті людьми та визначені культурою форми їх позитивного ставлення до правової системи суспільства, що зумовлюють відповідну поведінку та юридичну оцінку подій [2, с. 17].

Вказуючи, що й донині не вироблено єдиного підходу щодо природи та ієрархії правових цінностей, сучасний дослідник І. Кравцов виділяє дві їх основні групи: цінності права та правові цінності. До першої категорії відносяться «цінності-цілі» (природні й суспільні блага: щастя, мудрість, благополуччя тощо), а до другої – «цінності-засоби» (бажані методи досягнення цих цілей (цілеспрямованість, сміливість, гуманність тощо) [4, с. 52]. А. Бабенко визначає абсолютні правові цінності, цінності середнього рівня й інструментальні, а О. Мартишин – універсальні (держава і право) та прикладні (рівність, права людини, законність, презумпція невинуватості тощо), вказуючи, що вони є правовою формою таких універсальних цінностей як свобода, рівність і тощо. М. Шелер, Г. Радбрух, А. Маслоу й ін. виділили цінності, сформовані життєвим досвідом людини (індивідуальні цінності) та історично зумовлені соціально-економічними,

релігійними, політичними та ін. обставинами (суспільні цінності) [4, с. 54]. Критерієм класифікації може бути і правова традиція цивілізацій: західної, східної, традиційних суспільств, що мають свої правові сім'ї. До правових цінностей відносять також принципи права, правові інститути, юридичні конструкції тощо.

Щодо класифікації функцій правових цінностей, то Х. Соломчак виділяє наступні: соціальна, детермінуюча, світоглядна, сенсоутворююча, регулююча, нормативна, інтегруюча, самоідентифікаційна, адаптивна, мотивуюча, виховна [6, с. 29]. Якщо соціальна функція виявляється у визначенні орієнтирів у правовому просторі, а детермінуюча – у спрямуванні особи на позитивну правомірну поведінку, то визнання таких пріоритетів як: справедливість, рівність, свобода визначає зміст існування людини, вказує на світоглядну функцію правових цінностей. Оскільки завдяки правовим цінностям відбувається визначення сенсу людського життя, то вони здійснюють сенсоутворюючу функцію, а регулююча – виявляється у визнанні певних знань як значимих і важливих. Оскільки правові функції здійснюються через норми, то виконують нормативну функцію, а проникаючи у свідомість, стають особистісними цінностями і виконують інтегруючу та самоідентифікаційну функції, визначаючи позицію, роль і місце людини в суспільстві. [6, с. 29].

Низка авторів вказує, що правова культура – це глибоке знання й розуміння права, свідоме виконання його вимог; система правових цінностей, що створюються у правовій сфері тощо. Правова культура – це складова частина загальної культури, сукупність факторів, що характеризують рівень правосвідомості, правовідносин, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності й правопорядку [7, с. 37]. Розвиток правової культури зумовлюється історичними, соціально-економічними, політичними умовами суспільства, ступенем гарантованості державою й громадянським суспільством прав і свобод людини [5, с. 261].

Традиційно виділяють правову культуру особи й правову культуру суспільства. Із правової культури всіх осіб складається правова культура суспільства – сукупність факторів, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, стан законності й правопорядку [1, с. 10].

В залежності від того, яким цінностям віддає перевагу людина – позитивним чи негативним, саме під впливом таких цінностей і буде формуватись правова культура, зокрема і в Україні. Держава має здійснювати всі заходи, щоб сформувати правову культуру з розвиненою системою правових цінностей з метою запобігання достатньо поширеним в Україні на нинішньому етапі проявам правового нігілізму [2, с. 19]. Його причинами на нинішньому етапі в Україні є: невпорядкованість законодавства, його нестабільність і суперечливість; низька правова

культура; слабкість механізму приведення в дію законів тощо. Доктор філософських наук Ю. Калиновський підкреслює, що для України вкрай важливою залишається проблема подолання правового нігілізму не стільки серед пересічних громадян, скільки серед держслужбовців, політиків вищого рангу, адже саме приклад останніх мав би всіляко сприяти утвердженню правових цінностей, формуванню правової культури та державницького мислення у суспільній свідомості [2, с. 19].

З метою прискорення формування правової культури в Україні, на думку багатьох правників, слід активно використовувати сучасні інформаційні технології, зокрема: створення оплачуваних і безкоштовних баз даних; видання електронних правових журналів; створення електронних правових бібліотек; проведення інтернет-конференцій з актуальних правових проблем; створення й популяризація віртуальних книжкових магазинів, що спеціалізуються на правовій літературі тощо. Слід забезпечити широкомасштабний доступ до окремих офіційних сайтів (сторінок) органів державної влади та місцевого самоврядування для різних вікових категорій аудиторії Інтернет [1, с. 11].

Отже, можна стверджувати, що правова культура як чинник розвитку правової системи має відіграти головну роль у демократичних перетвореннях в Україні й тісно пов'язана з усіма елементами правової системи, формуванням правосвідомості громадян, новим баченням держави як демократичної, соціальної й правової, усвідомленням взаємозв'язку права й закону, з визнанням пріоритетного місця ролі людини й громадянина у правових відносинах. Для правової системи, що трансформується, важливим є вдосконалення й підвищення рівня правової культури, вироблення нової системи правових цінностей, які сприяють правовій розвиненості особи, позитивному характеру її правової діяльності, реальному забезпеченню найвищої цінності – реалізації, захисту прав і свобод людини. Державні інституції, кожен громадянин мають зробити свій внесок у формування загальнолюдських та правових цінностей, адже їх утвердження відбувається на рівні взаємодії «індивід-соціум-держава», де правова культура як сукупність правових цінностей формує цілісну й єдину ціннісну систему суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дірочка О.М. Актуальне питання правового прогресу та правова культура громадян у сучасних умовах державотворення. *Наше право*. 2017. № 3. С. 9-13. URL: file:///C:/Users/NP/Downloads/Nashp_2017_3_4.pdf (дата звернення: 16.10.2020).
2. Калиновський Ю. Ю. Системоутворююча роль правових цінностей у державотворенні URL: file:///C:/Users/NP/Downloads/Vnyua_2017_1_4.pdf (дата звернення: 12.10.2020).
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
4. Кравцов І.В. Класифікація правових цінностей та її значення для правової теорії і практики. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 200. Юридичні науки. С. 51-54.

URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/83713/%CA> (дата звернення: 12.10.2020).

5. Макеєва О. М. Правова культура: ціннісний вимір в умовах інтеграційних процесів. *Альманах права*. 2015. Вип. 6. С. 261-265. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286627458.pdf> (дата звернення: 12.10.2020).

6. Соломчак Х. Б. Соціальні та правові цінності як детермінанти позитивної правової відповідальності. *Наше право*. 2017. № 3. С. 27-34. URL: [file:///C:/Users/NP/Downloads/Nashp_2014_1_8%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/NP/Downloads/Nashp_2014_1_8%20(1).pdf) (дата звернення: 14.10.2020).

7. Юридична енциклопедія: в 6 т./ Редкол.: Ю. С. Шемчушенко та ін. – К.: Українська енциклопедія, 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.

Юлія МАГАСЬ-ДЕМИДАС,

кандидат історичних наук, доцент,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА РІВНУ ОПЛАТУ ПРАЦІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

В сучасних умовах ринкової економіки трудові відносини в нашій державі набувають вартісного характеру, робоча сила є особливим товаром, ціна якого формується під впливом попиту та пропозицій на ринку праці. Важливе значення має забезпечення державою гарантій у галузі оплати праці, зокрема й закріплених на міжнародному рівні. Одним з основних прав у сфері оплати праці є право на рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої дискримінації. На сьогоднішній день стан забезпечення рівного права жінкам та чоловікам на винагороду за працю вимагає поглибленого дослідження для виявлення прогалин у чинному законодавстві про оплату праці та невідкладного його удосконалення відповідно до сучасних економічних та соціальних реалій.

Стаття 23 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, закріплені основні трудові права та свободи людини, до числа яких входять і основні права в сфері оплати праці, такі як право на рівну оплату за рівну працю без будь-якої дискримінації, право на справедливу та задовільну винагороду, що забезпечує гідне людини існування для неї та її родини [1].

У Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 року встановлено, що держави, які беруть участь у Пакті, визнають право кожного на винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім працівникам справедливу заробітну плату та рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам повинні гарантуватися умови праці не гірше тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю (ст. 7) [2].

Конвенцією Міжнародної організації праці (далі – МОП) № 111 про заборону дискримінації в області праці та занять від 15 червня 1960 року [3]

встановлено заборону будь-якого «розрізнення, недопущення чи надання переваги, яке надається за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного чи соціального походження, яке призводить до знищення чи порушення рівності можливостей чи відношення у сфері праці і занять». Проаналізувавши положення зазначеної вище Конвенції можна зробити висновок, що вказані у ній терміни «праця» і «заняття» охоплюють також умови і оплату праці. Крім того, за положеннями вказаної Конвенції будь-яке розрізнення, недопущення чи надання переваги у відношенні до визначеної роботи, яка має специфічні вимоги, дискримінацією не вважається.

Принцип рівної оплати праці при виконанні рівноцінної роботи закріплений також у Конвенції МОП про рівну винагороду чоловіків та жінок за працю рівної цінності від 1951 року № 100 [4], яка набрала чинності 23 травня 1953 року. Відповідно до положень Конвенції термін «винагорода» включає в себе звичайну, основну чи мінімальну заробітну плату чи звичайну, основну чи мінімальну ставку та іншу винагороду, яка надається безпосередньо чи опосередковано, у грошах чи в натурі підприємцем працівнику в силу виконання останнім його роботи. У даній Конвенції вказується, що ставки винагороди працівникам повинні визначатися без дискримінації за ознаками статі.

Як зазначає Е. Тучкова, «підстави дискримінації, визначені у Конвенції, повинні визнаватися неприпустимими не тільки при вирішенні проблем «доступу до праці», а й при реалізації інших прав людини у сфері праці, включаючи право на рівне винагородження за рівну працю» [5, с. 9].

Стаття 141 Договору про заснування Європейського Співтовариства [6] закріплює принцип рівної оплати для жінок та чоловіків – за однакову роботу або роботу однакової вартості. Під рівною винагородою за працю, без дискримінації за статевою ознакою, розуміють:

1. Оплату за рівну відрядну роботу, що має вираховуватись на основі тих самих одиниць виміру;
2. Оплату за почасову роботу, що має бути однаковою за однаковою роботу.

Відповідно до ч. 1 статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [7]. Отже, міжнародні акти, ратифіковані Україною, становлять невід'ємну частину національного законодавства України та відповідно повинні застосовуватися судами та іншими державними органами нарівні з внутрішнім законодавством.

В Основному законі нашої держави закріплено правову основу рівності жінок та чоловіків (п. 3 ст. 24 Конституції України), що забезпечується наданням рівних можливостей у праці та винагороді за неї, створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з

материнством. Крім того, забезпечення гендерної рівності при реалізації права на оплату праці гарантується чинними законодавчими актами України, зокрема, Кодексом законів про працю України (ст. 2-1, 22) [8]; законами України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [9], «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [10] тощо.

На підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що чинне українське законодавство про заборону дискримінації в оплаті праці в цілому відповідає міжнародним стандартам. Проте, компетентним органам виконавчої влади необхідно посилити контроль за дотримання положень зазначених вище міжнародних та національних нормативно-правових актів щодо заборони дискримінації в оплаті праці, а також при наданні інших виплат на користь працівників.

Отже, зміст права працівників на рівну винагороду за рівноцінну працю полягає в тому, що роботодавцем (незалежно від його форми власності та організаційно-правової форми господарювання) в основу систем заробітної плати повинен бути покладений принцип рівної оплати за працю рівної тривалості та складності. Необґрунтована різниця в заробітній платі є дискримінацією.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Дата звернення – 15.01.2021).
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (Дата звернення – 15.01.2021).
3. Конвенція Міжнародної організації праці про заборону дискримінації в області праці та занять № 111 від 15 червня 1960 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161#Text (Дата звернення – 15.01.2021).
4. Конвенція МОП про рівну винагороду чоловіків та жінок за працю рівної цінності від 1951 року № 100. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text (Дата звернення – 15.01.2021).
5. Тучкова Э.Г. Заработная плата. Комментарий к Кодексу законов о труде. М.: «Проспект», 1997. 64 с.
6. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) від 1 січня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (Дата звернення – 15.01.2021).
7. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення – 15.01.2021).
8. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (Дата звернення – 15.01.2021).
9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (Дата звернення – 15.01.2021).
10. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 вересня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (Дата звернення – 15.01.2021).

Julia MAZUR,
student, Instytut Nauk o Polityce i Administracji,
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
Kraków, Polska

RESPEKTOWANIE PRAW CZŁOWIEKA W ARABII SAUDYJSKIEJ

W grudniu 2020 roku obchodzić będziemy obchodzić 72 rocznicę uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Od tego momentu kwestia ochrony praw człowieka jest nadal tematem otwartym. Należy zauważyć, że nawet w państwach wysoko rozwiniętych kulturowo nie zawsze prawa te są przestrzegane. Zastanawiające jest, czy jednym z krajów w którym prawo zwyczajowe góruje nad prawami człowieka i jego podstawową wolnością jest Arabia Saudyjska. Jest to kraj muzułmański, ale czy brak jakichkolwiek swobód jest tam widoczny? Na przykład według organizacji pozarządowej Reporterzy bez Granic, Arabia Saudyjska w 2020 roku zajęła 170 miejsce³². Nie jest to jednak jedyny ranking obrazujący swobody obywatelskie w jakim Arabia miejscowi się na jednym z ostatnich miejsc.

Historia praw człowieka sięga aż do 1628 roku, gdzie w Anglii napisano do ówczesnego króla petycję, w której zabroniono między innymi więzienia nikogo bez wyroku sądowego oraz wyliczono szereg nadużyć władzy. W 1776 roku natomiast powstała Deklaracja Niepodległości USA, w której jest napisane, że „wszyscy ludzie zostali stworzeni równi, zostali wyposażeni przez stwórcę w niezbywalne prawa, między którymi są życie, wolność i dążenie do szczęścia. Trzydzieści lat później we Francji uchwalono Deklarację praw człowieka i obywatela wywodząca się ówczesnych politycznych i filozoficznych nurtów oświecenia³³. Następnie 10 grudnia 1948 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło Powszechną Deklarację Praw Człowieka- pierwszy uniwersalny i najszerzej w świecie akceptowany dokument dotyczący praw człowieka. Prawa człowieka są najczęściej opisywane 6 najważniejszymi przymiotnikami. Po pierwsze są powszechne- dotyczą każdego człowieka niezależnie od wyznawanych wartości, poglądów czy religii. Są także przyrodzone-istnieją niezależnie od woli władzy czy przepisów prawa, państwo jedynie tworzy system ich ochrony, oraz niezbywalne- nie można się ich zrzec, ani żadna władza nie może człowieka ich pozbawić. Opisują je również przymiotniki nienaruszalne i naturalne. To oznacza, że posiadamy je z racji godności osobowej, człowieczeństwa, a nie z powodu czyjejś decyzji i nie mogą być one przez żadną władzę zmieniane czy regulowane. Są one niepodzielne, wszystkie stanowią

³² Saudi Arabia, dostęp 14.11.2020 <https://rsf.org/en/saudi-arabia>

³³ Amnesty International, dostęp 11.11.2020 <https://amnesty.org.pl/co-robimy/prawa-czlowieka/>

nierozerwalną całość³⁴. Prawa człowieka mogą być ograniczane tylko w ściśle określonych sytuacjach, definiowanych zwykle w dokumentach międzynarodowych lub konstytucjach państw (np.: ze względu na ochronę określonych wartości albo zagrożenia np. wojnę).

Arabia Saudyjska jest krajem, który budzi wiele kontrowersji. Według Human Rights Watch i Amnesty International ten kraj należy do grupy państw, w których prawa człowieka są notorycznie łamane. Zwracając uwagę na obszar wolności słowa, to w Arabii Saudyjskiej istnieje bardzo surowa cenzura. Zabroniona jest krytyka prawa w sprawie kobiet, krytyka władzy, wyrażanie opinii sprzecznych z prawem szariatu³⁵ lub godzące w bezpieczeństwo Arabii Saudyjskiej oraz promujące interesy obcych państw. Komitet Obrony Dziennikarzy zaliczył Erytreę, Koreę Północną i Arabię Saudyjską do państw o największej cenzurze słowa. W Arabii Saudyjskiej działa kilkanaście dzienników. Wszystkie należą do prywatnych właścicieli, ale są kontrolowane przez osoby związane z rodziną królewską³⁶. W sferze internetu, Arabia Saudyjska regularnie kontroluje to, co się tam znajduje. Zatrzymywane są osoby krytykujące w nim władzę oraz cenzurując treści niezgodne z islamem. Cenzurowanie Internetu tłumaczone jest ochroną islamu oraz moralności. Karane są osoby, które chwają politykę przywódców wrogich Arabii Saudyjskiej państw³⁷. Większość mieszkańców tego państwa wyznaje islam, i na wolność religijną nie ma przyzwolenia. Ustawa zasadnicza jej nie przewiduje. Oficjalnie państwo zezwala na praktykowanie swojej wiary, ale tylko w prywatnych pomieszczeniach, jednak często zdarza się, że policja religijna przeprowadza kontrole. Samo istnienie policji religijnej powinno być z resztą zastanawiające³⁸. W Arabii Saudyjskiej lista „rzeczy zakazanych” jest naprawdę długa. Wlicza się w nią alkohol, pornografię, wieprzowinę, koninę, publikacje i dewocjonała inne niż islamskie, publiczne tańce, muzyka czy filmy. Prawo to obowiązuje zarówno obywateli, jak i pracujących cudzoziemców, turystów, członków delegacji oficjalnych i dyplomatów³⁹. W Arabii Saudyjskiej żyje około milion chrześcijan. Kara śmierci grozi osobom, które dokonały aktu apostazji lub skrytykowały wiarę islamską. Chrześcijanom w Arabii Saudyjskiej grożą tortury, dyskryminacja, naruszanie prywatności oraz śmierć. O wiele częściej prześladowane są chrześcijanie, którzy wcześniej wyznawali wiarę islamską niż imigrantów i obywateli wyznających tę religię. Niekiedy zdarza się, że imigrantów zarobkowych zmusza się do przyjęcia mahometanizmu⁴⁰. Sytuacja kobiet również nie należy do łatwych, są one całkowicie dyskryminowane. Od dwunastego roku życia kobiety

³⁴Amnesty International, dostęp 11.11.2020 <https://amnesty.org.pl/co-robimy/prawa-czlowieka/>

³⁵ Prawo normujące życie wyznawców islamu, zarówno w jego odmianie sunnickiej, jak i szyickiej. Islam nie uznaje rozdziału życia świeckiego od religijnego i dlatego reguluje zarówno zwyczaje religijne, organizację władzy religijnej oraz codzienne życie wszystkich obywateli państwa, który wprowadził prawo szariatu

³⁶ Freedom House, dostęp 2016-03-07, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/saudi-arabia>

³⁷ Arab News, dostęp 2020-11-14, <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/news/703666>

³⁸ Stéphane Marchand: Arabia Saudyjska. Zagrożenie. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie, 2004

³⁹ Stéphane Marchand: Arabia Saudyjska. Zagrożenie. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie, 2004

⁴⁰ Open Doors, dostęp 14.11.2010, <https://www.opendoors.pl/przesladowania/opisykrajow2017/4862926/>

muszą być całkowicie zakryte oraz unikać miejsc, gdzie mogłyby spotkać mężczyznę. Dla przykładu, w 2002 roku w Mekce wybuchł pożar w szkole dla dziewcząt. Członkowie muttawy⁴¹ nie zezwolili na opuszczenie budynku uczennicom, gdyż te nie miały na sobie chust. Zabroniono strażakom prowadzenia akcji ratowniczej i gaszenia pożaru⁴². Nawet, aby kupić bilet samolotowy kobieta potrzebuje zgody od partnera. Arabia Saudyjska była ostatnim krajem na świecie, w którym kobiety nie mogły prowadzić samochodu. Dopiero w 2018 roku oficjalnie zostało zniesione to prawo. Odbywające wyrok kobiety są wykorzystywane seksualnie. Prawo dopuszcza również wielożeństwo⁴³. Przez wiele lat Arabię Saudyjską krytykowano za brak ustawodawstwa chroniącego kobiety i krajowych pracowników przed nadużyciami. W 2008 roku ONZ wezwał Arabię Saudyjską do stworzenia tego typu ustawy. Kilka miesięcy po rozpoczęciu ogólnoświatowej kampanii charytatywnej na rzecz zwalczania przemocy wobec kobiet Arabia Saudyjska uchwaliła prawa zwalczające przemoc domową⁴⁴. Jeśli chodzi o osoby homoseksualne, powołując się na Koran Arabia Saudyjska nie przestrzega ich praw. Na osoby LGBT są robione również naloty policji religijnej, a za stosunki homoseksualne grozi więzienie lub kara śmierci⁴⁵.

Łamanie praw człowieka dotyczy oczywiście również wielu innych obszarów życia. Prawo do aborcji jest ściśle ograniczone, prawa osób niepełnosprawnych nie są w pełni przestrzegane. Przypadków jest naprawdę wiele. Ukazuje to, że rygorystycznie przestrzegające zasad islamu państwo nie traktuje obywateli w sposób humanitarny. Całkowicie pogwałcone są prawa kobiet, homoseksualistów, chrześcijan, lub jakichkolwiek osób niewyznających islamu. Często przez sposób, w jaki państwo traktuje obywateli dochodzi do tragedii takich jak pożar w szkole dla dziewcząt czy sytuacje, w których ktoś sprzeciwił się władzy. Mimo, że Arabia Saudyjska jest państwem dobrze rozwiniętym gospodarczo, to jednak w kwestiach ideologicznych kraj łamie podstawowe zasady.

Bibliografia:

1. Stéphane Marchand: Arabia Saudyjska. Zagrożenie. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie, 2004 s.145-200
2. Freedom House, dostęp 2016-03-07, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/saudi-arabia>
3. Saudi Arabia, dostęp 14.11.2020 <https://rsf.org/en/saudi-arabia>
4. Amnesty International, dostęp 11.11.2020 <https://amnesty.org.pl/robimy/prawa-czlowieka/>

⁴¹ Saudyjska policja religijna, zajmująca się egzekwowaniem przestrzegania szariat (islamskiego prawa religijnego) na terenie całej Arabii Saudyjskiej, gdzie jest ono podstawą prawa państwowego.

⁴² Stéphane Marchand: Arabia Saudyjska. Zagrożenie. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie, 2004

⁴³ Stéphane Marchand: Arabia Saudyjska. Zagrożenie. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie, 2004

⁴⁴ Sebastian Usher, dostęp 14.11.2020 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-23872152>

⁴⁵ Richard Dawkins Foundation, dostęp 14.11.2020 <https://www.richarddawkins.net/2015/10/saudi-arabia-insists-un-keeps-lgbt-rights-out-of-its-development-goals/>

5. Arab News, dostęp 2020-11-14, <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/news/703666>
6. Open Doors, dostęp 14.11.2010, <https://www.openddoors.pl/przesladowania/opisykrajow2017/4862926/>
7. Sebastian Usher, dostęp 14.11.2020 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-23872152>
8. Richard Dawkins Foundation, dostęp 14.11.2020 <https://www.richarddawkins.net/2015/10/saudi-arabia-insists-un-keeps-lgbt-rights-out-of-its-development-goals/>

Ганна МАЛАШЕНКО,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У сучасній правовій науці кримінальна відповідальність і покарання вже не розглядаються як єдино можливі наслідки вчинення злочину. Актуальність дослідження зумовлюється пошуком альтернативних методів зменшення рівня злочинності та гуманізацією національного законодавства згідно міжнародних стандартів ведення кримінального судочинства. Звільнення від кримінальної відповідальності набуло значної актуальності як у судовій практиці, так і у теорії кримінального права та є результатом раціонального обмеження інтенсивності застосування кримінальних покарань та формою ефективного досягнення реалізації завдань кримінального судочинства.

Питання правових підстав звільнення від кримінальної відповідальності досліджувало чимало вчених. Серед них такі, як: Ю. Баулін, Є. Гнатенко, О. Козак, І. Леоненко, П. Хряпінський, С. Школа, С. Яценко. Але питання розмежування понять «звільнення від кримінальної відповідальності» та «звільнення від покарання» ще є не достатньо вивченими.

Мета статті: на основі наукових джерел визначити поняття «звільнення від кримінальної відповідальності» та проаналізувати правові підстави цього явища.

Згідно з параграфом першим постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» під цим поняттям розуміється відмова державних органів від застосування щодо суб'єкта злочину встановлених законом обмежень певних прав і свобод та закриття кримінального провадження, яке здійснюють судові органи у випадках,

передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК), у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України [5].

У даному дослідженні ми будемо розглядати звільнення від кримінальної відповідальності як реалізацію державою відмови від застосування щодо суб'єкта злочину встановлених у законодавчому порядку обмежень конкретних прав та (або) свобод та закриття кримінальної справи.

Школа С. вказує, що кримінальна відповідальність існує тільки в межах кримінально-правових відносин та є наслідком їхнього виникнення. Змістом таких правовідносин є стосунки суб'єктів із приводу прав та обов'язків, що визначаються нормами кримінального права. Та чи інша форма реалізації прав та обов'язків суб'єктів кримінально-правових відносин є водночас їх припиненням та реалізацією кримінальної відповідальності [6, с. 150].

За Є. Гнатенко, особа може звільнитися від відповідальності за кримінальним законодавством лише до того часу, поки не буде винесено судовими органами вирок щодо неї [2, с. 126].

Також варто уточнити, що про звільнення від кримінальної відповідальності можна говорити, лише коли наявні обов'язкові складники, передумови для притягнення особи до такого виду відповідальності, тобто у її вчинку містяться всі ознаки конкретного складу злочину.

Якщо в діянні особи немає усіх елементів складу злочину, то така особа не підлягає кримінальній відповідальності, а не звільняється від неї.

Звільнення від кримінальної відповідальності не звільняє особу від обов'язку відшкодувати заподіяні нею збитки, дотримуватися правової поведінки, а також не звільняє від застосування до неї інших заходів примусового характеру, що відповідають суспільній небезпеці суб'єкта злочину.

О. Козак перелічує основні ознаки досліджуваного нами явища. Це, зокрема: 1) звільнення від кримінальної відповідальності може застосовуватися тільки судовими установами; 2) необхідною умовою є винесення судовими органами відповідного рішення про закриття провадження та звільнення суб'єкта злочину від відповідальності; 3) така форма застосовується виключно до осудної особи, яка здійснила злочинне діяння та досягла віку відповідальності згідно із кримінальним законодавством; 4) мають бути зазначені чіткі законні причини та критерії звільнення [3, с. 60].

Умовами звільнення від кримінальної відповідальності є сукупність передбачених законодавством вимог, які висуваються перед суб'єктом злочину. Правові підстави такого звільнення перелічуються і характеризуються у КК України.

Серед таких підстав розрізняють: 1) дійове каяття суб'єкта злочину; 2) примирення винної особи із потерпілою стороною; 3) щире розкаяння

суб'єкта злочину та заява колективу про передачу винного на поруки; 4) зміна обстановки злочину; 5) закінчення строків давності злочинного діяння; 6) спеціальні підстави звільнення від відповідальності за кримінальним судочинством, вичерпний перелік яких можна знайти у Особливій частині КК (частина 2 статті 111; частина 2 статті 114; частина 3 статті 175; частина 4 статті 212; частина 2 статті 255; частина 5 статті 258; частина 6 статті 260; частина 3 статті 263; частина 4 статті 289; частина 4 статті 307; частина 4 статті 309; частина 4 статті 311) [4].

Дійове каяття є правовою підставою звільнення у кримінальному праві у випадку, коли особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин (крім корупційних кримінальних правопорушень) визнала що винна, щиросердно зізналася у вчиненому, усіма доступними методами сприяла слідству, а також відшкодувала збитки, завдані нею, згідно статті 45 КК України.

Примирення винного з потерпілим є підставою такого виду звільнення, якщо (як зазначено у статті 46 КК України) суб'єкт, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, відшкодував заподіяну шкоду потерпілій стороні та примирився з нею.

Щире розкаяння особи-суб'єкта злочину та зареєстроване прохання про передачу її на поруки колективу організації, установи, підприємства, як правова підстава звільнення від кримінальної відповідальності зазначене у статті 47 КК України. Суб'єкт злочину має дотримуватися правомірної поведінки, брати участь у заходах виховного характеру протягом року з дня передачі на поруки.

Правовою підставою є і зміна обстановки злочину, (стаття 48 КК України) якщо у судовому порядку буде доведено, що на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинені суб'єктом злочину дії втратили небезпечність для суспільства, або що особа, притягнута до відповідальності вже не є суспільно небезпечною.

Про закінчення строків давності злочину говоримо у випадку, коли з дня вчинення злочинних дій і до дня набрання вироком суду правової сили минули терміни, які зазначені у статті 49 КК України. Варто пам'ятати, що суб'єкт злочину може бути звільнений від такого виду відповідальності тільки до моменту набуття законної сили вироку щодо нього.

Отже, за результатами дослідження, під звільненням від кримінальної відповідальності розуміємо реалізацію державою відмови від застосування щодо суб'єкта злочину встановлених у законодавчому порядку обмежень конкретних прав та (або) свобод та закриття кримінальної справи. Таке звільнення здійснюється до його реального настання, тобто до винесення судом рішення стосовно особи, винність у скоєнні злочину якої була доведена. Серед правових підстав звільнення від кримінальної відповідальності виокремлюють дійове каяття суб'єкта злочину;

примирення суб'єкта злочину з потерпілим; щире розкаяння у вчиненні кримінального злочину та клопотання про передачу суб'єкта злочину на поруки; зміна обстановки злочину; закінчення строків давності вчинення злочину та інші.

Подальші правові перспективи полягають у розширенні основних правових підстав звільнення від кримінальної відповідальності, але, разом з тим, у чіткій диференціації осіб, які претендують на таке звільнення, залежно від поведінки до та після скоєння злочину та дослідженні результативності запроваджених змін. Перспективи майбутніх досліджень полягають у аналізі специфіки та особливостей звільнення від кримінальної відповідальності, чіткому розмежуванні процедур звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баулін Ю. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 185-207.
2. Гнатенко Є. Окремі проблеми звільнення від кримінальної відповідальності: реалії сьогодення. *Вісник Академії митної служби України*. 2014. № 1. С. 124-127.
3. Козак О. Правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності. *Наше право*. 2004. № 4. С. 59-62.
4. Кримінальний кодекс України: закон від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>.
6. Школа С. Кримінальна відповідальність: загальна характеристика та форми реалізації. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 149-153.

Оксана МАРКЕВИЧ,

кандидат історичних наук, старший викладач,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

Володимир КОБЕРНЮК,

кандидат юридичних наук, старший викладач,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИЕПІДЕМІЧНИХ ЗАХОДІВ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Сучасні політичні, економічні події, а також дії державних органів влади у боротьбі з поширенням COVID-19, активізували розгляд питань, пов'язаних з історико-правовим досвідом регулювання протиепідемічних заходів. Вивчення минулого дозволяє визначити і проаналізувати заходи,

які застосовувала верховна і місцева влада аби здолати пошесті, мінімізувати збитки населення, держави. Дані питання актуальні і сьогодні. Завдання розвідки є простежити, які нормативно-правові акти регулювати протиепідемічні заходи в Російській імперії, кому вони адресувались і хто відповідав за їх застосування. Узагальнено історико-правовий досвід попередження, боротьби та ліквідації наслідків поширення заразних хвороб без деталізації видів захворювань та їх клінічних характеристик.

Згідно нормативно-правових актів, вміщених в Повному зібранні законів Російської імперії, протиепідемічні заходи поділялись на поліцейські (адміністративні), карантинні та медичні. Перший стосувався, переважно, губернської адміністрації, поліцейських органів влади. На ньому ми зупинимось детальніше. Принагідно зауважимо, що значне число актів приймалось для регулювання карантинів у портових містах, найбільше – Одеси. Окремо йдеться про заходи при поширенні заразних хвороб у війську та прикордонних територіях. Найбільш жорсткими були карантини, які мали запобігти просуванню хвороби вглиб територій та поширенню серед населення.

Постійним завданням місцевої адміністрації для попередження та боротьби з пошестями було створення особливих будинків [1, с. 133; 2, с. 252], які в подальшому іменуються як особливі лікарні [3, с. 503], де утримувались особи з певними ознаками хвороб (якщо зустрічались гарячки з плямами, кривавим поносом тощо). Особливостями таких медичних закладів було дотримання суворої таємниці, оскільки розголос міг призвести до паніки, а відтак ще гірших соціальних і економічних наслідків. Утаємничувалась не лише хвороба, а й особа хворого, останньому присвоювався номер.

У разі виявлення на території губернії осіб з ознаками заразних хвороб екстрені заходи запроваджувались начальником краю. Останній приймав рішення на основі донесень земських справників у повітах і городничих у містах. Саме ці чиновники мали найпершими розпізнати хвороби на місці (мається на увазі особисто) і скласти рапорт губернатору, долучивши до власних свідчень підписи місцевого лікаря, священника і двох свідків. Паралельно розпорядитися про виставлення вартових, заборонити проїзд через територію, визначити шляхи об'їзду. Запровадження цих та інших заходів узгоджувалось з губернатором. Особливі/екстрені міри приймались земським справником у разі зараження цілих сіл. Вперше такі протиепідемічні завдання губернської адміністрації визначалися в «Установах для управління губерніями» 1775 р. [4, с. 238-240, 260-261], але лише поглибилися в інших нормативних актах. «Наказ губернаторам» від 3 червня 1837 р. § 159-170 розширював повноваження начальників краю в цій сфері, додавши контроль за екологічним станом губернії (профілактичні заходи), за якістю продуктів харчування, використанням ядовитих речовин; відведення спеціальних місць для поховання [5, с. 399]. При розгортанні

тимчасових карантинних постів дозволялося залучати військових. Якщо осередки захворювання виникали одночасно в декількох місцях губернії, створювався спеціальний комітет, який в губернському місті очолював особисто губернатор, а в повітах – предводителі дворянства. Щотижневий звіт про прийняті міри і їх ефективність при спалахах захворюваності надсилався особисто міністру внутрішніх справ. Окремим завданням ставилося щеплення немовлят від віспи, про що губернатор щопівроку повідомляв центральну владу [5, с.401].

Вищезазначені доручення начальник краю виконував через поліцейських чиновників. Відповідні розпорядження діяли не лише на основі «Учреждений для управления губерний» (1775 р.) [4, с. 260], а й підкреслювалися в «Учреждении Министерства полиции» (1811 р.) [6, с.719], «О порядке производства дел по Министерству внутренних дел» (1829 р.) [7, с. 296], «Наказ чинам и служителям земской полиции» (1837 р.) [8, с. 484] тощо. Становий пристав отримував відомості від підлеглих йому тисяцьких, п'ятисоцьких, соцьких та десяцьких (§90, 104, 142) [8, с. 515].

Указом від 19 січня 1797 р. у кожному губернському місті створювалась Лікарська управа, штат якої визначався відповідно до розпису з конкретною сумою на утримання. Вона відповідала за належну підтримку і охорону здоров'я як цивільного населення, так і військових. Їй підпорядковувалися лікарі в повітах, госпіталях, військових лазаретах, казенні аптеки тощо. Окрім заходів епідемічних, управа здійснювала просвітницьку та дослідницьку роботу. Роз'яснювала населенню елементарні санітарні норми, а також складала топографічний опис губернії з детальним тлумаченням від чого можуть виникати і які географічні передумови можливого швидкого поширення пошестей тощо [9, с. 287].

Як заходи екстраординарні, губернатору для боротьби з хворобами дозволялось залучати інших штатних чиновників губернії, додаткових лікарів, які вільно практикували чи перебували на пенсії, а також місцевих дворян, купців, відставних військових тощо. Цей час зараховували за дійсну статську службу, про що видавалось окреме свідоцтво. Особи, яких залучали для боротьби з заразними хворобами, отримували значне матеріальне стимулювання. Штатні чиновники, окрім посадового жалування, отримували підйомні і добові, а позаштатним призначалися платня, підйомні з добовими. Їх розмір залежав від посади. Для прикладу: лікарі, штаб-лікарі, які не перебували на службі, отримували у вигляді жалування 700 руб. на рік, додатково 500 руб. підйомних і на утримання 5 руб. добових. У чиновників із військовим званням ця сума була вищою і становила 1200 руб., підйомних 1000 руб. і на добу по 7 руб. Найменше отримували фельдшер, службовці лазаретів і учні, які лише опановували лікарську чи фармацевтичну справу. Їх жалування становило 120-150 руб., стільки ж підйомних, добових по 50 коп. [10, с. 701].

6 вересня 1849 р. Комітет міністрів розглядав пропозицію зараховувати подвійно термін служби, якщо чиновники задіяні для боротьби з холерою. Однак вона не отримала схвалення Міністра внутрішніх справ, але було прийняте інше, не менш важливе рішення, – сім'ї лікарів і фельдшерів, які внаслідок пошестей втратили годувальника, отримували пенсію незалежно від строків служби померлого [11, с. 39].

Матеріальне стимулювання було однією з передумов ефективної організації управління карантинних і медичних служб. Проте чиновники продовжували брати хабарі, не інформували про хворих, пропускали товари купців без відбування карантинів, не стежили аби речі померлих спалювались, а перепродували їх і цим лише сприяли поширенню хвороби. Маніфестом від 9 вересня 1771 р. оголошувалося, що всі особи, які втікали з будинків, де виявляли хворих, чи приховували їх, або ж вивозили, викидали чи калічили для непізнаваності тіла померлих, не спалювали майно покійників, а також чиновників, які дізнавалися, але не перешкоджали цьому, арештовувались і піддавались суворому покаранню [12, с. 309].

Отже, поширення заразних хвороб було явищем вкрай негативним, проносило шкоду як суспільству, так і державі. Саме тому аби попередити їх, або ж взяти під контроль і мінімізувати збитки населення та держави, приймався цілий ряд нормативно-правових заходів. Питання організаційного характеру покладалось виключно на губернатора, як найвищого губернського чиновника, під персональну відповідальність із широкими можливостями створювати спеціальні комітети та залучати додаткових чиновників. Останні отримували значне матеріальне заохочення. В такий спосіб верховна влада мала намір вирішити проблему ефективної організації управління та контролю за діями карантинних і медичних служб. Значно менше уваги приділено профілактичним заходам, хоча центральна влада наголошувала, що губернатор, поліція і Лікарська управа мають поширювати серед населення інформацію про особисту гігієну, санітарний стан та щеплення немовлят. Щодо збитків, які отримувало населення внаслідок пошестей, то на пенсію від держави могли розраховувати лише сім'ї загиблих від хвороб службовців.

Список використаних джерел та літератури:

1. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПЗС РИ). – Собрание 1. – Т. XVI. – Санкт-Петербург, 1830. – №11 728.
2. ПЗС РИ. – Собрание 1. – Т. XVI. – Санкт-Петербург, 1830. – №11 821.
3. ПЗС РИ. – Собрание 1. – Т. XXI. – Санкт-Петербург, 1830. – №15 399.
4. ПЗС РИ. – Собрание 1. – Т. XX. – Санкт-Петербург, 1830. – №14392.
5. ПЗС РИ. – Собрание 2. – Т. XII. – Санкт-Петербург, 1838. – №10 303.
6. ПЗС РИ. – Собрание 1. – Т. XXXI. – Санкт-Петербург, 1830. – №24 687.
7. ПЗС РИ. – Собрание 2. – Т. IV. – Санкт-Петербург, 1830. – №2 857.
8. ПЗС РИ. – Собрание 2. – Т. XII. – Санкт-Петербург, 1838. – №10 306.
9. ПЗС РИ. – Собрание 1. – Т. XXIV. – Санкт-Петербург, 1830. – №17 743.

10. ПЗС РИ. – Собрание 2. – Т.VI. – Санкт-Петербург, 1832. – №4 724.
11. ПЗС РИ. – Собрание 2. – Т.XXIV: ОТД.2. – Санкт-Петербург, 1850. – №23 488.
12. ПЗС РИ. – Собрание 1. – Т.XIX. – Санкт-Петербург, 1830. – №13 653.

Катерина МОРОЗ,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ ПОДРУЖЖЯ

Актуальність теми дослідження. Сім'я є давнім правовим інститутом. Виник цей інститут за часи первісного суспільства, де суспільна значимість була обумовлена безпосередньо самим життям людей, які жили у той час, вихованням їх дітей та регулюванням відносин між ними. Загалом сім'я - це група людей, які поєднані кровними зв'язками або перебувають у шлюбі, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємоповагою та допомогою. А шлюбом вважається добровільний і рівноправний союз жінки і чоловіка, який укладається у визначеному законом порядку для створення сім'ї. Після реєстрації шлюбу подружжя створює сім'ю, де подружжя набуває особистих немайнових прав і обов'язків, які регулюються законодавством.

Мета. Узагальнення відомостей щодо сукупності особистих немайнових прав та обов'язків подружжя, передбачених чинним українським законодавством.

Теоретичну базу дослідження складають праці таких як Маслов В. Ф., Оридорога М. Т., Сафончик О. І., Харитонюк Є. О., Червоний Ю. С. та інші.

Загалом, особисті немайнові права та обов'язки подружжя являють собою врегульовані нормами права, відносини з приводу особистих немайнових благ та інтересів подружжя, шлюб між якими регулюється законодавством [4, с.125].

Характерними рисами особистих немайнових прав подружжя є те, що вони невідчужувані, характер їх безстроковий та безоплатний, також визначається особливий суб'єктивний склад, а саме чоловік і жінка. Також ці права повинні базуватись та здійснюватись на основі моральних засад суспільства [4, ст.125].

До особистих немайнових прав та обов'язків подружжя відносять право на материнство та батьківство, яке зазначено у ст. 49 і 50 СК України. Материнство, насамперед, – це можливість жінки народжувати, виховувати і утримувати своїх дітей, а батьківство – це факт походження дитини від

певного чоловіка. Це право звичайно регулюється і іншими статтями СК України, проте вони відносяться до особистих немайнових прав кожного з подружжя [3].

Також до особистих немайнових прав і обов'язків подружжя відносять і право на повагу до своєї індивідуальності та фізичних і духовний розвиток, що регламентується статтями 51 і 52 СК України. Індивідуальністю вважається неповторність кожної людини і право на повагу до індивідуальності належить до основних прав кожної людини, а не лише як право одного із подружжя. Що стосується фізичного та духовного розвитку, то це ніби удосконалення функції організму і своїх здібностей, на що кожен із громадянин нашої країни має безумовне право [3].

Також вітчизняне законодавство наділяє подружжя правом на зміну прізвища, адже кожен із подружжя вправі вибирати собі те прізвище, яке на даний момент він вважає за потрібне та потім має можливість його змінити у органі реєстрації актів цивільного стану [3].

Доволі важливим, а головне, на разі, актуальним є право щодо розподілу обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї та обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю. Адже статті 54 та 55 СК України регламентують рівність подружжя при вирішенні питань, що стосуються їх сім'ї, відповідальність один перед одним та спільність побудови щасливої життя [3].

Також одним із особистих немайнових прав, що стосується подружжя, є право на особисту недоторканість та свободу згідно статті 55 СК України. У цьому праві є ключовий момент вільного вибору та волі кожного із подружжя, що визначається як виключне право кожного громадянина [3].

Існують також репродуктивні права подружжя, які відносяться до інших особистих немайнових прав та обов'язків подружжя [4, ст. 143].

Загалом, всі особисті немайнові права подружжя передбачені Конституцією України, Сімейним кодексом України, Цивільним кодексом України, законами України та міжнародними договорами, зокрема Конвенцією про захист прав та основних свобод людини.

Звичайно, трапляються і випадки порушення особистих немайнових прав подружжя. Значна кількість таких порушень проявляється як домашнє насильство. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» - домашнє насильство може бути психологічним, фізичним, сексуальним та економічним. І прояви одного з видів домашнього насильства можуть призводити до порушення конституційних прав одного із подружжя, жінки або чоловіка, як громадянина і наносити йому моральну шкоду або ж шкоду його психологічному здоров'ю [1]. Проте права кожного громадянина, не важливо чи то конституційні, чи то цивільні, чи то сімейні є невід'ємними, непорушними і невідчужуваними та мають охоронятися державою [2].

Висновок. Проаналізувавши дану тему, можна дійти висновку, що

особисті немайнові права складають лише частину правового статусу подружжя, але вони мають важливе значення, бо є фундаментом для створення повноцінної і щасливої сім'ї. Ці права і обов'язки являються невід'ємною складовою сімейних відносин і посідають важливу роль у формуванні гідного проживання в ній кожного з подружжя та виховання здорових дітей, що базується на засадах рівності, відповідальності, любові та взаємоповаги, а також поваги до закону.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
2. Конституція України: Закон України від 03 вересня 2019 року № 27-IX // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Сімейний кодекс: Закон України від 17 червня 2020 року № 720-IX // Офіційний сайт Верховної Ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
4. Сімейне право України: підручник // за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

Олександра НОВИЦЬКА,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ КЕРІВНИКА ДЕРЖАВИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО

Ще за часів «війни всіх проти всіх» у суспільстві виділилися ті, хто керує і ті, ким керують. Протягом усієї історії людства існували маси та їхні лідери. Потреба у лідерах лежить у сутності суспільства та існує для організації суспільно-політичного життя. У різні часові епохи держави потребують лідерів, які наділені певними рисами, мають певні здібності та вміння, які допоможуть вийти з кризової ситуації та досягти економічного піднесення, зберегти суверенітет, припинити війну. Отож, риси, якими має бути наділений політичний лідер, залежать від конкретної ситуації і певних соціальних відносин.

Проблема лідерства перебуває у центрі уваги дослідників впродовж багатьох віків. Велику роль в розробці теорії лідерства відіграли наукові дослідження Н. Макіавеллі, Ф Ніцше, М. Вебера, Г. Моски, В. Парето.

Аналізуючи публікації та дослідження науковців можна з упевненістю говорити, що питання сутності лідерства ще досить актуальне. Н. Гончарук, І. Сурай, І. Надольний, Ю. Нікольська, М. Пірен, В. Гурієвська

на початку ХХІ століття обрали для дослідження проблематику політичного лідерства. Нині підвищений інтерес науковців до проблем політичного лідерства є цілком природним, тому, що спостерігається прогнозована поява нових політичних лідерів. Для того, щоб перемогти конкурентів на виборах, чи опонентів на дебатах лідери дослухаються до практичних політологів та іміджмейкерів для створення певного образу, який сподобається масам.

Незважаючи на багатогранність та багатовекторність дослідження феномену лідерства, завжди буде існувати потреба в його розгляді та уточненні, беручи до уваги соціально-історичну спрямованість політичного лідерства. Метою роботи є визначення основних рис характеру, навичок і здібностей для ефективної діяльності політичного лідера, шляхом аналізу і узагальнення наукових визначень, концепцій, теорій.

Політологічний словник дає таке визначення політичного лідерства: це процес взаємодії між людьми, в ході якого наділені реальною владою авторитетні люди здійснюють легітимний вплив на суспільство (чи певну його частину), котра добровільно віддає їм частину своїх політико-владних повноважень і прав.

Лідерство є базовою характеристикою державного управління, це такий рівень управління, який визначає стратегію і перспективи, дає відповідь на питання: що слід робити.

Хто такий лідер і як людина, яка вчора була звичайним громадянином, сьогодні стала політичним лідером? Вчені виділяють три концепції щодо походження і сутності лідерства.

Концепція рис пояснює лідерство, як індивідуально-психологічне явище. Ця концепція склалася на основі аналізу ролі видатних осіб в історії. Лідерство є результатом наявності у лідера певних психологічних і соціальних рис. Серед рис, притаманних політичним лідерам називались гострий розум, тверда воля, енергійність, компетентність, організаторські та ораторські здібності [10, с. 457]. Науковці намагалися виявити набір бажаних і обов'язкових для лідера рис. Проте вченим так і не вдалося віднайти такий набір рис. Людина стає лідером не тільки тому, що має певні якості.

Ситуативна концепція лідерства вказує залежність поведінки лідера від певних умов. Особа, що є лідером в одній ситуації, зовсім не обов'язково є лідером в іншій. Ця концепція не відкидає необхідності індивідуальних рис особистості, але надає їм значення відносності.

Існує особистісно-ситуативна концепція політичного лідерства [8, с. 792]. Вона пояснює лідерство наявністю у лідера послідовників, прихильників виборців. Прихильники цієї концепції вказують на визначальну роль оточення лідера.

Німецький дослідник М. Вебер є автором науково-теоретичної типологізації політичного лідерства. Серед інших типів М. Вебер виділяє харизматичного лідера. Такий лідер має від природи видатні інтелектуальні

і організаторські здібності та здатність до комунікації. Влада харизматичного політичного лідера ґрунтується на вірі у винятковий талант, дар, особливі магічні здібності лідера, який на думку підлеглих, покликаний виконувати певну, наперед визначену місію [1, с. 278]. За М. Вебером, обраний на загальних виборах політичний лідер, має риси харизми, але не всіх, які йому приписують. Ці риси харизми забезпечують йому премогу та часто створюються за допомогою виборчих технологій та засобів масової інформації [2, с. 646-647].

У світовій історії є багато політиків, які залишили значний слід в історії, але так і не стали харизматичними лідерами. Сильний лідер має здатність протистояти внутрішньому і зовнішньому тиску, не дозволяє вирішувати за нього, бачить ситуацію взагалі і бере на себе відповідальність в умовах гострих криз чи революційних ситуаціях.

На нашу думку, в історії України можна виділити кілька харизматичних лідерів. Так, княгиня Ольга, в умовах постійних нападів печенігів і половців, в умовах державної роздробленості, змогла взяти відповідальність на себе, об'єднати слов'янські племена (іноді силою, іноді хитрощами і страхом) та вказати правильний релігійний напрямок існування держави. Серед характерних рис її особистості варто назвати гострий розум, хитрість, витримку і непереборне прагнення до поставленої мети.

Богдан Хмельницький – ще одна яскрава харизматична постать в історії України. Серед його харизматичних рис: мотивація власної діяльності, здатність вести за собою маси, вміння завойовувати популярність, комунікувати та переконувати. Відштовхуючись від нагальних та індивідуальних потреб, він проголошує спільну мету. Із зростанням народної підтримки перед козацько-селянським військом відкрилися нові горизонти: від повернення козацьких вольностей до розбудови держави. Богдан Хмельницький створив власну еліту з кола прихильників, родичів, бойових командирів, шукає спосіб легітимної влади.

Іван Мазепа теж мав харизматичні якості лідера. В умовах Руїни він намагався розширити автономію Гетьманщини, сприяв економічному відродженню країни, зміцнив міжнародний імідж України. Гострий розум, талант полководця, оригінальність – ось його лідерські якості.

Український політик В'ячеслав Чорновіл – провідник національно-демократичного руху. Свій авторитет лідера він сформував як опозиціонер, мав особистісне переконання і чітку мету, яку зумів втілити в життя, знайшовши багато прихильників.

У суспільстві побутує думка про те, що на політичному олімпі бракує політичних лідерів. Масова демократія виводить на політичну арену діячів, у яких відсутні лідерські якості. Засоби масової інформації, політичні іміджмейкери показують такі образи політичних лідерів, яких хоче бачити суспільство [3, с. 168]. Однак, за яскравими образами та гучними гаслами

стоять посередні особистості, які часто демонструють залежність від інших вагоміших політиків, демонструють задоволення особистих потреб, перебуваючи на державних посадах.

Інтерес до особистостей політичних лідерів, визначення їхніх особливих рис характеру зростає у суспільстві в період нестабільності [9]. Загострює його необхідність взяти відповідальність, згуртувати і повести за собою людей, захистити державу від зовнішньої агресії. Людство ніколи не втомиться шукати набір рис лідера та визначення його ролі у державі [4, с.309-314].

Ми переконані, що у світі є багато харизматичних лідерів, які можуть вплинути на долю не тільки окремої країни, але й всього світу. Їх особисті якості не завжди мають такі позитивні державотворчі позиції і таять у собі невизначеність, руйнування та дестабілізацію. Серед таких лідерів В. Путін, Р. Ердоган, Кім Чен Ин тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бебик В.М. Політологія для політика і громадянина: [Монографія]. К.: МАУП, 2003. 424 с.
2. Вебер М. Избранные произведения. М.: Прогресс, 1990.-647 с.
3. Войтович Р. В. Керівник в органах державної влади та місцевого самоврядування / Р. В. Войтович, М. І. Пірен, І. Ф. Надольний. К. : Центр сприяння інституц. розв. держ. служби, 2006. 168 с. (Бібліотека молодого державного службовця).
4. Воронова Т.В. Проблема підвищення ефективності державного управління в Україні: роль інституту політичного лідерства // Економіка будівництва і міського господарства. 2012. №4. с.309-314.
5. Кирилюк Ф.М. Політологія. Навчально-методичний комплекс. Підручник для вищих навчальних закладів. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 704 с.
6. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і політичне лідерство. Львів, 1995. 199 с.
7. Лідерство в місцевому самоврядуванні / В. А. Гошовська, Л. А. Пашко, А. К. Гук та ін. Харків: Фактор, 2015. 156 с. (Серія "Бібліотечка лідера місцевого самоврядування").
8. Політологічний словник. За ред. Головатого М.Ф., К. : МАУП, 2005.-792 с.
9. Чжэн Юннэнь. Близится кризис мировых лидеров. URL: <http://inosmi.ru/politic/20170126/238601919.html>.
10. Шляхтун П. Політологія. К., Либідь, 2002. 374 с.

Дмитро ОСЕЦЬКИЙ,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Рівність усіх осіб перед законом – це основний принцип існування правової та демократичної держави. Забезпечення цього принципу щодо

певних осіб має свої особливості, які пов'язані зі своєрідним правовим статусом цих осіб. Іноземці у більшості своїх прав та свобод є рівними з громадянами України. Проте, іноземні громадяни мають дещо інше коло прав по відношенню до держави. Метою цієї статті є висвітлення особливостей правового статусу іноземних громадян в Україні.

Правове положення іноземних громадян в Україні досліджували: О. Васильченко, В. Колісник, М. Матузов, А. Колодій, І. Полховська, М. Цвік, В. Шевцов, Л. Явич, В. Погорілко, А. Савицька, Б. Никорович та інші.

Правову основу визначення положення іноземних громадян в Україні складає Конституція Україна, норми міжнародного права, Закони України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та інші нормативно-правові акти.

Для початку варто визначити дефініцію поняття «іноземного громадянина», яка закріплена на законодавчому рівні. Згідно із законом «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (22 вересня 2011 року): «іноземець – особа, яка не являється у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав» [1]. Відповідно до статті 26 частині 1 Конституції України: «Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України» [2]. Також, іноземці на території України можуть отримати притулок і мають право на набуття громадянства (стаття 8-9 закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства») [1].

Конституція поширює національний правовий режим на іноземців, однак він має певні межі. Іноземці в Україні не користуються більшістю політичних прав та обов'язків. Стаття 36 Конституції проголошує, що громадяни України можуть об'єднуватися у політичні партії та громадські організації [2]. Проте, Закон України «Про громадські об'єднання» надає право іноземцям бути засновниками та членами громадських організацій (частина перша стаття 7 і 8) [3]. Стаття 70 КУ закріплює право голосу на виборах та референдумах за громадянами України. Стаття 38 затверджує виключне право громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [2]. Можемо констатувати факт, що іноземці в Україні позбавлені виборчих прав.

Варто відмітити, що в українському законодавстві є прогалина в питанні регулювання участі іноземних громадян у місцевому самоврядуванні. Іноземці визнаються членами територіальних громад, але

не наділяються повним спектром прав та обов'язків її учасників. Міжнародне законодавство (Кодекс належної практики у виборчих справах Венеціанської Комісії) визнає право іноземців, які постійно або довготривалий час проживають на певній території, брати участь у місцевих виборах [4]. Також Конвенція Ради Європи про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні (стаття 6) закріплює право за постійним мешканцем-іноземцем обирати та бути обраним на виборах до органів місцевого самоврядування, якщо він відповідає тим правовим вимогам, які пред'являються громадянам і, крім того, на законних підставах постійно мешкає у відповідній державі упродовж п'яти років, що передують виборам [5].

Іноземці на території України зберігають виборчі права свого громадянства та підпорядковуються дії законам власної держави. Іноземні громадяни в Україні несуть відповідальність і перед українським законодавством. Подвійне підпорядкування іноземців породжує ряд особливостей їхнього правового статусу. Дієздатність іноземця визначається законодавством його держави [6]. Цивільна дієздатність для всіх фізичних осіб в Україні є однаковою (стаття 26 Цивільного кодексу) [7].

Згідно зі статтею 8 Кримінального кодексу України іноземці, що не проживають постійно в Україні, які вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають в Україні відповідальності та якщо вони вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України [8]. Існують особи, які не підлягають кримінальній відповідальності. Посли та дипломати користуються правом дипломатичного імунітету. Стаття 29 Віденської конвенції про дипломатичні зносини проголошує що особа дипломатичного агента недоторканна і він не підлягає арешту або затриманню в якій би то не було формі [9]. В Кримінальному кодексі прописані злочини, суб'єктами яких можуть бути лише іноземці. В шпигунстві (стаття 114) можуть бути звинуваченні лише іноземці, і цей злочин карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна або без такої [8].

Згідно зі статтею 16 Кодексу України про адміністративні правопорушення іноземці, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з українськими громадянами. Подібно до кримінального, в адміністративному праві існують правопорушення, які можуть здійснити лише іноземці. Стаття 203 регулює питання порушення іноземцями правил перебування та транзитного переїзду територією України [10].

Підсумовуючи все вище сказане, можна стверджувати, що в Україні забезпечується принцип рівності свобод та прав іноземців. Правовий статус іноземців прирівнюється до статусу громадян, крім деяких винятків, які встановлені українським законодавством. Іноземці в Україні не є

повноцінними суб'єктами виборчого права. В Україні громадянська приналежність є основою виникнення виборчого права. Іноземці не можуть обирати та бути обраними. Це правило діє на загальнодержавних виборах, референдумах та місцевих виборах. Європейське законодавство закріплює право іноземців брати участь у місцевих виборах, проте в українському законодавстві це питання не врегульоване. Специфіка правового положення іноземних громадян в Україні полягає в подвійній підпорядкованості. Іноземець несе правову відповідальність перед своєю державою та Україною. В цивільному, адміністративному та кримінальному праві іноземці несуть відповідальність на загальних підставах з українськими громадянами. Варто зазначити, що в українському законодавстві існують статті підсудними за яких можуть бути лише іноземці.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 19.11.2020)
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 19.11.2020)
3. Про громадські об'єднання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 19.11.2020)
4. Никорович Б. Окремі аспекти закріплення за іноземцями та особами без громадянства виборчих прав у вітчизняному законодавстві. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/43.pdf> (дата звернення: 19.11.2020)
5. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318#Text (дата звернення: 19.11.2020)
6. Васильченко О. Особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства при забезпеченні принципу рівності прав і свобод в Україні. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evpe_2014_10_6.pdf (дата звернення: 19.11.2020)
7. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.11.2020)
8. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.11.2020)
9. Віденська конвенція про дипломатичні зносини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048#Text (дата звернення: 19.11.2020)
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 19.11.2020)

Анна ПАШИНСЬКА,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

На сьогоднішній день тема права власності є дуже актуальною в Україні. Інститут права власності у цивільному законодавстві є одним із основних, адже кожен у своєму житті так чи інакше стає частиною відносин спільної власності. З юридичної точки зору, присвоєння матеріальних благ і є суспільними відносинами власності. В Україні дуже багато людей зустрічаються з правом спільної власності і у них можуть виникати питання. Саме тому необхідно більш детально вивчити цей правовий інститут, загальну характеристику.

Право власності може належати на законних підставах не одній людині, а декільком. На це звернули увагу римські юристи і назвали це правом спільної власності (*condominium*). Тобто, право співвласників спільно володіти, користуватися та розпоряджатися спільним майном [3, с. 454]. У законодавстві нашої держави воно закріплене у главі 26 ЦК України. Відповідно до ч.1 ст. 355 ЦК майно, що є у власності двох чи більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно). Право власності має такі ознаки: єдність об'єкта та множинність суб'єктів права власності.

Перша ознака дає нам зрозуміти, що для виникнення права спільної власності необхідно мати єдиний об'єкт. Уже зазначалося, що об'єктом такого права є майно. Ст. 190 ЦК України дає вичерпний перелік майна, як особливого об'єкта: а) окрема річ, б) сукупність речей, в) майнові права, г) майнові обов'язки. Майно може бути окремою річчю, а також певним комплексом речей, прав та обов'язків. Тоді можна сказати, що якщо існує сукупність речей, прав та обов'язків, то для права спільної власності необхідна їх певна єдність.

Щодо другої ознаки – множинності суб'єктів права власності, необхідно зазначити, що співвласниками можуть бути фізичні та юридичні особи, територіальні громади, держава тощо. Кожен із співвласників виступає як самостійний суб'єкт цивільних відносин, хоча вони і повинні приймати рішення разом. Наприклад, для продажу, оренди чи дарування спільної власності необхідна згода кожного співвласника [3, с. 454].

Наразі українським законодавством визначено два види права спільної власності: право спільної часткової власності та право спільної сумісної власності (ч. 2 ст. 355 ЦК). Між ними існують певні відмінності. У спільній частковій власності кожному із співвласників належить певна

частка, у розмірах вони можуть відрізнятися одна від одної. У спільній сумісній власності частки не визначені.

Спільною частковою власністю є власність двох або більше осіб із визначеними частками кожного з них у праві власності (ст. 356 ЦК). Суб'єктами таких відносин є фізичні та юридичні особи, територіальні громади та держава. Частки у спільній частковій власності визнаються рівними, якщо інше не встановлено законом або попередньо не було домовленості між співвласниками. Якщо ж розмір часток не був встановлений ні домовленістю, ні законом, то він визначається з урахуванням вкладу всіх співвласників щодо придбання спільної власності. Також в ЦК зазначено, що якщо спільне майно було поліпшено за рахунок одного зі співвласників (за попередньою згодою інших співвласників та з дотриманням всіх вимог), то він має право на відповідне збільшення своєї частки у праві спільної часткової власності [2, с. 140].

Таке право здійснюється співвласниками за їхньою взаємною згодою. Також вони можуть домовитися про певний порядок користування та володіння майном, яке знаходиться у спільній частковій власності.

Цікавим є те, що у разі продажу однієї з частин у праві спільної часткової власності співвласник має переважне право перед іншими особами на її купівлю. В першу чергу, маючи бажання продати свою частину, продавець-співвласник має письмово попередити своїх співвласників про це, і у випадку, якщо вони відмовляться від покупки, може продати свою частку іншим особам.

Ст. 365 ЦК зазначає, що можливе припинення права на частку у спільній частковій власності за вимогою інших співвласників. Для цього їм необхідно звернутися з позовом до суду, але є певні вимоги: якщо річ є неподільною, частка є не зовсім значною і не може бути виділена у натурі, спільне користування і володіння є неможливим, а також якщо це припинення не завдасть шкоди інтересам співвласника.

Майно можна поділити між співвласниками у натурі. Якщо ж це стосується нерухомого майна, то необхідно укласти письмовий договір та засвідчити його у нотаріуса. Тоді право спільної часткової власності припиняється.

Спільною сумісною власністю є спільна власність двох чи більше осіб на один об'єкт без визначення часток кожного з них у праві власності (ст. 368 ЦК). Суб'єктами можуть виступати як фізичні особи, так і юридичні особи, а також територіальні громади та держава, якщо інше не встановлено законом. Спільною сумісною власністю є майно, набуте подружжям за час шлюбу (якщо інше не встановлено договором чи законом), а також майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, якщо інше не встановлено письмовим договором (ст. 368 ЦК).

Співвласники такого майна володіють і користуються ним спільно, а розпорядження майном здійснюється за згодою всіх співвласників, якщо

інше не визначене законом. Якщо ж одним із співвласників було здійснено правочин щодо спільного майна, то вважається, що він вчинений за згодою іншого співвласника. Згода співвласників на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном, який підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації, має мати письмову форму і бути нотаріально посвідченою.

У ЦК України зазначено, що всі співвласники мають право на виділ у натурі частки зі спільного майна. У такому випадку, частки всіх співвласників вважаються рівними, якщо інше не було встановлено домовленістю між ними, законом або рішенням суду. Надалі, після поділу, між співвласниками припиняється право спільної сумісної власності.

Отже, можна зробити висновок, що у праві спільної часткової власності частки всіх співвласників є визначеними і у випадку припинення правовідносин їх можна без проблем відділити від спільного майна, а у праві спільної часткової власності частки не є визначеними, тому визначити їх можна лише через припинення правовідносин. В цей же час вони можуть бути різні за розмірами – це залежить від різноманітних обставин.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України. К.: Алерта, 2019. 312с.
2. Цивільне право України: навч. пос. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
3. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

Дарина ОХРИМЕНКО,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка,
м. Житомир, Україна

СОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

Демократичний режим передусім характеризується доволі високим ступенем політичної свободи людини, здійсненням її прав в реальному житті, що дозволяє їй впливати на державне управління суспільством.

Сутність демократичної держави історично розвивалася разом із розвитком самої демократії шляхом якісного та кількісного наповнення категорій «панування більшості» та «права людини» до сучасного розуміння народовладдя [1, с. 30].

Таким чином, демократичний політичний режим – це спосіб функціонування політичної системи суспільства, система певних засобів і

методів здійснення політичної влади, який полягає у визнанні народу джерелом влади, а це в свою чергу встановлює те, що громадяни повинні брати активну участь у вирішенні певних питань суспільного та державного рівня.

Демократія має державний та політичний характер. Державний характер виявляється в таких ознаках: представництво інтересів народу державними органами, виборність цих органів, тобто забезпечення конкурентних, чесних, вільних виборів, можливість впливу з боку державної влади на населення задля спонукання до управління суспільними справами. Політичний характер у свою чергу містить такі ознаки: політичний плюралізм (загальне право голосу, рівність на виборах, прямі, таємні вибори тощо), рівність громадян у виборчих правах, а також у праві на участь в управлінні суспільними справами. Крім цього, демократія передбачає гарантування та реальне втілення прав громадян як політичних, громадянських, так і соціальних, економічних та культурних, а також і їхніх обов'язків, що відповідають міжнародним стандартам. Законність у демократичній державі існує як режим суспільно-політичного життя. В низці певних ситуацій, що виникають у країні з демократичним режимом, припускається взаємна відповідальність держави і громадянина, що полягає в утриманні від дій, які порушували б взаємні права та обов'язки.

Політичні зміни у напрямі встановлення демократії в Україні залежать від чинників і зовнішнього, і внутрішнього середовища. Модель посткомуністичної політичної системи України складалася у формі загальної концепції державотворення. Серед основних проблем становлення української демократії можна назвати наступні:

- зміцнення конституційних засад демократії;
- створення гарантій розвитку українського суспільства, які виключали б можливість соціальних потрясінь, забезпечували незворотний характер суспільних перетворень;
- забезпечення динамічного переходу до ринкової економіки як економічного фундаменту демократії;
- обрання адекватної моделі демократичних перетворень [2, с. 4].

У зв'язку з цим наш політичний режим вважають проміжним, так як він поєднує риси: тоталітарного, що виявляється у політичній культурі (впевненість у правильності власної думки, нетерпимість до політичного інакомислення, догматизм, егалітаризм, етатизм, певна примітивність та невисокий рівень розвиненості політичної культури), авторитарного, що полягає у певній відстороненості влади від громадян і небажання органів влади працювати на благо всім громадянам, адміністративно-командних механізмів управління, домінування адміністративно-владних відносин над правовими, концентрування влади в руках керівної особи в порівнянні з підлеглими та анархічного, на який вказує на відсутність системи ефективного нормативного регулювання суспільних відносин, свавілля

сильнішого, певна його привілейованість, відсутність гарантій безпеки для населення та представників органів політичної влади; протиборство владних структур, відсутність ефективних форм координації їхніх дій; деформування загальної ідеї єдиної політичної системи. Спираючись на підписання конституційного договору і прийняття нової Конституції, українські політологи висловлювали думку, що після цього в Україні переважав авторитарно-демократичний режим із створеними передумовами для трансформації у демократичний, для якого були характерні:

- сильно розгалужена структура установ державної влади з нерозділеними і невизначеними функціями відповідно до вирішення завдань, що постали в період сучасності, слабкістю громадських інститутів, що мають на меті вплив на владні органи;

- патерналістські (батьківські), опікунські функції держави не тільки у соціально-економічній сфері, а й у сприянні розвитку громадянського суспільства та окремих його елементів;

- майже неефективний механізм стримувань і противаг не лише між вищими органами державної влади, а й між регіональним та місцевим самоврядуванням, так як не встановлено точних меж повноважень, процедур їх виконання, а також слабкість заохочувальної політики, що могла б підвищити ефективність роботи таких органів;

- політична неструктурованість державної влади, причиною чого є свідоме гальмування процесу становлення і розвитку політичного потенціалу, що закріплений в громадськості;

- партійна система фінансово та матеріально залежна від влади і соціальних груп, що мають кращий фінансово-матеріальний достаток, а тому вона часто виражає лише інтереси окремих осіб чи груп осіб, замість того, щоб в реальності втілювати програмні цілі;

- слабка взаємодія між партіями і групами тиску на основі взаємопорозуміння стратегічних перспектив суспільного розвитку і групових взаємовигод, а не на основі тимчасових кон'юнктурних ситуацій;

- виборча система не стимулює конкуренцію серед партій, а закріплює зберігання корпоративно-кланових засад формування політичної влади через відсталі механізми висування кандидатів і голосування.

Зважаючи на сучасні економічні й політичні реалії України, реалізація наздоганяючої стратегії суспільного розвитку не дозволить суттєво скоротити відстань від західноєвропейських країн навіть у віддаленій перспективі [3, с. 139].

Але в умовах інтеграції до ЄС, яку здійснює Україна, починається активне реформування найбільш значущих систем, які повинні забезпечувати життєдіяльність суспільства. Це реформування є реальним та ефективним. Зокрема, значно розширились економічні свободи; свідомість та психологія людей, що були закладені ще тоталітаризмом, почали свою зміну; відбувається підвищення політичної культури населення, що сприяє

встановленню певної політичної дисципліни в суспільстві; починає встановлюватися система контролю політики партій суспільством; подолання окремих економічних проблем.

Головною передумовою руху до цілком демократичної держави для України є розширення економічної свободи, що, в свою чергу, полягає в зміні як інститутів суспільства, так і, насамперед, усієї системи цінностей і психології людей. Варто визнати, що цей процес не відбудеться швидко та безболісно для країни.

Події, що нині відбуваються в Україні, яскраво свідчать про те, що наша держава зміцнюється на демократичних принципах, без яких неможлива побудова правової держави. Зазначене потребує певного переосмислення з боку органів державної влади політики своїх попередників, ціннісних правових засад і принципів побудови демократії для подальших змін у країні на шляху до розбудови демократичної держави, для відновлення її економічного потенціалу, для створення реального механізму захищеності людей [4, с. 155].

Щоб демократія остаточно утвердилась у суспільстві як нова діюча система влади, важливим є розуміння населенням її основних принципів та згода на існування згідно з ними (без постійного впливу влади на рішення людей та з визнанням власної відповідальності).

На сьогоднішньому етапі не потрібно пришвидшувати процес становлення демократії, але при цьому важливо не почати крокувати назад. Демократія має встановлюватися на національному рівні поступово і послідовно, її межі повинні бути обумовлені особливостями розвитку нашого суспільства, його трансформацією.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку демократії в Україні визначаються деякі її ознаки: розподіл влади, багатопартійність, наявність опозиційних політичних сил, можливість відкрито критикувати владу, вибори на альтернативній основі, наявність недержавних засобів масової інформації, плюралізм думок щодо питань державного будівництва. Властивою є несвоєчасна розробка плану з переходу на демократичний політичний режим, насамперед, не було передбачено жодних стратегій задля швидкого реформування політико-економічної сфери. Крім цього, вчасно не було приділено належної уваги закономірностям становлення суспільства, а отже, необхідна українському суспільству модель демократії, яка відповідала б усім вимогам, які постали б перед нею, так і не була запропонована.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави. – Х.: ФІНН, 2009. – 216 с.
2. Українська демократія сьогодні: спроби і помилки / Н. А. Латигіна // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2008. – Вип. 34.

3. Лакішик, Д.М. Перспективи демократії: минуле, сучасне, майбутнє // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип.6. – 2013. –С. 124-141.

4. Демократія як явище правової дійсності (теоретико-правовий аналіз). О С. Кабанець. – К., 2016. – 182 с.

Дарина ОХРИМЕНКО,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема кримінальних правопорушень серед осіб, що не досягли 18 років, часто привертає увагу вчених та практиків. Спричинено це в першу чергу тим, що неповнолітніх завжди вважали особливими правопорушниками, а також тим, що на даний момент неповнолітні – це такий прошарок суспільства, який найбільше може піддатися кримінальному впливу.

На сьогодні всі можуть з упевненістю сказати, що неповнолітні та їх кримінально-протиправна поведінка потребує певних особливих норм регулювання. У зв'язку з цим у Кримінальному кодексі України виділено окремий розділ, присвячений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

КК України закріплює у ч. 1 ст. 18, що «фізична осудна особа, яка скоїла кримінальне правопорушення у тому віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність є суб'єктом кримінального правопорушення» [1].

Згідно з ч. 1 ст. 22 КК України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років. Це вважається загальним віком кримінальної відповідальності. Тобто, коли досягається 16-річний вік, особа може нести відповідальність за вчинення будь-якого кримінального правопорушення. З 14 років особу можуть притягнути до відповідальності в разі вчинення окремих умисних кримінальних правопорушень (вбивство, тяжкі й середньої тяжкості тілесні ушкодження, зґвалтування, крадіжка, грабіж, розбій, вимагання та ін.). Перелік таких кримінальних правопорушень законом встановлено у ч. 2 ст. 22 КК України. Це так званий знижений вік кримінальної відповідальності [1].

Відповідно до своїх особливостей, становища в суспільстві, соціалізації неповнолітні потребують більш лояльного ставлення до себе. У випадку вчинення ними кримінального правопорушення держава не лише прагне покарати, а і водночас захистити їх [2, с. 399-404].

Недосягнення відповідно 16- або 14-річного віку на момент вчинення кримінального правопорушення виключає кримінальну відповідальність. Це в свою чергу не залежить від тяжкості наслідків, що настали. Отже, вік особи є обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення [3, с. 32].

Система покарань щодо неповнолітніх встановлена за загальним принципом, від «менш тяжкого покарання до більш тяжкого». Таким чином, вона спонукає суд на необхідність найбільш точного аналізу всіх обставин, врахувавши особистість неповнолітнього та з'ясувавши причини вчинення ним кримінального правопорушення, і таким чином призначити покарання, що буде ефективним для виправлення особи та для відновлення соціальної справедливості.

Законодавець передбачає повний перелік видів покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх: в ч. 1 ст. 98 КК України вказані основні покарання, а в ч. 2 – додаткові покарання.

До основних покарань належать: громадські, виправні роботи, арешт та позбавлення волі на певний строк. Якщо порівняти з КК 1960 року з'явилися відносно нові види покарань, які можуть застосовуватися до неповнолітніх - громадські роботи та арешт.

Додатковим покаранням є позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю.

Штраф у свою чергу може бути застосований і як основне покарання, і як додаткове.

При розгляді кримінального провадження суд не може орієнтуватися лише на шлях звільнення неповнолітнього від відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності може бути допущене лише тоді, коли завдання, які повинне виконати кримінальне законодавство, можуть бути втілені в життя і без застосування найсуворіших покарань та заходів впливу.

КК України встановлює два види звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності: якщо застосовуються примусові заходи виховного характеру (ст. 97) або якщо закінчилися строки давності (ст. 106) [1].

Закон України про кримінальну відповідальність встановлює вичерпний перелік підстав, за наявності яких неповнолітня особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, може бути звільнена:

- 1) від покарання за вчинене кримінальне правопорушення;
- 2) від реального відбування покарання, призначеного вироком суду;
- 3) достроково від подальшого відбування частково відбутого засудженим покарання, призначеного вироком суду [5, с. 576].

Таким чином, процес звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності визначається певною сукупністю обставин. Саме до таких відносяться наступні:

- 1) кримінальне правопорушення має бути вчинене вперше;

2) діяння має відноситися до кримінальних проступків або необережних нетяжких злочинів.

Позитивна характеристика особи-підлітка, яка дозволяє зрозуміти, що виправлення неповнолітнього правопорушника можливе примусовими заходами виховного характеру полягає в оцінці важливості об'єкта посягання, ролі неповнолітнього у посяганні, ступеня завершеності діяння, розміру заподіяної шкоди саме неповнолітнім, а також у вивченні даних про особу-правопорушника: чи було кримінальне правопорушення вчинене внаслідок збігу несприятливих для неповнолітнього обставин, чи контролюють його дії батьки чи особи, що їх заміняють, чи не страждає він алкогольною або наркотичною залежністю тощо.

Зокрема, неповнолітнього за вчинення кримінального проступку або нетяжкого злочину може бути звільнено судом від покарання, якщо буде встановлено, що той щиро покався і в зв'язку з подальшою бездоганною поведінкою він на момент оголошення вироку не потребує застосування покарання.

У таких ситуаціях суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру. Застереження - є найм'якшим заходом виховного характеру. Він полягає в поясненні судом неповнолітньому небезпеки, що створив він своїм діянням та наслідків повторного скоєння правопорушень. Обмеження дозвілля неповнолітнього, а також встановлення особливих вимог до його поведінки є заходом, який полягає в тому, що неповнолітній не може відвідувати певні встановлені громадські місця, а крім того змінювати без дозволу компетентного органу місце проживання, навчання тощо. Таке обмеження сприяє забезпеченню безпеки для самого правопорушника в плані того, що він не може спілкуватися з певними особами, які можуть впливати якимось чином на схильність неповнолітнього до вчинення нових кримінальних правопорушень (вживання алкоголю, наркотичних чи психотропних речовин тощо). Передача неповнолітнього під нагляд призначається найчастіше. Особу можуть передати батькам, особам, що їх заміняють, певному колективу за його згодою, а також і іншим громадянам при виявленні такими бажання. Таким чином, держава покладає обов'язок сприяти виправленню неповнолітнього на вище зазначених осіб. Проте часто при цьому зустрічається неналежний контроль з боку таких осіб. Покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків застосовується лише якщо правопорушник досяг 15-річного віку і має особисте майно, кошти або заробіток. Проте проблема цього заходу впливу стосується того, чи дійсно вистачить майна, коштів або заробітку для відшкодування завданих збитків, так як шкода, завдана кримінальним правопорушенням, може сягати доволі великих розмірів. Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи призначається лише на строк, що не перевищує трьох років. На мою думку,

це не зовсім відповідає поняттю звільнення від покарання. Правопорушник все одно перебуває в певній установі, де на нього безпосередньо впливають викладачі, наглядачі, крім того вони можуть допускати перевищення своїх повноважень. А метою звільнення неповнолітнього правопорушника від відповідальності є необхідність того, щоб він сам збагнув протиправність своєї поведінки та став на шлях виправлення власними силами [6, с. 195].

Отже, ст. 98 КК України передбачає вичерпний перелік покарань, які може бути застосовано до осіб, які вважаються такими, що не досягли 18 років. За роки становлення сучасного українського кримінального законодавства була написана велика кількість праць науковців з різних аспектів кримінальної відповідальності (в тому числі й покарання) неповнолітніх. Враховуючи прогрес в прагненні вирішити та регулювати такий інститут кримінального права, ситуація як у законодавчому, так і в правозастосовчому аспектах мала змінитися на краще. Однак, якщо переглянути зміни та доповнення у сфері покарання неповнолітніх, внесені до розділу XV Загальної частини Кримінального кодексу України від 2001 року, яким саме і встановлюються особливості кримінальної відповідальності та покарання цієї категорії осіб, можна сказати, що норми права ще й досі не приведені до ідеалу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131. (з останніми змінами).
2. Бурдін В. Окремі питання суб'єкта кримінального правопорушення в кримінальному праві. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2003. № 38. С. 399-404.
3. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. Станом на вересень 2011 р. К. : Центр учбової літератури, 2012. 320 с.
4. Торбас О. О. Колізії між КК та КПК України в частині звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. *Правові реформи в Україні*. Ч. 2 : зб. матер. V Всеукр. наук.-теорет. конф., Київ, 16 жовт. 2013 р. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2013. С. 130-132.
5. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.
6. Пономарьова Т. І. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2014. № 7. С. 195-203.

Ольга ПАНАСЮК,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗАХИСНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У нашій країні продовжується процес побудови правової держави, відбувається переосмислення багатьох правових інститутів і механізмів. У Конституції України головний напрям правової системи став пріоритет особи, її прав і свобод, які там закріплені. Саме цей принцип розставив акценти розвитку конституційного та інших галузей нашого законодавства, зокрема головним чином і кримінально-процесуального та законодавства про адвокатуру.

На сьогоднішній день кожен громадянин України має право на правову допомогу та вільний вибір захисника, це право не може бути проігноровано, тому що держава бере на себе такий обов'язок. Проголошено рівність перед законом та судом, не може бути якихось привілеїв або обмежень до людини в наслідок того, що у когось інший колір шкіри чи раса, хтось бідний чи має високу посаду. Кримінальне судочинство – це складна та багатогранна діяльність органів та осіб, які є визначені законом. Завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та інтересів учасників кримінального провадження.

Мета цієї статті – розгляд питань, які пов'язані із правовою діяльністю захисника в кримінальному судочинстві України. У Конституції України вказано, що всі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Кожен має право на правову допомогу, вільний у виборі захисника.

Захистом у кримінальному судочинстві є регламентований державою напрямок діяльності суб'єктів захисту, які наділені правом використовувати наділені законом способи та засоби для з'ясування обставин, що можуть виправдати підозрюваного, пом'якшити обставини або взагалі звільнити його від відповідальності.

Кримінальне судочинство є складною та багатогранною діяльністю багатьох органів та осіб, коло яких визначено законом, і якраз у сфері кримінального судочинства можуть допускатися суттєві обмеження прав та законних інтересів особи, яка потрапила до цієї сфери. Головним завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. [1, с. 1].

Але виконати всі завдання, які стоять перед захисником, та в цілому перед кримінальним судочинством, може бути складно. Головний зміст захисту охоплює багато аспектів: діяльність адвоката, надання юридичної

допомоги підзахисному, робота юриста у правовому полі справи. Захисник має у кримінальному процесі універсальний характер.

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру України або стосовно якого в Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю. Закріпивши таку норму, законодавець забезпечує висококваліфікований захист підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, щодо якої розглядається питання про видачу іноземній державі, особою, яка має професійні навички у правовій сфері діяльності [2, с. 2].

Предметом захисту у кримінальному процесі є сукупність фактичних обставин справи та їх формулювання у вигляді тез захисту і обвинувачення, з'ясування, доказування чи заперечення яких спростовує підозру або обвинувачення, виключає або пом'якшує кримінальну відповідальність підзахисного. Метою захисту є очікуваний, сприятливий результат для підзахисного, що досягається при вирішенні кримінальної справи в загальному. Для досягнення зазначених цілей захисник має довести сукупність відповідних фактичних обставин справи. Доведення фактичних підстав, прийняття відповідного рішення і є основним завданням захисника у кримінальній справі [5, с. 3].

Однак, поряд із певною процесуальною обмеженістю захист є інтелектуально-творчою діяльністю та передбачає певну свободу вибору у користуванні тими чи іншими прийомами та засобами для вирішення поставленої мети, що дозволяє захисту адекватно змагатися із обвинуваченням. Захисна діяльність існує не у вигляді хаотичного набору, сукупності «оборонних» дій щодо обвинувачення, а сьогодні вона склалася у гармонійну систему процесуальних та непроцесуальних заходів і прийомів [3, с. 4]. Предмет захисту, пов'язаний із доказуванням чи спростуванням об'єкта злочину та його обставин, не обмежується встановленням фактичної основи вирішення правових питань. Це є процесуальний аспект, який ґрунтується на процесуальному законі [4, с. 2].

У позиції захисту та обвинувачення неабияке практичне значення мають ступінь конкретних ознак об'єкта та суб'єкта злочину. Це залежить від кримінально-правової категорії справи, особливо від того, які сторони об'єкта вказані як ознаки складу злочину, а також від фактичної специфіки самої справи. Захист у кримінальному процесі – це за своєю суттю кримінальна процесуальна діяльність, яка має певних суб'єктів, які різняться за своїми процесуальними цілями. Не можна назвати суб'єктами функцій захисту суд, прокурора або слідчого, оскільки кримінальний процесуальний закон, з огляду на принцип змагальності, чітко визначає процесуальні права [4, с. 5].

Підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що в Україні важливу роль у забезпеченні захисту прав і свобод людини і громадянина відіграє

кримінальне судочинство. Для надання правової допомоги в нашій державі діє адвокатура. У такий спосіб держава бере на себе обов'язок забезпечувати можливість надання кваліфікованої та якісної правової допомоги.

Список використаних джерел та літератури:

1. Півненко Л.В. Участь захисника у кримінальному судочинстві за новим КПК України. URL: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету (випуск №20, 2013 р.)
file:///C:/Users/%D0%B3/Desktop/znrkhnpu_pravo_2013_20_17.pdf
2. Кузьмічова – Кисленко Є.В. Захисник у кримінальному процесі України. URL: file:///C:/Users/%D0%B3/Desktop/jnn_2014_10_13.pdf
3. Зубач І.М. Функція захисту у сучасному кримінальному провадженні України. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2324/030178183.pdf>
4. Погорецький М. Актуальне дослідження функції захисту в кримінальному судочинстві України. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28716/45-Pogoretsky.pdf?sequence=1>
5. Слїнько С.В. Межі участі захисника у кримінальному процесі. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2391/Bounds%20Participation%20Lawyer%20in%20the%20Criminal%20Process_Slinko%20S%20V_2017.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Катерина ПИСАРЕНКО,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка,
м. Житомир, Україна

ВЛАДА І СОЦІАЛЬНІ НОРМИ В ДОДЕРЖАВНИЙ ПЕРІОД

Сьогодні тема становлення влади за часів первісного суспільства не перебуває в центрі уваги вчених. Проте, на наш погляд, вона є основою для вивчення історії та теорії держави і права, адже дає нам відповіді про сутність і функції держави, права, їх зв'язок з економікою та психологією як суспільства, так і індивіда як члена суспільства. Аналіз процесу виникнення держави і права дає нам можливість зрозуміти ті процеси, котрі призвели до еволюції держави і права, їх зміни, природу цих явищ, а також можливість їх регулювати.

Мета дослідження – проаналізувати організацію влади та норми поведінки в первіснообщинному суспільстві.

Активно цю тему досліджували Л. Морган, М. Міклухо-Маклай, А. Золотарьов, С. Нільсон.

Первісне суспільство охоплює період від виникнення на землі людини до утворення держави. Перші об'єднання людей у цей період розвитку суспільства одержали назву «первісного стада». Первісне стадо вже мало деякі основи соціальної організованості, що будувалася на владі ватажка,

мала безпосередній характер і здійснювалася за допомогою візуального або звукового спілкування. Примітивність знарядь праці та низька продуктивність праці зумовлювали необхідність спільної власності, спільної організації пошуку і одержання їжі та інших необхідних для життя речей, спільного їх розподілу на засадах рівності [1, с. 61].

З часом з'являється більш упорядкована форма соціальної організації – рід (або родова община). Родова община – це колектив людей, об'єднаних родинними зв'язками, спільністю майна і праці. У спільній власності первісної общини була певна територія, власні знаряддя праці, житло, а продукти розподілялися порівну між її членами. Органами самоврядування виступали родові збори – збори всіх дорослих членів роду. Деякі владні функції виконували старійшини, але всі найважливіші питання обговорювалися в присутності і за прямою участю дорослих членів роду [1, с. 61].

Регулювання відносин у додержавний період розвитку суспільства здійснювалося єдиними нормами-звичаями. Звичай – історично сформовані правила поведінки, що склалися в результаті повторення протягом тривалого періоду часу. Звичай первісного суспільства мав характер мононорм, тобто правил поведінки, які мали звичаєвий характер і закріплювали найраціональніші та найвигідніші для роду й племені моделі поведінки, найчастіше вони виражалися у ритуалах, обрядах та міфах. Ритуали і обряди мали масовий характер і виконували регулятивну та виховну функції. З виникненням мови з'являються міфи; вони передавали інформацію про те, як слід діяти в різних ситуаціях. Міфи – це розповіді про духів, богів, у яких поєднувалися знання, художні образи, моральні приписи, релігійні уявлення. Міфологія виконувала, регулятивну та ідеологічну функції. Особливим засобом регуляції відносин було табу – заборона робити певні дії. Наприклад, заборона інцесту, адже з часом люди почали помічати що при кровозміщенні народжуються діти з патологіями [2, с. 21].

Неможливість первісних людей раціонально пояснити певні природні явища перед ними призвели до того, що вони почали пояснювати їх існуванням чогось фантастичного, божественного, надприродного, таким чином з'явилися правила поведінки, що регулюють відносини між людьми на основі їх релігійних уявлень, такі як правила поведінки називають – релігійними нормами. З розвитком релігійних уявлень почали виникати перші шамани, жерці, знахарі та священнослужителі, це були перші спеціалізації роду, які зазвичай передавалися з покоління в покоління. Релігійні норми виконували компенсаторну функцію, тобто пояснювали людям явища, яких вони не розуміли [1, с. 64].

З часом люди почали аналізувати свої вчинки та вчинки інших людей, в результаті цього виникають норми моралі, які давали людям уявлення і

відповідні правила, розуміння понять добра і зла. Єдиним авторитетом моралі був власний голос сумління.

Щодо влади у первісному суспільстві, для цього періоду характерна відсутність державної влади та політичних інститутів. Однак владні органи управління все-таки існували, тому ми їх коротко охарактеризуємо.

1. Старійшина. Це ватажок роду. Старійшиною ставала зазвичай зріла людина, яка володіла особистісними якостями: життєвим досвідом або мудрістю, яка приходить з роками, умінням передбачати події та організаційним талантом. Старійшин не обирали, ними фактично (шляхом визнання всіх членів роду) ставали ті, хто виділявся серед інших своїми заслугами, користувалися повагою та авторитетом.

2. Рада старійшин, яка збиралася у тих випадках, коли необхідно було вирішити важливе питання, що стосувалося життя всього селища. На ній ватажки всіх сімей по черзі висловлювали власну думку. Дозволялися дискусії між родами, обговорювався порядок здійснення сільськогосподарських робіт.

3. Вожді – в основному це були глави племен. Щоб стати вождем, слід було володіти винятковими рисами: силою, сміливістю, спритністю, сильною волею, стратегічним мисленням. В землеробських племенах роль вождя зростала лише під час воєн, а в мирний період керівна роль загалом належала старійшині. В північних народів вождям завжди належала першість, що зумовлювалося постійною боротьбою за покращення умов життя.

4. Ради вождів, які найчастіше скликалися, щоб виробити тактику бою чи облоги.

5. Жерці (шамани, чаклуни, знахарі). Люди боялися проявів сил природи та їхніх згубних наслідків. Виходом із ситуації вважалося «задобрювання» богів за допомогою жертвоприношень та інших культових обрядів. Цю функцію виконували жерці [4, с. 221-224]

Отже, система первісної общини базувалася на підтриманні добувної економіки, балансу людських взаємовідносин, забезпечувала відтворення людей у природному середовищі. Існуючі тоді обряди, звичаї та ритуали були зобов'язані виконувати всі члени роду, що здійснювалося цілком добровільно та свідомо, бо сприймалося як природна необхідність. З огляду на це не існувало потреби в жорстких санкціях та спеціальному управлінському апараті для їхнього забезпечення.

У первісному суспільстві публічна влада організаційно збігається із суспільством. Структура органів публічної влади проста, а компетенція – тотальна, тобто вони займаються вирішенням будь-яких питань. У первісному суспільстві основою дієвості публічної влади є чинність авторитету, тобто добровільність виконання рішень, що виходять, наприклад, від старійшини, обумовлюється поважним відношенням до його особистості (знань, досвіду, мудрості).

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Теорія держави і права: Навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.
3. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. – Т. 5 : П – С. – 736 с
4. Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД» // Збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2013 р. 352 с.

Неля ПРОКОПЧУК,
магістрантка факультету права,
державного управління та національної безпеки,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

**ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ ПРОФЕСІЙНОГО
НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ**

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. В принципово нових соціально-економічних умовах найважливішою проблемою в державному управлінні є проблема підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, здатних відповідно до пред'явлених законодавством професійно-кваліфікаційних вимог, реалізовувати свої функції. Україні потрібні талановиті та безкомпромісні державні службовці якіспроможніспонукати процеси розбудови держави, в ситуації що склалася у процесі забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення у зв'язку із поширенням нової вірусної інфекції, приймати необхідні державно-управлінські рішення.

Однак, умови життя та професійної діяльності, що складаються у період надзвичайної ситуації вносять корективи в звичний ритм здійснення професійних повноважень та проходження службової кар'єри, а також вимагають пошуку нових підходів до реалізації професійного навчання та професійної підготовки державних службовців. В таких умовах відповідальність та професіоналізм державних службовців маютьголовне значення для благополуччягромадян та розвитку країни. Підвищенням професіоналізму державних службовців є ефективне функціонування й удосконалення системи навчання державних службовців. У той же час, враховуючиситуацію, щосклалася на теперішній час, особлива роль тут належитьсамедистанційномунавчанню.

Тому є необхідність правового дослідження проблем регулювання та організації підвищення кваліфікації державних службовців, в особливий період із впровадження інноваційних форм навчання, а саме дистанційного навчання.

Аналіз наукових досліджень. Розвиток високих технологій у все більших масштабах підвищує попит на інтелектуальність освіти широких мас населення будь-якої країни. Впровадження інноваційної форми навчання, а саме дистанційної - забезпечить ефективну управлінську діяльність державних службовців як в реаліях сьогодення, так і в майбутньому, яка через системність, актуальність, постійну регенерацію й адаптацію до теперішніх умов існування суспільства слугуватиме розбудові України як європейської держави.

Брак висококваліфікованих управлінських кадрів, які мають володіти новітніми інформаційними технологіями у сфері дистанційного навчання й методиками управління, можна подолати завдяки вдосконаленню дистанційного навчання. Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема впровадження інноваційних форм навчання розглядається в працях К. О. Баханова, О. В. Канарської, М. В. Кларіна, В. Я. Ляудіс.

Однак, незважаючи на наявність публікацій з даної тематики, проблема правового забезпечення професійного навчання державних службовців у дистанційній формі, залишається на сьогодні мало дослідженою та актуальною.

Метою статті є нормативно-правове забезпечення дистанційного навчання в системі професійної підготовки державних службовців із використанням дистанційних освітніх технологій, а також особливості його використання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сучасна Україна переживає етап глибоких економічних, політичних і соціальних реформ. Надзвичайна складність, суперечливість і багатоплановість процесів, що відбуваються у суспільному розвитку вимагають радикальної зміни форм і методів державного впливу на різні сфери життя суспільства. Це, в свою чергу, об'єктивно визначає зростання вимог до державних службовців, так як будь-які перетворення багато в чому залежать від рівня їх професійної підготовки, кваліфікації, вміння приймати раціональні та ефективні управлінські рішення в умовах мінливої суспільної ситуації. Організаційно-правовому забезпеченню процесів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців приділяється значна увага як на державному, так і на регіональному рівні.

Еволюція інформаційно-комунікаційних технологій, інформатизація суспільства, зміна способів розповсюдження та застосування інформації кардинально впливають на процес навчання. Одним із актуальних методів втілення процесу навчання на базі інформаційно-комунікаційних

технологій є дистанційна освіта. Дистанційні форми і методи навчання сприяють індивідуалізації процесу фахової підготовки майбутніх професіоналів, збільшують рамки самостійної роботи, генерують інформаційну культуру, спрямовують на використання інноваційних засобів пошук та використання інформації. Освіта є основою інтелектуального, духовного, культурного, економічного, соціального розвитку суспільства і держави, а освіта державних службовців в сучасному світі має бути персональною, базуватися на найкращих освітніх технологіях, бути в безперервному розвитку.

Проводячи аналіз сучасного стану реалізації дистанційного навчання державних службовців можна констатувати, що не дивлячись на те, що технологія дистанційного навчання, сьогодні, є якісно новим прогресивним способом здобуття освіти на основі ідей «відкритої освіти» завдяки можливостям сучасних інформаційних технологій, механізм реалізації такого способу професійного навчання майже відсутній [1, с. 2].

Закон «Про державну службу» не визначає такого засобу професійного навчання, відсутні також фахові нормативні акти, які б зафіксували норми чи властивості дистанційного навчання державних службовців. Серед нормативних актів можна визначити Положення про дистанційне навчання, яке визначає, що дистанційне навчання це створення освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості його учасників та їх як правило опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій, однак такий акт визначає загальний порядок дистанційного навчання усіх рівнів у сфері загальної освіти та враховуючи на особливості забезпечення підвищення рівня професійної освіти державних службовців, застосування вказаного акту не є доцільним [4]. Варто звернути увагу на те, що система органів державного забезпечення дистанційного навчання та перевірки його якості відсутня.

Фактично єдиним органом, робота якого направлена на практичне забезпечення дистанційного навчання державних службовців є Центр дистанційного навчання Національної академії державного управління при Президентові України. Але, таке становище не відповідає сучасним вимогам та ситуації, що склалася в країні.

Загалом, можна визначити, що дистанційне навчання державного службовця – це індивідуалізований процес набуття професійних знань, умінь та практичних навичок щодо практичного виконання завдань і функцій держави, а також підвищення компетентності в управлінській діяльності.

Одним із основних напрямків державної кадрової політики є створення та організація роботи системи підвищення кваліфікації

державних службовців. На сьогоднішній день у чинному законодавстві відсутня єдина система правових норм щодо підвищення кваліфікації, щоб дозволило більш повно регулювати процес підвищення кваліфікації державних службовців, який буде пов'язаний з просуванням останніх по службі, а також стимулюванням підвищення рівня професійної освіти і кваліфікації та здійсненням заходів соціального захисту.

Законом України від 10.12.2015 р. № 889-VIII «Про державну службу» визначено дві форми професійного додаткового навчання:

- підвищення рівня професійної компетентності;
- підвищення кваліфікації державних службовців.

Підвищення кваліфікації державних службовців - процес оновлення знань і вдосконалення навичок державних службовців з метою оволодіння новими способами розв'язання професійних проблем. Підвищення кваліфікації проводиться на основі щорічно затвердженого плану підготовки державних службовців державної служби відповідно до наявних потреб [3, с. 105].

Кожен державний службовець відповідно до вищезазначеного Закону зобов'язаний не рідше одного разу на три роки здійснювати підвищення професійної кваліфікації та діяти згідно щорічної індивідуальної програми професійного розвитку. Важливо, що особам, вперше прийнятих в органи державної служби, обов'язковонеобхідно пройти підвищення кваліфікації протягом першого року роботи[5].

Крім того, відповідно до Постанови КМУ від 06.02.2019р. № 106 та наказів НАДС розроблено накопичувальну систему. Державний службовець відповідно до неї має протягом року підвищувати свою кваліфікацію за різними формами навчання в обсязі не менше 30 год. (1 кредит ЄКТС) [6].

Особливе місце у функціонуванні національної системи професійної підготовки державних службовців посідають регіональні центри підвищення кваліфікації державних службовців. Передумовою активного формування цілісної системи підвищення кваліфікації державних службовців є прийняття КМУ постанови від 19.02.1996 р. № 224 «Про центри перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ та організацій». Робота ЦППК з 2004 р. Регламентується постановою КМУ від 16.12.2004р. № 1681 «Про регіональний центр підвищення кваліфікації». Цим правовим документом встановлено, що ЦППК є установою післядипломної освіти [7].

Структура та зміст професійних програм розробляється згідно вимог Національної академії і затверджується НАДС. Відповідні освітні установи складають професійні програми, які узгоджуються з НАДС та іншими органами, які включені у Закон України «Про державну службу».

Всеукраїнський центр підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування був перейменований наказом НАДС у 2019 році в Українську школу урядування (УШУ). Структура УШУ складається з трьох центрів: центр оцінювання кандидатів на зайняття посад державної служби; тренінговий центр; центр мовної підготовки [4]. Мережа освітніх закладів, які здійснюють діяльність з ПКДС, також включає освітні заклади, що перебувають у сфері управління органів державної влади. Програми підвищення кваліфікації у вказаних вище закладах освіти розподіляються на загальні та спеціальні. Крім того, є професійні (сертифікатні) програми, обсяг яких має становити не менше двох кредитів ЄКТС. Розповсюдженими є короткострокові програми – від 0,2 до одного кредиту ЄКТС [6].

Висновки з даного дослідження. Отже, дистанційне навчання дає можливість забезпечити безперервність професійного розвитку державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Для удосконалення організаційно-правової основи системи підвищення кваліфікації державних службовців, її модернізації, необхідно забезпечити виконання вимог щодо чіткого визначення і регламентації в законодавстві комплексу інструментів навчання, а також систематичного вдосконалення законодавчої бази, стандартів навчання. Крім того, важливо впроваджувати інноваційні проекти з організації додаткового професійного навчання державних службовців та здійснити розробку додаткового комплексу критеріїв оцінки співробітників за підсумками проходження підвищення кваліфікації

Проблемними залишаються питання теоретико-методичного забезпечення дистанційного навчання державних службовців та питання фінансово-економічного підґрунтя його реалізації, уніфіковані програмні ресурси тощо. Вирішення цих проблем сприяло б швидшому входженню України у світову освітню спільноту, зміцнило б імідж державного службовця на міжнародному рівні та дало б змогу залучати інвестиції у систему професійної освіти із-за кордону.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алюшина Н.О. Психолого-педагогічні та акмеологічні особливості дистанційного навчання державних службовців. Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/ds/05anonds.pdf> (дата звернення: 12.04.2020 р.).
2. Деякі питання Всеукраїнського центру підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ НАДС від 21.02.2019 р. № 29–19. Режим доступу: <https://nads.gov.ua/npas/deyakipitannya-vseukrayinskogo-centru-pidvishchennya-kvalifikaciyi-derzhavnih-sluzhbovciv-i-posadovih-osib-miscevogosamovryaduvannya> (дата звернення: 09.09.2020).
3. Когут О. В. (2016) Проблемні питання правового регулювання державної служби. Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. 2016. № 3 (59). С. 101–110.

4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466 / Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-\(дата звернення: 12.04.2020 р.\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-(дата звернення: 12.04.2020 р.)).

5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 09.09.2020).

6. Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, Постанова КМУ від 06.02.2019 р. № 106, Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 532 від 25.06.2020, Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#Text>

7. Положення про регіональний центр підвищення кваліфікації постановою КМУ від 16 грудня 2004 р. N 1681, Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ N1036 (1036-2019-п) від 11.12.2019, Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1681-2004-%D0%BF#Text>

Євгенія РИДАНОВА,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ І СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Життя людини, її здоров'я й безпека, честь та гідність, недоторканість в Україні визнані найвищою соціальною цінністю. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи й недоторканості особи пов'язані не тільки з грубим порушенням моральних норм суспільства, але й із порушенням особистої свободи особи. Внаслідок цього Особливою частиною КК України за ці кримінальні правопорушення передбачаються одні з найбільш суворих покарань.

Статистика повідомляє, що розкриваність кримінальних правопорушень проти статевої свободи знаходиться на невисокому рівні. Упродовж 2019 року в Україні було зафіксовано понад 550 таких правопорушень. Пресслужба Офісу генерального прокурора зазначила, що кількість потерпілих лише від зґвалтування сягнула 148 осіб, що більш ніж вдвічі було зафіксовано у 2018 році. Цього року вже було зареєстровано 24 кримінальні правопорушення сексуального характеру. Приводом до прийняття Законів України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII і від 14 березня 2018 року № 2334-VIII стало ухвалення конвенції Ради Європи. На підставі цих законів було відредаговано розділ IV Особливої частини КК України. За Законом України від 19 грудня 2019 року № 409-

IX посилювалась відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені проти статевої свободи та недоторканості особи, яка не досягла чотирнадцятирічного віку.

Законодавчі зміни потребують обґрунтування і з'ясування того, чи змогла Україна виконати міжнародно-правові зобов'язання та рекомендації. Тому ці зміни вимагають наукового дослідження, що і зумовлює актуальність даної теми. Норми КК України встановлюють відповідальність за порушення статевої недоторканості і свободи. Від якості цих норм залежатиме обсяг прав самої особи в цій сфері суспільного життя, а також охорона цих прав від кримінально протиправних посягань. Метою статті є з'ясування законодавчих змін у регулюванні суспільних відносин щодо статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Цю проблему вивчали і досліджували такі вчені, як: А. Ігнатов, Л. Андрєєва, М. Бажанов, С. Косенко, Ю. Александров, та ін. Через те, що О. Дудоров детально досліджував законодавчі зміни, то слід приділити значну увагу на його дослідження.

Під кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканості особи потрібно розуміти умисні дії суб'єкта, направлені на порушення статевої свободи або статевої недоторканості його фактичного партнера, що порушують уклад статевої відносин, встановлених у суспільстві, та основні моральні принципи. Право особи самостійно обирати собі партнера для сексуального спілкування, форму такого спілкування та не допускати будь-якого примусу називають статевою свободою. Доросла (згідно КК України це особа, якій виповнилося 16 років) і психічно здорова людина може сама визначати, з ким і в який спосіб вона буде задовольняти свої потреби. Іншими словами можна сказати, що статева свобода пов'язана зі здатністю людини керувати собою у сфері сексуального спілкування. Статева недоторканість визначає таке становище людини, за якого заборонено вступати в сексуальні контакти з особою, яка з якихось мотивів (скажімо через недосягнення потрібного віку) не є носієм статевої свободи [1]. У процесі кваліфікації даних кримінальних правопорушень виникали значні помилки. До таких помилок відносяться: неправильна кваліфікація ступеня тяжкості тілесних ушкоджень у разі скоєння зґвалтування; суд ненароком вважає, що кваліфікуюча ознака буде відсутня, якщо зґвалтування вчинено групою осіб, в той час як інші учасники злочину ще не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність та ін. Такі помилки можна подолати, якщо максимально оптимізувати законодавче регулювання визначення і характерних особливостей кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості. Тож слід проаналізувати зміни, внесені до КК України. Розпочнемо зі змін, внесених до ст. 152 КК України. Складом цього кримінального правопорушення є зґвалтування. Безпосереднім об'єктом слід вважати статева свободу чи недоторканість особи. Законом України від

6 грудня 2017 року № 2227-VIII було закріплено гендерно нейтральні визначення зґвалтування і сексуального насильства. У такому разі до уваги не беруться природні біологічні особливості між чоловіком і жінкою. Крім того потрібно підкреслити, що потерпілим від такого правопорушення може бути хтось із подружжя. Ст. 155 КК України передбачала покарання за статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку [4]. Через викладення ст. 152 КК України в новій редакції сфера застосування ст. 155 КК України була звужена. Відповідно до ч. 4 ст. 152 КК України до зґвалтування слід відносити дії сексуального характеру щодо особи, якій ще не виповнилось чотирнадцяти років, не дивлячись на те, що ця особа дала добровільну згоду. За такої думки ст. 155 КК України взагалі не мала значення через те, що статевий акт з особою, якій виповнилось чотирнадцять років, не вважався кримінально караним діянням. Щоб усунути таку суперечність Законом України від 14 березня 2018 року ст. 155 КК України було викладено в новій редакції. За цією статтею злочином вважаються статеві зносини з особою, якій не виповнилось шістнадцять років. До обтяжуючих обставин відносять не фізіологічний стан організму особи, а вік потерпілої особи [3]. Крім того, було полегшено процес доведення наявності складу цього злочину в діях членів сім'ї чи близьких родичів, особи, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього (ч. 2 ст. 155 КК України), через те, що вони можуть не знати, чи досягли потерпілі статевої зрілості чи ні, але цілковито знають, скільки їм років. Змінивши диспозицію ч. 1 ст. 155 КК України Законом України від 14 березня 2018 року, законодавець поєднав цей злочин із природними або неприродними зносинами. Ст. ст. 152 і 153 зі змінами не передбачали вичерпного переліку дій, якими зумовлювався б сам факт зґвалтування чи сексуального насильства. Цілком очевидно, що згода потерпілої особи ніяк не може бути добровільною, якщо таку згоду було отримано шляхом обману або зловживання довірою. Законом України від 19 грудня 2019 року було внесено зміни у ст. ст. 152, 153 КК України. А саме: ч. 4 ст. 152 КК України передбачала покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років, до внесення змін покарання було строком від 8 до 15 років; ст. 152 КК України була доповнена ч. 6, яка передбачала покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років або довічного позбавлення волі; ст. 153 КК України було доповнено ч. 6, що тягнула покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років або довічного позбавлення волі [2].

Таким чином, проаналізувавши деякі нормативно-правові акти можна зробити такі висновки. Значну роль відіграло закріплення гендерно нейтральних визначень зґвалтування і сексуального насильства, при цьому не має різниці, чи ти жінка, чи чоловік. Якщо раніше КК України визнавав лише фізичне насильство, то зараз є й дії, які розглядаються як кваліфікуючі ознаки. До таких дій слід віднести використання правопорушником

матеріальної чи службової залежності потерпілого, погрозу знищення чи вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів, погрозу оприлюднення відомостей, які ганьблять цю особу або її близьких родичів. Для призначення покарання значний вплив має вік потерпілої особи. Це можна добре побачити у санкції кримінально правової норми, в якій визначається строк покарання. Наприклад, покарання за вчинення кримінальних правопорушень відносно осіб, які не досягли 14-річного віку, є тяжчим, ніж щодо неповнолітніх осіб.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практ. порадник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканності малолітньої особи: Закон України від 19 грудня 2019 р. Голос України. 2020. № 7.
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації: Закон України від 14 березня 2018 р. Голос України. 2018. № 72.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 6 грудня 2017 р. Голос України. 2018. № 6.

Ольга РУДНИЦЬКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МОДЕЛІ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Одним із пріоритетних напрямків української зовнішньої політики є адаптація національного законодавства нашої держави до законодавства Європейського Союзу. Основною ж метою процесу гармонізації законодавства України про працю до законодавства Європейського Союзу є досягнення на практичному рівні передових європейських стандартів регулювання трудових відносин, зокрема, матеріального стимулювання праці. Актуальність теми дослідження пов'язано з тим, що проблеми у сфері правового регулювання оплати праці, зокрема, порушення гарантій на оплату праці, встановлених державою, дискримінація в оплаті праці,

наявність прогалин у законодавстві про заробітну плату, необхідність його реформування робить його неефективним в умовах ринкової економіки.

Окремим аспектам правового регулювання матеріального стимулювання праці присвячені дослідження Н. Болотіної, Н. Гетьманцевої, В. Жернакова, І. Зуба, З. Козака, П. Пилипенка, В. Прокопенка, В. Ротаня, О. Соніна, Н. Хуторян, Г. Чанишевої тощо. Правовим проблемам методів регулювання заробітної плати на сучасному етапі присвячено дисертаційне дослідження Я. Сімутіної [1].

До основних прав людини, проголошених ООН, входять трудові права, які знайшли своє закріплення в Загальній декларації прав людини, схваленій Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Комплекс трудових прав сформульований і виділений як основні невід'ємні і невідчужувані трудові права людини. Стаття 23 гарантує кожній людині право на працю, вільний вибір роботи, на рівну оплату за рівну працю, на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування її самої та її сім'ї, яка в разі необхідності буде доповнена іншими засобами соціального забезпечення [2].

Право на справедливу винагороду встановлено статтею 4 Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 року [3]. Ефективне здійснення права на справедливу винагороду забезпечується дотриманням сторонами вказаної хартії таких принципів:

1. Забезпечення працівникам та членам їх сімей достатнього життєвого рівня;
2. Гарантованої підвищеної оплати праці при залученні до роботи у надурочний час;
3. Рівної оплати праці жінок та чоловіків за рівноцінну працю;
4. Розумності строку попередження про припинення трудових правовідносин;
5. Дозволу здійснення відрахувань та утримань із заробітної плати тільки у випадках, передбачених національним законодавством або умовами колективного договору.

У країнах західної Європи, зокрема, Франції та Великобританії, поширення набула гнучка система оплати праці, основою якої є облік індивідуальних якостей та заслуг працівника, а також результатів його праці. Причому вказані показники визначаються за допомогою спеціальних рейтингів та оціночних шкал за визначеними критеріями та факторами. Переважна більшість роботодавців у країнах з розвиненою економікою здійснює оплату праці не за розрядом робіт, а за кваліфікацією (розрядом) працівників. Така система матеріального стимулювання орієнтується на фактичну кваліфікацію працівника, а вказаний підхід стимулює останніх до підвищення кваліфікації та більш якісного виконання своїх функцій. За такою моделлю стимулювання праці працівники отримують фіксовану

оплату саме за кваліфікацію, а не за кількість годин чи днів, відпрацьованих ним на робочому місці.

Оплата за кваліфікацію є різновидом стимулюючої оплати працівників, що включає заохочення набуття та підвищення кваліфікації. Заробітна плата відповідного працівника залежить від його навичок та набутих ним компетентностей, рівня майстерності, а не від дорученої йому роботи та кількості відпрацьованого робочого часу [4].

У іншій моделі матеріального стимулювання праці – преміальній, працівники залучаються до участі у прибутках підприємства. Так, за цією моделлю працівники отримують:

1. Диференційовану винагороду з прибутку підприємства;
2. Винагороду, розмір якої визначається за результатами виконання ним виробничого завдання;
3. Премії у вигляді акцій за їх номінальною ціною.

Загалом до зовнішніх факторів розмірів матеріального стимулювання праці у європейських країнах можна віднести:

- вартість робочої сили, яка склалася на ринку праці;
- конкурентоспроможності роботодавця – суб'єкта господарювання (виробленої чи реалізованої продукції, послуг, що надаються тощо);
- співвідношення обсягу потреб для достатнього життєвого рівня до номінальної заробітної плати;
- рівень інфляції тощо.

Отже, можна зробити висновок, що для країн Європейського Союзу характерні три моделі стимулювання праці: преміальна (передбачає виплати, розміри яких встановлюються з урахуванням індивідуальних результатів праці); преміальна (включає виплати, розмір яких пов'язаний з прибутком підприємства); безпреміальна (функції стимулювання праці виконує гідна заробітна плата). На європейському рівні значна увагу приділяється забезпечення права працівників на справедливую оплату праці.

Список використаних джерел та літератури:

1. Методи регулювання заробітної плати на сучасному етапі (правові проблеми)
2. Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи / Упорядник і авт. комент. Ю.К. Качуренко. - К.: Наукова думка, 1992. - 199 с.
3. Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
4. Ивлев А., Гарайбех Ю. Организация и стимулирование труда: зарубежный опыт. Человек и труд. 2003. № 12. С. 61-64.

Руслан СІРОМСЬКИЙ,
кандидат історичних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

ПІДГОТОВКА МІЖНАРОДНИХ ПАКТІВ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ: КАНАДСЬКО-РАДЯНСЬКІ РОЗБІЖНОСТІ

Постановка проблеми. Після ухвалення у 1948 р. Загальної декларації прав людини категорія прав людини перейшла зі сфери винятково внутрішньої компетенції і національного законодавства на міждержавний рівень, ставши предметом міжнародного права [8, р. 590]. Водночас планувалося, що Загальна декларація з її рекомендаційним характером стане частиною міжнародного кодексу про права людини, який доповнять зобов'язуючим пактом і протоколами, що передбачатимуть механізми контролю й імплементації тих чи інших норм [12]. Відтак, розпочалось опрацювання міжнародних стандартів прав людини, об'єднаних у єдиний Міжнародний пакт, та збір інформації про стан дотримання прав людини. Як і у випадку з підготовкою Загальної декларації, помітну роль в опрацюванні нового документа взяли канадські представники, зокрема професор Джон Гамфрі. Втім, підготовка Міжнародного пакту про права людини стала заручницею реалій “холодної війни”, де на перший план вийшли не тільки правові, але й політичні розходження.

Мета статті полягає в аналізі канадсько-радянських розбіжностей у процесі підготовки Міжнародного пакту про права людини.

Історіографія. Порушені проблеми торкалася низка західних науковців (Дж. Донеллі, Е. Луард, К. Нолан [4; 8; 9]), тоді як в Радянському Союзі питання “прав людини” перебувало під своєрідним табу. Радянські дослідники, якщо і торкалися зазначеної проблематики, то винятково з метою критики західних держав (В. Карташкін, А. Мовчан [5; 7]). Лише з розпадом СРСР стали з'являтися публікації, автори яких намагались безсторонньо поглянути на процес підготовки міжнародних документів з прав людини (В. Агеєва [3]).

Консенсусний підхід до опрацювання універсальних документів з прав людини передбачав залучення до процесу усіх країн-членів ООН. Так, під час підготовки Міжнародного пакту про права людини Генеральний Секретар ООН Трюгве Лі звернувся до Української РСР з проханням подати до 15 лютого 1951 р. на розгляд Комісії з прав людини власні пропозиції до «Проекту пакту про права людини і засоби їх реалізації». Зважаючи на такий запит, Міністерство закордонних справ УРСР звернулося з листом до першого заступника міністра закордонних справ СРСР Андрія Громика, текст якого закінчувався словами «У зв'язку з вищевикладеним, просимо Ваших вказівок» [1, арк. 30]. Ця фраза насправді засвідчувала реальний

ступінь суверенітету Української РСР. Зрештою, в останній день встановленого речення Міністерство закордонних справ УРСР подало пропозиції, які стосувалися права на самовизначення, заборони нацистської пропаганди, гарантування прав профспілок тощо [1, арк. 32–35]. Загалом, країни соцтабору запропонували зміни соціально-економічного характеру, що нівелювало комплекс громадсько-політичних прав. Тому, завдяки чисельній перевазі західних держав Генеральної Асамблеї ООН ухвалила рішення про підготовку двох окремих пактів – Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [4, с. 21].

Станом на 1954 р. проекти Пактів про права людини практично були готові, але деякі країни все ще сподівалися отримати можливість підкорегувати їх зміст. Наприклад, канадська делегація на Генеральну Асамблею ООН восени 1954 р. зобов'язувалась повторити раніше озвучені пропозиції, не включені до остаточних проєктів. В спеціальних інструкціях Державного секретаріату зовнішніх справ Канади йшлося, передусім, про корекцію пункту щодо поширення пактів на федеральну державу. Радянська сторона наполягала на необмеженому застосуванні Пактів федеральними державами і, якщо така вимога зберігалася б, канадській делегації було рекомендовано голосувати проти [10]. Проте, як випливає з документів Державного секретаріату зовнішніх справ, за умови наявності «конструктивних альтернатив», Канада була готова іти на компроміс, лиш би утвердити повагу до прав людини [11].

Під час дискусій над змістом Міжнародних пактів американські та канадські представники акцентували свою увагу на тих правах людини, які систематично порушувалися в Радянському Союзі (право на свободу інформації, вільне пересування, віросповідання і т.п.). Натомість радянські дипломати апелювали до порушень соціально-економічних прав людини у країнах Заходу. Як слушно зауважує Джек Донеллі «хоча кожна зі сторін вказувала на реальні зловживання, обвинувачення в порушенні прав людини були значною мірою тактичними маневрами в більш широкій політичній та ідеологічній боротьбі» [4, с. 19].

Міжнародні пакти про права людини, розділені з політичною доцільністю на два окремих документа, були ухвалені 16 грудня 1966 р. на XXI сесії ГА ООН. Поправку про підготовку єдиного пакту відхилили: 25 країн проголосували «за» (у т.ч. СРСР, УРСР і БРСР), а 29 – «проти» (США, Канада, Велика Британія, Франція тощо) [7, с. 64]. Радянський Союз однак наполіг на включенні в обидва Пакти першої статті про право народів на самовизначення, як одного з ключових прав людини: «Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток» [6]. Ця ініціатива виражала магістральну лінію СРСР на звуження індивідуальних прав на

користь колективних прав (держави). Дж. Гамфрі вбачав загрозу цієї статті для тих багатонаціональних держав, де існували ризики сепаратизму, тобто і для Канади також [3, с. 36]. Він звертав увагу на те, що Пакти не містять визначення «народ», а стосуються людських індивідів; водночас право на самовизначення торкається тільки колоніальних народів [5, с. 37]. Таким чином, Канада та інші західні держави пояснювали своє небажання поступатися власним суверенітетом. Втім, цю статтю у підсумку прийняли 33 голосами проти 12 (у т.ч. США і Канада) [7, с. 77].

Радянський Союз підписав обидва пакти 1968 р., відхиливши факультативний протокол, бо мотивував це наявністю внутрішніх інструментів контролю дотримання прав людини. Це, безумовно, стало проблемою, оскільки встановити в майбутньому факти порушень прав людини в СРСР було вкрай складно і міжнародні правозахисні організації опиралися переважно на повідомлення від дисидентів-вигнанців або з самвидаву. Тож, за визначенням канадського Дж. Гамфрі, «найважливішим заходом проти держави-порушниці залишається лише інформування міжнародної громадськості» [3, с. 39].

Той факт, що Радянський Союз підписав Міжнародні пакти про права людини швидше, ніж багато західних держав не повинно вводити в оману. Показовим є запит від 23 вересня 1969 р. до Міністерства закордонних справ заступника начальника слідчого відділу КДБ О. Зацітіна щодо чинних міжнародних документів з прав людини і лист-відповідь в.о. начальника відділу міжнародних організацій Міністерства закордонних справ УРСР А. Котляренка від 30 вересня 1969 р., в якому повідомлялося, що «цей документ (Загальна декларація прав людини 1948 р. – *Р. С.*) є звичайною морально-політичною рекомендацією ООН, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави» [2, арк. 142]. Про Міжнародні пакти значилося, що «СРСР і УРСР підписали обидва пакти у 1968 році. Питання про їх ратифікацію зараз вивчається» [2, арк. 143]. До слова, Верховна Рада УРСР ратифікувала обидва Міжнародні пакти лише 19 жовтня 1973 р., а Канада зробила це взагалі у травні 1976 р. Згідно із федеральним законодавством, канадський уряд ініціював попередні консультації із провінціями щодо ратифікації документа. Проте за час прем'єрства Лестера Пірсона Міжнародні пакти так і не були ратифіковані, а сталося це за його наступника під тиском громадськості [9, р. 378–379].

Висновки. Отже, канадсько-радянські розбіжності щодо змістового наповнення Міжнародного пакту про права людини стали віддзеркаленням протистояння “холодної війни” та діаметрально різних підходів до пріоритетності окремих прав людини (індивідуальні і політичні чи соціально-економічні). Внаслідок цих розбіжностей Генеральна Асамблея ООН вимушено розділила Міжнародний пакт про права людини на два окремих документи. У них містився офіційний виклад міжнародних норм щодо прав людини і стандартів поведінки, яких зобов'язувались

дотримуватися держави-підписанти. Однак, розходження у трактуванні багатьох питань призвели не лише до затягування із ратифікацією пактів (як в СРСР, так і в Канаді), але й не дозволило створити дієвий механізм моніторингу за дотриманням прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України (ГДА МЗС), ф. 1 (Документи з основної діяльності), оп. 2, спр. 292 (Зауваження уряду Української РСР до “Проекту пакту про права людини” та лист Міжнародної ліги про права людини відносно проекту пакту, 8 лютого – 29 жовтня 1951 р.). 162 арк.
2. ГДА МЗС, ф. 1, оп. 2, спр. 1868 (Листування з Генеральним Секретарем ООН про діяльність Комісії ООН по правах людини, т. 1, 2 січня – 20 листопада 1969 р.), 181 арк.
3. Агеева И. Джон Хамфри и Советский Союз, *Канадский ежегодник*. 2015. № 19. С. 18–47.
4. Донеллі Дж. Права людини у міжнародній політиці. Пер. з англ. Львів: Кальварія, 2004. 280 с.
5. Карташкин В. Международная защита прав человека (основные проблемы сотрудничества государств). Москва: Международные отношения, 1976. 224 с.
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, доступно https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
7. Мовчан А. Права человека и международные отношения. Москва: Наука, 1982. 145 с.
8. Luard E. Human Rights and Foreign Policy, *International Affairs*. 1980. No 56(4). Pp. 579–606.
9. Nolan J. C. The Influence of Parliament on Human Rights in Canadian Foreign Policy, *Human Rights Quarterly*. 1985. No 7(3). Pp. 373–390.
10. PCO/Vol. 242. Memorandum from Secretary of State for External Affairs to Cabinet. Secret. [Ottawa], September 7th, 1954, доступно <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/department/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=131>
11. PCO. Memorandum from Secretary of State for External Affairs to Cabinet. Secret. Ottawa, April 12th, 1956, доступно <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/department/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=3117>
12. Speech Delivered by Dr. John P. Humphrey at the Annual Dinner of the Canadian Institute of International Affairs, on 4 June 1949, доступно https://historyofrights.ca/wp-content/uploads/documents/humphrey_speech_1949.pdf

Аліна СЕРГІЄНКО,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ
ЛЮДИНИ ЯК ОДИН З ТИПІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА
ГІДНОСТІ ОСОБИ**

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою

соціальною цінністю. Дослідження питання про викрадення як одне із багатьох наскрізних кримінально правових понять надзвичайно важливе. У доктрині кримінального права воно може сприяти зменшенню кількості неоднозначних рішень, які приймаються в правозастосувальній діяльності.

Проблемні аспекти незаконного позбавлення волі або викрадення людини були предметом вивчення різноманітних науковців. Так, зокрема дану проблематику досліджували: Авдеев В.А., Баулін Ю.В., Бойко Н.В., Головка О. М., Кузнецов В.О., Лизогуб Я., Михаль О. А., Одегов А., Тарасенко Г. В., Ушакова К. В., Федоров В.

Метою наукової статті є комплексне дослідження специфіки складу злочину незаконного позбавлення волі або викрадення людини та дослідження проблемних аспектів вищевказаного складу злочину.

Конституція України гарантує кожній людині право на свободу і особисту недоторканість. Аналогічні положення містяться і в статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Римський статут визначає злочинами проти людяності ув'язнення в тюрму чи інше жорстоке позбавлення фізичної свободи як порушення основоположних норм міжнародного права [9, с. 34].

Відповідно до ст. 11 Кримінального Кодексу України злочин – це суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), учинене суб'єктом злочину [3].

Відповідно до ст. 146 КК України передбачена кримінальна відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини. Варто зазначити, що вищевказана законодавча конституція цієї статті (йдеться про ідею об'єднання двох різних злочинів у межах однієї статті) є новелою сучасної української кримінально-правової науки, адже до прийняття чинного Кримінального кодексу, КК УРСР 1960 р. позбавленню волі відводив самостійне місце, а саме його було прописано у ст. 123. Викрадення ж людини в ньому взагалі не мало нормативного вираження [7, с. 126].

Отже, дослідимо описаний нами склад злочину з кримінально-правової характеристики. Так, безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують особисту волю людини та її недоторканність [4, с. 79].

Досліджуваний склад злочину передбачає ряд кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак. Так, такими ознаками є наступні: 1) вчинення щодо малолітнього; 2) з корисливих мотивів; 3) щодо двох чи більше осіб; 4) за попередньою змовою групою осіб; 5) способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого; 6) таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань; 7) із застосуванням зброї; 8) здійснюване протягом тривалого часу. До особливо кваліфікуючих ознак ст. 146 КК України віднесено: 1) вчинення таких діянь організованою групою; 2) спричинення тяжких наслідків [12, с. 42-43].

Категорію даного злочину визначають як особливо тяжкий. Безпосереднім об'єктом злочину є особиста (фізична) свобода людини, додатковим об'єктом виступає безпека життя та здоров'я людини. З назви статті очевидно, що з об'єктивної сторони злочин може бути вчинений у двох формах: незаконне позбавлення волі людини або викрадення людини. Суб'єкт злочину є загальний, а суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Суспільна небезпека даного виду діяння полягає в тому, що не тільки порушується право особи на фізичну особу, але й нерідко є передумовою для настання інших тяжких злочинів. Потерпілим від злочину може бути будь-яка особа, незалежно від віку, громадського та соціального стану, правової характеристики.

Закінченим вказаний вид злочину вважається тоді, коли настає момент фактичного захоплення людини і переміщення її хоча б на певний час в якесь місце. Викрадення людини може бути як таємним, так і відкритим, внаслідок обману або зловживання довірою [6, с.158].

За статтею 146 Кримінального Кодексу України карається лише незаконне позбавлення волі, тому відповідальність виключається, якщо особу було позбавлено волі внаслідок акту необхідної оборони (ст. 36 ККУ), правомірного затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 ККУ), або крайньої необхідності (ст. 39 ККУ). Також виключається відповідальність у випадках, коли батьки застосовують примусові заходи щодо своїх неповнолітніх дітей. Питання законного позбавлення волі регулюється Основним Законом та іншими законами України [4].

Слід також відмежувати незаконне позбавлення волі від викрадення людини. Традиційно в судовій практиці і доктрині кримінального права відмежування викрадення людини від незаконного позбавлення волі здійснюється по об'єктивній стороні злочину. В якості структурних елементів об'єктивної сторони злочину, можна назвати дії злочинця, які здійснюються послідовно. По-перше, до них відноситься захоплення людини. По-друге, це переміщення потерпілого в певне місце. По-третє, необхідно, щоб в подальшому він (потерпілий) утримувався зловмисником (злочинцями) всупереч його волі. Злочин за своєю конструкцією являється формальним, оскільки вважається закінченим з моменту протиправного просторового переміщення потерпілого всупереч його волі.

В диспозиції відповідної статті вказується, що незаконне позбавлення волі не повинно бути пов'язано з його викрадення. В цьому проявляється додаткова тяжкість відмежування досліджуваних нами складів злочинів. Незаконне позбавлення волі встановлює факт утримання потерпілого всупереч його волі в певному місці, де він знаходиться на момент здійснення посягання на волю. В результаті потерпілий втрачає можливість безперешкодно переміщатися в просторі, вибрати місце свого

перебування. Злочин вважається закінченим з моменту початку незаконного утримання особи всупереч його волі. Як справедливо відмічається в юридичній літературі, період утримання не впливає на юридичну оцінку діяння. Виключення складає випадок явної короткочасності незаконного позбавлення волі, що виключає суспільну небезпеку, а відповідно, і злочинність вказаного діяння [1, с. 27-28].

Таким чином, головна відмінність незаконного позбавлення волі від викрадення людини проявляється у тому, що утримання потерпілого відбувається без переміщення його в просторі.

В якості суттєвої відмінності незаконного позбавлення волі від викрадення людини називають і можливість його здійснення шляхом бездіяння. Дослідник Н. В. Бойко наводить приклад незаконного позбавлення волі шляхом позбавлення людини інвалідної коляски, без якої він не зможе самотійно пересуватися, а також випадок, коли потерпілий знаходиться в приміщенні, яке було раніше закрито за його згодою, а пізніше злочинець відмовляється його звільнити [2, с.11].

Як ми зазначали вище в кваліфікаційних ознаках викрадення людини і незаконне позбавлення волі можуть бути здійснені з особливо обтяжуючими обставинами. Це випадки здійснення злочину організованою групою, що призвело до смерті потерпілого по необережності, а також інші тяжкі наслідки. Відмінність проявляється в тому, що незаконне позбавлення волі, передбачене ст. 146 Кримінального Кодексу України, не містить таких кваліфікаційних ознак дії, як загроза застосування насилля, корисливий мотив злочину, які наявні у злочині по викраденню людини.

Варто наголосити на тому, що при кваліфікації таких дій, як викрадення людини і незаконне позбавлення волі, слід враховувати умисел злочинців. Мова йде про ситуації, коли їх дії можуть бути поєднані і пов'язані з іншими злочинами проти життя і здоров'я громадян, майна і так далі [10, с. 108].

Юристи вважають, що основною проблемою розмежування досліджуваних складів злочинів являється відсутність описової диспозиції в ч. 1 ст. 146 Кримінального Кодексу України. Так, Р. А. Адельханян під викраденням людини розуміє умисні протиправні дії, які направлені на захоплення людини, вилучення її із звичного мікросередовища, подальше переміщення і утримування його всупереч волі в певному визначеному місці шляхом застосування фізичного або психічного насилля чи обману [4, с.28].

На думку дослідниці Є. В. Ушакової, викрадення людини являє собою протиправне оволодіння людиною, яке здійснене всупереч його волі, з застосуванням насилля чи погрози застосування такого насилля. Автор доповнює своє визначення метою злочинної дії – отриманням від потерпілого вигоди чи інших благ [11, с. 20].

Варто розуміти, що цілі і мотиви викрадення людини можуть бути найбільш різноманітними. Наприклад, в якості мотиву може виступати,

помста, ненависть і так далі. Не випадково законодавець корисливі спонукання відносить до кваліфікаційних ознак досліджуваного складу злочину.

Інші автори вважають, що диспозиція ст. 146 Кримінального Кодексу України повинна містити наступний опис об'єктивної сторони злочину: захоплення і (чи) переміщення в просторі з утриманням потерпілої людини в місці, що відрізняється від звичного її місця перебування, невідомим їй близьким, колегам і друзям. При цьому довготривале (більш ніж 8 годин) незаконне обмеження волі з поєднанням таких злочинів, як вбивства, побоїв, зґвалтування, здириництва повинно вимагати додаткової кваліфікації за поєднанням злочинів, передбачених статтями 146 і 147 Кримінального Кодексу України [8, с. 123].

Отож, на основі викладеного можна виокремити, що особливо кваліфікаційними видами даного злочину є: вчинення його організованою групою; спричинення ним тяжких наслідків [6, с. 158].

Стаття 146 Кримінального Кодексу України (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини) встановлює кримінальну відповідальність за даний вид злочину: згідно частини 1 за вчинення цього злочину людина карається обмеження волі на строк до 3 років або позбавленням волі на той самий строк [3].

Таким чином, під викраденням людини слід розуміти умисне протиправне оволодіння людиною шляхом його захоплення, подальше переміщення його в просторі і утримання всупереч його волі в певному місці, здійснене з застосуванням насилля чи погрози або ж шляхом обману. Незаконне ж позбавлення волі є триваючим злочином, закінченим він вважається з того моменту, коли відбулося фактичне обмеження у свободі пересування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Авдеев В.А., Авдеев Е.В. Проблемы квалификации похищения человека и незаконного лишения свободы / В.А. Авдеев, Е.В. Авдеев // Рос. судья. – 2013. – №4. – С. 26-28.
2. Бойко Н.В. Незаконное лишение свободы по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харьков, 1989.
3. Кримінальний кодекс України: від 05.04. 2001 р., № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2341-14>.
4. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.
5. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4 те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 608 с.
6. Кузнецов В.О., Гіжевський В.К. Кримінальне право України (повний курс у схемах та таблицях): Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 469 с.

7. Лизогуб, Я. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України): деякі проблеми кваліфікованого складу [Текст] / Я. Лизогуб // Право України. – 2008. – № 10. – С. 126-129.

8. Михаль О.А., Власов Ю.А. Некоторые аспекты объективного состава похищения человека / О.А. Михаль, Ю.А. Власов // Современное право. – 2013. – №4. – С. 118-123.

9. Преступления без наказания: нарушение прав человека во время вооруженного конфликта на востоке Украины / А. Одегов, Н. Гриценко; под общ. ред. В. Щербаченко // ОО «Восточноукраинский центр общественных инициатив». – К., 2018. – 64 с.

10. Тарасенко Г.В. К вопросу об уголовной ответственности за незаконное лишение свободы и похищение человека / Г.В. Тарасенко // Общество и право (Уголовная политика: теория и практика). – 2014. – №3 (49). – С. 107-109.

11. Ушакова Е.В. Отграничение похищения человека от захвата заложник – вопросы согласования и рассогласования / Е.В. Ушакова // Рос. следователь. – 2010. – №9. – С. 12-22.

12. Федоров В. Проблеми кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини / В. Федоров // Юридичний війсьник. – 2018. - № 3. – С. 40-44.

Ніна СІРИК,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка,
м. Житомир, Україна

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ

Дослідження процесу розвитку та становлення українського парламентаризму залишається актуальним питанням, саме наша історія допомагає вдосконалити сьогодення і уникнути помилок, які зроблені нашими предками.

Багато вчених приділяли велику увагу становленню інституту українського парламентаризму, серед них як і вітчизняні науковці, так і зарубіжні (В. Журавський, Ч. Вайз, П. Кислий, В. Єрмолаєв).

П. Кислий та Ч. Вайз відносять зародження українського парламентаризму до часів Київської Русі. Вони говорять про народне віче тих часів як про своєрідний політичний інститут, "який вирішував з давніх-давен долю народу". Віче певною мірою обмежувало владу князя [1, с. 42]. Народ також брав особисту участь як у закликанні князя на престол, так і вигнанні їх. Значне місце віче мало у вирішенні справ місцевого самоуправління. Таким чином, попри те, що віче мало багато повноважень у князівський період, не слід перебільшувати його вплив на політичну структуру [3, с. 28].

Інші дослідники вважають, що зародження парламентаризму відбулося ще в східному слов'янстві. Підтвержували це тим, що у слов'ян верховним органом місцевого самоврядування й суду були загальноплемінні зібрання — віча, на яких вирішували найважливіші питання племені. Ще в той час віче було проявом прямого народовладдя, формою народного волевиявлення [2, с. 374].

У другій половині XIV ст. на Київській землі утворилася Литовсько-Руська держава. Це призводить до того, що з'являються нові інституції, які представляли інтереси шляхти і були ніби своєрідними місцевими парламентами. Пізніше з'являється такий інститут як “пани-рада”, що протягом всього існування Литовської держави мав значення дорадчого органу, але з часом перебрав на себе не лише законодавчу функцію, а й виконавчу та судову.

Велике значення мав об'єднаний сейм Речі Посполитої, він став головною політичною силою держави і перебрав на себе виключно законодавче право: прийняття рішень про скликання ополчення, затвердження податків, тощо [3, с. 22].

Важливою сторінкою в історії українського парламентаризму була козацька доба XV-XVIII ст. Вищим органом влади була Січова Рада, яка збиралась тричі на рік, також були позачергові скликання. Контрольна функція Ради виражалась у щорічному звіті кошового отамана перед козаками щодо проробленої роботи. Право на участь у зібраннях мали всі козаки, хоч все ж таки реальна влада належала в ній козацькій старшині. Козацька рада хотіла сформувати в українському суспільстві демократичні цінності, повагу до волі колективу. Всі установи за козацької доби мали багато спільного з інститутами представницької влади сьогодення — це і законодавча та контрольна функція, і регулярність зібрань, і представницький характер [4, с. 533].

Після ліквідації козацтва частина України підпорядковувалась Росії, інша — Австрії. Австрійський парламентаризм бере свій початок з 1848 р. з моменту скликання першого парламенту Австрійської імперії, Рейхстагу. Формування засад австрійського парламентаризму пов'язане з першою австрійською Конституцією в якій проголошувались основні права і свободи підданих, і передбачалось заснування законодавчої представницької установи. До Рейхстагу увійшло 39 українських депутатів і незважаючи на їх невелику кількість їх діяльність була досить помітною. Вже відразу було висунуте питання про збереження адміністративної єдності Буковини й Галичини, але це прагнення було проігнороване і вже наступного року Буковина створила власну парламентську установу — крайовий сейм. Також були висунуті вимоги щодо повернення незаконно захоплених земель, збереження сервітутів, поділ Галичини на дві провінції, законодавчого закріплення права на землю, зменшення податків та запровадження ширшого самоврядування.

Отже, впродовж 1848-1850 рр. українці вперше отримали можливість обирати і бути обраними до представницького законодавчого органу, представляти свої політичні погляди і боротись за їх реалізацію [5, с. 9-11].

Унаслідок революційних подій початку ХХ ст. у 1906 р. в Росії була створена Державна Дума, яка мала законодавчі повноваження, хоча вони й були обмежені необхідністю їх схвалення царем. У складі цієї Думи були і українські представники, політичною програмою яких було надання автономії Україні, створення системи місцевого самоврядування, гарантія навчання українською мовою у школах тощо.

Революція 1917-1921 рр. в Україні була проявом відродження української державності, становленням вітчизняного парламентаризму. Одним з факторів революції було піднесення національного руху і утворення Української Центральної Ради –своєрідного національного протопарламенту. Важливим моментом в діяльності УЦР було прийняття Універсалів. Це були конкретні кроки у напрямку впровадження автономії України. Саме з прийняттям IV Універсалу УНР стає самостійною, незалежною, суверенною державою, проголошується парламентською республікою.

Вершиною законотворчості УЦР стала Конституція УНР, в якій проголошувалися і гарантувалися права та свободи громадян, виборче право було загальним, рівним і таємним, запроваджувався поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову, де законодавчу владу мав уособлювати парламент –Всенародні Збори. Вони формувались на основі демократичного виборчого права за пропорційною системою, також проголошувався принцип депутатської недоторканості, вводилася оплата праці депутатів. Сесії парламенту повинні скликатися двічі на рік. Право законодавчої ініціативи належало Президії, партійним франківцям, зареєстрованим Всенародними зборами, групам депутатів, уряду, органам самоврядування [7, с. 79-85].

Таким чином, є багато підстав характеризувати УЦР як перший український парламент.

За часів гетьманату в Україні панувала відкрита диктатура, хоч гетьман неодноразово заявляв про тимчасовість заведеного порядку і необхідність організації парламенту. Але до цього так і не дійшло. Був запропонований проект Конституції Української держави С. Шелухіним, але він не задовольнив інтереси гетьмана, так як ґрунтувався на принципах народовладдя і поділу влади, і був відправлений в архів.

Політика гетьмана викликала незадоволення і проти його влади виступила Директорія, війська якої вже 26 грудня 1918 р. ввійшли в Київ. Одним з основних питань, яке підтримало українське суспільство, стало запровадження парламентарної системи в Україні. Для визначення подальших дій була проведена «Державна нарада», де мали розглянути дві «моделі» організації влади: радянська та «європейська». В основі

європейської був принцип розподілу влад, заснування парламенту, тощо. Все ж більшість голосів зібрала саме радянська концепція. За нею передбачалось створення Трудового конгресу. Його робота велась за класичними парламентськими формами, з процедурними дебатами, поправками, заявами. Трудовий конгрес на той час виконував функції передпарламенту, однак його діяльність завершилась з захопленням Києва більшовиками [3, с. 110-116].

Після ліквідації УНР на Україні запанувала радянська влада, яка заперечувала один з основних принципів парламентаризму – поділ влади. На початку 1919 р. була прийнята Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки, згідно з якою органами центральної радянської влади визнавались Всеукраїнський з'їзд Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських депутатів, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад та Рада Народних Комісарів. Вищою владою вважався з'їзд Рад, участь в якому брали лише представники панівного робітничого класу, формувався він у непрямий, багатоступеневий спосіб, до того ж був контрольований владою. Виключним повноваженням з'їзду Рад було затвердження, зміни і доповнення до тексту Конституції [8, с. 205].

Нова Конституція УРСР прийнята 30 січня 1937 р. визначила, що вищим органом державної влади є Верховна Рада УРСР. Вибори проводились на основі загального, рівного, прямого, таємного виборчого права. З 1947р. вибори відбувались кожні 5 років. Організаційною формою діяльності ВР УРСР були чергові та позачергові сесії. Чергові сесії скликались двічі на рік. Перша сесія нового скликання завжди відкривалась найстарішим депутатом. На засіданнях обирались її керівні особи – Голова та чотири заступники. До складу ВР УРСР входили Рада Старійшин ВР УРСР, Президія ВР УРСР, Партійна група ВР УРСР, Слідчі та ревізійні комісії, Постійні комісії ВР УРСР.

Таким чином, сама концепція радянської влади багато в чому суперечила парламентським цінностям, ради поєднували в собі функції законодавства, управління і контролю. Ця форма влади будувалась на відмінних від парламентаризму формах. Верховна Рада не працювала на постійній основі і не могла належним чином виконувати законотворчих функцій.

Можна сказати, що реальний парламентаризм був відсутній у радянські часи, це помітно розглядаючи виборчу систему, найбільшим недоліком якої була відсутність альтернативності виборів, абсолютна запрограмованість результатів. Верховна Рада УРСР набула реальних рис парламентаризму лише у 1990р., коли вибори відбувались за принципом плюралізму. Верховна Рада вже працювала сесійно і однією з її перших функцій стала установча. Найважливішими документами політичного значення стали «Декларація про державний суверенітет Української РСР» від 16 липня 1990 р., яка надала імпульс справжній роботі щодо створення

законодавчої бази незалежної держави та «Акт проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. у результаті якого Україна стала незалежною «державою. Декларація на законодавчому рівні закріпила принцип поділу влади і проголошувала, що від імені українського народу може виступати лише Верховна Рада. За Верховною Радою було закріплено статус вищого представницького і єдиного законодавчого органу, що, по суті, трансформувало її у парламент як такий. Пізніше почали вносити корективи у діяльність ВР УРСР. Остаточне визначення компетенції парламенту і його структуру визначила нова Конституція 1996 р. [3, с. 150].

Отже, можемо сказати про наявність трьох періодів українського парламентаризму: першого, який пов'язаний з діяльністю імперських австрійського та російського парламентів (1848 р. – початок ХХ ст.); другого, часів української революції 1917 – 1921 рр.; третього, сучасного, пов'язаного з набуттям Верховною Радою УРСР рис парламентаризму у 1990 р. та з діяльністю Верховної Ради незалежної України з 1991 р.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні на тлі світового досвіду / Ч. Вайз, П. Кислий. - К. : Абрис, 2000. - 414 с.
2. Ільницька У.В., Крачковський Б.П. Становлення українського парламентаризму та особливості функціонування представницьких органів державної влади на різних етапах історичного розвитку / У.В. Ільницька, Б.П. Крачковський // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. Том 11. – № 3(42). – Частина 1. – Львів, 2009. – С. 373-381.
3. Бандурка О.М., Древаль Ю.Д. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток: Монографія / О.М. Бандурка, Ю.Д. Древаль. — Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. — 288 с.
4. Дорошенко Д. І. Нарис історії України / Дмитро Дорошенко. - Львів : Світ, 1991. - 574 с.
5. Лозинський М. Автономія країв в австрійській конституції / М. Лозинський. – Львів, 1912. – 62 с.
6. Журавльова Г. Витоки українського парламентаризму / Г. Журавльова // Віче. – 1998. - № 6. - С. 135-140.
7. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольности УНР) // Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія Української Конституції. К., 1993.
8. Борис Максимець. Історія становлення інституту парламентаризму в Україні // Вісник Національної академії державного управління. – Київ: НАДУ, 2009. – С. 202-207.

Ніна СІРИК,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені І. Франка,
м. Житомир, Україна

НЕОБХІДНА ОБОРОНА ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

Право на необхідну оборону є найдавнішим правом людини. Інститут необхідної оборони сягає корінням у далекі часи, коли суспільні відносини регулювались ще за допомогою звичаїв. Його формування та розвиток проходив під впливом і рабовласницького ладу, і феодалізму, і під впливом релігійних канонів, учень періоду просвітництва.

Положення, що стосуються інституту необхідної оборони знайшли своє відображення, ще в найперших зводах законів древніх народів: Законах Ассирії, Законах Хаммурапі, Законах Солона та ін. Незважаючи на давність укладення цих законів в них містилися норми, які були основою розуміння необхідної оборони. Великий внесок у розвиток цього інституту зробили давньоримські юристи, які створили теорію самостійного захисту особою свого права, яка полягала у наступному: «Самозахисту підлягають лише ті права, які захищаються у встановленому порядку; самозахист повинен бути спрямований на відбиття лише насильницького порушення прав; дії із самозахисту повинні вчинятися лише у відповідь на протиправне посягання, до того ж безпосередньо в момент порушення прав» [2, с.89].

Інститут необхідної оборони є одним з найважливіших юридичних інститутів. Саме він є втіленням конституційних положень про те, що кожен має право захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань. Ці положення Конституції доповнюються і конкретизуються статтею 36 Кримінального Кодексу України, в якій зазначено, що «необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони» [1]. Як показують дослідження, громадяни не завжди реалізують своє право на необхідну оборону, причиною цьому є страх про притягнення до кримінальної відповідальності за перевищення її меж, що є виправданим.

Право на необхідну оборону є абсолютним: кожен має право вживати заходи оборони від суспільно небезпечного посягання незалежно від того чи може особа уникнути посягання (втекти, тощо) чи звернутися за допомогою до правоохоронних органів.

Відповідно до ч.1 ст. 36 КК України підставою необхідної оборони є суспільно небезпечне посягання та необхідність в його відверненні. Суспільно небезпечного посягання виявляється в активних умисних діях особи: застосування насильства, заволодіння майном, тощо.

Необхідно враховувати, що стан необхідної оборони виникає не тільки в момент вчинення суспільно небезпечного посягання. Такий стан виникає також при створення реальної загрози заподіяння шкоди особі чи майну. З'ясовуючи наявність зазначеної загрози необхідно в першу чергу врахувати поведінку нападника (як спрямованість умислу, так і інтенсивність і характер його дій), що дають особі, яка захищається, підстави сприймати загрозу як реальну. Не завжди свідчить про закінчення посягання перехід від нападника до особи, яка захищається, використовуваних при нападі знарядь правопорушення або інших предметів [3].

Важливо зауважити, що при необхідній обороні можливе заподіяння особою лише шкоди, яка є достатньою і необхідною в конкретній ситуації для негайного відвернення чи припинення посягання. Чим більше небезпечне посягання, то більші межі допустимості шкоди. Відповідальність за перевищення меж необхідної оборони настає лише у двох випадках, а саме при:

1. Умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень;
2. Умисному вбивстві.

Не буде перевищенням меж, якщо напад здійснюється групою осіб або озброєною особою, а також протиправне насильницьке вторгнення в житло чи в інше приміщення.

Також допустиме застосування зброї або будь-яких інших засобів особою, яка захищається. Але лише у тих випадках коли напад здійснюється озброєною особою або групою осіб. Однак, це є складним питанням, адже навіть за таких умов право на необхідну оборону не надає впевненості у правильності застосуванні зброї чи інших засобів для самозахисту як громадянину, так і особі, яка виконує свої професійні обов'язки. Навіть у випадках застосування зброї потерпілий легко може стати підозрюваним, особливо, якщо відсутні свідки.

Право на захист є самостійним вибором особи і їй самій обирати скористатися ним чи ні.

Для таких осіб як військовослужбовці, працівники поліції необхідна оборона є обов'язком (захист Батьківщин). Ухилення від нього тягне за собою відповідальність.

Дії в стані необхідної оборони, спрямовані на заподіяння шкоди особі, що посягає, можуть виявлятися в заподіянні тілесних ушкоджень, позбавленні волі, спричиненні матеріальних збитків і навіть у позбавленні життя [4, с. 105].

Досліджуючи матеріали судових вироків можна зробити висновок, що більшість випадків суспільно небезпечних посягань дійсно здійснюється за допомогою нападу (в 96,7% вивчених справ) і необхідна оборона, як правило, має місце при нападі [5, с.75].

Необхідно зауважити, що особа, яка через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту її підлягає кримінальній відповідальності (ч.4 ст. 36 КК України) [1].

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що нині інститут необхідної оборони є важливим інститутом у кримінальному праві, хоч часто виникають проблеми у правильній кваліфікації дій особи, що призводить до труднощів при розгляді справ про необхідну оборону. Право на оборону визнано Конституцією України і є одним з фундаментальних прав. Більш конкретизовано це право викладено в Кримінальному Кодексі України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Омельченко О.А. Римское право: Учебник. – 2-е изд., испр. и доп. / О. А. Омельченко. – М.: ТОН. – Острожье, 2000. – 206 с.
3. Постанова №1 від 26.04.2002 Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах про необхідну оборону” // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02>
4. Столяр Т.В. Історичний аналіз законодавчого забезпечення поняття «необхідної оборони» / Т.В.Столяр // Основні напрями та проблеми протидії наркоманії : електрон. зб. матеріалів круглого столу (м. Івано-Франківськ, 4 лют. 2016 р.). Київ – Івано-Франківськ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 204 – 206.
5. Столяр Т.В. Кримінально-правова характеристика заподіяння тяжкої шкоди при перевищенні меж необхідної оборони. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 262 с.

Юрій СИРОТЕНКО,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПОКАРАННЯ

Станом на сьогодні Україна перебуває в умовах економічної та політичної кризи, воєнного конфлікту на сході країни, зниження рівня життя людей та високого рівня злочинності. Політика держави у сфері боротьби зі злочинністю передбачає комплекс заходів, серед яких головну

роль виконують заходи соціального, економічного, політичного, правового, організаційного та культурно-виховного характеру. Значне місце в цій сфері займає покарання. Саме завдяки покаранню відбувається охорона суспільства від злочинних посягань. Варто зазначити, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених. Отримуючи покарання засуджений має можливість не тільки нести відповідальність за свої вчинки, але і змінити в подальшому своє життя на краще.

Мета статті полягає у з'ясуванні поняття та змісту покарання, аналізі та класифікації основних видів покарань за кримінальним правом України.

Вчені-криміналісти досліджували поняття покарання у своїх наукових працях. Зокрема, Ю. В. Александров, О. А. Козаков, О. М. Литвинов, Є. С. Назимко, О. П. Рябчинська, П. В. Хряпінський та ін. вивчали види покарання. Проте у кримінальному праві України на сьогодні не сформовано єдиного підходу до визначення цього поняття та виділення критеріїв до класифікації покарань.

Варто зазначити, що злочинність є суспільно-небезпечним явищем, яке буде існувати завжди. Покарання виступає логічним, найбільш характерним наслідком вчинення злочину. Це своєрідний метод кримінально-правової боротьби зі злочинністю. Шляхом застосування справедливого та своєчасного покарання держава стримує злочинність, веде наступ на неї, маючи на меті її приборкання й максимальне обмеження її проявів. До того ж, реальне застосування покарання сприяє профілактиці злочинності на всіх її рівнях [2, с. 192].

Варто відмітити, що в Кримінальному кодексі України (ч 1. ст. 50) дається визначення покарання. Отже, покарання – це захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання є заходом законного примусу та має публічний характер. Воно застосовується лише до особи, яка визнана винною у вчиненні злочину [1].

Змістом покарання є кара (тобто позбавлення або обмеження прав і свобод особи, засудженої за вчинення злочину). Таке позбавлення або обмеження має конкретний вираз (ст. ст. 52-64) і повинно бути належним чином обґрунтованим. Варто зазначити, що засуджений може бути підданий таким обмеженням: волі, права на працю, права на заробітну плату. Метою покарання не є приниження людської гідності злочинця. Отже, мета покарання - це виправлення засуджених та запобігання нових злочинів [5, с. 68].

Впродовж усієї історії права меті покарання приділяли значну увагу найвидатніші філософи, юристи та теоретики. За підрахунками професора М. Д. Сергієвського, починаючи з часів Гуго Гроція стосовно покарання було висунуто 24 нових філософських систем та близько 100 теорій, які були різновидами цих систем [6, с. 54]

Загалом покарання поділяються на три групи (ст. 52 КК України): основні (до яких відносять громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний термін, довічне позбавлення волі; додаткові, тобто позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна); такі, що можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові – штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Згідно з ч.1 ст. 56 Кримінального кодексу України, громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно-корисних робіт, від яких встановлюється органами місцевого самоврядування. Громадські роботи встановлюються на термін від шістдесяти до двохсот сорока годин і тривають не більше як чотири години на день [1].

Наприклад, виправні роботи, встановлюються на термін від шести місяців до двох років і відбуваються за місцем праці засудженого. Крім того, із суми заробітку засудженого здійснюється відрахування у дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків. Проте, найбільш поширеним видом покарання є штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і межах, встановлених Кримінальним кодексом України [2, с. 145].

Крім того, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може призначатися на строк від 2 до 5 років як основне і на строк від 1 до 3 років – як додаткове покарання. Це покарання застосовується у тих випадках, коли за характером вчинення винним службових злочинів або при занятті певною діяльністю суд визнає неможливим збереження за ним права обіймати ці посади або права займатися відповідною діяльністю. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, або кваліфікаційного класу призначається лише при засудженні особи за тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Покарання у вигляді службового обмеження для військовослужбовців фактично аналогічне виправним роботам (призначається лише військовослужбовцям). В цьому випадку засуджений не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а строк покарання не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання. Спеціальним покаранням є тримання в дисциплінарному батальйоні, яке застосовується тільки до військовослужбовців строкової служби (від 6 місяців до 2 років) [7, с. 422-423].

Наприклад, арешт є різновидністю позбавлення волі на короткий термін (від одного до шести місяців). Арешт передбачає тримання засудженого в умовах ізоляції. Даний вид покарання, допустимо

застосовувати до всіх засуджених, у тому числі й до непрацевдатних осіб, осіб пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби.

До додаткових покарань за тяжкі і особливо тяжкі корисливі злочини належить конфіскація майна, яке полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є особистою власністю засудженого. В свою чергу конфіскацію поділяють на повну, часткову або спеціальну.

Обмеження волі застосовується до особи у вигляді утримання в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці (від 1 до 5 років). Позбавлення волі полягає у примусовій ізоляції засудженого та поміщенні його на певний термін до кримінально-виконавчої установи (від 1 до 15 років) [1]. Обмеження волі належить до покарань, які є альтернативними позбавленню волі на певний строк. При позбавленні волі засуджений обов'язково ізолюється від суспільства і забезпечення ізоляції є однією із вимог режиму у колоніях.

За вчинення особливо тяжких злочинів судом призначається найсуворіше покарання, а саме довічне ув'язнення. Засуджена до довічного позбавлення волі особа тримається в суворій ізоляції в приміщеннях камерного типу в секторах максимального рівня безпеки, якщо це чоловік, та середнього рівня безпеки, якщо це жінка. Варто відзначити, що підстави, порядок, межі та особливості призначення кожного з цих видів покарань регулюються статтями 52–64 Кримінального кодексу України [7, с. 462].

Отже, існування правового суспільства, насамперед, передбачає наявність засобів для підтримання чинного правопорядку, охорони суспільства від злочинних посягань, обов'язкової і невідвратною відповідальності за визначенні суспільством злочини, проступки і правопорушення, яка встановлюється покаранням. Саме покарання слугує тим ефективним засобом, за допомогою якого ліквідується конфлікт, який виникає між державою та особою, а також відновлюється нормальний стан чинного правопорядку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.
2. Александров Ю. В. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: МАУП, 2004. 328 с.
3. Богатирьов І. Г. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Правова Єдність, 2008. 351 с.
4. Козаков О. А. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі: теорія та практика реалізації. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». 2012. № 2(3). С. 10–14.
5. Литвинов О. М., Назимко Є. С. Інститут покарання в кримінальному праві України : навч. посібник. Донецьк: Дружба, 2013. 145 с.

6. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови. Запоріжжя: Норма, 2013. 127 с.
7. Стрельцов Є. Л. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Харків: Одиссей, 2008. 800 с.
8. Хряпінський П. В. Кримінальне право України: загальна частина: навч. посібник. Суми: Університетська книга, 2009. 686 с.

Марина ТКАЧУК,
студентка групи ІН5-4-19-М1П (2.0 з),
Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад»
міжрегіональна академія управління персоналом,
Житомирський інститут,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ

Актуальність даної теми полягає в тому, що в умовах радикальних змін, що відбулися в українському суспільстві: перехід на ринкові умови економіки, появи таких явищ як конкуренція, ринок праці, безробіття, фінансова та економічна криза, карантинні обмеження, проведення антитерористичної операції на Сході України, проблеми соціальних та правових аспектів трудових відносин є досить актуальними, зокрема у сфері задоволення законних інтересів і соціальних потреб працівників.

Трудові відносини за своїм характером є досить складним і багатогранним явищем. Залежно від підстав та сфери виникнення поділяються на окремі види, які потребують специфічного правового регулювання. Проте, як показує практика застосування трудового законодавства, існує ряд суперечностей, зокрема, що стосується його застосування до працівників – військовослужбовців. У зв'язку з чим, виникає необхідність всебічного систематичного вивчення особливостей соціальних та правових аспектів трудових відносин.

Мета дослідження полягає в розробці сучасного наукового знання про трудові відносини через спектр їх соціального значення та правового регулювання, а також вдосконалення окремих відносин, що виникають в сфері праці.

Науковою новизною дослідження є те, що в умовах сьогодення, надзвичайно важливим є гарантування трудових прав та дотримання стабільності трудових відносин щодо працівників, мобілізованих на військову службу у зв'язку з проведенням антитерористичної операції на Сході України та військовослужбовців.

Під час роботи над темою було використано ряд загальнонаукових принципів і підходів, філософсько-світоглядних і спеціально-наукових методів пізнання.

На підставі системного аналізу положень Конституції України, Кодексу законів про працю України, низки інших нормативних актів, законодавства зарубіжних країн, а також судової практика вирішення трудових спорів, запропоновано шляхи вирішення сучасних проблем в сфері захисту прав та інтересів мобілізованих та військовослужбовців.

Одним із особливих видів трудових відносин є службово-трудова відносина військовослужбовців Збройних Сил України, Служби безпеки, внутрішніх військ, військ Цивільної оборони, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства України, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та податкової міліції.

Застосування трудового законодавства для регулювання зазначених трудових відносин є досить обмеженим і умовним.

Порядок проходження військової служби, права та обов'язки військовослужбовців визначаються Законом України "Про військовий обов'язок і військову службу" та іншими законами, відповідними положеннями про проходження військової служби, що затверджуються Президентом України, та іншими нормативно-правовими актами.

В сучасних умовах надзвичайно важливим є гарантування трудових прав та дотримання стабільності трудових відносин щодо працівників, мобілізованих на військову службу у зв'язку з проведенням антитерористичної операції на Сході України.

Основною гарантією, передбаченою змінами до трудового законодавства, є збереження за мобілізованими місця роботи. Тобто жодне призупинення трудових правовідносин на час перебування на службі не відбувається, а відносини тривають і пролонгуються до закінчення фактичної військової служби. Винятком із правил може бути ліквідація установи.

Здавалося б, положення трудового законодавства не передбачають двозначності, проте судова практика, говорить про інше, оскільки, останнім часом зросла кількість позовів від мобілізованих працівників стосовно захисту їхнього права на збереження за ними місця роботи.

Підсумовуючи практику цивільної та адміністративної юрисдикцій Верховного Суду можна дійти висновку, що Верховний Суд має однакову позицію у вирішенні питань щодо захисту трудових прав працівників, які були призвані на строкову службу, мобілізовані чи уклали військовий контракт. У більшості випадках Верховний Суд підтвердив право військовослужбовців на збереження місця роботи, посади та середнього заробітку.

Разом з тим, останнім часом зросла кількість позовів колишніх військовослужбовців стосовно стягнення середнього заробітку за час

затримки у виплаті належних сум по день фактичного розрахунку.

Сталій судовій практиці ще не сформовано, водночас слід зазначити, що існують різні позиції у правовому регулюванні даної категорії справ.

Аналіз ст. 116, 117 КЗпП України дає підстави для висновку, що обов'язок роботодавця щодо виплати середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні настає за умови невиплати з його вини належних звільненому працівникові сум у визначені ст. 116 КЗпП України строки, при цьому визначальними є такі юридично значимі обставини, як невплата належних працівникові сум при звільненні та факт проведення з ним остаточного розрахунку [1].

Водночас, інша правова позиція у зазначеній категорії справ ґрунтується на необхідності застосування до спірних правовідносин механізму гарантування своєчасного розрахунку при звільненні з військової служби, який передбачений спеціальним законодавством, зокрема Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» [3] та Положенням про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого указом Президента України від 10.12.2008 №1153/2008 [5].

При формуванні правової позиції у зазначеній категорії справ необхідно звернути увагу на вимоги постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.12.1999 №13 «Про практику застосування судами законодавства про оплату праці», в якій зазначено, що передбачені законодавством про працю норми її оплати і порядок вирішення спорів не поширюється на військовослужбовців та прирівняних до них осіб [4].

Питання ж відповідальності за затримку розрахунку при звільненні військовослужбовців, не врегульовані положеннями спеціального законодавства, що регулює порядок, умови, склад, розміри виплати грошового забезпечення.

Досліджуючи, судову практику розгляду справ, які пов'язані із захистом військовослужбовцями своїх прав та інтересів, має місце наявність судових рішень, в яких по-різному застосовується одна й та сама норма права та по-різному тлумачаться трудові норми.

В даному випадку виникає юридична колізія, розбіжності між нормативно-правовими актами, що регулюють одні й ті ж або суміжні правовідносини.

Таким чином, основними висновками досліджуваних теоретичних і практичних проблем реалізації соціальних та правових аспектів трудових правовідносин в Україні бачиться через впровадження концепції соціального призначення трудового права як способу закріплення, гарантування, реалізації, охорони і захисту пріоритету природних трудових та фундаментальних соціальних норм трудового права у трудове законодавство України та практику його застосування.

Особливості в правовому регулюванні трудових відносин військовослужбовців, які встановлені спеціальним законодавством, слід відносити до об'єктивної диференціації норм трудового права.

З метою вирішення даних суперечностей, доцільним було б повернення військових судів, ліквідованих в 2010 році, яким би були підвідомчі справи, які пов'язані із захистом прав і свобод військовослужбовців.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кодекс законів про працю України від 10 гр. 1971 р. №322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
2. Лист Департаменту заробітної плати та умов праці Міністерства соціальної політики України щодо поширення КЗпП на військовослужбовців від 24 лип. 2013 р. №774/13/84-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0774739-13#Text>.
3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 бер. 1992 р. №2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
4. Про практику застосування судами законодавства про оплату праці: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 гр. 1999 р. №13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-99#Text>.
5. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10 гр. 2008 р. №1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text>.

Світлана ТУРОВСЬКА,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Правопорушення можна визначити як соціальну значущу індивідуальну поведінку, яка може мати фізіологічні, суспільні, психологічні характеристики. Виступає як невідворотне явище внаслідок соціального розвитку, суперечностей між потребами і соціальними засобами задоволення суспільства. Виходячи з цього, правопорушення – це соціальне небезпечне, протиправне, винне дія чи бездіяльність, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Правопорушення між собою можуть розрізнятися за ступенем суспільної небезпечності, об'єктами зазіхання, суб'єктами, поширеністю, ознаками об'єктивної і суб'єктивної сторони, а також процедурами їх розгляду [1, с. 64].

Види правопорушень за ступенем соціальної шкідливості та заподіяної шкоди:

– проступки (від лат. culpa levis – легка вина) – соціально небезпечне протиправне винне діяння (дії або бездіяльності), що відрізняються від злочинів меншим ступенем суспільної небезпеки;

– злочин (від лат. scelus) – соціальне шкідливе протиправне винне діяння (дія або бездіяльність), що відрізняються від проступків підвищеним ступенем соціальної шкоди, тому що посягають на найбільш значущі соціальні цінності, наприклад: життя, здоров'я, майно, національну безпеку, громадські інтереси тощо. Злочином є тільки кримінальні правопорушення.

Відповідно до виду юридичної відповідальності правопорушення поділяються на:

– конституційні – це протиправні винні діяння органів державної влади і управління або інших суб'єктів, які зазіхають на форму правління, а також на державний устрій;

– адміністративні – це незаконно, винна (умисна або необережна) дія або бездіяльність, яка зазіхає на громадський або державний порядок, майно, права і свободи громадян, наприклад, порушення суспільного порядку, правил торгівлі, правил дорожнього руху, порушення вимог пожежної безпеки, що не викликали тяжких наслідків;

– цивільні – це соціально небезпечні порушення врегульованих нормами цивільного права майнових та особистих немайнових відносин. Наприклад, порушення авторського права, невиконання договірних обов'язку. В свою чергу цивільно-правові порушення за характером поділяють на: договірні правопорушення і позадоговірні правопорушення. Перший вид зв'язаний із порушенням зобов'язань сторін цивільно-правового договору, а другий – із невиконанням чи з недотриманням умов цивільно-правових норм [2, с. 15].

Від цивільного правопорушення слід відрізнити невинне нанесення шкоди (стаття 454 ЦК) та порушення майнових прав внаслідок правомірних дій, наприклад: рятування майна (стаття 472 ЦК) [6];

– дисциплінарні – це незаконне невиконання або недоречне виконання працівником свої трудових обов'язків, за яке щодо нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення, наприклад, прогул, запізнення на роботу, поява на роботі в стані сп'яніння, відмова від виконання розпорядження керівника тощо.

Трудові правопорушення або проступки поділяються на: дисциплінарні – це таке правопорушення, як має соціально шкідливі протиправні діяння, які полягають у невиконанні чи недоречному виконанні робітником, службовцем, студентом, військових або навчальних обов'язків, порушенні правил внутрішнього трудового розпорядку діяльності підприємств, установ і організацій. Прикладом є прогул, пропуски навчальних занять, поява працівника на роботі чи студента в навчальному закладі у нетверезому стані або у стані наркотичного сп'яніння, запізнення на роботу тощо; матеріальні – це таке правопорушення, яке включає

соціально шкідливі протиправні вчинки, які полягають у винному нанесенні збитку підприємству, установі, організації через навмисне або необережне заподіяння шкоди майну їх працівником;

– кримінальні правопорушення – передбачені кримінальним законом як соціально шкідливі винні діяння (дія або бездіяльність), що посягають на права і свободи людини, майно, громадський порядок, оточення, конституційний лад держави. Весь перелік правопорушень міститься у Кримінальному кодексі України. Якщо ж протиправний вчинок не заборонений кримінальним законом, то таке правопорушення не визнається. А якщо вчинок має всі явні ознаки, які перелічені у Кримінальному кодексі, але є безпечним, тобто це такий вчинок, який не заподіяв і не міг заподіяти достатньої шкоди фізичній чи юридичній особі, також не може бути визнаний кримінальним правопорушенням [3];

– міжнародні правопорушення – діяння (дії чи бездіяльності) суб'єктів міжнародного права, які суперечать нормам і принципам міжнародного права або власним зобов'язанням і наносять шкоду іншому суб'єкту, групі суб'єктів міжнародного права або міжнародному співтовариству. За ступенем суспільної загрози ці правопорушення поділяються на: міжнародні правопорушення – це такі правопорушення, як работоргівля, піратство, міжнародний тероризм, фальшування грошових знаків, незаконне захоплення повітряних суден; міжнародні делікти – це такі правопорушення до яких належить: порушення державою своїх односторонніх зобов'язань, невиконання рішень міжнародних судів і міжнародних арбітражі – це такі правопорушення, до яких відносять організований на основі угоди сторін розгляд спору окремою собою, тобто арбітром або групою осіб – арбітрами, порушення державою договірних зобов'язань, що не мають основного значення.

Міжнародні правопорушення здійснюється державами, посадовими особами держави, зазіхають на міжнародний мир і безпеку, спричиняють відповідальність держави як суб'єкта, а міжнародні делікти не носять злочинний характер та не мають суспільної небезпеки міжнародних правопорушень і правопорушення міжнародного характеру, здійснюються будь-якими суб'єктами міжнародних правовідносин, що порушують положення міжнародно-правових норм [4, с. 304].

Різні види юридичної відповідальності перебувають у взаємозв'язку. Одне й те ж діяння особи може спричинити різні види її відповідальності, як наприклад, цивільно-правову і кримінальну відповідальність. Одне й те саме діяння може спричинити застосування відповідальності до різних осіб, наприклад, ухилення від сплати податків організацією може каратися податковою відповідальністю юридичної особи, а також адміністративною відповідальністю посадових осіб цієї організації.

Також існують і інші основи класифікації правопорушень. Звертаючись до наявності економічних, соціальних та політичних відносин

суспільства, розрізняють три види правопорушень. Перший вид – у сфері соціально-економічних відносин, таких як власність, праця, розподіл; другий вид – у сфері побуту і дозвілля, тобто сім'я, суспільний порядок; третій вид – в суспільно-політичній сфері, тобто діяльність державного апарату [4, с. 306].

Правопорушення за колом осіб – це особисті і групові, тобто колективні. Груповими називаються такі правопорушення, які були скоєні об'єднанням дій членів групи та які вирізняються визначеним ступенем загальних інтересів, цілей і спільністю дій. Особистими називають такі правопорушення, які були скоєні особою умисно або необережно [5, с. 35].

Отже, правопорушення визначається як суспільно небезпечне, протиправне винне діяння, вчинення якого передбачає юридичну відповідальність. Правопорушення можна класифікувати за різними критеріями: за ступенем суспільної небезпечності, за об'єктом посягань, за суб'єктами, за поширеністю, за ознаками об'єктивної і суб'єктивної сторони, за процедурами їх розгляду, і всі вони знаходяться в тісному зв'язку й взаємозалежні між собою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Комлик В. В. Методологія аналізу категорії «склад правопорушення» / В. В. Комлик // Правничий вісник Університету «КРОК» / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». Вип. 27. – К., 2017. – С. 63-71.
2. Комлик В. В. Сутність складу правопорушення / В. В. Комлик // Успіхи сучасної науки Т. 1, 2016. – С. 13-15.
3. Кримінальний кодекс України: за станом на 14.11.2020 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2020. – 292 с. – (Бібліотека офіційних видань).
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. К.: Алерта; ЦУП, 2011. – 524 с.
5. Самбор М. А. Правопорушення та проступок: до питання співвідношення понять в умовах розвитку законодавства про адміністративні та кримінальні правопорушення: автореф. дис..докт. наук, 2013. – 45 с.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Дата звернення 1.02.21).

Світлана ТУРОВСЬКА,
студентка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ

Співучасть у кримінальному правопорушенні, безперечно, становить самостійний інститут галузі кримінального права, оскільки відповідає всім ознакам, які до нього висуваються.

Інститут співучасті представлений групою кримінально-правових норм, ідей та утворень, які структурно об'єднані між собою та покликані регулювати одну спільну сторону кримінально-правових відносин, таких як: випадки умисного і спільного вчинення (участі у вчиненні) умисного кримінального правопорушення декількома суб'єктами.

Таким чином, саме поняття співучасті, виражене у ст. 26 КК [1] є системоутворюючим чинником інституту співучасті у кримінальному правопорушенні. Об'єднання норм у межах цього інституту засноване на комплексному виконанні ними спільної функції – обґрунтуванні, визначенні меж і особливостей кримінальної відповідальності осіб, які умисно та узгоджено вчиняють певні діяння, що ставлять об'єкт кримінально-правової охорони у небезпеку заподіяння шкоди, але самотійно спричинити таку шкоду не здатні. Інститут співучасті перебуває у відносинах субординації з галуззю кримінального права, але має в ній відносну автономність.

Така субординація проявляється у тому, що інститут співучасті заснований на тих самих загальних принципах кримінального права: відповідальності лише за вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що передбачене у КК, який деталізується через визначення специфічних діянь співучасників у ст. 27 КК, особистого і винного характеру відповідальності, який в першу чергу набуває своєї специфіки у встановленні меж інкримінування спільно вчиненого кримінального правопорушення співучасникам у ч. 3 та ч. 5 ст. 29 КК, економії кримінальної репресії та диференціації й індивідуалізація кримінальної відповідальності та покарання, які набувають певного інституційного окрасу у положеннях, передбачених ч.1-2 ст. 29, ч. 2 ст. 53 та ч. 5 ст. 68 КК.

З іншого боку, відносна самотійність інституту співучасті полягає у тому, що при вилученні його з кримінально-правового регулювання, кримінальне право як галузь права втрачає ефективність, і не здатне більше забезпечити комплексність правового регулювання цілого масиву суспільних відносин, пов'язаних з вчиненням діянь, які прямо не передбачені у диспозиціях статей Особливої частини КК. Інститут співучасті в першу чергу є інститутом Загальної частини кримінального права. Про це свідчить той факт, що його норми встановлюють заборони та забезпечують наскрізне регулювання певних форм суспільно небезпечної поведінки, які за своєю суттю можуть проявлятися однаково при вчиненні будь-якого умисного кримінального правопорушення.

Норми інституту співучасті однаково забезпечують окреслення видів співучасників, форм співучасті та особливостей кримінальної відповідальності співучасників у різнооб'єктних кримінальних правопорушеннях, забезпечуючи тим самим уніфіковану та універсальну правову рамку для криміналізації та встановлення особливостей відповідальності за вчинення певних груп діянь поза залежністю від тих суспільних відносин, які поставлені під охорону кримінального закону і

яким заподіюється шкода у випадку вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Наприклад, Р. П. Заблоцький стверджує виправданість виділення співучасті в самостійний кримінально-правовий інститут з теоретичної та практичної точок зору, обґрунтовуючи власну позицію тим, що вказаний інститут представлений в нормах не тільки Загальної, а й Особливої частин кримінального закону і прямо впливає на кваліфікацію кримінальних правопорушення та призначення їх покарання. Інститут співучасті вийшов за рамки Загальної частини і набув принципово нових функціональних характеристик. Він став не тільки теоретичною основою для визначення складних форм співучасті, а й формально юридичною основою для криміналізації діянь, що виражаються лише в участі в складних формах групової кримінальної взаємодії, наприклад, бандитизм, незаконне збройне формування, злочинна організація тощо [2].

До інституту співучасті входять не тільки кримінально-правові норми про форми співучасті і види співучасників, про призначення покарання за кримінальне правопорушення, вчинені в співучасті та про особливості добровільної відмови співучасників, але і приписи, що визначають поняття співучасті в кримінальному правопорушенні, загальні умови кримінальної відповідальності співучасників, положення про визнання факту вчинення правопорушення в складі групи осіб, за попередньою змовою, організованої групи чи кримінальної організації обставинами, що обтяжують покарання. Саме поняття співучасті, виражене у приписах ст. 26 КК вже становить собою частину кримінально-правової норми про співучасть, її гіпотезу, оскільки виражає узагальнену умову застосування всіх правил цього інституту.

А. А. Тер-Акопова зазначав, що «значення цього інституту полягає в тому, що він обґрунтовує відповідальність не тільки осіб, які безпосередньо виконують дію або бездіяльність, що становить склад кримінального правопорушення, тобто так званих виконавців кримінального правопорушення, а й осіб, які тим чи іншим способом сприяють його вчиненню в якості організаторів, підбурювачів чи пособників [3]. Вирішення цього завдання можливе лише шляхом визначення в кримінальному законі об'єктивних і суб'єктивних зв'язків, які повинні бути встановлені між діями всіх осіб, які спільно брали участь у вчиненні кримінальному правопорушенні, а також між діями або бездіяльністю цих осіб і суспільно небезпечними наслідками, що настали.

Функціональне значення інституту співучасті полягає в тому, що він:

1) визначає коло осіб, які несуть кримінальну відповідальність за спільно вчинений кримінального правопорушенні, залишаючи за межами цього кола багатьох фактичних учасників спільної кримінальної діяльності;

2) визначає правові підстави та межі кримінальної відповідальності співучасників кримінального правопорушення, і перш за все тих із них, хто не є виконавцем або співвиконавцем кримінального правопорушення, тому що їх дії не закріплюються конкретною статтею Особливої частини КК;

3) створює необхідне підґрунтя для формулювання у Особливій частині

КК цілої низки правопорушень, у яких певні форми співучасті є конститутивними, тобто обов'язковими і основними ознаками складу кримінального правопорушення;

4) дає підстави для визнання вчинення кримінального правопорушення у певних формах співучасті обставиною, що обтяжує покарання;

5) створює фундамент для формулювання кваліфікуючих ознак у окремих складах кримінального правопорушення, передбачених статтями Особливої частини КК і, за рахунок цього, відображення більш високого рівня суспільної небезпечності вчиненого групою кримінального правопорушення.

Таким чином, характер інституту співучасті зумовлює його функціональний характер. Функціональне призначення інституту співучасті стає особливо примітним при визначенні його ролі у формуванні диспозиції та санкції логічної кримінально-правової норми. З одного боку, за рахунок положень, які визначають діяння організатора, підбурювача та пособника утворюється сам зміст кримінально-правової заборони, набуває завершеності диспозиція норми кримінального права. На це неодноразово вказувалося у науці. З іншого боку, положення інституту співучасті щодо особливостей призначення покарання співучасникам відіграють роль у формуванні санкції кримінально-правової норми, надають їй логічної завершеності, конкретності та повноти.

Отже, з вищевикладеного можна дійти висновку, що співучасть у кримінальному правопорушенні становить самостійний інститут галузі кримінального права і являє собою групу кримінально-правових норм, які структурно об'єднані між собою та покликані регулювати одну спільну сторону кримінально-правових відносин, таких як: випадки умисного і спільного вчинення умисного кримінального правопорушення декількома суб'єктами кримінального правопорушення.

Саме поняття співучасті, закріплене у ст. 26 КК є системоутворюючим чинником інституту співучасті. За внутрішньою структурою інститут співучасті може бути віднесений до складних. В його межах можна виокремити як загальні положення, що стосуються співучасті у кримінальному правопорушенні взагалі, так і субінститути видів співучасників, форм співучасті та особливостей кримінальної відповідальності співучасників.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Офіційний вісник України від 08.06.2001, № 21, стор. 1, стаття 920, код акта 18825/2001.
2. Орловський Р. С. Інститут співучасті в кримінальному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. харків, 2019. 512 с.
3. Тер-Акопов А. А. Преступление и проблемы нефизической причинности в уголовном праве. М.: Юркнига, 2003. 480 с.

Олег ФАМІЛЯРСЬКИЙ,
студент факультету права,
державного управління та національної безпеки,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЩОДО ВОДООХОРОННИХ ЗОН ТА ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ
СМУГ**

У століття стрімкого погіршення екологічної ситуації у всьому світі охорона навколишнього середовища є наріжним питанням для багатьох країн, у тому числі і для України. Безліч вчених екологів стурбовані невідворотністю процесів, що очікують людство у найближчі кілька десятиліть і тому урядами усіх провідних держав світу вже зараз розробляється та впроваджується ряд заходів, задля сповільнення темпів забруднення повітря, вирубки лісів, осушення річок, боліт, і, інколи, навіть морів.

В Україні сьогодні особливо гострим є питання у сфері охорони вод, використання та охорони прибережних та водоохоронних зон. Нещадна корупція, що спустошувала нашу країну близько 30-ти років призвела до того, що вище згадані природні об'єкти із державної форми власності перейшли до приватної, що, в свою чергу, призвело до значного погіршення екологічної ситуації. Слід наголосити, що Закон України «Про охорону навколишнього середовища» вказує нам на те, що охорона навколишнього середовища, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських та інших некомерційних об'єднань, юридичних і фізичних осіб, спрямована на збереження та відновлення природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, запобігання негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище і ліквідацію її наслідків [1].

На думку В.В. Кононова невід'ємною особливістю прибережних захисних смуг є встановлений на їх території відповідно до ст. 89 Водного кодексу України та ст. 62 Земельного кодексу України режим обмеженої господарської діяльності, який є більш суворим ніж на решті території

водоохоронної зони. У зв'язку з цим необхідно наголосити, що на територію прибережної захисної смуги як на частину водоохоронної зони, також поширюється встановлений на останній режим регульованої господарської діяльності. При цьому, оскільки прибережна захисна смуга може бути визначена та встановлена на підставі документації із землеустрою самостійно, не залежно від встановлення водоохоронної зони, дотримання передбаченого ст. 87 Водного кодексу України режиму регульованої господарської діяльності на території прибережної захисної смуги є обов'язковим. Так, у зазначених вище нормах наведено перелік заборон та обмежень, яких повинні дотримуватись землекористувачі в процесі реалізації своїх правомочностей. Разом з цим, наведений перелік не містить прямої заборони здійснення гідронамивів у водній акваторії, що, в свою чергу, призводить до системних порушень у цій сфері. Зокрема, у Київській області на території Козинської селищної ради Обухівського та Канівського водосховища і меліоративних каналів Гнідинської, Вишеньківської, Процівської сільських рад Бориспільського району на сьогоднішній день утворено земельних ділянок загальною площею близько 300 га. Таким чином, наведена прогалина законодавства має бути усунута шляхом внесення відповідних змін до наведених статей Водного та Земельного кодексів [2].

О. М. Дроваль зазначає, що на основі аналізу національного законодавства щодо земель водного фонду, генезису його розвитку можна дійти висновку, що: по-перше, безупинні зміни характеру відносин щодо використання та охорони земель водного фонду, які мали місце на протязі усього історичного розвитку суспільства, обумовили впровадження та розвиток нормативної регламентації цих суспільних відносин в окремих нормативних актах. Наведене також відіграло свою роль у процесі виділення окремої категорії земель у сучасному земельному законодавстві України – земель водного фонду; по-друге, розвиток законодавства щодо земель водного фонду був неоднорідним й неоднотимчасним [3].

Виходячи з вище сказаного українському законодавцеві варто звернути увагу на регулювання відносин з приводу щодо водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, оскільки суспільні відносини стрімко розвиваються, питання щодо використання та охорони земель водного фонду залишається невирішеним. Необхідно внести зміни до Водного Кодексу України, а саме змінити визначення поняття «прибережна захисна смуга - частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони», до даного визначення потрібно додати, що режим господарської діяльності встановлюється відповідно до документації із землеустрою [4].

Список використаних джерел та літератури:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.01.1991 р. № 1264-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12> (дата звернення: 28.11.2020 р.)
2. Кононов В.В. Поняття прибережних захисних смуг за законодавством України. *Часопис Київського університету права* 2011. № 3. [URL]: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_3/236.pdf (дата звернення: 28.11.2020 р.)
3. Дроваль О.М. Визначення та склад земель водного фонду України, *Теорія і практика правознавства*. 2016. Вип. 1 (9). URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tipp_2016_1_17.pdf (дата звернення: 28.11.2020 р.)
4. Водний кодекс України від 6 черв. 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст.189.

Богдан ШЕВЧУК,

кандидат історичних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

**ТУРИЗМ У ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ В
УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19:ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ**

Постановка проблеми. «Пандемія COVID-19 збила літак під назвою «чорнобильський туризм 2020» на моменті його зльоту» – такими словами починає свою публікацію О. Фоміна (засновниця туристичної компанії GAMMA TRAVEL). Після успішного 2019 р., коли Чорнобильську зону відчуження відвідали близько 124 000 туристів, очікувалося, що у 2020 р. їх буде понад 200 000 [14]. Навесні 2020 р. через стрімке поширення інфекції COVID-19 Україна закрила кордони для іноземців і осіб без громадянства [12]. За рішенням Державного агентства України з управління зоною відчуження (далі – ДАЗВ), з 18 березня 2020 р. фактично припинилося відвідування туристами зазначеної дестинації [7]. Після впровадження жорсткого карантину уряд почав шукати рішення для зменшення негативного впливу обмежень на економіку і туризм. Протягом дії карантинних норм були вжиті заходи, які все ж дозволили приймати відвідувачів у Чорнобильській зоні відчуження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом 2020 р. в процесі поширення інфекції COVID-19 з'явилися дослідження, в яких відображені дані впливу карантинних заходів на туристичну сферу. Основні проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні в умовах пандемії зазначеного вірусу проаналізовані в статті Н. Моїсєєвої, А. Лапченко, Г. Омельченко [9]. В публікації О. Бейдика, О. Лупішка, І. Тарабарової

висвітлено ряд аспектів впливу пандемії 2020 р. на світову та національну економіку і туризм [2]. Зміни у туристичній галузі під впливом карантинних заходів проаналізувала Г. Аппельт [1]. Проте вплив пандемії на туризм у Чорнобильській зоні відчуження залишається проблемою, яка ще недостатньо вивчена.

Формулювання мети та завдань статті. Мета: дослідити вплив пандемії інфекції COVID-19 на туризм у Чорнобильській зоні відчуження. Завдання: вивчити організаційно-правові заходи пов'язані з регулюванням туристичної діяльності в зоні відчуження в умовах пандемії та їх вплив на розвиток туризму; проаналізувати статистичні дані про відвідування даної дестинації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навесні 2020 р. пандемія COVID-19 спровокувала закриття кордонів між країнами, що паралізувало міжнародний туризм у світі. Призупинилася більшість регулярних перевезень. Внаслідок стрімкого поширення інфекції COVID-19 було прийняте рішення закрити для туристів зону відчуження з 18 березня 2020 р. [7]. Фактично зупинилася будь-яка господарська діяльність, пов'язана з обслуговуванням рекреаційних потреб відвідувачів.

Щоб туризм не зазнав нищівних збитків влада і туроператори спрямували свої зусилля, щоб рекламувати національні дестинації для залучення внутрішніх відвідувачів. 12 червня 2020 р. Державне агентство розвитку туризму України повідомило про початок проекту «Мандруй Україною». Відомі українці розмістили на свої сторінках в соціальних мережах улюблені туристичні дестинації, використовуючи хештег #МандруйУкраїною. В рамках даного проекту у вересні для туроператорів та преси було проведено промо-тур до зони відчуження [5]. На початку липня 2020 р. відбулася зустріч між адміністрацією ДАЗВ і представниками туристичного бізнесу, в ході якої обговорювалися плани щодо популяризації зони відчуження як одного з «Магнітів України». Висловлювалися думки стосовно необхідності вдосконалення інфраструктури, потрібної для обслуговування туристів [4]. За підтримки ряду державних установ і недержавних організацій здійснюється розробка мобільного застосунку для популяризації туризму в зоні відчуження [13]. Були затверджені нові туристичні маршрути [5].

29 травня 2020 р. з'явився наказ ДАЗВ про дозвіл здійснювати масові (культурні, розважальні, спортивні, соціальні, релігійні та інші) заходи у Чорнобильській зоні відчуження. Це стосувалося і відвідування даної території з ознайомчою метою [11]. Був відкритий доступ для туристів до зони відчуження. Проте, на основі постанови уряду від 20.05.2020 №392, запроваджувався ряд обмежень. Під час посадки в автобус і на КПП «Дитятки» вимірювалася температура тіла туристів. Обов'язковою умовою допуску відвідувача до зони відчуження стала наявність у нього маски або респіратора, одноразових рукавичок та антисептичних засобів для рук.

Додатково запроваджувалася необхідність дотримання соціальної дистанції. Вся група туристів втрачала можливість відвідати зону відчуження, якщо хоча б в одного з туристів виявляли температуру тіла понад 37,2 °C або ознаки респіраторного захворювання. З метою уникнення скупчення туристів переміщення за маршрутом здійснювався за чітким графіком руху з часу прибуття і до закінчення візиту. Було введено обмеження щодо числа відвідувачів – не більше 10 осіб в одній групі [6]. Із послабленням протиепідемічних заходів, уже 15 червня з'явилася інформація про дозвіл в'їзду в зону 50 осіб у складі однієї групи, та дозвіл відвідувати маршрути №9 і №13 [8].

Ці заходи сприяли поверненню туристів у зону відчуження після кількох місяців карантину. У червні 2020 р. зону відчуження відвідали 1136 туристів, у липні – 1762, у серпні – 2997, у вересні – 3989, а в жовтні – 7202 особи. Минулого 2019 року відвідувачів було значно більше: у червні – 12 806, у липні – 12 209, у серпні – 14 416, у вересні – 15 510, у жовтні – 17 038 (тобто у червні–жовтні 2020 р. в окресленій території побувало на 54 893 туристи менше, ніж за аналогічний період 2019 р.). З кінця серпня 2020 р. влада обмежила в'їзд іноземців в Україну, що різко зменшило потік іноземних туристів в Чорнобильську зону [10]. Додатковим стримуючим фактором для внутрішніх і іноземних потенційних відвідувачів було побоювання захворіти на COVID-19.

Чорнобильські туроператори готували потужності, щоб прийняти близько 200 000 туристів [14]. Проте пандемія інфекції COVID-19 внесла свої корективи. За перші десять місяців 2020 р. в зоні відчуження побували 31 720 відвідувачів [3], що на 75 921 особу або на 70,5% менше, ніж за аналогічний період 2019 р. (*власні обрахунки на основі джерела [10]*). У вересні і жовтні 2020 р. серед туристів тут було близько 90% українців [3]. На наш погляд, останній факт став результатом як скорочення числа іноземних відвідувачів через пандемію, так і зусиль влади та бізнесу щодо популяризації даної туристичної дестинації.

Висновки. Пошук компромісу між стримуванням пандемії інфекції COVID-19 та вирішенням економічних завдань все ж таки дозволив приймати туристів у зоні відчуження. Аналіз організаційно-правових заходів показав бажання влади та бізнесу мінімізувати збитки шляхом поступового пом'якшення карантинних обмежень, популяризації національних туристичних дестинацій, вдосконалення інфраструктури і створення нових маршрутів. Проте статистичні дані свідчать, що для суб'єктів господарювання в зоні відчуження цей рік був невдалим. За перші десять місяців 2020 р. в зоні відчуження побувало на 70,5% менше туристів, ніж за той же період 2019 р. Таким чином, об'єктивні причини, пов'язані з пандемією COVID-19, негативно вплинули на розвиток туризму у Чорнобильській зоні відчуження у 2020 р.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аппельт Г. В. Визначення змін у туристичній галузі, що сформувалися під впливом загальноприйнятих заходів безпеки у зв'язку з пандемією COVID-19. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип.43.С.58-62.
2. Бейдик О. О., Лупішко О. В., Тарабарова І. В. COVID-19: світовий та національний туризм в умовах форс-мажору. *Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернетконференції (м. Луцьк, 14–15 травня 2020 р.). Луцьк: Терен, 2020. С. 47–51.
3. Відкрити правду: чому у Чорнобилі хоча б раз варто побувати кожному туристу. *РБК-Україна*. 20 листопада 2020 р. URL: <https://travel.rbc.ua/ukr/show/otkryt-pravdu-rochemu-chernobyle-raz-stoit-1605866970.html> (дата звернення: 27.11.2020).
4. Відкритість, прозорість та ефективність – основні принципи співпраці із представниками туристичного бізнесу у зоні відчуження. *ДАЗВ*. 3 липня 2020 р. URL: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsi-novyny/vidkritist-prozorist-ta-efektivnist-osnovni-printsipi-spiivpratsi-iz-predstavnikami-turistichnogo-biznesu-u-zoni-vidchuzhennya.html> (дата звернення: 27.11.2020).
5. Зона відчуження – це унікальне місце, де поєднано минуле, сьогодення та майбутнє, – Максим Шевчук, заступник Голови ДАЗВ. *ДАЗВ*. 25 вересня 2020 р. URL: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsi-novyny/zona-vidchuzhennya-tse-unikalne-mistse-de-roednano-minule-sogodennya-ta-majbutne-maksim-shevchuk-zastupnik-golovi-dazv.html> (дата звернення: 27.11.2020).
6. Зона відчуження відкривається для відвідування, але з певними обмеженнями. *ДАЗВ*. 29 травня 2020 р. URL: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsi-novyny/zona-vidchuzhennya-vidkrivaetsya-dlya-vidviduvannya-ale-z-pevnimi-obmezhenniyami.html> (дата звернення: 27.11.2020).
7. Зону відчуження закрито для відвідувачів. Підприємства виконують основні функції безперебійно. *ДАЗВ*. 17 березня 2020. URL: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsi-novyny/zonu-vidchuzhennya-zakrito-dlya-vidviduvachiv-pidpriemstva-vikonuyut-osnovni-funksiji-bezperedbijno.html> (дата звернення: 27.11.2020).
8. Інформація для відвідувачів, які планують візит у зону відчуження. *ДАЗВ*. 15 червня 2020 р. URL: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsi-novyny/informatsiya-dlya-vidviduvachiv-yaki-planuyut-vizit-u-zonu-vidchuzhennya.html> (дата звернення: 27.11.2020).
9. Моїсєєва Н. І., Лапченко А. С., Омельченко Г. Ю. Розвиток сільського зеленого туризму в Україні (зокрема на Харківщині) в умовах пандемії COVID-19. *Science and education: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2020. Pp. 386-390.
10. Названо кількість відвідувачів зони відчуження у 2020 році. Укрінформ. 05 листопада 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3130650-nazvano-kilkist-vidviduvaciv-zoni-vidczuzenna-u-2020-roci.html> (дата звернення: 27.11.2020).
11. Наказ Державного агентства України з управління зоною України від 29.05.2020 № 117-20 «Про внесення змін до наказу від 16.03.2020 № 58-20». URL: http://dazv.gov.ua/images/pdf/nakzy_DAZV/2020/nakaz-No117-20.pdf (дата звернення: 27.11.2020).
12. Роз'яснення від МЗС України: що треба знати про в'їзд на територію України та консульську допомогу у зв'язку з #COVID-19. *Урядовий портал*. 15 березня 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-vid-mzs-ukrayini-shcho-treba-znati-pro-vyizd-na-teritoriyu-ukrayini-ta-konsulsku-dopomogu-u-zvyazku-z-covid-19> (дата звернення: 27.11.2020).
13. У зоні відчуження проводять діджитальне сканування туристичних локацій. *ДАЗВ*. 20 серпня 2020 р. URL: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsi-novyny/u-zoni->

vidchuzhennya-provodyat-didzhitalne-skanuvannya-turistichnikh-lokatsij.html (дата звернення: 27.11.2020).

14. Фоміна О. Чорнобильський туризм після карантину. *Українська правда*. 26 квітня 2020. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/04/26/240733/> (дата звернення: 27.11.2020).

Євгеній ЧЕРЕПАНСЬКИЙ,
студент історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВЕ РЕУЛЮВАННЯ УКЛАДАННЯ ШЛЮБНИХ ДОГОВОРІВ

Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод на території України (далі - Конвенція) було ратифіковано 17 липня 1997 року. Цей документ дав можливість для чималого поступу в розвитку прав людини в Україні. Після ратифікації Конвенції держава має визнавати і захищати право кожного на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Також нею встановлюється правило, згідно якого органи державної влади не можуть втручатись у приватне та сімейне життя за винятком випадків, коли таке втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

У статті 12 Конвенції “Право на шлюб” йдеться про те, що чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права. Із врахуванням положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод були сформовані положення чинного на сьогодні в Україні Сімейного кодексу. Відповідно до статті 36 Сімейного кодексу України шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя. Також у подружжя та наречених є право врегулювати свої майнові відносини шляхом укладення шлюбного договору.

Інститут шлюбного договору в Україні існує досить малий проміжок часу порівняно з іншими країнами, тому в Україні недостатньо розвинена загальна теорія договірного права щодо шлюбних договорів та досить пасивною є практика щодо їх укладення подружжями. З 2002 року до 2014 року шлюбний договір уклало лише 11 820 пар з більше ніж чотирьох мільйонів зареєстрованих шлюбів за цей період [1]. Отже, проблематика правової природи шлюбних договорів та правозастосування у цій сфері є досить актуальною.

Окремі аспекти інституту шлюбного договору досліджувалися Ч. Азімовим, М. Антокольською, Т. Ариванюком, Є. Ворожейкіним, В. Гопанчуком, О. Дзерою, А. Довгертом, О. Єрошенком, Н. Єршовою, І. Жилінковою.

Незважаючи на існування значної кількості наукових праць щодо застосування шлюбних договорів серед вчених немає єдиної думки щодо того, чи є шлюбний договір самостійним видом договору.

Згідно чинного сімейного законодавства шлюбний договір може включати низку різних питань, але в основному передбачає врегулювання майнових прав подружжя, визначення майнових прав та обов'язків подружжя як батьків тощо. При цьому, шлюбний договір не може регулювати особисті (немайнові) відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми [2]. Так, Верховний Суд у своїй постанові №755/19197/18 від 26 лютого 2020 р. зазначив: «Хоча ч. 3 ст. 6 ЦК України передбачає, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, надаючи, таким чином, особам право вибору: використати існуючі норми законодавства для регулювання своїх стосунків або встановити для цих стосунків власні правила поведінки, але сторони не можуть на власний розсуд врегулювати у договорі свої відносини лише у випадках, якщо існує пряма заборона, встановлена актом цивільного законодавства; заборона, що впливає зі змісту акта законодавства; якщо така домовленість суперечить суті відносин між сторонами. Зазначення в шлюбному договорі умов, які стосуються особистих немайнових відносин, суперечить вимогам закону, а отже, тягне за собою недійсність таких умов». Таким чином держава дала змогу захистити права та визначити обов'язки між подружжям.

В частині 1 статті 92 Сімейного кодексу України зазначено що - шлюбний договір може бути укладено чоловіком і жінкою, які мають намір зареєструвати шлюб, а також тими, хто вже є подружжям. Чинне законодавство передбачає умову, згідно якої умови шлюбного договору не можуть зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Конституцією України, Сімейним кодексом України, а також іншими законами та міжнародними нормативними документами, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невідгідне матеріальне становище. Також за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя майно, зокрема, нерухоме, право на яке підлягає державній реєстрації.

В Сімейному кодексі України також встановлюються вимоги до форми шлюбного договору. Так, законом визначена умова укладення такого договору виключно в письмовій формі із нотаріальним посвідченням. Початок його дії шлюбного договору пов'язується із моментом реєстрації шлюбу - якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу, а якщо шлюбний договір укладено подружжям, він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення.

Якщо ж сторони не одружаться, то шлюбний договір так і не набуває чинності. Строк, на який укладається договір залежить від волі сторін договору. У шлюбному договорі може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу [2].

Статтею 100 СК України також встановлено, що одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається. Шлюбний договір може бути змінено тільки подружжям, а угода про зміну шлюбного договору нотаріально посвідчується. На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення). Окрім того, встановлено, що одностороння відмова від шлюбного договору не допускається, і тільки подружжя має право відмовитися від шлюбного договору. У такому разі, за вибором подружжя, права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього. Також існує відповідний судовий порядок розірвання шлюбного договору з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання. Право на визнання шлюбного договору недійсним встановлено у статті 103 СК України. При цьому, судова практика у справах щодо визнання недійсними шлюбних угод говорить про те, що недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини, тож не дає підстав для визнання такого договору в цілому недійсним [2].

Також, на сьогодні, судовою практикою врегульовано застосування статті 92 СК України, щодо права на укладення шлюбного договору. Так, в постанові Верховного Суду від 25.09.2019, справа №757/10715/17-ц, визначено, що не допускається укладення шлюбного договору через представників, оскільки у такому разі відсутня воля подружжя.

Отже, узагальнюючи вищенаведене, можна зробити висновок про те, що інститут шлюбного договору дає змогу врегулювати майнові відносини подружжя та особисті відносини між ними та дітьми, а також є запорукою реалізації положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод на території України.

Список використаних джерел та літератури:

1. А. С. Пономарьов Значення та правова природа шлюбного договору – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2014_12_21
2. Сімейний кодекс України [поточна редакція – Редакція від 03.07.2020, номер: 2947-XIV

Вікторія ЧИЖУК,
магістрантка історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У статті здійснено аналіз наукових підходів до визначення поняття адміністративної відповідальності та виокремлено її основні ознаки, оскільки на сьогоднішній час вчені не мають єдиної точки зору стосовно дефініції «адміністративна відповідальність», що є проблемою не тільки теоретичною, але й законодавчою.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, ознаки, адміністративне право.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток демократичної правової держави, пошук нових партнерів у сфері ринкових відносин, становлення та зміцнення країни, орієнтир на європейську точку зору призводять до формування нових елементів, які дозволяють розкривати по-новому конституційні гарантії прав і свобод громадян та спонукають до необхідності переосмислення та нового дослідження правових інститутів, що становлять основу розвитку України як стабільної, сучасної правової держави. Серед них важливе місце посідає один із найважливіших інститутів адміністративного права – адміністративна відповідальність.

Актуальність теми. В сучасному законодавстві не міститься чіткого визначення адміністративної відповідальності, що може спричинити виникнення колізійних моментів, тому це питання потребує більшої уваги.

Метою статті є дослідження поняття та особливості адміністративної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут адміністративної відповідальності досліджений багатьма науковцями (В.Б. Авер'яновим, О.А. Банчуком, І.В. Гаврущенко та ін.), але треба відмітити, що соціально-правовий аспект адміністративної відповідальності ще недостатньо вивчений у правовій науці.

Виклад основного матеріалу. У наукових дослідженнях останніх років усе частіше піднімається питання про роль і місце адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності, що, передусім, зумовлено тим, що за допомогою адміністративної відповідальності здійснюється реальний і оперативний вплив з боку органів публічної адміністрації на осіб, які не дотримуються вимог владних державних приписів.

Адміністративна відповідальність як різновид юридичної відповідальності має вагоме значення в охороні правопорядку та у

профілактиці правопорушень. Реалізація основоположних прав і свобод громадян України, боротьба з правопорушеннями залежить від стану законодавства про адміністративні правопорушення, основними завданнями якого виступають охорона власності, захист законних економічних інтересів фізичних і юридичних осіб, суспільства та держави [9, с. 277].

Ст. 3 Конституції України проголошує, що «утвердження та забезпечення прав і свобод людини є основним обов'язком держави» [7, с. 3]. Із цього конституційного обов'язку держави, на думку С. Л. Дембіцької, випливає, що «у державі, крім механізму створення умов для реалізації прав та свобод людини і громадянина, має існувати ще й механізм охорони та захисту від протиправних посягань. Важливим елементом такого механізму виступає юридична відповідальність, причому основними її видами є адміністративна та кримінальна відповідальність» [6, с. 73].

Необхідно зазначити, що поняття адміністративної відповідальності має дещо спірний та суперечливий характер. Одні автори адміністративну відповідальність ототожнюють із санкцією (із покаранням), а інші – з обов'язком особи відповідати за свої протиправні вчинки [8, с. 57].

На наш погляд, активність дискусій щодо зазначеної правової категорії значною мірою зумовлена, по-перше, широтою застосування терміна «адміністративна відповідальність» у юридично-науковій, правозастосовній, загальноосвітній сферах і на побутовому рівні, по-друге, двоїстою позицією законодавця, який використовує цей термін у численних нормативних актах, але не дає його визначення. Це призвело до того, що в теорії адміністративного права є численна кількість точок зору стосовно цього соціально-правового явища.

Як відмічає В.Б. Авер'янов, «адміністративна відповідальність – це відповідальність за вчинення адміністративного проступку (правопорушення). Адміністративна відповідальність характеризується негативною реакцією держави на протиправні прояви окремих фізичних (а в деяких випадках і юридичних) осіб шляхом встановлення відповідних правил, заборон і адекватних порушенням санкцій щодо порушників» [1, с. 78].

Схожу точку зору має І. С. Гриценко, який зазначає, що «адміністративна відповідальність як різновид правової відповідальності – це специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, які скоїли правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважними державними органами за свої неправомірні дії та понести за це адміністративні стягнення у встановленому законом порядку» [5, с. 46].

В сучасному розумінні термін «адміністративна відповідальність» – це різновид юридичної відповідальності за вчинення проступку проти встановлених правил поведінки виражених у приписах законодавчих актів, які регулюють правовідносини у відповідній суспільно-економічній сфері (галузі) [2, с. 48].

Як відмічають фахівці (Л. І. Бородін, В. А. Круглов та ін.), адміністративна відповідальність може бути реалізована лише за наявності трьох взаємопов'язаних складників:

а) вчинення дій, що порушують встановлену Кодексом про адміністративні правопорушення або іншими нормативними актами заборону;

б) порушення, розслідування, розгляд справи й ухвалення рішення про застосування до особи, яка скоїла протиправну дію, санкції, передбаченої Кодексом про адміністративні правопорушення або іншими нормативними актами, чи про звільнення від неї;

в) виконання прийнятого рішення [3, с. 39].

Традиційно в теорії права виділяють такі ознаки юридичної відповідальності:

– юридична відповідальність є одним із видів соціальної відповідальності як явища, суть якого полягає в охороні суспільних відносин та реакції з боку суспільства на порушення правових норм, які встановлені державою, та стимулюванні правомірної поведінки суб'єктів суспільних відносин, а також у сприянні формуванню в населення поваги до закону і права;

– юридична відповідальність спирається на державний примус та пов'язується з досягненням певної мети – перевиховання, покарання правопорушника та поновлення порушених прав [4, с. 112];

– юридична відповідальність, на відміну від інших видів соціальної відповідальності, встановлюється лише нормативно-правовими актами, які видаються органами державної влади і управління, а також посадовими особами;

– юридична відповідальність виражається в обов'язку особи зазнавати певних втрат – позбавлення конкретних благ особистого (позбавлення волі, посади та ін.), організаційного і майнового характеру (конфіскація майна, штраф) за свою вину, тобто нести кару, яка є новим, додатковим, юридичним обов'язком, що не існував до правопорушення [10, с. 95];

– юридична відповідальність настає лише за вчинені або вчинювані правопорушення в разі встановлення складу правопорушення. Ця вимога є обов'язковою при покладанні кримінальної або адміністративної відповідальності. Суб'єктом юридичної відповідальності може бути лише особа (фізична або юридична), винна в порушенні правових розпоряджень [11, с. 324].

– юридична відповідальність здійснюється виключно уповноваженими державою компетентними органами відповідно до приписів матеріальних і процесуальних правових норм [5, с. 48].

Отже, узагальнюючи погляди науковців стосовно поняття адміністративної відповідальності, можна дійти висновку, що адміністративній відповідальності притаманні такі ознаки: а) загальні ознаки, що характерні для юридичної відповідальності загалом; б) спеціальні ознаки, що відмежовують адміністративну відповідальність від інших видів юридичної відповідальності.

Висновки. З усього вищенаведеного можна зробити висновок, що поняття адміністративної відповідальності є досить складним явищем як юридичної, так і соціально-правової відповідальності, з притаманними йому загальними ознаками. Адміністративна відповідальність відіграє важливу роль на сучасному етапі становлення та розбудови правової держави, адже адміністративні правопорушення є найбільш численним видом проступків. Варто підкреслити, що своєю суспільною небезпекою кожне окреме правопорушення не завдає значної шкоди, проте своєю чисельністю значно погіршує стабільність та розвиток суспільства та держави в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України: підручник у 2-х томах / В. Б. Авер'янов. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2009. 600 с.
2. Адміністративна відповідальність // Велика українська енциклопедія: у 30 т. / проф. А.М. Киридон (відп. ред.) та ін. 2016. Т. 1: А Акц. 592 с.
3. Бородін Л.І. До питання про дефініцію «Адміністративна відповідальність» / Л. І. Бородін, В.А. Круглов // Юридичний вісник. 2015. №1 (22). С. 39-44.
4. Бошно С.В. Правоведение: учебное пособие / С.В. Бошно. М.: Издательство «Юрайт», 2015. – 533 с.
5. Гриценко І. Формування наукових поглядів щодо інституту адміністративної відповідальності / І. Гриценко // Вісник Національної академії прокуратури України. 2008. №1. С. 45–50.
6. Дембіцька С.Л. Теоретико-правова характеристика інституту адміністративної відповідальності / С.Л. Дембіцька // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2015. № 18. Том 1. С. 73–76.
7. Конституція України. – Харків: Парус-Друк, 2012. 48 с.
8. Левенець Ю.О. Поняття адміністративної відповідальності / Ю.О. Левенець // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2012. Вип. 3. С. 54-62.
9. Мосьондз С.О. Специфіка адміністративної відповідальності у сфері науки / С. О. Мосьондз // Вісник ХНУВС. 2012. № 2 (57). С. 276–284.
10. Олійник А.Ю. Правознавство: підручник / А.Ю. Олійник, А.М. Колодій. К.: ЦУЛ, 2009. 415 с.
11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / О.Ф. Скакун. Харків: Консум, 2010. 656 с.

Аліна ЯКОВЕНКО

студентка економіко-правового відділення,
Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНО – ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання цивільно – правової відповідальності досі не розкрито належним чином, адже існує безліч поглядів та думок щодо доречного визначення такого інституту, як відповідальність у цивільному праві.

Наукові дослідження проблематики цивільно – правової відповідальності, як однієї з видів юридичної відповідальності мають давній початок та давню історію, що зумовлює зацікавленість і актуальність вивчення даного інституту і дотепер. Хоча і були здійсненні значні досягнення української і радянської цивільної науки в даній галузі знань, існує ще безліч доктринальних та законодавчих проблем, які вимагають нових шляхів та способів до їх вирішення.

Одним із засобів забезпечення законності та правопорядку від будь – яких посягань є юридична відповідальність за неналежне виконання чи невиконання певних зобов'язань, або ж за порушення встановлених законом меж належної та допустимої поведінки. У філософському значенні поняття відповідальності трактується, як ставлення особи до суспільства й держави, до інших осіб з погляду виконання ними певних вимог, усвідомлення й правильного розуміння громадянином своїх обов'язків стосовно суспільства, держави й інших осіб безпосередньо [7].

Оскільки предметом цивільного права є майнові відносини, то і цивільно – правова відповідальність повинна відповідати регульованим суспільним правовідносинам. Саме у цьому і полягає особливість цивільно – правової відповідальності, яка є самостійним видом юридичної відповідальності.

Цивільно – правовою відповідальністю є застосування уповноваженим державою органом негативного наслідку майнового або особистого характеру до порушника зобов'язання, за невиконання або неналежне виконання того чи іншого зобов'язання.

Вперше концепцію цивільної відповідальності спробував розробити в 1940 р. М. Агарков. Розглядаючи взаємозв'язок між категоріями боргу (мита) та відповідальністю за цивільно – правовими зобов'язаннями, М. Агарков писав, що належне виконання зобов'язань боржника є його обов'язком. У разі порушення відповідного обов'язку боржник змушений виконати своє зобов'язання або відшкодувати, тобто за скоєне настає відповідальність [1, ст. 205].

Вивченням цієї проблематики та деяких її аспектів займалися такі видатні вчені – цивілісти, як В. Тархов, В. Грибанов, А. Савицька, Я. Шевченко, О. О. Андрєєв, Д. В. Боброва, О. В. Дмитрієва, Г. К. Матвєєв, І. С. Канзафарова, О. М. Клименко, Л. О. Отрадна та інші вчені.

Досліджуючи інститут цивільної відповідальності, як різновиду юридичної відповідальності, а особливо більше уваги приділяючи функціям, видам, умовам, підставам цивільно – правової відповідальності, було зроблено висновок, що актуальність даної теми полягає в тому, що вона є життєвою, має важливе значення для розуміння тих подій, які відбуваються в сучасному світі. Адже життя не стоїть на місці, усе розвивається, набуває більш широкого і глобального значення, відбуваються різні зміни і тому важливо зрозуміти і досконало пізнати таке поняття, як цивільно – правова відповідальність.

Кожна людина в повсякденному житті щоразу вступає в цивільно – правові відносини, здійснюючи певні дії, укладаючи договори, тому актуальність теми не викликає сумнівів, оскільки в даний час не існує комплексної роботи, в якій вивчалися б проблеми форм і видів цивільної відповідальності.

Як відомо, в юриспруденції загалом та окремих її галузях, мабуть, немає більш дискусійного питання, ніж питання про сутність та особливості як юридичної відповідальності в цілому, так і цивільно – правової відповідальності зокрема. Тому цілком природним є те, що на всіх етапах розвитку юридичної науки цим питанням приділялася значна увага, як у контексті дослідження загальних проблем визначення поняття та встановлення його сутності, так і в тих наукових розвідках, спеціальним предметом яких була власне цивільно – правова відповідальність, як правова категорія, співвідношення останньої з іншими видами, функції, підстави виникнення та звільнення від відповідальності.

Також актуальність даної теми визначається й тим, що у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України, прийняттям інших важливих нормативно – правових актів, націлених, зокрема, на провадження економічної реформи, ознаменувалося вирішенням цілого ряду кардинальних питань цивільно – правової відповідальності.

Таким чином, практична значимість указаних проблем зумовлює актуальність дослідження наукової роботи, предмет і об'єкт дослідження, та його мету.

Метою наукової роботи є аналіз цивільного законодавства та дослідження цивільно – правової відповідальності, а саме з'ясування значення такого інституту як відповідальність у цивільному праві у сучасному світі і за сучасних умов.

Завданням наукової роботи є:

1. Розкрити зміст поняття, функцій та видів цивільно – правової відповідальності;

2. Дати повну характеристику різновидам цивільної відповідальності та умовам її настання;

3. Дослідити підстави звільнення від застосування цивільно – правової відповідальності та особливості такого звільнення. Наявність правових наслідків.

Провівши дослідження на тему: «Поняття, види та функції цивільно – правової відповідальності», а саме поглиблюючись у вивчення такого виду юридичної відповідальності, як цивільна відповідальність ми дійшли висновку, що поняття цивільно – правової відповідальності, формуючись протягом декількох тисячоліть, залишається предметом наукових дискусій [1, ст. 106].

Таким чином, даний вид відповідальності в цивільному праві спрямований не на покарання правопорушника, а безпосередньо на компенсацію суб'єктивного цивільного права особи, яка зазнала втрат, тобто на відновлення становища, яке існувало до вчинення правопорушення другою особою. Тобто осуд особи пов'язаний, як правило, з її психічним ставленням до вчиненого правопорушення [4, ст. 239].

Як результат застосування цивільної відповідальності завжди є накладення на особу негативних наслідків, яка тим чи іншим чином порушила зобов'язання, внаслідок чого друга сторона зазнала втрат. Адже саме покладення негативних наслідків, відповідальності стимулюють учасників відносин до належної та допустимої поведінки [5].

Практичне значення цивільно – правової відповідальності в даний час проявляється в її важливості за сучасних умов. Адже в наш час укладається багато договорів, особливо в цивільній сфері, виникають певні правовідносини, які потрібно виконувати, а також реагувати на виконання чи навпаки невиконання того чи іншого зобов'язання.

Саме тому такий інститут як цивільна відповідальність має місце. Тому що відіграє важливу та значну роль в цивільних правовідносинах, а особливо в сучасному світі і за сучасних умов.

Так як цивільний оборот може успішно розвиватися та існувати в цілому лише за умови, що всі його учасники належним чином виконуватимуть свої обов'язки, необхідний певний інститут, який би регулював та стимулював учасників до належного виконання своїх цивільних прав та обов'язків. Саме таким є інститут цивільно – правової відповідальності [3, ст. 328].

Було зроблено висновок, що ефективність цивільно – правової відповідальності залежить передусім від її застосування, реалізації до конкретних осіб, винних у скоєнні цивільного правопорушення. Властивим для цивільно – правової відповідальності є також те, що її міри завжди виражаються в певних негативних наслідках для правопорушника, забезпечуючи при цьому поновлення первісного стану для потерпілої особи.

При вчиненні правопорушення у сфері публічного права формою такого примусу є покарання, що спрямоване безпосередньо на особу правопорушника і зачіпає його особистий статус. Воно здійснюється в межах публічно – правових відносин, суб'єктами яких виступають, з одного боку, публічна влада в особі відповідних органів та їх посадових осіб, а з другого – правопорушник [2, ст. 154].

При вчиненні правопорушення у сфері приватного права, формою такого примусу є цивільно – правова відповідальність, спрямована не на особу правопорушника, а на її майнову сферу, а тому вона не зачіпає особистого статусу правопорушника. Цивільно – правова відповідальність провадиться в межах приватноправових відносин, суб'єктами яких виступають особа, яка зазнала майнових чи немайнових втрат, та правопорушник [6].

Характеристика цивільного правопорушення повністю вичерпується такими умовами, як шкода, протиправність, причинний зв'язок між протиправними діями і наслідками, шкідливими наслідками і виною, які в сукупності є складовими складу цивільного правопорушення.

Проаналізувавши цю тему, було з'ясовано, що її потрібно вивчати і надалі, бо вона є дуже важливою для суспільства і потребує значного доопрацювання. **Список використаних джерел та літератури:**

1. Дзера О. В., Кузнєцова Н.С. Цивільне право України. Особлива частина. – К.: Юрінком Інтер, 2014.

2. Доліненко Л.О. , Доліненко В.О., Сарповська СО. Цивільне право України: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2016-356с.

3. Майданик Р. А. Цивільно – правова відповідальність / Р. А. Майданик // Юридична відповідальність проблеми виключення та звільнення / Кол. авт.; відп. ред. Ю. В. Баулін. – Д.: – 2013. – 423 с.

4. Цивільне право України: Підручник: У 2 томах / Борисова В.І., Барінова Л.М. та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової – К.: Юрінком Інтер, 2014 - Т.2. -552с.

5. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v51/12.pdf>

6. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/2_2019/18.pdf

7. Електронний ресурс. Режим доступу: http://jurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/chiv_pravo/131.php

Анастасія ЯНЧУК,

студентка спеціальності «Правознавство»,

Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,

м. Житомир, Україна

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: ОСНОВНІ ВІДМІННОСТІ

Глибокі історичні корені спадкування зумовлюють потребу докладного вивчення історії розвитку та становлення основних інститутів спадкового

права, ознайомлення із досягненнями цивілістичної доктрини і практики минулих років, а також законодавства інших держав.

Інститут спадкового права в усіх правових системах, як стародавніх так і сучасних, є одним із найважливіших. Його важливість полягає в тому, що об'єктом спадкування є право власності. Що залишається після смерті особи, кому має перейти її майно, в якому порядку та обов'язі – всі ці проблеми спадкового права з найдавніших часів і до сьогодні залишаються в центрі уваги суспільства та держави, законодавців та дослідників, кожної людини, тому що стосуються її інтересів. Все вищевказане обумовлює актуальність обраної теми.

Метою даної статті є аналіз спадкування за заповітом в Україні та європейських країнах.

Вивченню та дослідженню інституту спадкування за заповітом в Україні присвячено багато наукових праць відомих українських вчених-правознавців. Серед них – В. Васильченко, О. Дзера, І. Жилінкова, З. Ромовська, Н. Саніахметова, Є. Фурса, Н. Харитонова, Л. Шевчук, А. Заводський, І. Нелін. Питання спадкового права зарубіжних країн досліджувались багатьма ученими-правознавцями, серед яких М. Ю. Барщевський, Є. А. Васильєв, Д. М. Генкін, О. В. Гренкова, О. Ю. Заїка, В. В. Залеський, А. С. Комаров, М. І. Кулагін, В. П. Мозолін, Ю. О. Шиловост.

В переважній більшості країн норми, що регулюють спадкові відносини, включені до цивільних кодексів. Наприклад, Цивільний кодекс Франції 1804 року містить відповідні положення стосовно спадкування у книзі III «Про різні способи набуття права власності», а саме Титул I «Про спадкування» та Титул II «Про дарування між живими та про заповіти». Німецьке Цивільне Укладення 1896 року містить книгу V «Спадкове право». Водночас спадкові відносини можуть регулюватися і окремим законом, як, наприклад, в Іспанії.

Як і законодавство України, законодавство європейських країн встановлює два порядки спадкування: за законом та за заповітом, останній є пріоритетним. Спадкування за законом настає лише в разі відсутності заповіту.

Основні відмінності у спадковому праві європейських країн та України:

1) Вік настання спадкової дієздатності. У деяких країнах він такий саме, як і в Україні - 18 років проте у деяких країнах спадкова дієздатність настає раніше. Наприклад, у Словенії це 15 років, в Іспанії – 14 років. У Франції та Німеччині вік настання спадкової дієздатності також менший, ніж в Україні - 16 років, але тут існують певні обмеження. Так, відповідно до статті 904 Цивільного кодексу Франції особа, яка досягла 16-ті річного віку і не звільнена з-під батьківської влади, може розпоряджатися лише половиною того майна, яким вона могла б розпоряджатися, якщо б досягла повноліття.

Відповідно до §§2232-2233 Німецького Цивільного Укладення особа, яка досягла 16-ти років, може вчиняти лише публічний заповіт [1].

2) Форма заповіту. Основною відмінністю від українського законодавства, є можливість укладання передбаченого законодавством деяких країн ологріфічного та надзвичайного заповіту, тим часом в нашому законодавстві передбачено укладання заповіту тільки у письмовій формі з нотаріальним посвідченням, Ологріфічний (власноручний) заповіт являє собою заповіт, повністю написаний заповідачем та ним підписаний. Укладення такого заповіту передбачено законодавством Німеччини, Польщі, Франції та деяких інших країн. Надзвичайний заповіт (заповіт у надзвичайних умовах) наприклад, відповідно до законодавства Польщі, може вчинятися в усній формі у присутності трьох та більше свідків. Таку саме можливість передбачає і законодавство Іспанії, але з обов'язковою умовою, що вчинення усного заповіту можливе лише під час бойових дій (в умовах невідвортної небезпеки). Спадкове право Франції передбачає поняття привілейованих заповітів, які можуть бути складені лише у разі крайньої потреби. До таких заповітів належать:

- заповіт військовослужбовця;
- заповіт під час епідемії;
- заповіт, вчинений в момент знаходження на острові, розташованому в європейській частині Франції або заморських департаментах, де немає нотаріусів;
- заповіт, вчинений в момент знаходження у відкритому морі;
- заповіт, вчинений громадянами Франції в момент знаходження за кордоном [4].

3) Можливість складання одного заповіту кількома особами (спільного заповіту). За законодавством України можливе складання такого виду спільного заповіту як заповіт подружжя. Таку саме можливість надає законодавство Австрії та Німеччини. Проте законодавство деяких країн допускає вчинення спільного заповіту як акту двох або більше осіб незалежно від наявності подружнього або родинного зв'язку. Згідно з законодавством Швеції та Данії спільний заповіт може бути складений у тому числі іншими особами, що перебувають у близьких стосунках. З квітня 2001 року цивільним законодавством Німеччини дозволяється вчинення спільного заповіту особами, які зареєстровані як співмешканці (Lebenspartner). Досить розповсюдженим є так званий берлінський заповіт (Berliner Testament), який надає подружжю можливість вказати спадкоємцями один одного і вказати осіб, які успадкують належне їм майно після їх смерті [5]. Стаття 604 Цивільного закону Латвійської Республіки дозволяє вчинення заповіту, коли у якості одного спільного акту дві або більше осіб призначають себе спадкоємцями стосовно один одного (так званий взаємний заповіт). Причому якщо один зі спадкодавців відмінняє взаємний заповіт або його заповідальне розпорядження з якихось причин

втрачає чинність, це не впливає на дійсність розпорядження інших заповідачів [3, с. 119]. Водночас законодавство Болгарії, Нідерландів, Польщі, Франції забороняє складання спільного заповіту [2, с. 40].

4) Свобода заповіту. В Українському законодавстві є інститут обов'язкових спадкоємців (обов'язкової частки у спадщині), а у європейському законодавстві існують два способи: поділ спадщини на дві частки: вільну та резервну, а також інститут обов'язкових спадкоємців. Так, наприклад, за законодавством Франції майно спадкодавця поділяється на таке, що знаходиться у його вільному розпорядженні (*quotite disponible*), тобто резервна частка (*reserve*), на яку мають право діти, онуки та інші родичі по низхідній лінії. Стаття 913 ФЦК встановлює, що якщо до моменту смерті спадкодавець має одну дитину, він вправі розпорядитися 1/2 свого майна, якщо він має двох дітей, він вправі розпорядитися 1/3 майна, якщо він має трьох дітей і більше – 1/4 майна. Щодо обов'язкової частки у спадщині, то слід відмітити, що, на відміну від спадкового права України, вона часто не виконує забезпечувальної функції, коли до кола обов'язкових спадкоємців особи включаються незалежно від їх працездатності. Відрізняється також і розмір обов'язкової частки. Наприклад, спадкове право Польщі (ст. 991 ЦК) включає до кола спадкоємців, що мають право на обов'язкову частку у спадщині непрацездатних низхідних (у тому числі – малолітніх дітей), непрацездатного подружжя та непрацездатних батьків, які, незалежно від змісту заповіту, отримують 2/3 частини, яку б вони отримали у разі спадкування за законом.

Отже, з вищенаведеного можна зробити висновок, що спадкування за заповітом в Україні та європейських державах, не аналогічне та розвивається в протилежних напрямках. Якщо говорити про свободу заповіту, то у спадковому праві України спостерігається тенденція розширення такої свободи. Вона є основною засадою, найбільш суттєвим проявом диспозитивності. В іноземних країнах все навпаки. На сьогоднішній день у них головна роль надається принципу охорони інтересів сім'ї.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антоненко-Куличенко Н. С. Вопросы завещательной дееспособности при составлении завещания с наличием иностранного элемента / Н. С. Антоненко-Куличенко // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2012. – №2. – С. 112-118
2. Бегичев А. В. Современное состояние наследственного права зарубежных стран / А. В. Бегичев // Нотариальный Вестник. – 2013. – № 2. – С. 38-44
3. Блинков О. Е. Многосторонние завещания в наследственном праве зарубежных стран / О. Е. Блинков // Современное право. – 2008. – № 11. – С. 117-120
4. Бунятова Ф. Д. Привилегированное завещание во французском гражданском праве / Ф. Д. Бунятова // Нотариальный Вестник. – 2013. – №2. – С. 45-47

5. Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению: Перевод с немецкого / Науч. ред.: Елисеев Н.Г., Маковский А.Л., Яковлева Т.Ф.; Введ.: Бергманн В. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.

6. Кернична С. Я. Правове регулювання спадкування та заповітів в європейському законодавстві / С. Я. Кернична // Держава і право. – 2010. – Випуск 47. – С 378-381

Андрій ЯРОВЕНКО,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Права та свободи людини і громадянина є основою всього сучасного світу, а їхнє забезпечення є завданням кожної правової держави. Неповнолітні є особливими учасниками життєвого процесу, в силу вікових особливостей, динамічного формування моделі психологічної поведінки, недосвідченості вони потребують гуманного ставлення, на шляху їхнього становлення як повнолітнього громадянина. Неповнолітні визначалися злочинцями принципового роду і становили завжди одну з найбільших кримінальних верств населення. На сьогодні встановлено, що для неповнолітніх є недостатнім застосування лише педагогічних принципів, у певних випадках держава вимушена притягувати їх до відповідальності.

Сьогодні в Україні визначено, що найвищою цінністю є гарантування прав та свобод громадянина та людини. Особлива увага приділена неповнолітнім, які є одними з найменш захищених верств населення, що обумовлює створення певних умов та забезпечення їхніх прав. [5, с. 95-98].

На сьогоднішній день в нашій країні стрімко зростає динаміка злочинів неповнолітніх та певних проблем, що виникають при притягненні таких суб'єктів до відповідальності. Сім'я є основним агентом правової соціалізації, тому негаразди в сімейному колі стимулюють злочинні прояви у неповнолітніх, а також алкоголізм та наркоманія серед підлітків все частіше ускладнюють ситуацію. Байдуже ставлення батьків до проявів пасивності неповнолітніх породжує негативний вплив на свідомість несформованої особи та призводить до відчуття вседозволеності у них. Ці явища є основними причинами протиправної поведінки у підлітків. В міжнародно-правових нормах та принципах закріплено особливий статус неповнолітніх, які порушили закон, та вимагають для них більш лояльного ставлення у порівнянні з дорослими.

Нові підходи до цього питання потребують деякого наукового аналізу впливу певних психологічних особливостей неповнолітнього на можливість визначитися в даному випадку суб'єктом кримінальної відповідальності.

Питаннями про відповідальність неповнолітніх займалися наступні вчені: В. М. Бурдін, Н. Л. Березовська, В. М. Бородін, Ю. В. Баулін, І. П. Васильківська, Т. О. Гончар, В. О. Глушкова, Л. С. Дубчак, Я. М. Квітка, А. О. Клевцов, С. Г. Киренко, Н. Я. Ковтун, Н. М. Крестовська, Н. А. Орловська, Синявська Ю. Ю., О. О. Северін, Т. М. Приходько, В. Я. Тацій та ін.

Проблематика злочинів серед неповнолітніх є актуальною в українському суспільстві, та потребує негайного вирішення. У законодавстві передбачено, що покарання та відповідальність настає з 16 років. Лише за деякі кримінальні правопорушення, спеціально вказані в законі, кримінальна відповідальність може настати з 14 років. За Кримінальним Кодексом України неповнолітні, які вчинили кримінальні правопорушення у віці від 14 до 16 років, підпадають під кримінальну відповідальність. Стаття 98 Кримінального кодексу України регулює питання відповідальності: щодо неповнолітнього, якого визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, суд може застосувати наступні покарання:

1. Штраф.
2. Громадські роботи.
3. Виправні роботи.
4. Арешт.
5. Позбавлення волі на зазначений строк [3].

Статті 99, 100, 101, 102 пояснюють коли застосовується той чи інший види покарання для неповнолітніх.

Штраф застосовується лише до тих підлітків, що мають дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Розмір штрафу, в тому числі за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та з урахуванням майнового стану неповнолітнього в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. До неповнолітнього, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт [3].

Неповнолітні, що вчинили кримінально каране діяння, є особливими суб'єктами і потребують особливої уваги та ставлення суду до призначення

їм покарання. Одним із видів покарань є застосування громадських робіт [2, с. 5-7]. Такий виправний захід буде містити більший виховний та попереджувальний момент, ніж штраф. Більшість неповнолітніх мають незначні джерела доходів і тягар матеріальної відповідальності лягає на батьків чи осіб, що їх замінюють. Згідно з Кримінальним кодексом, а саме з 100 статтею, громадські роботи можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 до 18 років на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Тривалість виконання даного виду покарання не може перевищувати двох годин на день. Виправні роботи можуть призначатися неповнолітньому за місцем роботи на строк від двох місяців до одного року. Із заробітку неповнолітнього здійснюється відрахування в дохід держави в межах від п'яти до десяти відсотків. На виконання такого покарання державі не потрібно витратити великі кошти, кошти з бюджету виділяються тільки органам, що ведуть контроль і облік за виконанням цього покарання [1, с. 849-850]. На відміну від позбавлення волі, неповнолітній при виправних роботах не набуває криміногенних зв'язків, що є надзвичайно частим явищем. Підлітки перебувають на стадії певної адаптації в суспільстві, формування психіки тощо. Спілкуючись із старшими за себе злочинцями зі стажем, неповнолітні набувають певних знань щодо вчинення злочинів, схем кримінального життя, що не є бажаним. Для молоді такий спосіб життя та мислення стає нормою, а відновлення соціального статусу – проблемою для держави.

Частим видом відповідальності для неповнолітніх за вчинення першого правопорушення є звільнення від покарання та застосування заходів виховного характеру у вигляді передачі неповнолітнього під нагляд одного з батьків або осіб, які їх замінюють. Застосування такого гуманного ставлення не завжди є дієвим, оскільки підліток, який вчинив кримінальне правопорушення та не зміг отримати всіх необхідних елементів виховання, і внаслідок чого вчинив злочин знову, можливо навіть гірший.

Згідно зі 101 статтею арешт полягає у триманні неповнолітнього, який на момент постановлення вироку досяг шістнадцяти років, в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб [3].

Згідно зі 102 статтею покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, не може бути призначене на строк більше десяти років, передбачених пунктом 5 частини третьої цієї статті. Неповнолітні, які взяті під варту і будуть відбувати покарання у виді позбавлення волі, відбувають його у спеціальних виховних установах [3].

Згідно зі статтею 103 при призначенні покарання неповнолітньому суд враховує умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього. При призначенні покарання

неповнолітньому за сукупністю кримінальних правопорушень або вироку покарання у вигляді обмеження волі не перевищує п'ятнадцять років [3].

Згідно зі статтею 484 Кримінально-процесуального кодексу України порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами цього Кодексу з урахуванням особливостей, передбачених цією главою. Також, за статтею 488 Кримінально-процесуального кодексу України, батьки або інші законні представники беруть участь у кримінальному провадженні за участю підозрюваного чи обвинуваченого і т. д. [4]. Основною метою держави щодо підлітків, які вчинили кримінальне правопорушення, є не лише покарання їх за вчинене, а також головним завданням має бути попередження протиправної поведінки.

Таким чином можна сказати, що кримінальна відповідальність підлітків відрізняється від покарання повнолітніх, вона є більш гуманною, держава надає шанс для виправлення не у виправних закладах, а на волі, враховуючи вікові особливості неповнолітнього, а саме гарантії захисту законних інтересів і прав. Коли це не діє, держава вимушена вживати більш суворих методів, а саме притягувати неповнолітніх до більш суворого покарання позбавлення волі на визначений термін із метою їхнього перевиховання. Держава, виконуючи принцип індивідуалізації кримінального покарання та врахування відповідних вікових особливостей неповнолітнього, повинна приймати міри для нормального функціонування всієї системи. Це потребує детального вивчення та подальшого розроблення законодавства в цій галузі. Найперше це повинно стосуватися відповідальності неповнолітніх за перше вчинене правопорушення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Березовська Н.Л. Застосування громадських робіт до неповнолітніх / Н. Л. Березовська // Актуальні проблеми держави і права – 2004. – Вип. 22. – С. 847-851.
2. Кочерган П. Громадські роботи як вид покарання / Кочерган П. // Аспект. – 2002. – № 5. – С. 5-7.
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.: Редакція від 16.10.2020.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Синявська Ю. Ю. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх / Ю. Ю. Синявська // Держава та регіони. Серія : Право. – 2010. – № 3. – С. 95-98.

Максим КОРЖАК,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ

У статті аналізуються основні теорії походження держави сформульовані провідними філософами світу упродовж багатьох віків людської цивілізації, крізь призму всесвітньої історії та сьогодення. Проаналізовано сутність основних теорій їх місце в суспільних поглядах людства.

Ключові слова: держава, право, теорії походження держави.

Така тема, як теорії походження держави була і залишається актуальною для досліджень в сфері правових та суспільствознавчих наук. Адже процес утворення і розвитку держави поєднував в собі велику кількість соціальних, економічних, культурницьких, політичних, релігійних, етнографічних аспектів. Велика кількість сучасних країн і до сьогоднішнього дня зберігають певні елементи та традиції, які були в них закладені сотні і тисячі років тому. Багато дослідників зазначає, що саме те яким чином та способом була створена держава впливало на її подальше функціонування. Тому, щоб краще зрозуміти сучасні тенденції розвитку та дії тих чи інших країн на внутрішній та міжнародній арені, потрібно дослідити її минуле, а саме теорію її походження.

Мета статті – на основі проаналізованої нами правознавчої, філософської, політологічної літератури окреслити та описати основні теорії походження держави.

Зазначена мета визначає наступні завдання, які потрібно вирішити:

- визначити найвідоміших дослідників та їхні наукові праці з даної теми;
- описати основні теорії походження держави.

Проаналізувавши ряд відповідних праць, ми можемо сказати, що різноманітні теорії походження держави широко висвітлені та представлені у дослідженнях філософів, істориків, правознавців різних періодів. Варто відзначити декількох засновників теорій: Л. Гумплович, Ж-Ж. Руссо [2], Ф. Енгельс [5]. Також досліджували дану тему сучасні правознавці та юристи, зокрема Скакун О.[4], Бабкіна О. [1], Котюк І. [3].

Доведено, що не існує жодної єдино правильної теорії, за якою б виникали держави, але майже кожна з них має право на існування і дослідження. Всі вони мають велике значення для історії, правознавства, політології та інших наук, адже можуть пояснити багато речей. Дослідники цього питання виділяють декілька основних теорій, які постійно обговорюються, порівнюються та виносяться на дискусію, а саме:

патріархальна, теологічна, органічна, насильницька, договірна, історико-матеріалістична [1, с. 17].

Патріархальна – одна з перших теорій її засновниками і прихильниками були китайський та давньогрецький філософи Конфуцій (VI ст. до н.е.), Арістотель (III ст. до н.е.), які розмірковували над питанням, як саме виникли та функціонували їхні та інші держави. Суть теорії полягала в тому, що держава походить від сім'ї, яка швидко збільшувалася і потребувала опіки, захисту та організації суспільного життя. Головою або ж заступником такої великої сформованої сім'ї – держави мав стати батько, тобто монарх, який мав виконувати ці функції. Спосіб організації життя в такій державі складався як в сім'ї, де молодші мали підкорятися та слухатися старших. У XIX ст. теорію підтримав Покровський М. Н., але вона трансформувалася у функцію державного патерналізму – тобто соціальної допомоги та опіки: інвалідам, безробітним, хворим [4, с. 25, 34].

Теологічна теорія з'явилася в період середньовіччя (XIII ст.), як пояснення та відповіді для тогочасних людей та правителів, від чого та кого походить держава. Її засновником був філософ, теолог Фома Аквінський, який прагнув пояснити постулати релігії засобами розуму та логіки.

Основними тезами даної теорії є те, що держава з'явилася та існує лише з волі Бога, а тому духовна влада є вищою за світську. Всі державні інститути мають відповідати волі церкви, а правителі діють від імені Бога і вершать справедливість. Мінусом даної теорії є те, що її не можна ні підтвердити, ні спростувати фактами, адже в її суті лежить питання віри [1, с. 32]

Органічна – появу цієї теорії пов'язують з розвитком природничих наук у XIX ст. і ім'ям Г. Спенсера. Популярними серед дослідників цього періоду стали ідеї про роль біологічних зв'язків та закономірностей у різних аспектах соціального розвитку. Згідно теорії держава виникає в процесі еволюції людства, яка призвела до бажання об'єднуватися у єдиний організм задля спільної мети: виживання та подальшого розвитку. Цікавим є поділ влади та обов'язків за цією теорією, де уряд – є мозком який керує всім, нижчі класи – виконують внутрішні функції, тобто підтримують життєдіяльність організму, а панівні – виконують функції зовнішнього захисту. Всі ланки держави взаємопов'язані і якщо одна відмовить чи збунтує, може загинути весь організм [4, с. 203].

Насильницька теорія пов'язана з іменами Л. Гумпловича, К. Каутського, Е. Дрюрінга і виникла вона в XIX ст. Всі вони пов'язували виникнення держави з військовими факторами, тобто завоювання сильними слабких. Суть держави зводилася на створення державного апарату та прийняття законів, які могли б втримати поневолені народи в покорі. Внаслідок цього суспільство ділиться на дві верстви раби (підкорені), рабовласники (загарбники). Також з'являється майнове розшарування серед переможців, виділяється один або група найвпливовіших діячів держави, які

і керують її справами. На думку зазначених науковців більшість держав Європи та Азії створювалися і розвивалися саме таким шляхом [3, с.54].

Теорія суспільного договору (договірна) – її представляли найкращі філософи та мислителі XVII-XVIII ст.: Т. Гобс, Дж. Локк, Ж-Ж. Руссо, Г. Гроцій. За основу теорії була взята концепція «природних прав» людини, тобто всі мали однакові права надані від природи. Але внаслідок взаємодії, їхні інтереси починають перетинатися, що викликає суперечки, конфлікти і врешті насильство. Для подолання таких ситуації люди уклали суспільні договори, які регламентували їхні дії та права, а також делегували функції контролю, законодавства, суду державним інституціям. Так відбувалося державотворення, і на думку науковців саме так виникло більшість Західних держав [3, с. 20, 26, 37].

В основі **історико-матеріалістичної теорії** лежать економічні фактори розвитку людства. Її засновниками були К. Маркс та Ф. Енгельс, які жили і працювали у XIX ст. Згідно з їхніми вченнями держава виникає внаслідок: суспільного поділу праці, майнового розшарування, появи приватної власності, а супроводжувало всі ці процеси поділи людей на класи з різними інтересами, майновим станом та суспільною роллю. В свою чергу органи влади мали стримувати боротьбу і підтримувати баланс між цими класами, також право приходить на заміну звичаям, як регулятор прав та обов'язків [5, с.2-3].

Отже, в ході дослідження даної теми ми дізналися, що вона досить широко висвітлена у вітчизняній та зарубіжній літературі. За допомогою цих праць ми змогли з'ясувати, що існує декілька основних теорій походження держави. Але як зазначають сучасні дослідники не варто віддавати першість жодній, адже кожна з них розкриває лише окремі фактори, які сприяли державотворенню у певному періоді світової історії: біологічні, релігійні, соціальні, психологічні, економічні, військові. Також варто відзначити той факт, що за допомогою цих теорій ми можемо досліджувати: формування та розвиток державних інститутів, правових норм та їхніх функцій, а тому дана тема є надзвичайно цінною у правознавчій науці.

Список використаних джерел та літератури

1. Бабкіна О.В., Волинка К.Г., Теорія держави і права у схемах і визначеннях. Київ. 2004 р. 143 с.
2. Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Переклад з коментарями. Хома О. Київ. 2001. 349 с.
3. Котюк І. Основи держави і права. Київ. 2001. 432 с.
4. Скакун О., Бондарев Є. Історія вчень про право і державу. Харків: Консум, 2004. 432 с.
5. Фрідріх Енгельс. Походження родини, приватної власності й держави. Харків: Державне видавництво України, 1925. 122 с.

Літописець. Випуск 16: Збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 9 грудня 2020 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2021. 283 с.

ALL RIGHTS FOR ALL